T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

DİYARBAKIR İLİ ERGANİ İLÇESİ HALK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMASI

Gözen AKCA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA/ 2009

T.C
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

DİYARBAKIR İLİ ERGANİ İLÇESİ HALK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMASI

Gözen AKCA

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Refiye ŞENESEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA/ 2009

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Refiye OKUŞLUK ŞENESEN

(Danışman)

Üye: Prof. Dr. Erman ARTUN

Üye: Yrd. Doç. Dr. Zekiye ÇAĞIMLAR

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

...../..../2009

Prof. Dr. Nihat KÜÇÜKSAVAŞ

Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET

DİYARBAKIR İLİ ERGANİ İLÇESİ HALK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMASI

GÖZEN AKCA

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Danışman: Yrd. Doç. Dr. Refiye ŞENESEN
Haziran 2009, 351 sayfa

Diyarbakır İli Ergani İlçesi Halk Kültürü çalışmasında, geçiş dönemlerinden olan doğum, sünnet, askerlik, evlenme, ölüm adetleri ve bunların etrafında oluşan inanışlar, bayram tören ve kutlamaları, halk inanışları, halk mutfağı, halk hekimliği ve anonim halk edebiyatı ürünleri sırasıyla incelenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde ele alınan konuların -yazılı kaynaklar tarandıktan sonra- önce Türk halk kültüründeki yeri, daha sonra sözlü kaynaklardan elde edilen bilgiler ışığında Ergani halk kültüründeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır. Her bölümün sonunda değerlendirmeye yer verilmiştir. Sözlü kaynaklardan elde edilen bilgiler ışığında, tespit edilen adet ve inanışların eski Türk kültürü ile olan benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde; manzum, manzum- mensur, mensur anonim halk edebiyatı ürünlerinin Türk halk kültüründeki ve Ergani halk kültüründeki yerinden bahsedilmiş olup, her konunun sonunda ise biçim ve içerik değerlendirilmesi yapılmıştır.

Bu araştırma sonucunda, Ergani halk kültüründe geçmişten günümüze kadar taşınan ve halk içinde korunan eski Türk kültürü inanışlarına ve izlerine rastlanmıştır. Bu izlerin birçoğu İslamiyet ile yoğrularak varlığını devam ettirmiştir.

Anahtar Sözcükler: Ergani, Halk Kültürü, Geçiş Dönemleri, İnanışlar, Anonim Halk Edebiyatı

ABSTRACT

DIYARBAKIR PROVINCE PUBLIC CULTURE RESEARCH ERGANI DISTRICT

Gözen AKCA

Master's Thesis, Department of Turkish Literature
Supervisor: Yrd. Doç. Dr. Refiye ŞENESEN
June 2009, 351 pages

This present study respectively analyzes the birth, circumcision, military, marriage and death traditions which are in a period of transition and the beliefs manifested around them, bayrams' ceremonies and fests, folk beliefs, folk kitchen, folk doctor and the products of anonymous folk literature.

In the first part of the study, the place of the addressed issues in Turkish public culture is attempted to be located in a follow of scanning the written sources and again their place in Ergani's public culture is planned to be depicted in the light of the data gathered from the spoken sources. At the end of each chapter, there exists an assessment. In the light of the data gathered from the spoken sources, the differences and similarities between the traditions and beliefs detected and the old Turkish culture is aimed to be put forward.

In the second part of the study, the place of the products of the verse, verse-prose and prose anonymous folk literature in Turkish public culture and Ergani's public culture is mentioned and there is an evaluation of the format and content at the end of each subject.

In conclusion, the beliefs and traces associated with old Turkish culture which have been moved up to the present from past in Ergani's public culture and preserved in society are encountered. Most of these traces have survived being moulded with Islam.

Keywords: Ergani, public culture, transition periods, beliefs, anonymous folk literature

ÖNSÖZ

Toplumlar kültürlerini, inanç sistemlerini, örf ve adetlerini geçmiş kuşaklardan devralarak, ortak yarattıklarını ve ortak davranışlarının ürünlerini de ekleyerek gelecek kuşaklara aktarır. Kültür, bir toplumun toplum olmasında ve uzun seneler ayakta kalmasında en etkili ve kalıcı araçların bütünüdür. Bir yaşama biçimi olan kültür, toplumlar arası farklılıklar gösterir. Bu farklılıklar her milletin kendi inanç, sosyo-ekonomik anlayış, estetik, gelenek ve değerlendirmelerine göre değişen; ancak tüm toplumlarda itibarını ve yerini korumayı amaç edinen halk kültürü oluşturmaktadır. Halk kültürü, tüm bölge ve ülkelerde insanoğlunun geçmiş ve geleceği arasında bir köprü konumundadır.

Halk kültürü ürünleri, Türk toplumu bireylerinin sahip olduğu inançları, davranış biçimlerini ve değerlerini taşıyan milli kültürün yansımalarıdır. Milli kültür, toplumun ortak değerlerini ve buna bağlı unsurları içine almaktadır. Bu unsurlar; doğum, sünnet, askerlik, evlenme ve ölüm olaylarından meydana gelen geçiş dönemleri; bayram, tören ve kutlamalar; halk inanışları, halk mutfağı, halk hekimliği ve anonim halk edebiyatı ürünlerinden oluşmaktadır.

Toplumun yaşayışı içinde oluşan halk kültürünü meydana getiren unsurlar, o toplumun inanışı, kültürü, adet, gelenek ve göreneklerinin bir yansımasıdır. Gelecek kuşaklara aktarılması gereken bu unsurlar, derlenip yazıya geçirilmediği takdirde yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır.

Çalışmamızda, Ergani İlçesi'nde yaşayan unsurları, bire bir kayıt altına alıp yazıya geçirerek yok olmasını engellemeyi ve gelecek kuşaklara bu zengin birikimi aktarmayı amaçladık. Çalışmamızı yaparken yazılı ve sözlü kaynaklardan bilgiler edinmeye çalıştık. Yöre kültürü hakkında doğru tespitlerde bulunmak adına kaynak kişi sayısını fazla tutmaya dikkat ettik. Bu sebeple, Türk kültürüne bu açıdan bir katkı sağlayacağımızı düşünüyoruz.

Çalışma sırasında bilgilerine ve tecrübelerine başvurduğum kaynak kişilere, eşime, aileme ve konunun tespit edilmesinden çalışmanın tamamlanmasına kadar geçen uzun süreçte beni yönlendirerek gerek engin bilgisi gerekse deneyimleri ile her konuda yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Refiye ŞENESEN'e sonsuz teşekkür ederim.

Gözen AKCA

Proje No: FEF2007YL26

Adana / 2009

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **ii**
ABSTRACT ..... **iii**
KISALTMALAR ..... **x**
0. GİRİŞ **1**
0.1. Çalışma İle İlgili Genel Bilgiler 1
0.1.1. Konu 1
0.1.2. Amaç 1
0.1.3. Kapsam ve Sınırlar 2
0.1.4. Yöntem 2
0.2. Araştırma Alanı İle İlgili Genel Bilgiler 3
0.2.1. Araştırma Alanının Tarihi 3
0.0.2. Araştırma Alanının Coğrafi Özellikleri 4
0.2.3. Araştırma Alanının Nüfusu ve Ekonomik Yapısı 5
0.2.4. Araştırma Alanının Sosyo-Kültürel Yapısı 10
0.3.Diyarbakır İli Ergani İlçesi'ne Genel Bir Bakış 11
0.3.1. Ergani Sözcüğünün Anlamı 11
0.3.2. Ergani'nin Siyasi Tarihi 12
0.3.3. Diyarbakır'daki Erganililer 13

BİRİNCİ BÖLÜM

DİYARBAKIR İLİ ERGANİ İLÇESİ HALK KÜLTÜRÜ **15**
1.1. Geçiş Dönemleri 15
1.1.1. Doğum 15
1.1.1.1. Doğum Öncesi 16
1.1.1.1.1. Kısırlığı Giderme 16
1.1.1.1.2. Gebelikten Korunma 18
1.1.1.1.3. Çocuğun Sağlıklı Doğması ve Yaşaması 19
1.1.1.1.4. Aşerme 21
1.1.1.1.5. Doğacak Çocuğun Cinsiyetini Belirleme 22
1.1.1.1.6. Gebe Kadının Kaçınmaları/Uygulamaları 24
1.1.1.2. Doğum Sırası 25
1.1.1.2.1. Doğum Hazırlığı/Doğum 26
1.1.1.2.2. Göbek Kesme/ Tuzlama/ Yıkama 29

1.1.1.2.3. Çocuğun Eşi/Göbeği 30
1.1.1.3. Doğum Sonrası 32
1.1.1.3.1. Loğusa Bakımı/ Loğusa Ziyareti/ Loğusa Şerbeti 32
1.1.1.3.2. Loğusa Sütü/İlk Meme/İlk Giydirme 33
1.1.1.3.3. Albasması 35
1.1.1.3.4. Kırk Basması 36
1.1.1.3.5. Kırklama ve Kırk Gün İçinde Yapılan Diğer İşlemler 38
1.1.1.3.6. Ad Koyma 40
1.1.1.3.7. İlk Gezme 41
1.1.1.3.8. Aydaş Çocuk 42
1.1.1.3.9. Yürümeyen Çocuk/ Konuşmayan Çocuk 44
1.1.1.3.10. Huy Kesme 46
1.1.1.3.11. Sütten Kesme 47
1.1.1.3.12. İlk Diş/ Saç Kesme 48
1.1.1.3.13. Kız Çocuklarında Kulak Delme 49
1.1.2. Sünnet 50
1.1.2.1. Sünnet Töreni ve Kirvelik Kurumu 51
1.1.3. Askerlikle İlgili Adet ve İnanmalar 53
1.1.4. Evlenme 55
1.1.4.1. Evlenme Biçimleri 55
1.1.4.2. Evlilik Çağı/Evlilik Yaşı/Evlenme İsteğini Belli Etme 58
1.1.4.3. Evlilik Öncesi 61
1.1.4.3.1. Gelin-Güvey Seçimi 61
1.1.4.3.2. Kısmet Açma 63
1.1.4.3.3. Görücülük/Kız İsteme 65
1.1.4.3.4. Söz Kesme/Tatlı Yeme/Başlık 66
1.1.4.3.5. Nişan 68
1.1.4.3.6. Nişanlılık 70
1.1.4.3.7. Davet/Okuntu 72
1.1.4.4. Düğün 73
1.1.4.4.1. Düğüne Hazırlık 73
1.1.4.4.2. Bayrak Dikme/Sağdıç 75
1.1.4.4.3. Çeyiz 76
1.1.4.4.4. Kına/Kırkım 78

1.1.4.4.5. Gelin Alma 80
1.1.4.4.6. Gelin İndirme 82
1.1.4.4.7. Özne Övme 84
1.1.4.4.8. Nikâh/Gerdek 85
1.1.4.5. Düğün Sonrası 87
1.1.4.5.1. Duvak (Baş Mevlidi) 88
1.1.5. Ölüm 89
1.1.5.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler 90
1.1.5.1.1. Kaçınmalar 92
1.1.5.2. Ölüm Sırası ve Defin İşleri 93
1.1.5.2.1 Ölüm Sırasında Yapılan İşlemler 93
1.1.5.2.2 Ölümden Sonra Yapılan İşlemler 95
1.1.5.2.2.1. Ölümün Duyurulması 96
1.1.5.2.2.2. Ölünün Bekletilmesi 97
1.1.5.2.2.3. Ölünün Gömülmeye Hazırlanması 98
1.1.5.2.2.4 Yıkama ve Kefenleme 99
1.1.5.2.2.5 Cenazenin Taşınması 101
1.1.5.2.2.6. Cenaze Namazı 102
1.1.5.2.2.7. Defin ve Mezarlıkta Yapılan İşlemler 103
1.1.5.3. Defin Sonrası 105
1.1.5.3.1. Cenaze Evi 105
1.1.5.3.2. Belirli Günler / Ölü Yemeği 106
1.1.5.3.3. Ölünün Eşyaları 108
1.1.5.3.4. Devir – Iskat 109
1.1.5.3.5. Yas Tutma/ Ağıt Söyleme 111
1.1.5.3.6. Mezar Ziyaretleri / Mezarlıkla ve Ruhlarla İlgili İnanmalar 113
1.2. Bayramlar, Törenler ve Kutlamalar 116
1.2.1. Dini Bayramlar 116
1.2.1.1. Ramazan Bayramı 117
1.2.2. Milli Bayramlar 119
1.2.3. Kandiller 120
1.2.4. Kutsal Aylar, Günler 121
1.2.5. Mevsimlik Törenler 122

1.2.5.1. Genel Mevsimlik Törenler 123
1.2.5.1.1. Nevruz Bayramı 123
1.2.5.2. Özel Mevsimlik Törenler 124
1.2.5.2.1. Yağmur Yağdırma Törenleri 124
1.3. Halk İnanışları 125
1.3.1. Yatırlarla ve Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanışlar 126
1.3.3. Ocaklar 130
1.3.4. Nazar- Nazarlık 131
1.3.5. Büyü 134
1.3.6. Uğur / Bereket 137
1.3.8. Hayvanlarla İlgili İnanışlar 141
1.3.9. Günlerle İlgili İnanışlar 143
1.3.10. Rüya ile İlgili İnanışlar 144
1.4. Halk Mutfağı 146
1.4.1. Yiyecek Türleri ve Yapılışları 147
1.4.2. İçecek Türleri ve Yapılışları 161
1.4.3. Yiyecek ve İçeceklerin Korunması 162
1.4.4. Kışlık Hazırlanan Yiyecekler 163
1.4.5. Mutfak Araç ve Gereçleri, Kullanılışları 165
1.4.6. Sofra Gelenek ve Görenekleri 167
1.5. Halk Hekimliği 169

İKİNCİ BÖLÜM

ERGANİ İLÇESİ ANONİM HALK EDEBİYATI 177
2.1. Anonim Halk Edebiyatı Manzum Ürünleri 177
2.1.1. Türkü 177
2.1.2. Mani 197
2.1.3. Ninni 225
2.1.4. Ağıt 234
2.1.5. Tekerleme 243
2.2. Anonim Halk Edebiyatı Manzum- Mensur Ürünleri 253
2.2.1. Bilmece 253
2.2.2. Atasözü 263
2.2.3. Deyim 269

2.2.4. Halk Hikâyesi 271
2.2.5. Alkış- Kargış 271
2.3. Anonim Halk Edebiyatı Mensur Ürünleri 286
2.3.1. Masal 286
2.3.2. Fıkra 298
2.3.3. Efsane 304
2.4. Seyirlik Oyunları 315
2.4.1. Köy Seyirlik Oyunları 315
SONUÇ 321
KAYNAKÇA 327
KAYNAK KİŞİLER 327
EK-1 FOTOĞRAFLAR 341
EK-2 ARAŞTIRMA ALANININ HARİTASI 350
ÖZGEÇMİŞ 351

KISALTMALAR LİSTESİ

AB : Ana Britannica

BL : Büyük Larousse

C : Cilt

Çev. : Çeviren

ÇÜ : Çukurova Üniversitesi

EA : Ergani Ağıt

EAL : Ergani Alkış

EAS : Ergani Atasözü

EB : Ergani Bilmece

ED : Ergani Deyim

EE : Ergani Efsane

EF : Ergani Fıkra

EKA : Ergani Kargış

EM : Ergani Mani

EMA : Ergani Masal

EN : Ergani Ninni

ES : Ergani Seyirlik Oyun

ET : Ergani Türkü

ETE : Ergani Tekerleme

HAGEM : Halk Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü

Haz. : Hazırlayan

KB MİFAD : Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi

km : Kilometre

km² : Kilometre Kare

m : Metre

ML : Meydan Larousse

MÖ : Milattan Önce

MS : Milattan Sonra

S : Sayı

ss : Sayfa Sayısı

TDK : Türk Dil Kurumu

TDV : Türk Diyanet Vakfı

TS : Türkçe Sözlük

Tüik : Türkiye İstatistik Kurumu

vb : Ve Benzeri

vd : Ve Diğerleri

yy : Yüzyıl

0. GİRİŞ

0.1. Çalışma İle İlgili Genel Bilgiler

0.1.1. Konu

Ergani yöresi, coğrafi yapısına bağlı olarak Diyarbakır'dan uzak kalmıştır. Bu nedenle, yöre halkının Diyarbakır ile etkileşimi zayıf olduğundan geçmişten getirilen Türk kültürünün eski adet ve inanışlarının günümüzdeki biçimleri ve bunlara bağlı olarak uygulanan pratikleri bu yörede kendini büyük oranda korumuştur. Halk kültürü ürünleri, Türk toplumu bireylerinin sahip olduğu inançları, davranış biçimlerini ve değerlerini taşıyan milli kültürün yansımalarıdır. Milli kültür, toplumun ortak değerlerini ve buna bağlı unsurları içine almaktadır.

Tezimizin konusunu, gerek kültürel gerekse tarih açısından zengin ve farklı etnik bir yapıya sahip olan Ergani İlçesi'nin Türk kültürü içerisinde geleneksel geçiş dönemleri sırasında yapılan pratikleri, halk inanışları, halk mutfağı, halk hekimliği ve buna ek olarak manzum, manzum-mensur ve mensur ürünlerinin ele alınarak incelenmesi oluşturmaktadır.

Sosyal bir varlık olan insan, çağlar boyunca toplumla iç içe yaşamış ve yaşamı boyunca edindiği tecrübelerini, inançlarını, örflerini, adet, gelenek ve göreneklerini kuşaktan kuşağa aktararak neslinin kültürel, maddi ve manevi anlamda ayakta kalmasını ve yaşamasını sağlamıştır. Biz de tezimizde, saklı kalmış bu kültürün Anadolu ve Türk dünyasındaki benzerliklerini, farklılıklarını, geçmişten getirip halen yaşatmaya devam ettiği alışkanlıklarını tespit ederek gelecek kuşaklara faydalı olmasını amaçladık.

0.1.2. Amaç

Çalışmamızda zengin bir halk kültürüne sahip olan Ergani İlçesi'ni adetler, törenler, halk kültürü ürünleri açısından inceledikten sonra elde edilen ürünleri derleyip yazıya geçirdik. Bu yolla Ergani'nin önce Güneydoğu kültüründeki sonra da Anadolu kültüründeki yerinin belirlenmesine katkı sağlayarak bu kültürün, gelecek kuşaklara aktarılmasını, unutulmamasını ve daha sonra bu alanla ilgili çalışma yapmayı amaçlayan araştırmalara faydalı olmasını amaçladık.

0.1.3. Kapsam ve Sınırlar

Diyarbakır İli Ergani İlçesi'nde, Ergani ile birlikte iki belediye ve seksen bir köy bulunmaktadır. Araştırma alanımız Ergani merkez, merkez mahalleleri ve çevre köylerle sınırlıdır. Çalışmamızda, örneklem amacıyla toplam **on dört** köy ve **üç** mahallede derleme yapılmıştır.

Merkez mahalleleri: Adnan Menderes, Aziziye, Fatih, Fevzi Çakmak, İsmet Paşa, İstasyon, Kemaliye, Kemertaş, Namık Kemal, Saray, Sanayi ve Şirinevler'dir.

Belediyeler: Ergani ve Şölen'dir. Köyler: Ahmetli, Akçakale, Akçoban, Alitaş, Armutova, Aşağı Kuyulu, Azıklı, Bademli, Bahçekaşı, Bereketli, Boğaz, Boncuklu, Bozyer, Caferan, Canveren, Çakartaş, Çakırfakir, Çayköy, Çayırdere, Çukurdere, Dağarası, Dallıdağ, Değirmendere, Demirli, Dereboyu, Deringöze, Develi Devletkuşu, Dibektaş, Doğan, Gökiçi, Gözekaya, Gözlü, Gülerce, Güneştepe, Güzelyurt, Hançerli, Hendek, İncehıdır, Karaburçak, Karpuzlu, Karşıbağlar, Kavurmaküpü, Kayan, Kesentaş Kıralan, Kocaali, Kortaş, Koyunalan, Kömürtaş, Kumçi, Morkoyun, Olgun, Ortaağaç, Ortayazı, Otluca, Özbilek, Pınarkaya, Sabırlı, Sallar, Sallıca Salihli, Selman, Sesverenpınar, Söğütalan, Sökündüzü, Tevekli, Usluca, Üçkardeş, Üzümlü, Yakacık, Yamaçlar, Yapraklı, Yayvantepe, Yeniköy, Yeşilköy, Yolköprü, Yolbulan, Yukarı Karpuzlu, Yukarı Kuyulu, Ziyaret'tir (Ergani Kaymakamlığı/www.ergani.gov.tr).

0.1.4. Yöntem

Çalışmamızda genel olarak halk kültürü ürünleri ile ilgili kullanılan alan araştırması, örnek olay ve yazılı kaynaklardan yararlanma yöntemlerini kullandık. Gözlem, görüşme, anket, kılavuz ve çok sayıda kaynak kişiden yararlanma yöntemi ile Ergani halk kültürüne ve anonim halk kültürü ürünlerine ulaşmaya çalıştık.

Gözlem tekniklerinden katılımlı gözlem yoluyla araştırma yapılan topluluğun içinde belli bir süre kalarak sağlıklı ve faydalı bilgiler edinmeye çalıştık.

Katılımlı gözlemin yanı sıra görüşme tekniğinden de yararlandık. Kaynak kişilere sorulacak soruları görüşme yapmadan önce hazırlayıp soruları açık, anlaşılır bir şekilde kaynak kişileri sıkmadan sohbet havası içerisinde sormaya çalıştık.

Kaynak kişileri belirlerken yörenin kültürel değerlerini iyi bilen ve bölgeyi iyi tanıyan kılavuz kişilerden yararlandık. Derleme çalışmamızda doğru bilgiye ulaşmak için köyünden hiç ayrılmamış veya kısa süreli ayrılmış, yaşlı, öğrenim görmemiş ya da

öğrenimi düşük olan kişilerden yararlanmayı amaçladık. Derleme esnasında yöre halkı, halk kültürü ürünlerini bize kendi diliyle aktardı. Metinlerin Türkiye Türkçesi'ne aktarımında ise Türkçe'yi iyi bilen yöre halkından yardım aldık.

Derleme esnasında ses kayıt cihazı, fotoğraf makinesi ve kamera gibi teknik malzemeleri hazır bulundurduk; ancak toplumun kapalı bir yapıya sahip olmasından kamera ve ses kayıt cihazı kullanamadık. Kaynakları, sadece fotoğraf makinesi ile görüntülemeye çalıştık.

Alan araştırmasına çıkmadan önce yöre ile ilgili genel bir araştırma yaptık. Ergani üzerine önceden yapılan çalışmaları ve yazılan kitapları tespit ettik. Yazılı kaynaklardan yararlanma yönteminde ise konuyla ilgili süreli ve süresiz yayınlardan, YÖK Dokümantasyon Merkezinden, Milli Kütüphane'den, Dicle Üniversitesi Kütüphanesi'nden yararlandık.

0.2. Araştırma Alanı İle İlgili Genel Bilgiler

Bu bölümde verilen bilgiler, Ergani Kaymakamlığı arşivinde yer alan bir rapordan alınmış olup, önceden Ergani ile ilgili çalışma yapan Müslüm Üzülmez'in, Şevket Beysanoğlu'nun kitaplarından ve Türk Ansiklopedisi'nin Ergani Maddesi'nden yararlanılmıştır.

0.2.1. Araştırma Alanının Tarihi

Ergani çok eski bir şehir olup, kuruluş tarihi tam olarak belli değildir. Şehri, Yunus Peygamber'in kurduğu rivayet edilse de bu söz esaslı bir kaynağa dayanmamaktadır. İlçeye 6 km uzaklıkta bulunan Hilar Şehri Harebeleri'nde yapılan bir kazıda M.Ö. 7000 yılına varan kalıntılar çıkmıştır. Bu bilgilerden yola çıkılarak Ergani'nin 9000 yıllık bir geçmişi olduğu söylenebilir. Yukarı Mezopotamya'nın sayılı yerleşim birimlerinden biri olan Ergani M.Ö. 1220 tarihinde Büyük Eti İmparatorluğu dağılınca büyüklü küçüklü beyliklere ayrılmıştır. Asur Krallığı devrinde Ergani, Asur devletine bağlı kendi başına egemen bir şehir olarak kalmıştır. İslamiyet döneminde Halife Osman zamanında Ergani, Elcezire'nin merkezi haline getirilen Harran'a bağlanmıştır. Bütün Elcezire şehri gibi Ergani de Kerbela olayından sonra Emevilere bağlı bir şehir olmuştur.

Osmanlılar döneminde I. Selim'in Çaldıran Zaferi'nden (1514) sonra Ergani, İdris Bitlisi'nin katkısıyla Bıyıklı Mehmet Paşa'nın aldığı Diyarbakır bölgesi içinde,

Diyarbakır iline bağlı bir sancak olmuştur. Uzun zamanlar sancak beyliği olarak kalan Ergani, 1846 yılında sancak beyliğinin Maden'e nakledilmesi üzerine nakliye merkezine dönmüştür. Maden kasabasına 'Osmaniye' adıyla bir nahiye olarak bağlanan ve yeni Ergani adıyla anılan kasaba; Adana'daki Cebelibereket'in yani adı, Osmaniye ile posta ve yazışmalarda karışıklığa yol açtığı için sancak merkezine Ergani Maden ve buraya da Ergani Osmaniye denilmiştir; ancak cumhuriyetin kurulmasından sonra Maden ilçesi Elazığ'a bağlanınca Diyarbakır'a bağlı kalan Osmaniye'ye de Ergani denilmiştir (Türk Ansiklopedisi, 1968: 297).

0.0.2. Araştırma Alanının Coğrafi Özellikleri

Ergani ilçesinin coğrafi konumu aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Doğusu:	Dicle ve Eğil İlçeleri
Batısı:	Çermik ve Çüngüş İlçeleri
Kuzeyi:	Elazığ'ın Maden İlçesi
Güneyi:	Urfa'nın Siverek İlçesi
Yüzölçümü:	1.489 km²
Rakımı	955 Metre
Km² ye Düşen Kişi Sayısı:	75
Diyarbakır İl Merkezine Uzaklığı:	57 Km.

Ergani ilçesinin toprakları kuzeyde Elazığ'ın Maden ilçesi, güneyde Urfa'nın Siverek ilçesi arasında uzanır. Kuzeyi dağlık (1500–2000 metrelik Maden Dağları) bunun hemen güneyi alçak dağlık ve tepelik 700–750 m yüsekliktedir. Bunlar Güneydoğu Anadolu düzlüklerinin bir bölümüdür. Bu dağların çeşitli ve farklı yerlerinde büyük değeri olan zengin bakır madenleri yer almaktadır. Güneydeki düzlükler verimli toprakları bulunan Ergani düzlükleri ya da ovaları olarak anılmış olan yerlerdir. Bu düzlüklerin güneyinde geniş ölçüde bazalt platoları uzanır. Ergani düzlükleri yaklaşık 10 km eninde ve boyunda girintili çıkıntılı bir ova görünüşündedir (Türk Ansiklopedisi, 1968: 296). Ergani ilçesi Diyarbakır'a 57 km uzaklıkta, Diyarbakır-Elazığ karayolu üzerinde Zülküfil Dağı'nın eteğinde kurulmuştur. İlçenin rakımı 955 m'dir. Ergani doğuda Dicle ve Eğil; batıda Çermik ve Çüngüş ilçeleriyle çevrilidir. İlçenin toplam yüzölçümü 1.489 km² dir.

İlçe 39–50 doğu boylamı, 37–32 kuzey enlemindedir. Haydarpaşa-Kurtalan Demiryolu ilçenin güneyinden, Diyarbakır-Elazığ Karayolu ise ilçenin merkezinden geçer. İlçenin batı kısımları birçok kırılma ve kıvrılmalara uğramış tepelerden meydana gelmiştir. Doğu kesimi uzunca bir yayla halindedir. İlçenin en büyük düzlüğü veya birbirinin uzantısı iki ovası vardır: Hoşat ve Gevran Ovaları. Hoşat Ovası; Zülküf Dağı, Sakızlı Dağ, Kıleş Dağı, Zilan Dağı, Hilar Dağı ve Salhi Dağı ile çevrili, yaklaşık 8 km genişliğinde, 30 km uzunluğunda düz bir alandır. Hoşat Ovası'nın kireçli toprak yapısı olup, ova yeraltı suları bakımından zengindir. Gevran Ovası; kuzeyinde Hilar Dağı, Mil Dağı ve Pirahmet Tepesi'nden başlayıp, Karacadağ eteklerine kadar devam eder. Yüzölçümü yaklaşık 15.000 hektar olan ovanın toprak yapısı killi olduğundan fazla su geçirmez. Bu durum tarımsal çalışmaların olumsuz yönde etkilenmesine neden olmaktadır. İlçenin kuzeyindeki sıradağlar ve Hoşat Ovası su kaynakları bakımından oldukça zengindir. Soğuk akan pınar ve çeşmelerin önündeki bahçeler güzel mesire yerleridir (Üzülmez, 2005: 13–14).

0.2.3. Araştırma Alanının Nüfusu ve Ekonomik Yapısı

2008 yılında yapılan genel nüfus sayımı sonuçlarına göre 62.287'ü ilçe merkezinde, 49.634'ü ise belde ve köylerde olmak üzere ilçemizin toplam nüfusu 111.921 ' dir. Toplam nüfusa göre km² ye 75 kişi düşmektedir (Tüik/www.tuik.gov.tr)

Türkiye İstatistik Kurumu'nun sitesinden alınan bilgiler ışığında Ergani İlçesi'nde 2008 yılı nüfus sayımına göre köy ve merkezdeki cinsiyet dağılımı ise şöyledir:

	YILI	KADIN TOPLAMI	ERKEK TOPLAMI	GENEL TOPLAM
MERKEZ	2008	30.839	31.448	62.287
KÖYLER	2008	24.485	25.149	40.134
TOPLAM	2008	55.324	56.597	111.921

Diyarbakır-Elazığ Karayolu'nun ve Haydarpaşa Kurtalan Demiryolu'nun Ergani'den geçmesi; Çermik, Dicle, Maden ilçelerine ve ilçe sınırındaki tüm köylere karayoluyla bağlı olması; tam donanımlı devlet hastanesinin bulunması; Ergani Meslek

Yüksek Okulu ve birçok lisenin burada olması bölgesindeki ticari yoğunluğunun kavşak noktasında bulunması askeri birlik ve diğer kamu kurumlarının genelinin bu ilçede olması nedenleriyle Ergani'de nüfus her zaman hareketlilik göstermektedir. Halkın ekonomik ve sosyal yaşam düzeyinin düşük olması, iş gücüne ihtiyaç duyulması ve aile planlaması gibi koruyucu tedbirler hakkında yeterli bilgiye sahip olunmaması, köylerden her geçen gün göç alması nedeniyle merkez nüfusu artmasına rağmen Ergani'nin yerli halkı ise değişik sebeplerden dolayı Adana, Mersin, İstanbul, İzmir gibi büyük kentlere göç etmektedirler (Üzülmez, 2005: 15).

İlçe nüfusunun yıllara göre dağılımı şöyledir:

1927 yılı: 18.707
1950 yılı: 27.246
1960 yılı: 36.758
1970 yılı: 50.766
1980 yılı: 59.359
1990 yılı: 78.603
2000 yılı: 87.467
2008 yılı: 111.921

İlçenin ekonomisi genel olarak tarıma dayalıdır. İlçede buğday, arpa, nohut, pamuk, mercimek, susam gibi ürünler yetişir. Ova ve çevresindeki köyler su bakımından fakirdir. Yeşillikler, daha çok ilçenin çevresinde bulunmaktadır. Dağ eteklerinde bağcılık yoktur. İlçe nar ve badem bakımından zengindir. Halkın başlıca geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır, hayvanlar canlı olarak satıldığı gibi yağ, yün ve deri de başlıca satış maddelerindendir (Türk Ansiklopedisi, 1968: 296). İlçemizin yüzölçümü 1489 km^2 olmakla birlikte ilçede tarım yapılan arazi (sulu ve kuru) 665200 dekardır. İlçemizde 5218 çiftçi ailesi bulunmaktadır (Ergani Kaymakamlığı/www.ergani.gov.tr).

İlçenin genel arazi dağılımı şöyledir:

Tarıma Elverişsiz Alan (dağ tepe)	213.400 Dekar
Toplam Kuru Tarım Alanı	617.080 Dekar
Toplam Sulu Tarım Alanı	48.120 Dekar
Çayır-Mera Alanı	390.400 Dekar
Orman Alanı	220.000 Dekar
Toplam (YÜZÖLÇÜMÜ)	1489.000 Dekar

Türkiye Ziraat Odaları Birliği üyesi bulunan Ziraat Odası 1996 yılında, Tarım Kredi kooperatifi ise 1995 yılında ilçede kurulmuştur. Bitkisel üretim, ilçenin ekonomisine hâkim olan sektörüdür. Toplam nüfusun % 80 kadarı tarım ve hayvancılık yapmak suretiyle geçimini sağlamaktadır. İlçedeki bitki üretiminin dağılımı ise şöyledir:

BİTKİ ADI	**EKİLİŞ ALANI (DA)**	**DEKARA VERİM (Ortalama Kg)**	**ÜRETİM MİKTARI (TON)**
Buğday	244500	350	85575
Arpa	129600	300	38880
Darı	7000	120	850
Pirinç	700	250	175
Fasulye	750	200	150
Nohut	57000	100	5700
Mercimek	60400	100	6040
Pamuk	35000	350	12250
Susam	150	225	35
Ay Çiçeği	35000	100	3500
Kuru Soğan	1500	225	3500
Kuru Sarm.	300	210	630
Kavun	7500	2000	15000
Karpuz	16500	325	55000
Fiğ	1000	40	40

Burçak	1000	110	110
Yonca	750	120	90
Korunga	200	300	60
Domates	9000	3000	27000
Patlıcan	3500	3000	10500
Salatalık	3500	2100	7500
Biber	2750	1250	3400
T.Fasulye	750	2000	1500

İlçede, hemen hemen her cins hayvanın yetiştirilmesine çalışılmakta olup, en çok koyun, keçi ve sığır beslenmektedir. Bu alanda yaygın olan geleneksel mera hayvancılığının yanında besi hayvancılığı da yapılmaktadır. Hayvan varlığına büyük ölçüde yerli ırk hâkim olmasına rağmen son yıllarda yüksek gelir getiren kültür ırklarına doğru bir yönelme görülmektedir.

İlçedeki hayvanların cinsleri ile sayılarının dağılımı ise şöyledir:

Küçükbaş hayvan (Koyun)	128.000 adettir.
Küçükbaş hayvan (Keçi)	23.133 adettir.
Büyük baş hayvan (İnek)	19.500 adettir.
Büyük baş hayvan (Dana)	14.430 adettir.

CİNSİ	**ADET**
Yerli inek	14300
Melez inek	5950
Kültür Irkı inek	1229
Düve -Dana	10520
Boğa	18170
Öküz	460
Katır	284

At-Tay	2158
Eşek	4111
Koyun	133300
Kıl Keçisi	22400
Tavuk	23133
Kaz	45103
Ördek	2635
Hindi	17549

İlçede sanayi yok denecek kadar azdır. Birinci derecede kalkınmada öncelikli yöreler kapsamında olan ilçenin ekonomik durumu tarım, hayvancılık ve hizmetler sektörüne dayanmaktadır. Bu yüzden ücretli emeğe dayalı sanayi kuruluşları yeterince gelişmemiştir.

Çimento Fabrikası: Temeli 1976 yılında atılan, 1984 yılında üretime geçen Ergani Çimento A.Ş. de kadrolu işçi ve idari personel olmak üzere toplam 114 personel çalışmakta olup, yıllık üretim kapasitesi 513.000 ton civarındadır. 1997 yılı içerisinde özelleştirilmiştir.

Un Fabrikası: Ergani Gıda sanayi A.Ş. Un Fabrikasında toplam 14 personel çalışmakta olup, yıllık üretim kapasitesi 30.000 ton un ve 8.000 ton kepektir. Şirketin % 97.57 si Diyarbakır İl Özel İdaresine ait iken, 1999 yılı içerisinde özelleştirilmiştir.

Süt Fabrikası: 1999 yılında AKSER Süt Ürünleri adı altında kurulmuş olan fabrika, 2001 yılında SÜTAÇ süt mamullerine devredilmiştir. Aylık 50 ton süt işleme kapasitesine sahip olan fabrikada toplam 11 kişi çalışmaktadır.

TMO: Toprak Mahsulleri Ofisinin 2001 alım döneminde 437 üreticiden alınan bir kısım hububat serbest piyasada değerlendirmiştir.

Ayrıca ilçede 135 iş yerinden oluşan küçük sanayi sitesi mevcuttur (Ergani Kaymakamlığı/www.ergani.gov.tr).

Meslek Grubu	Toplam İşyeri Sayısı	Faal İşyeri Sayısı
Marangoz	42	42
Mobilyacı	2	2
Oto Tamircisi	26	26
Kaynakçı	29	29
Tornacı	7	7
Oto Kaporta	12	12
Oto Elektrik	9	9
Oto Makas	2	2
Alüminyum Doğrama	2	2
Mermerci	2	2
Pompacı	1	1
Balatacı	1	1
Toplam	135	135

0.2.4. Araştırma Alanının Sosyo-Kültürel Yapısı

Ergani ilçesi, kültürel anlamda eski gelenek ve görenekleri hala bünyesinde barındırmaktadır. Bu durum gerek insanlar arası ilişkilerde, gerek önemli günlerde gerekse de doğum, evlenme ve ölüm adetlerinin uygulanmasında kendini göstermektedir.

Ünlü şair Sezai Karakoç Ergani doğumludur. İlçede eğitim-öğretim ilkokul bazında çok eskidir, eğitim ve öğretimde en büyük atılım 1943 yılında Dicle Köy Enstitüsü'nün kurulmasıyla başlamıştır. Ergani'de en eski okul Ergani Merkez İlkokulu'dur. Okulun şimdiki ismi İnkılâp İlköğretim Okulu'dur. Okulun ortaokul bölümü 1949' da tek katlı ve tek sınıflı olarak açılmıştır. 1966 yılında ise Lise Yaptırma Derneği'nin uzun çabaları sonucu Ergani Lisesi açılmıştır. Bugün köy ve merkez olmak üzere nüfusun % 75'i okuma yazma bilmektedir. 2002 yılı sonuçlarına göre; ilçede Halk Eğitim Merkezi, Öğretmen evi, 7 lise, 13 merkez ilköğretim okulu, 85 birleştirilmiş köy ve mezra ilköğretim okulu bulunmaktadır. Okul ve kurumların toplam sayısı 113'tür. İlçede 2001–2002 öğretim yılı verilerine göre, 419 sınıf öğretmeni, 237 branş öğretmeni

olmak üzere toplam 652 öğretmen görev yapmıştır. Yine aynı öğretim yılında 20.590'ı ilköğretim, 2.983'ü de orta öğretim olmak üzere toplam 23.573 öğrenci eğitim görmüştür (Üzülmez, 2005: 292–294).

TC Başbakanlık Devlet İstatistik Kurumu Sitesinden alınan 2000 yılı nüfus sayımına göre Ergani İlçe Merkezinde eğitim durumu ise şöyledir:

	Erkek	Kadın	Toplam
Okur-Yazar Olmayanlar	2.202	7.262	9.464
Okur-Yazar	18.096	12.768	30.864
İlkokul	4.362	4.072	8.434
İlköğretim	1.024	559	1.583
Ortaokul	1.875	713	2.588
Orta Meslek Okulu	32	16	48
Lise	3.244	1.238	4.482
Lise Meslek Okulu	746	345	1.091
Yüksek Öğrenim	937	323	1.260

0.3.Diyarbakır İli Ergani İlçesi'ne Genel Bir Bakış

0.3.1. Ergani Sözcüğünün Anlamı

Ergani'ye tarih boyunca (M.Ö.3000–1923) birçok uygarlık ve devlet sahip olmuştur. Bu uygarlık ve devletlere; Hurriler-Mittaniler, Asurlular, Urartular, İskitler, Medler, Persler, Makedonlar, Selevkoslar, Partlar, Büyük Tigranlılar, Roma ve Bizanslılar, Üç Halife, Emeviler, Abbasiler, Şeyhoğulları, Hamdaniler, Mervaniler, Büyük Selçuklular, Suriye Selçukluları, İnanoğulları, Nisanoğulları, Anadolu Selçukluları, Mardin Artukluları, Osmanlı İmparatorluğu, Cumhuriyet Dönemi örnek olarak gösterilebilir.

Ergani'ye her yeni gelen uygarlık ve devlet benimsemiş oldukları isimleri Ergani'ye vermişlerdir. Bu sebeple tarihi süreç içerisinde Ergani'nin birçok ismi olmuştur. Bunlar arasında; Argıni, Argın, Akrayna, Arkania, Arseni, Arghana, Arghini, Arsanla, Aşot (Aşat), Arkanin, Erkenin, Ekanino, Arkanayn, Erkanikana, Erğıni, Erğani, Urhan, Yanan, Yanari, Zülkarneyn… gibi isimler yer almaktadır (Üzülmez, 2005: 131).

Osmanlı Devleti'ne sancak beyliği yapan Ergani, 1846 yılında Maden'e nakledilmesi üzerine nakliye merkezine dönmüştür. Maden kasabasına 'Osmaniye' adıyla bir nahiye olarak bağlanan ve yeni Ergani adıyla anılan kasaba; Adana'daki Cebelibereket'in yani adı Osmaniye olan yerleşim merkeziyle karıştırılmıştır. Özellikle posta ve yazışmalarda çıkan bu karışıklığı gidermek için sancak merkezine Ergani Maden ve buraya da Ergani Osmaniye denilmiştir; ancak cumhuriyetin kurulmasından sonra Maden ilçesi Elazığ'a bağlanınca Diyarbakır'a bağlı kalan Osmaniye'ye de Ergani denilmiştir (Türk Ansiklopedisi, c.15, 1968: 297).

0.3.2. Ergani'nin Siyasi Tarihi

Çok eski bir yerleşim yeri olan ve tarih boyunca Kuzey Mezopotamya'nın önemli merkezlerinden biri kabul edilen Ergani, farklı zamanlarda aşiretlerin, boyların, ulusların; dinlerin, mezheplerin; beyliklerin, krallıkların, imparatorlukların ve devletlerin hâkimiyeti altına girmiştir. Eski Ergani Kalesi'nde yapılan kazılarda, bu kalenin Taş ve Maden Çağı'na kadar uzandığı tespit edilirken Hilar Şehri Harabeleri'nde yapılan kazılarda ise M.Ö. 7000 yılına varan kalıntılara rastlanmıştır. Bu sonuçlara bakılarak Ergani'nin 9000 yıllık bir geçmişi olduğu söylenebilir (Üzülmez, 2005: 49).

Ergani'nin siyasi tarihini beş bölümde ele almak mümkündür:

I. İslamiyet'ten Önce Ergani (M.Ö. 3000- M.S. 639)
II. İslamiyet'ten Sonra Ergani (M.S. 639 - 1923)
III. Selçuklulardan Akkoyunlular'a Kadar Ergani (1085 - 1401)
IV. Akkoyunlular'dan Osmanlı'ya Kadar Ergani (1401 - 1515)
V. Cumhuriyet Döneminde Ergani (1923)

Ergani'ye İslamiyet'ten önce sırasıyla Hurriler, Mitannilerden sonra Asurlular egemen olmuştur. Bu egemenlik VII. yüzyıla kadar devam etmiştir (Yurt Ansiklopedisi, c.4, 1982: 2310). Daha sonra ilçeye Urartular, İskitler, Medler, Persler, Makedonlar, Selevkoslar, Partlar, Büyük Tigranlılar, Roma ve Bizanslılar; İslamiyet'ten sonra ise Üç Halife (Hz. Ömer ve Hz. Osman) döneminde, Emeviler, Abbasiler, Şeyhoğulları, Hamdaniler, Mervaniler; Selçuklulardan Akkoyunlulara kadar ki dönemde ise Büyük

Selçuklular, Suriye Selçukluları, İnanoğulları, Nisanoğulları, Anadolu Selçukluları, Mardin Artukluları, egemen olmuştur (Üzülmez, 2005: 50–75).

Akkoyunlular'dan Osmanlı'ya kadar olan dönemde Memluk Sultanı kalabalık bir orduyla harekete geçer. Akkoyunlu Türkmen Devleti'nin kurucusu olan Kara Yölük, Diyarbakır'da savunma kuvveti bıraktıktan sonra askerin geri kalan kısmıyla Ergani'de durur. Yapılan savaş sonucu Kara Yölük, Memluk hakimiyetini tanır ve Memluklar barış gereği geri çekilir, Ergani de Akkoyunlular'ın idare merkezi olur (Beysanoğlu, 2003: 430–431).

Osmanlılar döneminde I. Selim'in Çaldıran Zaferi'nden (1514) sonra Ergani, İdris Bitlisi'nin katkısıyla Bıyıklı Mehmet Paşa'nın aldığı Diyarbakır bölgesi içinde, Diyarbakır iline bağlı bir sancak olmuştur (Türk Ansiklopedisi, 1968,c.15: 297). Cumhuriyetin ilanıyla beraber Ergani için de yeni bir dönem başlamış olup yapılan yeniliklerle ilçe ekonomik alanda da gelişme göstermiştir. Ülke genelinde yapılan demiryolu, Diyarbakır'a 1935'te ulaşmış, 23 Kasım 1937'de işletmeye açılmıştır. 16 Kasım 1937'de de Atatürk Ergani'ye gelerek Diyarbakır-İran ve Irak Demiryolu Projesi'nin temelini atmıştır (Üzülmez, 2005: 154).

0.3.3. Diyarbakır'daki Erganililer

Diyarbakır ili Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nin orta bölümünde yer almaktadır. Yeryüzü şekilleri bakımından, dağlarla çevrili ve ortası hafif çukurlaşmış bir görünümde olan şehir Dicle Havzası'nda yer almaktadır. İl tarıma elverişli ovalarla çevrili olup ilde nüfus toplanmasını sağlayan en önemli etken doğal çevredir. Nüfus, kuzeyde yağışın fazla olduğu dağ kıvrımlarının eteklerinde ve doğu kesimlerde yoğunlaşmıştır. Şehirde mezralar şeklinde küçük yerleşmeler yaygındır bunun nedeni yörede göçebe, yarı göçebe yaşamın olmasıdır.

Diyarbakır, etnik gruplar bileşimi bakımından tipik bir örnek şehirdir. Çeşitli etnik grupların farklı yerleşme ve yaşam özellikleri, ildeki mekânsal örgütlenmeyi etkilemiştir. Şehre 1960'lardan sonra ilçe ve kırsal kesimlerden göç olmuştur. Şehir, bölgenin yönetsel, kültürel, hizmet ve ticaret merkezi olması nedeniyle nüfusu çekmektedir (Yurt Ansiklopedisi, c.4, 1982: 2308).

Son yıllarda Ergani'den Diyarbakır'a büyük oranda göç olmuştur. Bu göçün başlıca sebepleri arasında ilçede iş imkânlarının sınırlı hatta yetersiz olması, ilçe halkının eğitimin önemi konusunda bilinçli hale gelmesi ve okuma-yazma oranının

hızla yükselmesi sayılabilir. Ayrıca üniversiteyi kazanan öğrenci sayısının artmasıyla insanların şehirdeki dershanelerden, kurslardan, kültürel hizmetlerden; sağlık hizmetlerinden yararlanma isteği ve daha rahat yaşama düşüncesi Diyarbakır'a göç etmesinde etkili olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİYARBAKIR İLİ ERGANİ İLÇESİ HALK KÜLTÜRÜ

1.1. Geçiş Dönemleri

Hayatın başlıca önemli beş "geçiş dönemi" vardır. Doğum, sünnet, askerlik, evlenme ve ölüm. Geçiş dönemleri etrafında birçok inanç, adet, töre, gelenek, dinsel ve büyüsel işlemler oluşmuştur. İnsan hayata doğumla birlikte adım atar ve yaşamaya başlar.

Geçiş dönemlerindeki gelenekler, görenekler, inançlar toplumların asırlarca yaşadıkları ve geliştirdikleri kültürlerinin temelini oluşturur. Her toplum, toplumsal benliğine, kültürel kimliğine ancak gelenek, görenek ve inançlarıyla kavuşur. Çünkü bunlar, toplumların düşüncesini, düş dünyasını, özlemlerini, geleceğe ilişkin tasarımlarını, yaşam biçimini, hayata ve dünyaya bakış açısını yansıtmaktadır (Kartal, 1998: 176).

1.1.1. Doğum

Doğum, üreme yeteneğine sahip insan hayatının başlangıcıdır. Evlenmenin bir amacı da, çocuk sahibi olmaktır. Bundan ötürü gebelik aileye kıvanç, doğum ise mutluluk getirir (Güzelbey, 1981: 19).

Dünyaya gelen her çocuk, sadece anne ve babasını değil, aynı zamanda akrabaları, komşuları, da sevindirmiştir. Çünkü her doğum ailenin, akrabaların sayısını artırmaktadır; sayı artışıysa gücün, dayanışmanın artması demektir. Özellikle küçük topluluklarda ve etnik gruplarda aileler, nüfuslarının çokluğu oranında kendilerine güçlü ve dayanıklı hissetmektedirler. Ayrıca doğum, kadına duyulan saygınlığı artırdığı gibi, onun aile, akraba ve grup içindeki yerini de sağlamlaştırır. Baba ise, "evlat sahibi" olmakta hem geleceğe güvenle bakar, hem de dosttan ve yakınları arasında saygınlık kazanmış olur. Çünkü kısır kadın, doğuramadığı için, yakınları tarafından ne kadar küçümsenirse, erkek de aynı biçimde çevreden gelen baskının toplumsal ve ruhsal ezikliğini duyar (Örnek, 2000: 131- 132).

1.1.1.1. Doğum Öncesi

Her toplumda evliliğin bir doğal sonucu olarak çocuk istenir ve gebe kalmak arzu edilen bir şeydir. Annelik ve kadınlık bu temel üzerine kazanılır. Her evli kadından bu rolün yerine getirilmesi istenir. Kadınlar arzu ettikleri konuma bu yolla ulaşırlar. Uyum sürecinin bir sonucu olarak gelişen aile ve akrabalık yapısı çocuk doğurmayı özendiren veya sınırlandıran önemli bir etkendir. Sosyal bir varlık olarak ailenin devamı, mirasın devri, ekonomik faaliyetlerde insan gücüne olan ihtiyaç, akraba grubunun kişi sayısına göre artan güçlülüğü, bu güçlülüğün sağladığı bir takım olanaklar (sosyal, konum maddi ve manevi sahalarda grup içi ve dışı yardımlar vb.) köysel bölgelerde çocuğa duyulan ihtiyacı arttırmaktadır (Elmacı, 2002: 334).

Doğumla ilgili uygulamalar daha gebelik öncesi dönemde başlar. Gebe kalamayan kadınların gebe kalmaları, erkek çocuğu olmayanların erkek çocuğa kavuşmaları için yoğun faaliyetler olur. Bu faaliyetlerden en önemlisi bir yatırı ziyaret etmek, orada dilek dilemek ve adak adamaktır (Şişman, 2002: 445).

1.1.1.1.1. Kısırlığı Giderme

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Hayat doğumla başlar. Evlilikten sonra doğum, beklenen bir olgudur. Bu yüzden iki genç evlenir evlenmez kadına "bir şey var mı?" diye sormaya başlarlar. Normal süre içinde gebe kalamayan kadına " kısır" denir. Türk toplumunda çocuk sahibi olmak çok önemlidir. Gelin, çocuk sahibi olunca evin içinde belli bir yeri olur. Çocuğu olmayana iyi gözle bakılmaz, kısır, dölsüz, yarım, boş gibi aşağılayıcı sözler söylenir. Onu insan yerine koymazlar. Bazı durumlarda boşanma sebebi dahi olur. Başka kadınlarla evlenilir.

Türk toplumunda kısırlık kadına özgüdür. Erkeğin de kısır olabileceği düşünülmez. Bu nedenle kadın çocuk doğurmak için birtakım çarelere başvurmaktadır (Biçer, 1991: 1- 2).

Diyarbakır'da kadınlar kısırlığı gidermek için ebelere kasık çektirirler, kaynamış sütün buğusuna otururlar (Elmacı, 2002: 334).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani'deki kısırlıkla ilgili yapılan uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Tedavi için doktora gidilir (K.29, K.47, K.54, K. 55, K.63, K.82, K.124, K.126).
- Ara ebesine gidilir (K.29, K.47, K.56, K.62, K.79, K.126).
- Maydanoz, nane kaynatılıp buğusuna oturulur (K.54, K.55, K. 56, K.62).
- Otlardan yapılan fitil şeklinde el ilaçları rahme konur (K.29, K.79, K.80, K.81, K.117, K.121).
- Ocağa gidilir (K.29, K.47, K.56, K.62, K.79, K.117).
- Türbelere gidilerek ağaçlarına bez bağlanır (K.61, K.79, K.82, K.117, K.124, K.125).
- Türbelerin etrafındaki küçük çakıl taşları bebek şeklinde dizilerek, mezarın yanına konur (K.124, K.125, K.127, K.131)
- Bitkilerden ilaç yapılıp içilir (K.29, K.117, K.120).
- Hocaya gidip boylama yaptırılır, muska takılır (K.29, K.61, K.79, K.81, K.86, K.117, K.124, K.125).
- Ebeye kasık çektirilir (K.79, K.81, K.86, K.117, K.121, K.124, K.125).
- Kış kabağı kaynatılarak kasıklara sarılır (K.124, K.125, K.127).
- Samanla süt kaynatılıp buğusuna oturulur (K.29, K.47, K.79, K.80).
- Tollik adındaki bitki kaynatılarak buğusuna oturulur (K.83, K.86).
- Sütle maydanoz kaynatılıp buğusuna oturulur (K.61, K.79, K.81, K.124).
- Köydeki yaşlı kadınlara gidilip eğri olan rahim düzeltilir (K.83, K.86, K.117, K.120).
- Rahim ovulur, üç dört tane hiç kullanılmamış banyo sabunu karna sarılır (K.43, K.45, K.108, K.109).
- Sağlık ocağına veya hastaneye gidilir (K.55, K.124, K.125, K.126).

c) Değerlendirme

Yörede kısırlığa karşı özellikle köylerde çoğunlukla ara ebelerine gidilerek bitkisel ilaçlar kullanılmaktadır, hocaya veya ziyaretlerden medet umulmaktadır. Doktora giden kadınlar ise ayıp olduğunu düşündüğü ve eşinden çekindiği için bayan doktorları tercih etmektedir.

1.1.1.1.2. Gebelikten Korunma

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Dünyaya her gelen çocuk aileye maddi bir yük getirmektedir. Erzurum köylerinde ailelerin çok çocuk sahibi olmaları bir övünç kaynağıdır. "Rızkı veren Allah" diyerek hiç bir korunma yöntemi uygulamadan bol bol çocuk yaparlar. Bilhassa geniş toprağı olan aileler ile çok sayıda hayvan besleyen ailelere çocuğun çok yardımı olmaktadır. Herhangi bir sebeple çocuk yapmak istemeyenler ile besleyemeyiz endişesiyle çocuk yapmak istemeyenler birçok tedbire başvururlar. Yeni doğum yapmış olan bir kadına ışkın kökünü iyice kaynatıp süzdükten sonra bir gün bekletip, bu sudan her sabah aç karnına yarım çay bardağı içerse bir daha gebe kalmaz. Örümcek ağı tütsüsüne oturtulur. Rahmin ağzına pamuk veya sabun parçası konulur. Sulandırılmış sodaya batırılan pamuk parçası rahmin ağzına konur (Taş, 1994: 189).

Amasya'da gebeliği önlemek için cinsel birleşmeden sonra rahim sabunlu suyla yıkanır. Soğan kabuğu kaynatılarak içilir (Kalay, 1998: 161).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Yöredeki uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Sağlık kuruluşlarının önerdiği kontrol yöntemleri kullanılır (K.29, K.47, K.62, K.63, K.79, K.80, K.86).
- Kocası kendi korunur (K.54, K.55, K.61, K.83, K.86)
- Ameliyatla kordonları bağlanır (K.117, K.121, K.126, K.127).
- Ara ebesine gidilerek rahim ters çevrilir (K.29, K.117, K.120).
- Köyün yaşlısına kasık çektirilir (K.80, K.81, K.117, K.121).

c) Değerlendirme

Aile planlanması bilinci pek kazanılmadığı için toplumun genelinde çocuk doğurma oranı çok yüksektir, hamile kalınmışsa çocuğun mutlaka dünyaya getirilmesi gerekmektedir yoksa günah olacağına inanılır. Gebelikten korunmak için de köylerde ara ebesine merkezlerde ise sağlık ocaklarına gidilmektedir.

1.1.1.1.3. Çocuğun Sağlıklı Doğması ve Yaşaması

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Gebe olan kadın bebeğinin zarar görmemesi ve sağlıklı doğması için birtakım uygulamalarda bulunur. Yatırlara gider, yatır ziyaretlerinden sonra çocuk olunca yeniden oraya gidilerek gönül borcu ödenmek üzere adamalar yerine getirilir. Kurban adamış bulunanlar yedi yıl üst üste ziyaretlerini yenileyerek bu adağı yerine getirirler. Adamaya neden olan çocuklara bundan ötürü " yedi kurbanlı " denir. Kimi kadınlar gebe kalır fakat her keresinde çocuk bir kaç aylık iken düşer. Bu durumu önlemek için hamama gitmesi yasaklanır. Beline "melceme" yapıştırılır. Ağır bir nesne kaldırmaması, hoplayıp zıplamaması, çok yorulmaması gibi bedensel bir eğitime ve rejime bağlı tutulur. Kimilerinde ise, çocuk doğduktan sonra ölür. Böyle bir durum karşısında çocuk doğduktan sonra Durdu, Durmuş, Duran, Durak adlarının birisi verilir (Güzelbey, 1981: 21).

Diyarbakır'da ise gebe kadınlar hamileliklerinin sağlıklı devamı için, çevrenin kötü etkilerinden korunmaya çalışırlar. Nazardan korunmak için üzerlerinde arpa, mercimek ve gözboncuğu taşırlar. Hocaların yazdıkları muskayı boyunlarına asarlar. Korkulara karşı "polat"(demir bilezik) kullanırlar. Dış etkilerden korunma bazı hamileliklerde çocuğu sık sık düşüren ve gebelik kanaması olan kadınlarda daha yoğun ve çeşitlidir. Ancak bu kadınlara hasta gözüyle bakılmakta, kadın kendini ve çocuğunu korumak için ağır işler yapmamaktadır. Çocuğunu sık sık düşüren kadınlar, Diyarbakır'da Azizoğlu adıyla tanınan bir ocaktan alınan bir ucunda anahtar bulunan kuşağı bellerine bağlarlar. Bu kuşak doğum sancısına kadar kadının belinde kalır ve sancı sırasında açılır. Bu çocukların ismi çoğunlukla Aziz konulur. Böylelikle doğaüstü güçlerin yardımı ile gebe kadın korunmuş olur (Elmacı, 2002: 336).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Yörede çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması için yapılan uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Türbeye gidilir, çocuk olunca ermişin adı çocuğa verilir (K.117, K.118, K.124, K.126).
- Yedi yaşına kurban adanır (K.29, K.54, K.56, K.61, K.63, K.63, K.79, K.80, K.117).

- Çocuğun yaşaması halinde yedi yaşına kadar saçı kesilmez. Yedi yıldan sonra saçı kesilir, tartılır ve ağırlığı kadar altın verilir (K.124, K.125, K.126, K.127).
- Hocaya gidilip boylama yaptırılır. Hocanın yaptığı muskayı dokuz ay boyunca anne boynunda taşır. Çocuk olduktan sonra muska çocuğun boynuna takılır (K.29, K.54, K.55, K.61, K.62, K.79, K.81, K.124, K.125).
- Çocuk erkek olursa, Yaşar, Zülküf, Hasan, Hüseyin, Şeyhmus, Muhammed, Ömer, Yusuf; kız olursa Zülfiye, Ayşe, Fatma, Hatice, Remziye, Rabia, Sultan isimleri konur (K.29, K.61, K.63, K.79, K.81, K.86, K.117, K.120).
- Rüyada görülen isim çocuğa konur (K.55, K.56, K.61, K.63).
- Bebeğin göbeği kesildikten sonra anne elbisesinin içinden çocuğu geçirir, çocukları yaşayan kadın çocuğu elbisenin altından alır, bebek böylece yaşar (K.124, K.125, K.126, K.127).
- Ocağa gidip adak adanır (K.54, K.55, K.61, K.63, K.79, K.81, K.86, K.124).
- Çocuk doğmadan önce hocaya gidilir, hocanın erkek ya da kız olması durumunda önerdiği isimler mutlaka konur (K.29, K.79, K.81, K.86).
- Hoca, çocuğun yaşaması için anne babaya, kendi isimlerini vermelerini önerir (K.79, K.80, K.81, K.124, K.125).
- Annenin üstüne de okutulur (K.54, K.56, K.83, K.86).
- Çocuğun yaşaması için, çocuğa yedi yaşına gelene kadar hiç yeni kıyafet giydirilmez. Çocuk komşu ve akraba çocuklarının eskileriyle büyütülür (K.29, K.117, K.120, K.121).
- Çocuk yaşadığı takdirde türbeden alınan kıyafetler çocuğa giydirilir (K.61, K.63, K.79, K.81).
- Türbenin üstündeki yeşil bez parçasından alıp çocuğun üstüne asılır (K.29, K.54, K.79, K.81).
- Tıbıkalı kadın, loğusa kadını ziyarete gider ve “Onun bebeği oluver, bendeki derdi ona ver” diyerek üstüne silkinip, tıbıkayı loğusa kadına atar (K.29, K.79, K.80, K.124, K.125).
- Çocuğa isminin ağır gelmesi durumunda ismi değiştirilerek hocanın önerdiği isim konur (K.79, K.81, K.117, K.120).

c) Değerlendirme

Yörede çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması için özellikle adakta bulunma, hocaya ve türbelere gitme çok yaygındır. Özellikle hocanın söyledikleri eksiksiz uygulanmaktadır, aksi takdirde çocuğun yaşamayacağına inanılır.

1.1.1.1.4. Aşerme

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Hamileliğin en belirgin özelliği en olmadık zamanda kadının canının bir şey istemesi, aşermedir. Aşeren kadınların; ister iyi olsun, ister kötü olsun aşerdiği şeyin tadına bakması gerekir. Aşerdiği şeyi yemediği takdirde çocukta bir zarar bırakacağına inanılır. Bu nedenle aşeren kadına canının istediği her şey yedirilmeye çalışılır. Her kadın farklı şeylerde yoğunlaşarak aşerir. Eğer ekşi yemeklere aşererse kızı olacağı, tatlı şeylere aşererse oğlu olacağına inanılır (Biçer, 1991: 3).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani'de aşerme ile ilgili yapılan uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Aşeren kadının canını istediği yiyecekler mutlaka yedirilir (K.29, K.54, K.56, K.79, K.80, K.82, K.117, K.120).
- Aşeren kadın, tavşan eti yerse çocuğun dudağı tavşan dudaklı olur (K.124, K.126, K.127, K.132).
- Çocuk, anne karnında canlandıktan sonra ziyarete gidilir, aşeren kadın elini nereye sürerse çocuğun da aynı yerinde lekesi olur (K.1, K.29, K.54, K.56, K.79, K.80, K.83, K.86, K.117, K.120).
- Aşeren kadın istediğini yiyemezse, onun nefsi o kişinin rüyasına yılan şeklinde girerek yiyeceği vermeyeni basar (K.1, K.61, K.62, K.63, K.83, K.86).
- Aşeren kadın dalak yerken, elini atıp bir yerini kaşırsa çocukta mavi leke olur (K.124, K.125, K.127, K.131).
- Aşeren kadına, nefsi çekmesin diye tencerede kaynayan su bile olsa kapağı açılarak gösterilir (K.1, K.29, K.117, K.121).

c) Değerlendirme

Aşeren kadına genelde canının çektiği verilir yoksa hamilenin nefsinin rahatsızlık vereceğine inanılır. Özellikle ziyaretlerde vücuttaki bir yerin kaşınmamasına da dikkat edilir.

1.1.1.1.5. Doğacak Çocuğun Cinsiyetini Belirleme

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Gebe kadın ile ailesinin ve yakınlarının en büyük merakı doğacak çocuğun cinsiyetidir. Çocuğun cinsiyetini belirleme, insanların geleceği bilme arzusu ve merak ile ilgili olarak çeşitli uygulamalar ve pratiklerde kendini bulmaktadır. Günlük hayattaki çeşitli rastlantılar; gebe kadın ve yakınlarının gördükleri rüyalar; gebe kadının karın şekli, doğacak çocuğu cinsiyeti hakkında bir ön belirti olarak yorumlanır.

Varsaklar'da hamile bir kadının çocuğunun kız veya oğlan olduğunu anlamak için, kadının karın şekline bakılır. Yine çocuğun kız veya oğlan olduğunu belirlemek için, bir keçinin kafası kaynatılarak haşlanır. Daha sonra bunun alt ve üst çenesi birbirinden ayrılır. Eğer hamile kadının karnındaki çocuk kız ise yüzünün cildi değişir, kalçası gittikçe genişler, kadın oldukça ağırlaşır ve kendini çok ağır hissetmeye başlar. Çocuk oğlan ise, kadının yüzünde kızda görülen belirtiler olmadığı gibi, hiç bir değişikliğe de rastlanmaz (Gökbel, 1998: 88). Amasya'da ise Adet kanamasından sonraki ilk on beş gün içinde kadın hamile kalırsa çocuk kız, on beşinden sonra hamile kalırsa çocuğun erkek olacağına inanılır. Gebe kadının meme uçları siyahlaşırsa çocuğun erkek olacağı düşünülür (Kalay, 1998: 163). Doğum öncesi çocuğun cinsiyetini tayin etmede rüyaların rolü olduğuna inanılır. Erzurum'da tespit edilen inanca göre, kadın rüyasında pahalı elbiseler, takılar takmış olarak kendini görürse, erkek çocuk; ucuz şeyler giymiş görürse, kız çocuk doğuracağına inanırmış (Kalafat, 2006: 128).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani'de doğacak çocuğun cinsiyetini belirleme ile ilgili yapılan uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Doktora gidilir (K.47, K.124, K.126, K.127, K.126).
- Ebeye gidilir (K.29, K.54, K.56, K.62, K.63).

- Hamile kadının kalçası genişlerse kızı olacağına inanılır (K.47, K.61, K.83, K.86, K.124, K.126).
- Hamile kadının cildine leke atarsa kızı olacağına inanılır (K.47, K.61, K.83, K.86, K.124, K.126).
- Hamile kadın karnı büyük ve geniş ise kız, öne doğru ve sivri ise erkek olur (K.47, K.61, K.63, K.79, K.81).
- Annenin canı ekşi, turşu çekerse kız, tatlı, et çekerse oğlu olacağına inanılır (K.47, K.61, K.62, K.79, K.81, K.83, K.86, K.117, K.120, K.124, K.126).
- Annenin karnı yukarda ise oğlu, aşağı doğruysa kızı olur (K.54, K.55, K.56, K.125, K.127).
- Anne güzelleşirse oğlu, çirkinleşirse kızı olur (K.124, K.126, K.127, K.131).
- Hamile kadının niyetine koyunun kellesi ayrılır. Koyunun alt çenesinin kemik ucunda et var ise kız, et yok ise erkek olacağına inanılır (K.29, K.47, K.54, K.56, K.61, K.79, K.81, K.117, K.120, K.126).
- Çocuk anne karnında ilk kez sağda oynarsa erkek, solda oynarsa kız olur (K.29, K.47, K.54, K.56, K.61, K.63, K.79, K.81, K.82, K.117, K.120, K.126).
- Hamile kadın her yediğini çıkarıyorsa erkek, yediklerini pek çıkarmıyorsa kız olacağına inanılır (K.29, K.K.47, K.83, K.86, K.117, K.117, K.124, K.125).
- Bir tasa su konur, içine hamile kadın sütünü sağar, süt suyun altına doğru giderse kız, süt suyun üstünde kalırsa oğlu olacağına inanılır (K.79, K.80, K.81, K82).
- Hamile kadın ölü yılanı yere atar, yılan ters düşerse kızı, düz düşerse oğlu olacağına inanılır (K.54, K.56, K.83, K.86).
- Hamile kadının göğüsleri büyürse kızı, aynı kalırsa oğlu olur (K.29, K.117, K.120, K.121).
- Annenin hamileliğinden önceki çocuğuna "Besra (Yeter) adı konursa, doğacak olan çocuğun erkek olacağına inanılır (K.29, K.54, K.55, K.83, K.86).
- Hamile kadını kalçası düz ise oğlu, yuvarlak ise kızı olacağına inanılır (K.61, K.63).
- Kardeşinin burnunda yeşil bir damar varsa arkasının erkek olacağına inanılır (K.29, K.117, K.120, K.121).
- Hamile kadının göğüs uçları koyulaşmışsa kız, rengi açıksa oğlu olur (K.29, K.79, K.80, K.81, K.82).

c) Değerlendirme

Yörede hamile kadının genelde vücudundaki değişiklikler ve canının çektiği yiyeceklere göre cinsiyet tahmininde bulunur. Besra (Yeter) adı konursa, doğacak olan çocuğun erkek olacağına inanılır. Hamile kadının niyetine koyunun kellesi ayırma geleneği oldukça fazladır. Cinsiyeti öğrenmek için doktora gitme merkezde daha yaygındır.

1.1.1.1.6. Gebe Kadının Kaçınmaları/Uygulamaları

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Kadının gebeliği sırasında baktığı, yediği, içtiği, yaptıklarıyla doğuracağı çocuk arasında bir ilişki olacağı endişesinden dolayı bazı olaylara karşı önlem alınmıştır. Çünkü anne karnındaki çocuğun şekillenmeye başladığı dönemde dışarıdan gelecek herhangi bir şeyin çocuk üzerinde etkili olacağına inanır.

Bakacak Köyü kadınları gebe olduklarında diğer günlerden farklı beslenmezler. Gebe kadınlara önerilen yiyeceklerin olmamasına karşın, yasaklanan bazı yiyeceklerin olduğu görülmektedir. Gebe kadınlar turşu, soğan, ekşi, mercimek gibi bazı yiyecekleri yemekten kaçınırlar. Çünkü bu yiyecekler fazla su içirir ve şişkinliklerin, sancıların olmasına yol açar. Yine gebe kadınlar canlarının istedikleri ve kokusunu hissettikleri şeyleri yemek isterler. Aksi takdirde elde edemedikleri bu yiyeceklerin şekli ve rengi çocuğun vücudunda leke şeklinde çıkabilir veya çocuk sakat doğabilir (Elmacı, 2002: 335). Samsun'da ise hamile kadın cenazeye bakarsa doğacak çocuğunun benzi sarı olur. Hamile kadın aşerdiği dönemlerde ciğer, çilek, zeytin, salça ve nar gibi yiyeceklerden yedikten sonra ellerini yıkamadan yüzüne ya da vücudunun herhangi bir yerine değdirirse, doğacak olan çocuğunun da vücudunun aynı yerinde yediği gıdanın rengine benzer bir iz oluşur. İğne hamile kadına elden verilmez, yere konularak verilir. Eğer elden verilirse doğacak çocuk çok zayıf doğar (Şişman, 2002: 446).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani'de gebe kadının kaçınmaları ve uygulamalarını şöyle sıralayabiliriz:

- Doktora kontrole gidilir (K.47, K.54, K.56, K.62, K.79, K.117, K.120, K.124, K.127, K.127, K.130, K.132).
- İçki, sigara, ilaç kullanılmaz (K.47, K.54, K.55, K.61, K.63, K.79, K.81, K.83, K.86, K.117, K.124, K.126, K.130).

- Hamile kadına ağır iş yaptırılmaz (K.47, K.55, K.62, K.63, K.80, K.117, K.124, K.125, K.126, K.132).
- Hamile kadın kucağına ya da sırtına ağır şeyler almaz (K.47, K.54, K.56, K.83, K.86).
- Kan uyuşmazlığından, röntgen ışınlarından kaçınılır (K.61, K.63, K.83, K.124, K.125).
- Çocuğun sakat olmaması için akraba evliliğinden kaçınılır (K.63, K.83, K.86, K.124, K.125).
- Acı, ekşi, tuzlu, çiğ yiyecekler, hamur işleri yenmez (K.61, K.62, K.130 K.131).
- Hamile kadın, gelişi güzel ilaç içmez (K.117, K.120, K.124, K.125, K.130, K.132).
- Hamile kadın, çocuğun güzel olmasını istiyorsa çirkin ve kötü olan hiçbir şeye bakmaz (K.124, K.126, K.130, K.132).

c) Değerlendirme

Hamile kadın ağır iş yapmamaya ve yiyeceklerine dikkat etmelidir. Bu durumlara çoğunlukla köylerde uyulmamaktadır; çünkü ev işleri, hayvanlarla ve diğer çocuklarıyla ilgilenme kadının görevidir.

1.1.1.2. Doğum Sırası

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Kadınların, doğum sırasındaki güçlüklerini gidermek, onların kolay doğum yapmalarını sağlamak için bir dizi çarenin, inancın ve uygulama doğum olayı çevresinde kümelenmiştir. Doğumla ilgili faaliyetler ve olgular birbirine fonksiyonel olarak bağlanmıştır ve bir bütünü oluştururlar. Doğumun kimin evinde olacağı bellidir. Doğum yardımında ebenin ve diğer kadınların rolleri kültür tarafından belirlenmiştir. Doğum yapma pozisyonu da yine kültür kalıpları tarafından tayin edilmiştir (Elmacı, 2002: 337).

Eskişehir'de doğumun erken ve ani olabileceği düşünülerek doğumdan bir ay önce doğum için gerekli eşyalar hazırlanır. Gerekli eşyalar bir valize konur. Valiz çabuk ulaşılabilecek bir yere bırakılır (Biçer, 1991: 7).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani'de doğum öncesi yapılan uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Ergani yöresinde, çocuk doğmadan önce çeşitli hazırlıklar yapılır. Çocuğun yatacağı karyolası içinin yün yatağı, ucu dantelli çarşaf kapağı dantel ya da kanaviçe işleriyle süslü yorganı, yastığı, bebeği ziyarete gelenlerin altını takacağı kare şeklindeki " altın baş yastığı", iç çamaşırı, zıbın, bezi, kundağı, yünlü kıyafetleri, bebeğin kollarını sarmak için kol bezleri, battaniye, çorap, patik, emzik, biberon hazırlanır (K.2, K.29, K.47, K.61, K.124, K.125, K.126).
- Ergani'de evlenen kızın ilk bebeğinin karyola ve karyola takımın kızın annesi alır (K.124, K.125, K.126, K.130).
- Kimi zamanda karyolayı babaanne alır (K.47, K.61, K.62, K.79, K.81).
- Doğan çocuk adaklıysa yeni olan hiçbir kıyafet alınmaz. Komşu ve akrabaların eski giysileri toplanıp, hazırlanır (K. 29, K.117, K.120, K.121).
- Yörede doğumu çoğu zaman ebeler yaptırır. Hamilenin durumuna göre hastaneye de gidilir (K.1, 29, K.47, K.54, K.55).

c) Değerlendirme

Çocuk doğmadan önce genel kıyafet hazırlığı yapılır. Bebek ilk torunsa eşyalarını kızın annesi hazırlar. Yörede doğumu ebeler yaptırmaktadır; ancak çoğunlukla hastaneye gidilmektedir.

1.1.1.2.1. Doğum Hazırlığı/Doğum

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Doğum yapma, geçiş dönemlerinden ilkini ve en önemli aşamayı oluşturur. Doğumun nerede ve nasıl yapılacağı aile arasında en az iki ay öncesinden kararlaştırılır. Köylerde veya merkeze uzak yerleşim yerlerinde kadınlar doğumlarını evlerinde köy ebesinin veya sağlık ocağı ebesinin yardımı ile gerçekleştirirler. Günümüzde ise köyde olsun merkezde olsun doğumların çoğu hastanelerde doktor gözetiminde yapılmaktadır.

Evde yapılan doğumlarda çeşitli uygulamalar vardır. Doğum evde yapılacaksa, kadının doğum sancısı başlayınca köy ebesi veya sağlık ocağı ebesi, kızın annesi ve yakınları haberdar edilir. Haberi alanlar çok kısa bir sonra doğum yapacak kadının evinde toplanırlar, erkekler evden çıkarılır kadın, evin içinde gezdirilir, beli ovalanır,

ocaklar yakılır, su kaynatılır, hazırlanır çocuğun, göbeğini kesecek makas, jilet ispirto ile temizlenir hazırlanır. Göbek bağı, göbek ipi göz önüne konulur.

Bir tava dolusu tereyağı eritilir, içine bal veya şeker katılarak bu doğum yapacak hastaya yavaş yavaş içirilir. Doğum zamanı geldiğinde kadın bir leğenin veya teknesinin kenarında dizleri üstüne çökertilir. Önden ve arkadan birer kadın kendisine destek olur. Ebe de doğumu gerçekleştirmek için çalışmaya başlar (Taş,1994: 197-198). Doğumdan sonra hemen aileye ebe ya da yakınları tarafından müjdelenir. Müjde verene çeşitli hediyeler ve para verilir. Ebeye de anne tarafından hediye verilir (Kalay, 1998:165).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde doğum hazırlığı ve doğum olayıyla ilgili yapılan hazırlıkları şöyle sıralayabiliriz:

- Doğum yapacak olan kadın sakin, sessiz, kuytu bir odaya alınır (K.2, K.55, K.56, K.61, K.79).
- Sıcak su, bez, sıcak havlu, pamuk, leğen, sabun, hazırlanır (K.29, K.47, K.54, K.55, K.56, K.61, K.79).
- Erkekler odaya giremez (K.29, K.47, K.54, K.56, K.61, K.63, K.79, K.80, K.82, K.83, K.86, K.124, K.125, K.126, K.130, K.131).
- Doğumun olacağı yere ebe ve bir yakın akraba dışında fazla kişi alınmaz (K.47, K.54, K.55, K.56, K.61, 62, K.126).
- Odaya doğum döşeği serilir (K.29, K.47, K.61, K.79, K.80, K.82, K.83, K.124, K.25, K126).
- Doğum zorlaşır diye odaya tıbıkalı kadın giremez (K.29, K.79, K.80, K.82, K.124, K.125, K.127, K.130, K.131).
- Yüzüne leke atar diye doğum odasına bekâr kız giremez (K.124, K.127, K.130, K.131).
- Doğumun olacağı yere çocuğu olmayan kadın giremez (K.61, K.62, K.63, K.83, K.86).
- Doğumun olacağı yere çocuğu ölmüş kadın giremez (K.29, K.61, K.62, K.63).
- Doğumun olacağı yere devamlı düşük yapan kadın giremez (K.29, K.61, K.62, K.63).

- Doğumun olacağı yere ağırlık yapar diye hamile kadın alınmaz (K.29, K.47, K.54, K.55, K.79, K.80).

Ergani yöresinde doğum olayını kolaylaştırmak için doğum yaptırılan yerde uygulanan pratikleri şöyle sıralayabiliriz:

- Hamile kadının başında dua okunur K.29, K.79, K.81, K.82, K.86, K117, K.120, K.121, K.124, K.126).
- Okunmuş su içirilir (K.29, K.47, K.86, K.124, K.125).
- Sıcak pekmez, çay, süt içirilir (K.47, K.79, K.81, K.82, K.117, K.120).
- Rahme zeytinyağı sürülür (K.47, K.83, K.86).
- Hamile kadın, odanın içinde gezdirilir (K.29, K.54, K.55, K.56, K.83, K.86).
- Hava sıcak olsa bile sancılar sıklaşsın diye doğumun olacağı yerde soba yakılır (K.29, K.54, K.79, K.80, K.81, K.117, K.120, K.124).
- Hamile kadın dizlerinin üstüne çöktürülür (K.54, K.55, K.56).
- Bebek ters gelirse hemen ayağı tez olan, kısmetli biri çağrılır (K.61, K.62, K.63, K.124, K.125).
- Kadının kocasının ayakkabısının tekine konulan su, hamile kadına içirilir (K.79, K.80, K.81, K.117, K.121).
- Bekâr kızın saçı, hamile kadının üstünde önce örülür, sonra çözülür (K.29, K.79, K.80, K.81, K.117, K.120).
- Ahırdaki yatar durumdaki dibek taşı dik tutulur (K.29, K.117, K.120, K.121).
- Hamile kadının başı üstünde taşlar birbirine vurularak kırılır (K.117, K.120, K.121).

Doğum olayı gerçekleştikten sonra uygulanan pratikleri şöyle sıralayabiliriz:

- Doğum haberini veren kişiye hediye ya da para verilir (K.29, K.47, K.55, K.62, K.79, K.117, K.124, K.126).
- Bebek adaklıysa, mevlit, kırk yasin okutulur, ziyarete gidilir, kurban kesilir ya da et fakirlere dağıtılır (K.29, K.47, K.56, K.62, K.79, K.82, K.117, K.124, K.126).

- Doğumdan sonra, tatlı, lokum, bisküvi, mevlit çöreği dağıtılır (K.56, K.57, K.79, K.126).
- Doğumdan hemen sonra ebeye para, elbiselik kumaş, yama, lif verilir (K.29, K.47, K.48, K.121).
- Doğumdan hemen sonra huyu güzel olan biri çocuğun huyu da güzel olsun diye temsili olarak ağzına tükürür (K.124, K.127, K.130).

c) Değerlendirme

Doğumu zorlaştıracağı için doğumun olacağı yere çocuğu olmayan, çocuğu ölmüş, devamlı düşük yapan, hamile kadın ve bekâr kız alınmamaktadır. Doğumu kolaylaştırmak için ise yörenin kendi adetlerine ait birçok uygulama yapılmaktadır. Özellikle bağlama-çözme, dibek taşını dik duruma getirme, eşinin ayakkabısından su içirme bu uygulamalardan bazılarıdır. Doğum olayı gerçekleştikten sonra ise müjde verme, lokum, bisküvi ve hediye dağıtma uygulamaları yapılmaktadır. Çocuk iyi huylu olsun diye temsili olarak ağzına tükürme yörenin adetleri arasındadır.

1.1.1.2.2. Göbek Kesme/ Tuzlama/ Yıkama

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Halk arasında çocuğun göbeği ile geleceği arasında bir bağ olduğu düşünülerek gelişi güzel bir yere atılmaz. Evde bulunan insanlardan bir kısmı anne ile meşgul iken, ebe ve yardımcısı da çocukla meşgul olur. Çocuk dünyaya gelir gelmez kullanılmamış bir makas veya jiletle göbeği kesilip bağlanır. Doğum sonrası çocuk tuzlanır. Sonrada bir leğen içerisinde içine tuz ve yumurta katılmış ılık su ile yıkanır, kurulanır ve kundaklanır. Çocuğun yıkandığı su bir ağaç dibine dökülür, böyle yapılırsa çocuğun uzun ömürlü olacağı ve kök salacağına inanılır (Taş, 1998: 199).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde göbek kesme, tuzlama ve yıkama ile ilgili yapılan hazırlıkları şöyle sıralayabiliriz:

- Çocuk doğduktan hemen sonra turşu tuzuyla tuzlanır (K.29, K.83, K.86, K.117, K.120, K.121).
- Çocuk doğduktan hemen sonra yıkanır, kundaklanır (K.29, K.47, K.54, K.55, K.86, K124, K.126).

- İlk önce yıkanır sonra tuzlanır (K.79, K.81, K.82, K.125, K.127).
- Çocuk cin çarpar, uğursuzluk getirir diye yedi güne kadar yıkanmaz (K.61, K.62, K.63).
- Çocuk günah olur diye üç gün boyunca yıkanmaz (K.79, K.80, K.81, K.82).

c) Değerlendirme

Tuzlama işlemi ile çocuğun pişmemesi, vücudunun dinç olması ve kokmaması sağlanmış olmaktadır.

1.1.1.2.3. Çocuğun Eşi/Göbeği

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Çocuğun doğumundan kırkı çıkıncaya kadar geçen zaman, hem anne hem de çocuk için çok önemlidir. Doğumdan sonra anne karnından çıkan eş, kimi yerlerde ayak basmayacak bir yere gömülür (Kalafat, 2006: 141). Çocuğun eşi çocuktan bir parça olarak düşünüldüğü için temiz bir beze sarılarak gömülür (Örnek, 2000: 143).

Çocuk doğduktan sonra eşi düşer. Çocuğun eşine bağlı göbeği kesilerek tespih ipi ile bağlanır. Bir-iki hafta içerisinde iple bağlı olan bölümü kopar. Bu parça saklanır. Saklandığı yere göre çocuğun geleceğini etkileyeceği düşünülür. Çocuğun göbeği, evine bağlı olacağı inancı ile evin temeline konur. Bu uygulama genellikle kız çocuklarına yöneliktir. Bolluk ve bereket içerisinde yaşasın diye kilere konur. Okusun diye okul bahçesine ya da kitap arasına saklanır. Kız çocuğu temiz olsun diye göbeği süpürge içine saklanır. Dindar olsun diye Kur'an-ı Kerim içine ya da cami avlusuna saklanır (Biçer, 1991: 8).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde doğumdan sonra çocuğun eşi ile ilgili uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Çocuğun eşini ebe ya da bir yakını gömer (K.86, K.124, K.125, K.126).
- Bebeğin eşi önce yıkanır sonra temiz bir beze ya da naylona sarılır (K.29, K.47, K.54, K.55, K.56, K.61, K.63, K.86, K.117).
- Bebeğin eşi, evin altına ya da karanlık olan ahıra gömülür (K.29, K.83, K.86, K.124, K.125).

- Günah olmasın diye gömülür (K.117, K.120, K.121).
- Bebeğin eşi ateşe, çöpe ya da görünür yere atılmaz (K.29, K.81, K.82, K.86).
- Bebeğin eşinin de bebek gibi olduğuna inanılır ve eş mutlaka toprağa gömülür (K.47, K.124, K.124, K.125).
- Bebeğin uykuda korkmaması veya gözünün ağarıp kör olmaması için gömülür (K.47, K.124, K.125).
- Temiz ve ayak basılmayan yere gömülür (K.124, K.125, K.127).
- Doğumda buluna herhangi bir kadın gömer (K.54, K.55, K.56).
- Bebeğin eşini kayınvalide gömer (K.29, K.61, K.62, K.63)
- Bebeğin eşini evin en yaşlı kadını gömer (K.29, K.61, K.62, K.63, K.117, K.120).

Ergani yöresinde çocuğun düşen göbeği ile ilgili uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Göbek düşünce yerine pudra konur (K.61, K.62, K.63, K.126).
- Göbek düşünce yerine kahve konur (K.124, K.125, K.130).
- Göbek düşünce yerine yakılan bir bezin külü konur (K.47, K.62, K.63, K.81, K.82, K.83, K.86).
- Göbek düşünce yerine merhem sürülür (K.79, K.80, K. 82, K.86, K.117, K.120).
- Göbek düşünce yerine kantaron yağı sürülür (K.54, K.55, K.56).
- Düşen göbek çocuk okusun diye okula, imam olsun diye camiye, iş sahibi olsun diye iş yerlerine, hayvancılıkla uğraşsın diye ahıra atılır (K.54, K.61, K.62, K.79, K.117, K.124).
- Çocuğun düşen göbeği saklanır (K.83, K.86, K.124).
- Göbek düşünce yerine kül ile tuz karıştırılıp konur (K.124, K.125, K.127).

c) Değerlendirme

Doğumdan sonra çocuğun eşinin toprağa gömülmesi olayı, eski Türklerden günümüze kadar varlığını koruyarak halk geleneği içinde devam eden bir olgunun göstergesidir. Eski Türklerde olduğu gibi çocuğun eşi mutlaka gömülmekte ve göbek de uygun bir yerde saklanmakta ya da uygun bir yere atılmaktadır. Bunda çocuğun geleceği ile ilgili ailenin beklentileri ifade edilmiş olmaktadır.

1.1.1.3. Doğum Sonrası

Doğum sonrası anne ve bebek için dikkat edilmesi gereken bir dönemdir. Bu dönemde gerek anne gerekse bebek tehlikelerden ve hastalıklardan korunmalıdır. Doğumdan sonra anne yatağına yatırılır, kirli olan eşyaları değiştirilir. Uyuması ve dinlenmesi için ortam sağlanır. Yanında her an yardımına koşacak bir yardımcı kalır. Anneye hemen yorgunluğunu alacak, ona direnç verecek içecekler ve yiyecekler yedirilir.

1.1.1.3.1. Loğusa Bakımı/ Loğusa Ziyareti/ Loğusa Şerbeti

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Yeni doğum yapmış kadına " loğusa " denir. Çeşitli sosyo-kültürel yapılarda değişiklik gösteren loğusalık genellikle kırk gündür. Bu süre içerisinde kadın pis ve çeşitli tehlikelere karşı çok hassas kabul edilir. Bebeğin ilk hafta ve ilk aydaki yeni dünyasına uyumu kolay değildir. Aynı şey doğum yapan anne için de söz konusudur. Bu sürede annenin ve bebeğinin çeşitli hastalıklara yakalanma olasılığı diğer zamanlardan daha fazladır. Tamamen biyolojik etkenlerle açıklanan bu hastalıklar, geleneksel toplumlarda birtakım doğaüstü varlıklara ve sebeplere bağlanmaktadır. Bu bakımdan, ilk hafta ve aylarda anne ve bebeğin temizliği ve bakımı bir takım büyüsel işlemlerle doludur. Bunlar anne ve çocuğu hastalıklardan ve tehlikelerden korumak amacı ve düşüncesiyle uygulanan önlemler niteliğindedir (Elmacı, 2002: 338).

Gaziantep'te doğumdan iki üç gün sonra ziyaretler başlar. Ziyaretçiler armağan olarak süt, yağlı kahke (simit), kelle şekeri, bakır kap, üzerinde maşallah yazılı kolyeler, altın paralı yatak örtüleri, elbise, çamaşır, kumaş ve dokumalar, nazarlıklar getirirler. Kulplu altınlar, kolyeler, nazarlıklar kundağa, beşiğe, çocuğun yastığına iliştirilir. Armağanların türü ve değeri, akraba ve dostluğun derecesine, getirenin durumuna göre değişir. Loğusa görmeye gelenlere tarçın şerbeti sunulur. Bu şerbet tarçının, çay gibi hazırlanması ile elde edilir (Güzelbey, 1981: 24).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde loğusa bakımıyla ilgili çeşitli pratikler bulunmaktadır. Bu uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Loğusa doğumdan bir hafta sonra yakın akraba tarafından yıkanır (K.61, K.62, K.63, K.126).
- Loğusanın doğumdan hemen sonra başına beyaz yazma bağlanır, başı bağlanmazsa yanına melek girmeyeceğine inanılır (K.29, K.47, K.61, K.62, K.79, K.79, K.82, K.117, K.124, K.125, K.126).
- Loğusa günah olur diye üç gün yıkanmaz (K.79, K.81, K.86, K.124, K.125).
- Loğusanın doğumdan sonra karnı kalmasın diye beline kuşak bağlanır (K.54, K.55, K.56).
- Doğum yapan kadına "kaygana" adı verilen yumurtalı, tereyağlı pekmez; et yedirilir (K.29, K.47, K.54, K.56, K.61, K.62, K.79, K.80, K.81, K.86, K.117).
- Ilık süt, çay, anason verilir (K.29, K.47, K.61, K.62, K.63, K.117, K.120).
- Loğusa ziyaretine doğumdan hemen sonra gidilir, ziyarete gelenlere çay, şerbet ikram edilir (K.29, K.54, K.55, K.79, K.80, K.81, K.117, K.120).
- Loğusaya, taş ekmeğine dökülen pekmez yedirilir (K.29, K.54, K.55, K.79, K.80, K.81, K.117).
- Ziyarete gelenler yanlarında süt getirirler (K.124, K.125, K.127, K.130).
- Yörede doğumdan sonra özel bir loğusa şerbeti yapılmamaktadır (K.29, K.54, K.62, K.79, K.117, K.124).

c) Değerlendirme

Loğusaya yapılan, bu tür uygulamalarda amacın doğumdan sonra güçten düşen anneyi eski direncini kazandırma ve anneyi hastalıklardan koruma isteğinin olduğunu görmekteyiz. Yörede doğumdan sonra loğusaya mutlaka 'kaygana' adı verilen tatlı verilir. Ergani'de loğusa kadına "nefseli kadın" da denmektedir.

1.1.1.3.2. Loğusa Sütü/İlk Meme/İlk Giydirme

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Çocuk doğduktan sonra üç ezan vakti geçmeden, çocuğa süt verilmez. Daha önce verilirse gaz sancısı çekeceğine inanılır. Eski yıllarda çocuğa doğumundan kırkı çıkıncaya kadar su verilmezdi. İnanışa göre ona melekler su veriyordu. Anne çocuğunu büyüklerinin yanında emzirmez, emzireceği zaman sırtını döner veya başka bir odada emzirir. Bebeğin sağlığı açısından annenin sütünün çekilmemesi veya kaçmaması için

önlemler alınır. Annenin sütü bol olsun diye anneye sıvı verilir. Bulgur pilavı, keşkek, tatlı, bal gibi süt yapıcı yiyecekler yedirilir. Dut hoşafı içirilir (Taş, 1994: 199).

Bebek doğar doğmaz genellikle ebe tarafından ya da doğuma yardım eden yakınları tarafından giydirilir.

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde loğusanın sütünün bol olması için yapılan uygulamalar şöyle sıralayabiliriz:

- Loğusanın sütünü bol olması ve hemen gelmesi için ılık süt, pekmez ve çay içirilir (K.55, K.56, K.61, K.63, K.79, K.81, K.82, K.117, K.120, K.121).
- Tatlı ve sütlaç yedirilir (K.29, K.54, K.55, K.62, K.63, K.793, K.81, K.117, K.120, K.124, K.127).
- Et, ciğer, yumurta, tereyağı, bal yedirilir (K.29, K.79, K.80, K.81, K.86, K.117, K.120, K.121, K.126).
- Loğusanın sütü kaçmasın diye çok az su içirilir (K.79, K.80, K.81, K.82).
- Loğusanın sütü azalmasın diye acı, ekşi ve tuzlu şeyler yedirilmez (K.29, K.47, K.62, K.80, K.81, K.126).
- Loğusanın sütü gelsin diye meme yıkandıktan sonra hemen çocuğa verilir (K.29, K.54, K.55, K.61, K.62, K.63, K.86, K.117, K.126).
- Loğusanın nazar değip sütü kaçmasın diye nazarının değdiğine inanılan kişilerin yanında meme verilmez (K.47, K.86, K.117, K.120, K.121, K.126).
- Loğusanın sütü kaçmasın diye herkesin içinde sütünün bol olduğu söylenmez (K.124, K.125, K.127, K.130).
- Loğusanın sütü kaçmasın diye üstüne nazar boncuğu veya muska takılır (K.47, K.79, K.80, K.81, K.124, K.125).
- Çocuğa meme günah olur diye üç ezan geçtikten sonra verilir (K.29, K.47, K.61, K.79, K.80, K.81, K.86, K.117, K.120, K.117, K.120, K.126).
- Bebeği ilk olarak ebe veya yakın akraba giydirir (K.29, K.47, K.61, K.79, K.80, K.81, K.86, K.117, K.120, K.117, K.120, K.126).

c) Değerlendirme

Loğusanın sütünün bol olması ve kesilmemesi için loğusaya özel yiyecekler verilir, acı, ekşi, tuzlu gibi yiyeceklerden sakınılır. Yörede, çocuğa meme günah olur

diye üç ezan geçtikten sonra verilir. Bu yaygın olan bir uygulamadır. Bebeği doğduktan sonra loğusanın yanında olan herhangi biri giydirebilir.

1.1.1.3.3. Albasması

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Kişi uykudayken üzerine "cin" olduğu düşünülen bir ağırlığın çökmesine "al basması" denir. Özellikle doğum yapmış, loğusa kadınların ilk günlerde maruz kalacağı bir sıkıntı hali, ateşli bir hastalık olarak yorumlanır. Halk inanışına göre "al karısı" denen yaşlı bir cin, gece yalnız yatan loğusaya musallat olur. Al basan kişi birtakım şeyler görüp sesler duyduğunu söyler. Al basmasının muska, yatağa bağlanan kırmızı bez, kırkı içinde loğusayı dışarıya bırakmamak gibi tedbirlerle önleneceği düşünülür (Erşahin, 2005: 18- 19).

Doğum yapan anneyi ve bebeği al basmasından korumak için yanlarına demir konur. Keçi kılından örülmüş ip loğusanın yatağının çevresine sarılır. Yatağın yanına kazma, süpürge konur. Eve çiğ et sokulmaz. Düşük yapan kadının eve girmesine izin verilmez (Kalay, 1998: 167- 168).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde albasmasına karşı yapılan uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Ergani yöresinde albasması; anne ve çocuğa gece cin ve ruhani varlıkların musallat olması, onları sıkıntıya sokup korkutması, anne ya da bebeğin ciğerini alarak onların ölümüne neden olduğu düşünülen bir tür varlıktır (K.61, K.63, K.124, K.126).
- Yörede loğusa kadının kırk gün boyunca kazma küreğin sırtında olduğuna inanıldığı için, loğusa yalnız bırakılmaz (K.61, K.63, K.79, K.80, K.86, K.124, K.126).
- Al bebeği başka bebekle değiştirmesin diye yastığın altına bıçak konur (K.61, K.63, K.79, K.83, K.86, K.117, K.124).
- Yastığa iğne batırılır (K.29, K.124, K.125, K.130).
- Yastığın altına küçük Kur'an, makas konur (K.29, K.54, K.55, K.61, K.63, K.79, K.117, K.124).
- Kırk gün boyunca gece ışık sönmez (K.54, K.61, K.79, K.81, K.86, K.117, K.124).

- Bebeğin yüzüne mavi ya da yeşil örtü örtülür (K.29, K.61, K.79, K.117, K.125).
- Odaya nacak konur (K.61, K.62, K.63).
- Loğusa kadına muska takılır (K.29, K.54, K.55, K.56).
- Loğusa odasına her girip çıkarken besmele çekilir (K.29, K.79, K.81, K.82).
- Bir tas su bebeğin beşiğinin altına konur (K.117, K.123, K.124).
- Anne ve bebeğin yatağının etrafına ip sarılır (K.29, K.117, K.120, K.121).
- Bebeğin başına ekmek konur (K.126, K.127, K.130).

c) Değerlendirme

Albasması konusunda yapılan uygulamalarda, gerek eski Türk kültürü gerekse İslami kültür unsurları beraberinde kullanılmaktadır. Örneğin, bebeğin odasında bıçak, makas, nacak, iğne gibi metallerle birlikte Kur'an bulundurulması, odaya girerken besmele çekilmesi, bebeğe ve anneye muska takılması eski Türk kültürünün, İslamiyet içinde varlığını sürdürdüğünün bir kanıtıdır.

1.1.1.3.4. Kırk Basması

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Kırkı çıkmamış iki bebek karşılaşır veya bir araya getirilirse "kırkbasması" olur. Ayrıca kırkı çıkmamış bebeğin bulunduğu eve tartılmamış et girerse yahut cenazeden gelen bir kişi doğruca bebeğin üzerine alınırsa yine "kırkbasması" olur. Kırkbasmasına uğrayan çocuklar geç yürümeye başlarlar, zayıf ve çelimsiz kalırlar. Böyle çocuklara "kırkbasığı" olmuş denilir. Bu yüzden kırklı iki çocuğun birbiriyle karşılaşmaları önlenir. Eve tartılmamış et getirilir ve çocuk o ete bastırılır. Eğer bir kişi cenazeden gelmişse önce başka odaya, sonra çocuğun yanına alınır. İki kırklı çocuk karşılaşırsa anneleri birbirlerinin yakalarına iğne takarlar ve birbirlerinin ağızlarına lokma verirler. Böylece çocuklarının kırkbasığı olmasını engellerler (Şişman, 2002: 450).

Kırklık esnasında bazı kurallara uymak gerekir. Kırklı olan kadın kırk gün dışarı çıkmaz, çocuğunu da çıkarmaz (Albayrak, 2004: 315). Çocukları kırkbasmasından korumak için çocuk kedi, köpek ve kürklü pabuç giyen kimselerle karşılaştırılmaz (Kalafat, 1994-a: 16).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde doğumdan sonraki kırk gün içinde anne ve bebeği kırk basmasına karşı alınan önlemleri şöyle sıralayabiliriz:

- Yörede kırk basması; doğumdan sonraki kırk gün içinde annenin ve bebeğin huzursuz, sıkıntılı olmaları, hastalanmaları ve bebeğin gelişmemesi şeklinde bilinmektedir (K.47, K.48, K.117, K.124, K.125).
- Loğusa kadınlar birbirlerini ziyaret etmezler (K.29, K.47, K.48, K.117, K.119, K.121).
- Adetli kadınlar ziyarete gelemezler (K.29, K.47, K.48, K.55, K.56, K.61, K.117, K.119, K.121,K.125, K.127).
- Loğusa olan iki kadın tesadüfen karşılaşmışlarsa birbirlerine iğne veya filkete verirler (K.29, K.54, K.63, K.79, K.79, K.117, K.119, K.120, K.124).
- Çocuğa nazar boncuğu veya muska takılır (K.29, K.47, K.48, K.61, K.63, K.79, K.82, K.117, K.120).
- Çocuğu doğduktan sonra ölen kadınlar "tıbıkalı kadınlar" loğusa odasına giremez (K.79, K.80, K.81, K.83, K.86, K.124, K.125).
- Bebeğin mutlaka yüzü örtülür (K.29, K.62, K.63, K.83, K.86, K.117, K.124).
- Bebeğe "şeytan kulağı" denen karaçalı takılır (K.61, K.62, K.63).
- Loğusa kadın üstüne küçük Kur'an takar (K.29, K.54, K.55, K.57).
- Dışarıdan getirilen et evin kapısının önüne getirilir, bebek dışarı çıkarılır, et içeri alınır. Et bebek üstünde üç kez gezdirilir (K.122, K.124, K.125, K.127, K.130).
- Loğusanın odasına üzerlik konur (K.29, K.83, K.86, K.117, K.120).
- Değirmenden gelen un kapının önüne gelir, anne bebeği dışarı çıkarı, üç defa un çuvalının üstünden aşırarak bebeği kapıdan içeri sokar (K.122, K.124, K.125, K.127, K.130).
- Kırk basmışsa kurşun döktürülür (K.29, K.83, K.86, K.117, K.120).
- Şapın üstü dantelle örülüp, çocuğa takılır (K.124, K.125, K.126).

Çocuğu kırk çıkana kadar onu sarılıktan korumak için yapılan uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Sarı gül kaynatılır, altın yüzük ve taze fasulyenin yeşil tohumları kazana konur, bebek banyo yaptıktan sonra son suyuna kazandan alınan bir tas su dökülür (K.122, K.124, K.125, K.126).
- Hacdan gelen sarı boncuk bebeğin boynuna takılır (K.29, K.48, K.55, K.63, K.81, K.117, K.117, K.124, K.125, K.126).
- Bebeğe sarı kıyafetler giydirilir (K.61, K.79, K.81, K.82, K.117, K.124, K.125, K.127).
- Bebeğin yüzüne sarı yazma örtülür (K.29, K.55, K.61, K.62, K.79, K.81, K.117, K.119, K.122, K.126).
- Bebeğe altın takılır (K.29, K.47, K.48, K.54, K.55, K.62, K.63, K.80, K.82, K.86).
- Sarılığı alsın diye bebeğin odasında sarı lamba yakılır (K.124, K.125, K.127, K.130).
- Ucu kesik altın ortadan delinip bebeğin boynuna takılır (K.117, K.119, K.120, K.121).
- Bebek, içi ayetli tasla yıkanır (K.117, K.120, K.124, K.125, K.130).

c) Değerlendirme

Yörede kırkbasması çok fazla önemsenmekte olup bebeği ve anneyi bu kötü olaydan korumak için çeşitli önlemler alınmaktadır. Çocuk eğer ki büyümemiş ve cılız kalmışsa bir yolla kırk bastığına inanılır. Hemen hocaya gidilip çocuğun üstüne okutulur ve muska yazdırılır. Yörede kırkbasması nazar, loğusalıların tesadüfen karşılaşması ve tıbıkalı kadın aracılığıyla olabilmektedir. Bunun yanında özellikle dışarıdan eve getirilen etin ve unun da kırkbasmasına neden olduğuna inanılmaktadır.

1.1.1.3.5. Kırklama ve Kırk Gün İçinde Yapılan Diğer İşlemler

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Lohusaya ve çocuğuna kırk basmaması için kırk gün içinde yaygın olarak yapılan işleme "kırklama" denir. Bu yaygın adın dışında, bu işleme "kırk dökme", "kırk çıkarma" dendiği de olur. Kırklama işlemi için en yaygın süre kırk günlük süredir (Örnek, 2000: 146).

Diyarbakır'da kırklama, kadının pis sayıldığı ve çeşitli tehlikelere karşı hassas olduğu devrenin bittiğinin bir işaretidir. Loğusa ve bebek kırkıncı gün yıkanır ve gruba

yeni bir üye olarak katılırlar. Bundan sonra "anne, emzikli veya çocuklu kadın" rolü içinde hareket eder. Davranışları bu kalıba göredir. Yıkanılan suya on parmak dört defa batırılır. Boşaltılmış bir yumurta veya kırk tası ile suya kırk defa su eklenir. Bazı hallerde temizliği ifade eden küçük bir kız çocuğu bu uygulamalarda hazır bulundurulmaktadır (Elmacı, 2002: 340).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde kırklama ile ilgili olarak yapılan uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Bebeğin doğumundan sonraki kırkıncı gün anne ve bebeğin yıkandığı suya (kırklama suyuna) kırk taş, kırk dişli tarak konur. Önce kırk hayvanın kırkı sonra bebeğin kırkı çıksın diyerek başınsa kırk tas su dökülür (K.43, K.47, K.48, K.117, K.120).
- Hacdan gelen içinde kırk anahtar olan tas ya da kırk deliği olan süzgeç alınır, suya konur. Hayvanın, insanın, her şeyin kırkı çıksın diyerek bebeğin başından kırk tas su dökülür. Anne de o suyla boy abdesti alır, kalan su evin her köşesine, her eşyaya serpilirken "kırkı çıksın üstümüzde kalmasın" denir (K.123, K.124, K.125, K.127).
- Kırklama suyuna elin on parmağı dört defa batırılır, leğene kırk tas konur, su bebeğin başından dökülürken " bütün hayvanların ve insanların kırkı senin üstünden gitsin" denir (K.83, K.84, K.86, K.88).
- Elin içi ve dışı dört defa çevrilerek kırklama suyuna batırılır, "bütün hayvanların, insanların kırkı çıksın, seninki de çıksın" denir (K.51, K.53, K.54, K.55, K.57).
- Kırklama suyuna kırk iğne ve kırk dişli tarak dua okunarak konur ve o suyla bebek yıkanır (K.59, K.60, K.62, K.63).
- Kırklama suyu hazırlanmaz, bunun yerine anne ve bebek yıkanır (K.29, K.79, K.80, K.81, K.82, K.126).
- Anne ve bebek temiz ve yeni kıyafetler giyerler (K.29, K.79, K.81, K.126).

c) Değerlendirme

Kırkıncı gün anne ve bebek için önemli günlerden biridir. Bu günde anne ve çocuğunu temizlendiğine inanılır. Böylece çocuk yeni bir döneme başlamış olur.

Çocuğun kırkı çıktıktan sonra sancısının ve ağrısının kesileceğine, uykusunun düzene gireceği düşünülür. Halk kültüründe önemli olan kırk sayısı kendini doğum sonrası uygulamalarda da göstermektedir. Bu da eski Türk kültüründeki formülistik sayıların günümüze taşındığının göstergesidir. Yörede bebeğin kırkını çıkarırken " bütün hayvanların ve insanların kırkı senin üstünden gitsin" cümlesini söylemeye dikkat edilmektedir. Aksi takdirde bebeğin kırkının çıkmadığına inanılır.

1.1.1.3.6. Ad Koyma

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Türk hayatının hemen bütün safhalarında ad alma, ad kazanma, ad verme işlemleri önemli bir yer tutar. Yaşayış tarzından ortaya çıkan anlayışların, inançların, davranış biçimlerin yattığı bu işlemlerin büyük bir kısmı, yakın zamanlara kadar hayatımızı yönlendirmiştir (Kalafat, 2006: 149).

Eski Türklerde çocuklara doğduğu sırada, çevrelerinde gördükleri eşyalardan, beğendikleri insanlardan veya o sıralarda olan olaylardan birinin adı verilirdi. Anadolu'da ad verme geleneği genel olarak aynıdır. Afyon'da ad verme kararı çok kere evdeki yaşlılara bırakılır. Afyon'da çocuk doğduktan birkaç gün sonra ad verilir. Ancak bazı aileler, ad verme gününü cuma gününe ve akşam namazı ile yatsı namazı arasına denk getirmeyi çalışırlar. Ad vermek için mahallenin imamı ya da daha çok ailenin veya akrabaların en yaşlı, en saygın kişisi çağrılmaktadır. Adı verecek olan kişi, çocuğu kundağı ile birlikte kucağına başı sol tarafa gelecek şekilde alır. Ad verecek kişi kıbleye döner ve çocuğun kulağına ezan okur. Ezan bitince verilen ad, çocuğun her iki kulağına üçer defa bağırılır (İvgin, 2000: 144- 146).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde ad koyma ile ilgili yapılan uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Ergani yöresinde çocuğa ad verme işlemi doğumdan sonraki ilk hafta içerisinde yapılmaktadır (K.29, K.47, K.50, K.54, K.59, K.60, K.61, K.79, K.86, K.124, K.126).
- Çocuğa adını verme işlemi hoca veya yaşlı bir kişi tarafından yapılır (K.54, K.80, K.86, K.117, K.119, K.121, K.124, K.126).

- Öğle namazında sonra hoca gelir, çocuğu kucağına alır ve sağ kulağına üç defa adını söyler ve ezan okur (K.29, K.55, K.56, K.59, K.60, K.80, K.82, K.86, K.124, K.126).
- Çocuğa adı verilirken, dedesinin veya ninesinin adının verilmesine, isminin dini anlam taşımasına önem gösterilir (K.29, K.47, K.55, K.56, K.59, K.61, K.62, K.117, K.120, K.124, K.126).
- Çocuğa genellikle baba kendi adını koymaktadır (K.29, K.83, K.84, K.86, K.117).
- Ergani yöresinde "Zülküf Peygambere" hürmeten çocuklara "Zülküf" ve "Zülfi" isimleri konmaktadır (K.47, K.48, K.50, K.126).
- Çocuğun adını, evin büyüklerinin yanı sıra anne ve baba da vermektedir (K.47, K.48, K.54, K.55, K.59, K.60, K.62, K.79, K.81, K.124, K.126).
- Çocuğa adı verilirken iyi huylu olarak sevilen kişi çocuğu kucağına alır, onun da huyu güzel olsun diye temsili olarak üç kez çocuğun ağzına tükürür (K.59, K.60, K.61, K.63).
- Hocaya ağırlığı kalmasın diye seccade veya başka hediyeler verilir (K.79, K.81, K.82, K.127, K.130).

c) Değerlendirme

Çocuğa ismi ilk bir hafta içinde mutlaka konmalıdır, yoksa günah olacağına inanılır. Çocuğa büyüklerin ismi ve özellikle yörede büyük saygı gören Zülküfil Peygamber'in adı konmaktadır. Çocuğun ismi İslami usullere göre hoca tarafından kulağına okunmaktadır.

1.1.1.3.7. İlk Gezme

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Lohusa kadın ve çocuk kırk gün dışarıya çıkmazlardı. Fakat şimdi kırk gün beklenilmemektedir. Yirmi günde, yarı kırkında yıkanılıp, kırklanıp dışarıya çıkılmaktadır. Hatta doğumdan bir hafta sonra çıkanlar da vardır. Çocuk ve anne kırklandıktan sonraki gün çok yakın ve samimi olunan akraba veya tanıdıklara ziyarete, kırk uçurmaya ya da kırk hayırlamaya giderler. Böylece kırk gün bitmiş, anne ve çocuk için korkulacak bir şey kalmamıştır. Tanıdıklarla beraber kırk uçurmaya gidilir. Gidilen eve iç çamaşır, mendil, havlu gibi hediyeler götürülür. Ev sahibi de anne veya çocuğa

hediye olarak yumurta verir. Kırkı çıkmadan zorunlu olarak dışarı çıkan lohusa yanında anahtar, kilitli iğne taşır. Çocuğun yüzüne kırmızı örtü örtülür. Gerekmedikçe yüzü açılmaz. Çocuğun üzerinde nazarlığı, maşallahı, hamaylisi bulunur. Dışarıdan gelen nazarlardan korunmak için bu yola başvurulur (Biçer, 1991: 10).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde çocuğun ilk gezmesine götürülmesi ile ilgili yapılan uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Ergani yöresinde çocuk ilk gezmemesine kırkı çıktıktan sonra götürülür (K.2, K.7, K.10, K.29, K.47, K.59, K.61, K.79, K.86, K.117, K.124, K.124).
- Bir hafta on gün sonra götürülür (K.7, K.10, K.54, K.55).
- Çocuk ilk gezmesine kayınvalidesi, yengeleriyle birlikte gider (K.47, K.48, K.59, K.60, K.62, K.117, K.120, K.126).
- Çocuk ilk olarak anneannesine, teyzeler götürülür (K.29, K.80, K.86, K.124, K.126).
- Yakın akrabalara götürülür (K.47, K.48, K.50, K.54, K.56, K.61, K.63, K.81, K.86, K.117, K.120).
- Çocuğa götürüldüğü evde altın takılır ya da başka hediyeler verilir (K.7, K.10, K.29, K.54, K.79, K.81, K.86, K.117, K.119, K.126).

c) Değerlendirme

Çocuk ilk gezmesine büyük çoğunlukla kırkı çıktıktan sonra götürülmektedir. Öncelikle yakın akrabalara ve komşulara gidilir. Çocuğa hediyesini getirmeyenler, bebek ziyarete geldiğinde hediyesini verirler.

1.1.1.3.8. Aydaş Çocuk

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Çocuk doğduktan sonra gelişimine uygun olarak büyümesi beklenir. Ancak bu zaman içerisinde gelişmeyen, zayıf, cılız kalan, kırk basan ve çok sık hastalanan çocuğa "aydaş çocuk" denir. Halk arasında eğer çocuk gelişemiyor ve zayıf kalmışsa çocuğu kırkbastığı düşünülür. Çocuğun akranları gibi doğal gelişimine dönmesi için çeşitli pratikler yapılır. Diyarbakır'da zayıf, gelişmeyen çocuklar birbirini takip eden üç

Çarşamba günü tezekle tartılarak her yedi günde bir gelişmesi kontrol altına alınmaktadır (Elmacı, 2002: 340).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde aydaş çocuğu tedavi etmek için yapılan uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Aydaş çocuk hocaya götürülür. Hoca çocuğun üstüne okunmuş toprak ya da mestini sürer (K.47, K.48, K.79, K.81, K.82).
- Kurşun döktürülür (K.123, K.124, K.126, K.131, K.133).
- Kötekan Köyü'ndeki şeyhe götürülür. Muskanın içine kırk iğne kırılıp kaynak yapılıp çocuğun boynuna asılır (K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Zülküf Peygamber'in taştan örülü çeşmesinin küçük penceresinden geçirilir ve oradaki suyla yıkanır (K.2, K.4, K.10, K.29, K.117).
- Ziyaretin yeşil kumaşında bir parça alınıp çocuğun üstüne asılır (K.121, K.126).
- Peteği alınmış bal su dolu leğene konur. Aydaş çocuğun başında döndürülür. Suda hangi şekil çıkarsa ona göre önlem alınır (K.79, K.80, K.81, K.82).
- Çocuk, ziyaretteki delikli taştan üç kez geçirilir (K.2, K.4, K.7, K.10, K.12, K.29).
- Ziyaretin toprağı çocuğun vücuduna sürülür (K.4, K.10, K.29, K.59, K.60, K.61, K.62, K.119, K.121).
- Çocuğa farklı bitkilerden hazırlanmış yiyecekler yedirilir (K.124, K.125, K.127, K.130).

c) Değerlendirme

Hasta olan, cılız kalan çocuk hocaya götürülerek muska yazdırılır veya kurşun döktürülür. Uygulamalardan ziyaretin taşından, toprağından ve suyundan medet umma ise eski Türk kültüründeki atalar kültürünün günümüzdeki yansımaları olarak görülmektedir.

1.1.1.3.9. Yürümeyen Çocuk/ Konuşmayan Çocuk

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Normal süre içerisinde yürümeyen ya da yürümesi geciken, çocuk, yürümeyi özendiren ve taklit eden oyunlarla; yatırları ziyaret etmekle; ermiş kişilerin yardımına ve "nefesi"ne sığınmakla bu sorundan kurtarılmaya çalışılır. Yaygın olan halk inancına göre, çocuğun yürüyememesi ya da yürümeye başlamaktaki gecikmesinin nedenlerinden en önemlisi ayağındaki "köstek" tir. Genellikle zararlı cinler tarafından vurulduğuna inanılan bu köstek, genellikle "köstek kesme" diye adlandırılan bir işlemle giderilmektedir (Örnek, 2000: 164). Bazı yörelerde çocuğun yürüyememesinin sebebi kırkbasması olarak görülür. Çocuğun kösteğini kırmak için en yaygın olan uygulama olarak iki ayağı bir iple bağlanır. O ip cuma namazından çıkan ilk kişiye kestirilir, böylece çocuğun basıklığının giderilmesi ve yürümesi sağlanır (Şişman, 2002: 451).

Konuşma yaşına geldiği halde, bir türlü konuşmayan çocuklar için de birtakım çarelere başvurulmaktadır. Konuşmayan çocuklar üç hafta üst üste cuma günleri camiye götürülür. Minarenin kapısı önünde bekletilir. Müezzin öğle ezanını okumak için minare kapısı önüne gelince çocuğu getirenler "Dil açmaya geldik" derler. Müezzin minarenin kilidini çocuğun ağzına sokar. Her seferinde besmele okuyarak üç kez çevirir. Üçüncü haftanın sonunda müezzine uygun bir bahşiş verilerek çocuğun konuşması sağlanmış olur (Güzelbey, 1981: 31- 32).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Anadolu'da gelişimi diğer yaşıtlarında geri olan, zamanında konuşup yürüyemeyen çocuğa çeşitli pratikler uygulanır. Bu uygulamalar çoğu zaman dinsel ve büyüsel işlemlerdir. Konuşamayan ve yürüyemeyen çocuğa okunmuş su içirilir, çeşitli yiyecekler yedirilir, çocuk türbe ve ocaklara götürülür. Türbenin toprağı ve suyu çocuğun vücuduna sürülür. Çocuk türbenin çevresinde dolandırılır ve dua edilir. Yürüyemeyen çocuğun yürümesi için "köstek kırma" adı verilen işlem yapılır.

Ergani yöresinde zamanında yürüyemeyen çocuğa yapılan uygulamaları ise şöyle sıralayabiliriz:

- Yürüyemeyen çocuğun yürümesi için "köstek kırma" adı verilen uygulamalar yapılır (K.47, K.53, K.56, K.57, K.117, K.118).
- Çocuk, hocaya götürülür (K.47, K.48, K.53, K.59, K.60, K.61, K.62, K.117, K.120).

- Çocuk, türbeye götürülür (K.47, K.48, K.55, K.61, K.63, K.79, K.117, K.120).
- Yürüyemeyen çocuğun, ayaklarının arasına ip bağlanır, önüne şeker, bisküvi konur. Hızlı koşan bir çocuk gelip şekeri alır ve kaçar ve yürüyemeyen çocuğun ipi kırarak diğer çocuğun arkasından koşması sağlanır (K.59, K.60, K.62, K.63, K.83, K.86, K.117, K.119, K.124, K.125).
- Yürüyemeyen çocuk, mezarlığa götürülür. Ağlayıp annesinin arkasından koşması beklenir (K.53, K.54, K.55, K.57)
- Muska yazdırılır (K.863, K.84, K.85, K.86).
- Doktora götürülür (K.59, K.60, K.62, K.79, K.81, K.83, K.85, K.86, K.117, K.119, K.121).

Ergani yöresinde zamanında konuşamayan çocuklar için çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Bu uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Konuşamayan çocuk, Zülküf Peygamber türbesine götürülür ve oradaki kapının anahtarı çocuğun diline sürülür (K.117, K.120, K.121).
- Çocuk, Kötekan Köyü'ndeki ziyarete götürülür (K.53, K.54, K.79, K.80, K.81, K.83, K.84, K.126).
- Çocuk, hocaya götürülür, okutturulur (K.79, K.80, K.81, K.83, K.84, K.126).
- Muska yazdırılır (K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Çocuk, cuma öğle namazından önce camiye götürülüp, diline cami kapısının anahtarı sürülür (K.79, K.80, K.81, K.82, K.117, K.120, K.126).
- Daha önce hiç açılmamış kilit cuma namazından çıkan biri tarafından çocuğun ağzında açılır (K.59, K.60, K.61, K.63, K.83, K.84, K.86, K.124, K.125).
- Çocuğun üstüne okunmuş toprak serpilir (K.79, K.80, K.81, K.82).
- Çocuk hocaya götürülür, hoca sopasını çocuğun ağzına sürer (K.47, K.59, K.61, K.63, K.80, K.86, K.124).
- Çocuk, doktora götürülür (K.47, K.48, K.59, K.60, K.61, K.63, K.79, K.81).

c) Değerlendirme

Yörede yaptığımız araştırma sonucunda özellikle köylerde yürüyemeyen veya konuşamayan çocuk ilk olarak hocaya ve ziyaretlere götürülmekte daha sonra eğer iyileşme göstermez ise doktora gidilmektedir. Yörede çoğunlukla hocalardan ve ziyaretlerden medet umulmaktadır.

1.1.1.3.10. Huy Kesme

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Halk arasında sebepsiz yere ağlayan çocuklara iyi gözle bakılmaz. Çocuğun çok ağlaması da, annesi ve yakınlara tarafından kötüye yorulur. Bu ağlamalar, anne ve baba tarafından bir yıkım, bir felaketin ön belirtisi olarak kabul edilmektedir, bu yıkımsa, çoğu zaman ölüm olarak yorumlanır. Ağlamak, özellikle uzun uzun ağlamak çocuğun kötü bir şey hissettiğinin belirtisi sayılır. Anne ve baba eve, ocağa gelecek olan bu yıkımı önlemek için bu yıkımın habercisi sayılan ağlayan çocuğu susturmayı amaçlar. Bu amaçla başvurulan önlemlerin ya da işlemlerin başında susturucu hareketlerle, sözün uzaklaştırıcı, geri çevirici özü ve niteliği gelmektedir (Örnek, 2000: 167).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde huysuz olan, devamlı her şeye ağlayan çocuğu bu huyundan vazgeçirmek için yapılan uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Çocuk sakinleşsin diye hocaya okutturulur (K.47, K.51, K.124, K.125, K.126).
- Muska yazdırılır (K.29, K.47, K.50, K.51, K.79, K.123, K.124, K.125, K.126).
- Hoca tarafından kırk tane yeşil ip düğümlenip çocuğun boynuna asılır (K.124, K.125, K.126, K.131, K.132).
- Ziyaret suyu içirilir (K.29, K.54, K.56, K.61, K.86, K.124, K.125).
- Hocanın mesti vücuduna sürülür, bu işlem üç çarşamba tekrarlanır (K.79, K.124, K.125, K.127, K.130, K.132).
- Zülküf Peygamber'in türbesinin toprağı suya konup çocuğa içirilir (K.59, K.60, K.61, K.63).
- Doktora götürülür (K.54, K.55, K.56, K.57, K.86).

c) Değerlendirme

Yörede huysuz olan, devamlı ağlayan çocuklar da hocaya ve ziyaretlere götürülmektedir.

1.1.1.3.11. Sütten Kesme

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Anadolu'da genel olarak çocuk belli bir yaşa geldiğinde ya da anne yeni bir bebeğe hamileyse çocuğun sütten kesilmesi için birtakım işlemlere başvurulur. Çocuğun yaşı ilerledikçe artık sütün hiçbir faydasının olmadığı, çocuğun meme emdiği için de ek besinleri reddettiği düşünülmektedir. Bu sebeple çocuğun memeden tiksinip kendi isteği ile bırakması sağlanır. Memeye kömür, acı biber, salça sürülerek, kıl yapıştırılarak çocuğun memeden vazgeçmesi amaçlanır. Çocuk sütten kesildikten sonra belli bir süre küsüp bir şey yemez ve hastalanabilir. Bu yüzden çocuğun eline bisküvi, şeker, ekmek gibi besinler verilerek bu duruma alışması sağlanır.

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde bazı çocuklar emme yaşını geçmesine rağmen annelerini emmeye devam etmekte, memeyi bırakmamaktadır.

Çocukları bu alışkanlıklardan vazgeçirmek için yapılan uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Meme ucuna acı biber, salça sürülür (K.29, K54, K.55, K.56, K.61, K.62, K.79, K.79, K.80, K.86, K.124, K.125, K.126).
- Sakıza saç kılı yapıştırılıp meme ucuna yapıştırılır (K.29, K.56, K.61, K.62, K.79, K.81, K.82, K.124, K.125, K.126).
- Çarşamba günü göğüs ucu kömürle boyanır (K.123, K.124, K.125, K.127, K.1319).
- Memeyi unutup emmemesi için süt içirilir, pestil ve kuru incir yedirilir (K.117, K.120, K.123, K.124, K.126, K.127, K.130).

c) Değerlendirme

Çocuğu memeden kesmek için özellikle saç, salça, acı biber gibi şeyler kullanılarak çocuğun memeden vazgeçmesi sağlanmaktadır.

1.1.1.3.12. İlk Diş/ Saç Kesme

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Çocuğun dişlerinin ilk çıktığını gören yakın aileden birisi, yanı anne, baba ve kardeşlerdir. Fakat bunu çevrede saygınlığı olan birisinin görmesi istenir. Görmesi istenen bu kişi ya davet edilir veya ziyaretine gidilerek, bir yolu bulunup çocuk onun kucağına verilir ve dişlerine baktırılır. O da çocuğun dişini görünce ona güzel bir hediye alır. Çocuğun ilk dişinin çıktığını gören, ona bir hediye aldıktan sonra ailesine söyler (Gül, 2002: 356- 357). Bebeğin dişi çıkınca "diş buğdayı" kaynatılır. Diş buğdayı, kaynatılmış buğdayın şekerle harmanlanarak çerez haline getirilmiş şeklidir. Bebeğin diş çıkarması aile bireyleri, akrabalar, dostlar ve komşular bir araya gelerek eğlence içinde kutlanır (Kartal, 1998: 177).

Çocuk genellikle bir yaşını bitirinceye kadar saçı kesilmez. Buna uyulmazsa ömrünün kısa olacağına inanılır. Eğer erkek çocuğu adaklıysa saçı belli bir yaşa kadar uzatılır ve kesilen saçlar tartılarak ağırlığı bir para ile kendine armağan edilir (Güzelbey, 1981: 31).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani halk kültüründe, ilk dişini çıkaran çocuğa bazı adetler uygulanmaktadır. Bu uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Çocuğun ilk dişi çıktığında "diş hediği" adı verilen kaynatılmış nohut, buğday bir tas içine alınır, makas, kalem, ayna ile birlikte bir tepside çocuğun önüne konur. Çocuğun eşyalardan birine uzanması ilerideki mesleğini seçmesi beklenir sonra tasın içindekiler çocuğun başından aşağı dökülür. Kazandakiler tas içinde komşulara dağıtılır, komşular tası boşaltıp içine ufak hediyeler koyup geri verirler (K.29, K.47, K.50, K.54, K.55, K.56, K.79, K.80, K.81, K.86, K.117).
- Çocuğun ilk çıkan dişini gören kimse çocuğa bir hediye alır (K.79, K.81, K.86, K.117, K.119, K.120, K.124, K.125, K.130, K.131).
- Çocuğun ilk dişi üstten çıkmışsa, çocuk yüksek olmayan bir yerden bahçeye atılır (K.117, K.119, K.120, K.121, K.124, K.125, K.127, K.130).
- Çocuğun ilk dişi çıktığında "diş hediği" kaynatılır. Dişi güzel olan bir kadın bir tas kaynamış nohut ve buğdayı çocuğun başında döker; ama hedikler kuşlar yesin diye dama atılır (K.124, K.125, K.126, K.127).

- Dişi çıktıktan sonra çocuk damağını kaşısın diye pestil verilir (K.29, K.47, K.61, K.62, K.79, K.124, K.125).

Ergani yöresinde çocuğun saçının ilk kesileceği zamanda bazı uygulamalar vardır. Bu uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Çocuğun saçı adaklı olduğu zaman gelince kesilir (K.29, K.79, K.80, K.81, K.124, K.125, K.126).
- Adaklı saç yastığın içinde saklanır (K.29, K.47, K.48, K.50, K.59, K.60, K.62, K.63, K.117, K.120, K.124).
- Adaklı saç kimi zaman hoca tarafından kesilir (K.79, K.80 K.81, K.126).
- Kesilen saç tartılır, gramı kadar altın fakire ya da berbere verilir (K.59, K.60, K.61, K.63, K.124, K.125, K.127, K.130, K.131).
- Çocuk adaklı değilse saçı bir yaşını doldurduğunda kesilir (K.47, K.48, K.50, K.126, K.125).
- Adaklı olan saç örülüp, türbeye bırakılır (K.47, K.48, K.50, K.124, K.125).

c) Değerlendirme

Yörede çocuğun ilk dişi çıktığında mutlak ‘diş hediği’ yapılarak komşulara dağıtılır ve çocuğa hediye verilir. Çocuğun ilk saç kesimi ise önemlidir. Özellikle adaklı olan saçın kesildikten sonra tartılarak ağırlığınca altın olarak fakire ya da berbere verilmesi yörede rastladığımız bir uygulamadır.

1.1.1.3.13. Kız Çocuklarında Kulak Delme

a) Türk Halk Kültürü’nde;

Anadolu’nun kimi yörelerinde kız çocuğunun kulağı doğduktan sonraki bir- iki hafta içinde, kimi yerlerde ise büyüdükten ve bazı şeylerin farkına vardıktan sonra delinmektedir. Köylerde çocuğun kulağını bu işten anlayan tecrübeli biri deler. Önce kulağını eliyle iyice ovalar, ardından daha önce kullanılmamış bir iğne ile kulağı deler. Kulağın kapanmaması içinde ip geçirir. Şehirlerde kulak delme işlemi kuyumcular tarafından yapılmaktadır.

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde çocuğun kulağını delme ile ilgili bazı uygulamalar vardır. Bu uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Ergani yöresinde kız çocuklarının kulağı yaşlı ve bilir kişiler tarafından delinir (K.124, K.126, K.130, K.131, K.132).
- Kulak elle önce uzun süre ovulur sonra daha önce hiç kullanılmamış iğneyle delinir (K.29, K.47, K.50, K.54, K.55, K.56, K.79, K.80, K.81, K.82, K.117, K.120, K.126).
- Kulağa tuzlu su sürülüp ovalanır, iğne yakılarak kulak delinir (K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Kulak ovalanıp, ısıtılmış iğneyle "kan kaçtı, kulak delindi" diyerek delinir (K.47, K.48, K.50, K.54, K.55, K.79, K.80, K.81, K.82, K.119, K.120, K.124, K.125, K.126, K.127).
- Çocuğun kulağı kapanmasın diye ip geçirilip merhem sürülür (K.79, K.80, K.81, K.82).
- Küpe, kulak iyileştikten sonra takılır (K.61, K.62, K.63, K.124, K.125, K.126, K.130, K.132).
- Kulak delene, hediye verilir (K.61, K.62, K.63, K.124, K.125, K.126, K.130, K.132).

c) Değerlendirme

Yörede kızların kulağı işi bilen kişiler tarafından iğne yardımıyla delinmekte ve kulak deliği kapanmasın diye de ip geçirilmektedir.

1.1.2. Sünnet

Türkiye'de çocukla ilgili geleneksel işlemlerden birisi de sünnettir. Dinsel ve töresel işlemler içerisinde en katısı ve en yaygın olanı sünnet geleneğidir (Örnek, 2000: 170). Müslüman olan toplumumuzda, aileler çocuklarının sünnet olmasına son derece önem gösterirler. Sünnet olmak, bir çocuğun yavaş yavaş ergenliğe ve delikanlılığa geçiş dönemini simgeler. Çocuklar ilkokulu bitirmeden mutlaka sünnet olurlar (Şişman, 2001: 453).

1.1.2.1. Sünnet Töreni ve Kirvelik Kurumu

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Ergani'de çocuk ya küçükken ya da ilkokula başlamadan önce sünnet ettirilir. Doğumu izleyen günlerde yapılan işlerden biri de çocuğun sünnet ettirilmesidir. Gaziantep'te sünnet köy ve kentte oldukça ayrıcalık gösterir. Kentte genellikle en çok bir hafta içinde bu iş yapılıp bitirilir buna karşı köylerde beş altı hafta, hatta bir kaç yaşına gelmeden sünnet ettirilmez. Kimileri sünnet nedeniyle bir de düğün yapar. Bunda da öbür düğünlerde olduğu gibi en az 10–15 gün önce yakın, dost ve akrabalar çağrılır. Çağrılanlar gelirken çeşitli armağanlar getirirler. Köylerdeki düğünler daha gösterişli olur. Düğüne gelenler davul-zurna ile karşılanır. Düğün bir-iki gün sürer. Düğüne gelenlere yemek yedirilir (Güzelbey, 1981: 29).

Sünnette en önemli olan kirvedir**.** Kirvelik; "Bir erkek çocuğun sünnet töreninin külfet ve masraflarını, başka bir aile büyüğünün üzerine alması ile iki aile grubu arasında kurulan sanal akrabalığa verilen addır. Bu akrabalık özünde karşılıklı ilişkidir." Kirvelik kurumunun doğurduğu akrabalıkta gerçek ve soydan gelen bir akrabalık ilişkisi yoktur. Çocuğun sünnet edilmesinde onu kucağında tutan kirvenin "eteğine kanın dökülmesi" kan akrabalığından daha da yakın ve yasaklayıcı bir akrabalık vardır. Kirve, çocuğun babası yerine geçmektedir. Çocuğun kanının kirvenin eteğine bulaşması olayı, kirveler arasında kız alıp verme yasağını da beraberinde getirmektedir. Bu yaptırım durumu, kirvelik kurumuna özel bir anlam yüklemekte ve onun pekişmesini sağlamaktadır (Şahin, 1991: 118). Anadolu'da kirveye hürmet, baba ve anadan sonra gelir. Kan akrabalığı bulunan dayı, amca kirve olamaz. Kirve bir anlamda çocuğun koruyucusudur, onun velisidir. Eğitiminden, askerliğine ve evlenmesine kadar çocuğun bütün faaliyetleri kan akrabalarından ziyade kirveyi ilgilendirir. Kirvelikte kadınlar örtünmezler. Kirveyle birlikte yemek yerler. Mahremiyet kalkar, kirve ev halkından sayılır (Türkdoğan, 1966- 1969: 206).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde çocuğun sünnet olma yaşıyla ilgili farklı uygulamalar bulunmaktadır. Bu uygulamaları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Sünnet eğer çocuk doğduğunda sağlık sorunu yaşıyorsa yapılabilir (K.1, K.2, K.3, K.53, K.124, K.125).

- Çocuk ilkokula başladıktan sonra (8–9 yaşlarında) yapılır (K.48, K.49, K.50, K.83, K.84, K.87, K.88, K.131, K.132).
- Ekonomik durum ya da babanın il dışında çalışması sebebiyle çocuğun sünneti ileriki yaşlarda yapılabilir (K.1, K.2, K.50, K.83, K.88, K.131, K.132).
- Çocuk ilkokula başlamadan önce yapılır (K.1, K.2, K.3, K.53, K.86, K.92, K.94).
- Yörede sünnet, genellikle çocuk ilkokula başladıktan sonra yapılır. Sünnet daha çok okulların tatil olduğu yaz döneminde yapılır (K.48, K.50, K.88, K.131, K.132).

Sünnet töreni ailelerin ekonomik durumlarına göre değişmektedir. Maddi durumu iyi olan aileler, sünnet töreni için düğün salonu tutarlar. Bazı aileler ise sünneti evde akrabalar ve komşularla küçük bir eğlence şeklinde yaparken bazı ailelerde sadece mevlit okutarak sünnet yaptırırlar. Kimileri de sünnet için herhangi bir tören yapmadan sünneti hastane ya da klinikte yaptırır.

Yörede sünnet için olması gereken en önemli şey kirvenin önceden belirlenmesidir. Kirve, babanın yakın bir akrabasından veya en samimi arkadaşından seçilir. Kirve, çocuğun sünnet kıyafetini, ayakkabısını, iç çamaşırını, altınını, tatlı ve kola alma; sünnetçiyi bulma gibi işlerden sorumludur. Bütün masraf kirveye aittir. Çocuğun kalacağı oda temizlenip, süslenir. Yatağına sünnet için hazırlanan karyola takımı serilir.

Sünnet için özel bir gün yoktur; ancak daha çok herkesin uygun olduğu hafta sonu yapılır. Yakın çevre ve akraba bir hafta önceden sünnete davet edilir. Evde sabahtan fasulye, güveç, pilav, keşkek pişirilir. Mevlit çöreği yapılır. Akşam olunca davul zurna ile eğlence yapılır. Misafirlere yemek dağıtılır. Kirve ile sünnet olacak çocuk karşılıklı oynar. Kirve, çocuğu omuzlarına alıp gezdirir. Çocuk, o gece sünnet olur. Çocuğa, kirvesi ile gelen konuklar altın takarlar. Bazı misafirler ise çocuğun yastığının altına para koyar.

Ertesi gün, mevlit okutulur. Mevlitte bisküvi, şeker, çikolata, tatlı, şerbet dağıtılır. Sünnetten bir hafta sonra kirve çocuğu ziyarete gelir. Çocuğun anne ve babasına, kardeşlerine gücüne göre hediye getirir. Bir hafta sonra da sünnet olan çocuğun ailesi, kirvenin ailesine hediye alarak ziyarete gider. Kirve olan aileler,

birbirine kız alıp vermez. Kirve çocuğu tutarken kanı döküldüğü için artık kardeş sayılırlar (K.1, K.2, K.53, K.83, K.84, K.85, K.124, K.131, K.132).

c) Değerlendirme

Yörede yapılan sünnet töreni Anadolu'nun farklı yerlerinde yapılan uygulamalarla benzerlik göstermektedir; ancak kirvenin sünnet olan çocuğun yanı sıra ailenin diğer bireylerine de hediye alması, sünnet olan çocuğun ailesinin de kirvenin ailesine benzer hediyeler alması yöreye ait bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.1.3. Askerlikle İlgili Adet ve İnanmalar

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Türk halkı askerliği kutsal bir görev sayar. Askerlik çağına gelmiş olan gencin askere uğurlanması, karşılanması bir gelenektir. Bir eğitim yuvası olarak görülen, hayatın dönüm noktası kabul edilen askerlik bir erkek için çok önemlidir. Askerliğini yapmayan delikanlı yarım sayılır (Artun, 2006: 211).

Askerlik çağına gelen delikanlıyı askere gideceği günden iki ay önceden serbest bırakırlar. Bu iki ay boyunca onun gezip eğlenmesine izin verirler. Asker adayı, son haftası boyunca tüm akraba, komşu ve dostlarını gezer, onlarla vedalaşır. Büyüklerin ellerini öpüp helallik almaya gider. Elleri öpülen büyükler, kendisine armağanlar verirler, güle güle gidip gelmesini dilerler. Arkadaşları ise davul zurnalar eşliğinde gece gündüz şenlikler yaparak onu eğlendirirler. Askere gidiş günü tüm adaylar Türk bayrakları altında, davul zurnaların eşliğinde, arkadaşlarının ellerinde havaya atılarak yolcu edilirler. Bazen mevlitler okunur, toplu dualar yapılır, yollarının açık olması Allah'tan dilenir. Askerlik süresince oğlandan gelen asker mektupları yırtılıp atılmaz, yakılmaz, görünmeyen yere asılmaz. Bunun tersi bir davranışın oğlana uğursuzluk getireceğine inanılır. Askerlik dönüşü ise aile tarafından un helvası yapılır, tüm akrabalara, ' komşulara ve dostlara dağıtılır. Böylece askerliğin tamamlanmış olduğu herkese duyurulmuş olur. Bundan sonra ise tüm akrabalar, komşular, dostlar oğlanın evine gözün aydın kutlamasına gelirler. Böylece delikanlı, yeni bir yaşama geçmiş, yani adamlık yolunda önemli bir engeli aşmış olur (Kartal, 1998: 179).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde askere gitme sırasında yapılan çeşitli uygulamalar vardır. Askere gidecek olan genç, bir hafta önceden akrabalara ve komşulara bildirilir. Bir iki gün önceden etli pilav, güveç, fasulye pişirilir, tavuk eti kızartılır, hoşaf, salata, börek yapılır. Misafirler hediyeleri ile birlikte eve gelirler. Misafirlere yemek yedirilir, onlar da dua ederler, askere gidecek olan genci öperler, para verirler.

Asker olan genç, askere gitmeden bir gün önce komşu ve akrabaları gezer ve helallik alır. O gün askerin valizine havlu, iç çamaşır, gecelik, çorap, tıraş takımı, lif, sabun konur. Akşamına davul zurna getirtilir. Genç, arkadaşları, akrabalarıyla halay çekip oynar. Gitme vakti yaklaştığında genç, terminale götürülür. Terminale kadınlar gitmez. Genç, burada da büyüklerin ellerinden öper ve askere gider (K.1, K.2, K,48, K.53, K.83, K.85, K.86, K.88, K.108, K.131, K.131).

Askere giden gence yapılan bazı adet ve inanmalar vardır. Bu uygulamaları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Hocaya muska yazdırılır, asker bunu ya boynuna asar ya da cüzdanında taşır (K.83, K.84, K.86, K.88, K.92, K.94).
- Gence bir simit ısıttırılır ve gencin atletine sarılıp saklanır (K.124, K.125, K.131, K.132).
- Hocaya "La ilahe illahlah Muhammeden Resulullâh" yazdırılır. "La ilahe illahlah" kısmı askere verilir. Diğer kısım ise evde saklanır. Genç askerden döndükten sonra parçalar birleştirilip, eve asılır (K.124, K.125, K.131, K.132).
- Askere giden gencin arkasından su dökülür (K.1, K.48, K.49, K.53, K.83, K.124, K.125).
- Gence somun ekmek ısırtılıp, dolaba konulur. Ekmeğin zikir yaptığına ve askere dua edip onu koruduğuna inanılır (K.108, K.109, K.110).
- Askere giden genç izne ya da tezkereye geleceği zaman yine yemekler yapılıp akraba ve komşular çağrılır. Yakın çevre "göz aydınlığına" gelir, askerle hasret giderirler (K.1, K.2, K.48, K.53, K.83, K.124, K.131, K.132).

c) Değerlendirme

Yörede genç askere gitmeden önce hocaya götürerek muska yazdırılması ve yarısının askere verilmesi ile ısırtılan ekmeğin dua edip onu koruduğuna inanılması

yöredeki adet ve inanmalarla ilgilidir. Bu durum yöre halkının inançları çok fazla önemsemesinden kaynaklanmaktadır.

1.1.4. Evlenme

Evlenme, bir kadınla bir erkeğin aile kurmak üzere kanunların ve hukukun uygun gördüğü şekilde bir araya gelmesidir (BL, c. 8, 1992: 3911).

Eski Türklerde evlenme, yağma etme veya kız kaçırma şeklinde olurdu. Yakut ve Altay Türklerinde son zamanlarda evlenme ancak kız kaçırıldığı zaman yasal sayılıyordu. Bu anlamda Türk düğünlerinde oğlan ve kız tarafı arasında savaş ve barış semboliktir (ML, c. 6, 1992: 487).

Hayatın dördüncü geçiş dönemlerinden biri olan evlenme kadın ve erkeğin ortak yaşamını ilan eden, açıklayan ve resmileştiren toplumsal bir kurumdur. Evlilik, soy çizgisinin belirlenmesi, çocukların bakımı, eğitimi ve toplumsallaşmanın sağlanması, cinsiyetler arasında iş bölümü, ekonomik üretim ve tüketim gibi işlevler üstlenir (Kaplan, 2002: 363). İnsan evlenme ile birlikte bağımlılıktan serbestliğe, kayıtsızlıktan sorumluluğa, tek yaşamadan çok kişi ile yaşamaya adım atmış olur. Bu kadar önemli unsurların varlığı ve şekillenmesi büyük hazırlık ve organizeleri de beraberinde getirir (Kaya, 1996: 23).

1.1.4.1. Evlenme Biçimleri

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Ergani'de evlilikler genellikle görücü usulüyle yapılmaktadır. Ancak bazı koşullardan dolayı gençler kaçarak evlenmektedir. Araya hatırı sayılı kişilerin girmesiyle bazen baba elini öptürür ve barışır. Bazende baba meseleyi gurur yapar, kızıyla barışmaz. Çift eğer kaçarak evlenmişlerse oğlan tarafı başlık parasının iki katını ödemek zorunda kalır. Yörede çok olmasa da farklı evlenme şekillerine rastlanmaktadır. Bunların başında "berdel" gelmektedir.

Yörede berdel töresi şöyledir: Oğlan evinin, kızın evine başlık parası yoksa karşılık olarak, kendi yetişmiş kızlarından birini, kız evindeki erkeklerden birine verir. Bu erkek, evin oğlu da olabilir, babası da olabilir. Yani baba, kendi kızını yoksul bir evin oğluna verip, başlık parası yerine de, o evin kızını, varsa kendi oğluna, gelin olarak aldığı gibi, oğlu yoksa kendisine ikinci bir eş olarak alabilir. Bu olaya "Berdel" denir. Berdelde verilecek ve alınacak kız, aynı zamanda yapılan bir düğünle, aynı gün içinde

gelin olurlar. İki gelin, önceden kararlaştırılan gün ve saatte hazırlanır. Süslü atlara bindirilip, davul zurnalarla yola çıkarılırlar. Gelin alaylarının karşılaştıkları yerde gelinler, atlarını değiştirip, öpüşürler. Birinin geldiği yöne, öteki gider. Yani bir çeşit kız takasıdır. Fakat berdel edilen kız, çoğunlukla zorla evlendirildiği için mutsuzdur. Bu evlilikten yıllar sonra, berdel edilen gelinlerden birisi, herhangi bir anlaşmazlık nedeniyle, baba evine geri dönerse töreye göre berdel bozulur. Karşı taraf da, kızlarını geri ister ve alıp götürür. Bunun dışında yörede, kadının çocuğu olmuyorsa üstüne kuma getirme, kaynı ile evlendirme(levirat), beşik kertmesi gibi uygulamalara da rastlanmaktadır.

Yahudilerde yaygın olan levirat çocuğu olmayan bir erkeğin ölümünden sonra soyunun devamı için yapılır. Bu yazısız toplumlarda bu çeşit evliliklerde ilk kocaya ait hak ve görevler devam eder. Kadının yeni kocasından olan çocuklarda, kadının ilk kocasını babaları olarak kabul ederler. Eski yengesiyle evlenen erkek kardeş genellikle ölen kocanın vekili olduğundan yeni bir evlilik sözleşmesi yapılmaz. Kadının yeniden evleneceği kişinin ölen kocasından daha "genç levirat" denir. Bu tür evliliklere eskiden Anadolu'nun kırsal kesimlerinde azda olsa rastlanırdı. Kocası ölmüş genç kadının kendisinden küçük de olsa kayınbiraderiyle evlendirilmesinde mirasın bölünmesini engellemek ve iş gücünü azaltmak amacı güdülürdü (AB, c.14, 1989: 435).

Eski zamanlarda görücü usulü evlilik yaygınken, günümüzde gençler eş seçimini kendileri yapmaktadırlar. Eş seçiminde ailelerin isteklerinden çok gençlerin fikirleri önemlidir. Evlilik görücü usulü ile gerçekleşecekse, aracı kişi, kızı erkek evine tavsiye eder. Bu tavsiye neticesinde aile büyükleri kızı görmeye giderler. Kız istekli değilse, görücülerin yanına çıkmaz (Eroğlu, 2003: 95).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani'de evlenme biçimleri ile ilgili yapılan uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Ergani yöresinde; gençler arasında anlaşarak ve ailelerinden izin alarak görücü usulü veya kız kaçırma şeklinde evlilikler yapılmaktadır (K.1, K.2, K.14, K.19, K.61, K.62, K.112, K.113, K.124).
- Gençler birbirlerini sevmiş olsalar dahi aile uygun görürse evlenebilirler (K.2, K.29, K.61, K.63, K.112, K.117).
- Kızın sevdiği varsa bile bunu ailesine bildirmesi uygun değildir (K.1, K.2, K.14, K.24, K.38).

- Baba genelde kızını, başlık parasını yüklü ödeyenlere verir (K.2, K.K.19, K.38, K.48, K.112, K.113).
- Aile bazen de gelen görücü için kızın fikrini sorar (K.1, K.2, K.29, K.117, K.117, K.118, K.120).
- Son yılarda gençlerin okuma oranının artmasıyla birlikte, severek ve anlaşarak evlenme oranı artmıştır (K.124, K.125, K.126, K.130, K.131, K.132).
- Kızın sevdiği varsa ve bu babaya duyurulmuşsa o kişi istemeye gelmeden önce kızın babası, amcaoğullarından birinin kızında gönlü olup olmadığını sorar. Eğer amcaoğullarından biri kızı sevdiğini söylerse kız, akraba önceliğine göre amcaoğluna verilir (K.1, K.2, K.14, K.29, K.38, K.48).
- Bazı durumlarda, bu yörede "berdel" yani ailelere mensup iki kadınla iki erkeğin karşılıklı değişme yoluyla yaptığı evlenme biçimi görülmektedir (K.1, K.2, K.29, K.59, K.60, K.112, K.117).
- Bazı durumlarda ise bu yörede "levirat" yani ölen ağabeyin eşinin dışarıya verilmemesi adına aile meclisince alınan kararla bekâr olan erkek kardeşle ya da evli olan erkek kardeşin ikinci eşi olarak yapılan evlilik çeşidi görülmektedir. Bu yörede çok eşliliğe de rastlanmaktadır (K.1, K.2, K.29, K.61, K.114, K.120, K.124, K.125).
- Bazen babasının zoruyla evlendirilen genç ilerde sevdiği başka bir kızı kendine ikinci eş olarak alır ya da eşinin çocuğu olmuyor veya "erkek doğuramıyorsa yine eşinin üstüne kuma getirir (K.1, K.2, K.29, K.112, K.113, K.114, K.117, K.120, K.121).
- Küçük yaşlarda babaları tarafından "beşik kertmesi" yapılan gençler ilerde evlendirilirler (K.2, K.14, K.19, K.29, K.38, K.48, K.59, K.60).

Ergani yöresinde kız kaçırma olaylarıyla ilgili çeşitli uygulamalar vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- Kızın ailesinin damat adayını uygun görmemesi durumunda kız kaçar (K.1, K.2, K.29, K.61, K.62, K.63, K.112, K.117, K.124).
- Kızın kendinden büyük ablası varsa usul olarak sıra onun olmadığı için aile vermez ve kız kaçar (K.2, K.29, K.59, K.60, K.61, K.63).

- Erkek kızı sever, kız onu sevmezse oğlan gizlice kızın başındaki yağlığını kaçırır, bu namus kirlenmiş demektir. Bu durumda kız kaçmak zorunda kalır (K.2, K.29, K.59, K.60, K.61, K.63).
- Aileler arasındaki anlaşmazlık, husumet, kan davası sebebiyle kız başkasıyla evlendirilmek istenirse, kız sevdiğiyle birlikte kaçar (K.1, K.2, K.29, K.59, K.60, K.61, K.63).
- Gençlerin yaşı küçükse ailenin vermeyeceğinden korkup, aileye danışmadan birlikte kaçarlar (K.1, K.2, K.29, K.61, K.112, K.117, K.124, K.125).
- Genç, başlık parasını ödeyecek maddi güce sahip değilse kız kaçar (K.2, K.29, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63, K.112, K.113, K.118).
- Kız başkasını sever; ama amcaoğlu çıkıp kızı sevdiğini söylerse kız sevdiğine kaçar (K.2, K.29, K.59, K.60, K.61, K.117, K.120).
- Kız kaçtıktan sonra en geç bir hafta içinde düğün olmak zorundadır (K.1, K.2, K.29, K.61, K.62, K.63, K.112, K.113, K.117).
- Bazı durumlarda araya büyüklerin girmesiyle, baba kızıyla barışır, elini öptürür (K.1, K.2, K.14, K.24, K.59, K.60, K.61, K.112, K.113).
- Bazı durumlarda ise baba kızını affetmez, büyük anlaşmazlıklar çıkar (K.1, K.2, K.29, K.59, K.60, K.112, K.113, K.114).
- Kız babasının başını eğdi diye karşı tarafa başlık iki-üç katı olacak şekilde ödetilir (K.1, K.2, K.19, K.38, K.59, K.60, K.61, K.112, K.114, K.117, K.119).

c) Değerlendirme

Yörede evlilikler özellikle köylerde aile büyüklerinin kararı ile gerçekleşmektedir. Kızın sevdiğine kaçması baba için büyük utançtır, nadiren baba kızını affedip elini öptürür; ancak erkek tarafı töre gereği kıza istenen başlığın iki-üç katını ödemek zorundadır ve en geç bir hafta içinde düğün yapılmalıdır. Yaptığımız araştırma sonucu yörede beşik kertmesi, berdel, levirat, kuma getirme yani çok eşlilik gibi evlenme şekillerinin de olduğu tespit edilmiştir.

1.1.4.2. Evlilik Çağı/Evlilik Yaşı/Evlenme İsteğini Belli Etme

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Geleneksel kesimde kızın ve erkeğin evlenme çağına geldiklerini belirleyen en önemli ölçüt " bulûğa erme" dir. Ülkemizde buluğ çağı 10–14 yaşlan arasında başlar.

Gerek kızda, gerekse erkekte görülen birtakım biyolojik ve fizyolojik gelişmeler bulûğ çağının belirtileridir. Kızın ergin yaşa girmesi; ev işlerine katılması, aile ve grup içerisinde genç kızlık çağının gerektirdiği role bürünmesi ve karşı cinsle ilgilenmesiyle evlenecek duruma geldiğini göstermektedir. Erkek çocuğunsa, aynı biçimde toplumsal rolüne bürünmesi, evin ekonomisine katkıda bulunması, askerliğini yapması ve iş sahibi olması, evlenmesi için gerekli ve geçerli sayılan ölçütlerdir (Örnek, 2000: 189- 190).

Evlenmek isteyen bir erkek durumunu, isteğini öncelikle annesine açar. Eğer gönlünde birisi var ise onu annesine söyler. Ama gönlünde birisi yok ise annesinin takdirine bırakır. Ailesi de onun için uygun bir eş aramaya başlar. Gencin bu isteğini anne de babaya söyler. Bazı köylerde evlilik isteğini belirtmek isteyen gençlerin babalarının ayakkabısına çivi çakma âdeti vardır. Evlenmek isteyen veya bir taliplisi olan genç kız ise durumunu güvendiği bir kız arkadaşı vasıtasıyla annesine iletir (Eroğlu, 2003: 94).

Evlenmek isteyen delikanlının sürekli, ayna karşısında tıraş olması, sinirli, huzursuz bir tavır takınması, çamaşırlarının yıkanmamasından yakınması; evlenmek isteyen genç kızın, bulaşıkları birbirine çarparcasına sert yıkaması, dama çıkıp kedi sesini taklit etmesi, kardeşleriyle ağız dalaşına girmesi evlenme isteğini belli etmesi ile ilgili birtakım uygulamalardır (Öğüt Eker, 2000: 95).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde evlilik yaşı ile ilgili düşünceleri şöyle sıralayabiliriz:

- Evlilik yaşı kızlar için 14–15, erkekler için 16-18'dir (K.1, K.2, K.29, K.61, K.62, K.112, K.117).
- Evlilik yaşı son yıllarda kızlar için 18–23, erkekler için ise 21–25 olmuştur (K.59, K.60, K.114, K.120, K.121, K.122, K.124, K.125).
- Evlenecek erkekte genelde askerlik sorunu aranmamaktadır (K.1, K.2, K.19, K.24, K.29, K.61, K.113, K.117).

Ergani yöresinde evlenme isteği aileye çeşitli yollarla duyurulmaktadır.

- Evlenmek isteyen genç huysuz olur. Yemeğe, ütüye bahane bulur. Evdeki ufak tefek şeyleri kırar (K.2, K.112, K.113, K.114, K.117, K.124, K.125, K.126).

- İçine kapanıp, yalnız başına odaya çekilir (K.1, K.2, K.59, K.60, K.114, K.117, K.124, K.126).
- Kaşığı pilavın ortasına diker (K.124, K.125, K.126).
- Hırçınlaşıp anne babasına karşı gelir. Kardeşleriyle kavga eder ve bağırır (K.2, K.59, K.61, K.118, K.124, K.126).
- Genç devamlı beyaz gömlek giyer (K.1, K.2, K.14, K.16, K.19, K.24).
- Düğünde halay başını çeker (K.1, K.2, K.14, K.16, K.19, K.24, K.38).
- Evin içinde gerneşerek kollarını devamlı hareket ettirir (K.16, K.29, K.31, K.38).
- Annesi ya da kız kardeşleriyle konuşur (K.2, K.29, K.59, K.60, K.117, K.120, K.124, K.126).
- Komşu veya arkadaşları aracılığıyla evlenme isteğini ailesine iletir (K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Aile oğluna kız göstererek evlenmek isteyip istemediğin sorar (K.2, K29, K.59, K.25, K.126).
- Kız, evlenmek istediğini belli etmek için kırmızı giyer (K.2, K.14, K.16, K.29, K.31, K.38).
- Kız, tek başına odalara çekilip müzik dinler (K.124, K.125, K.127, K.130).
- Anne baba sözü dinlemez (K.124, K.125, K.126, K.127, K.130, K.131).
- Kız, devamlı ailesine kapris yapar. “Of sıkıldım artık, Allah canımı alsa da kurtulsam” der (K.124, K.125, K.126, K.130, K.131).
- Her işte kendini ispatlamaya çalışır, özellikle iyi ekmek açtığını gösterir (K.1, K.2, K.16, K.19, K.31, K.38, K.61, K.63).

c) Değerlendirme

Ergani yöresinde köylerde halen evlenme yaşı oldukça küçüktür. Kızlar henüz öğrenim çağında olmalarına karşın babaları istediği için evlendirilmektedir. Özellikle bu yörede kızların okumasıyla ilgili kampanyalardan sonra az da olsa evlenme yaşı yükselmiştir. Bu durum ilçe merkezinde daha farklıdır. Eğitim olanaklarının bulunması ve okuma oranının artmasıyla kızlar ve erkekler daha ileriki yaşlarda bilinçli evlilikler yapmaktadır.

Araştırmamız sonucu, evlilik isteğini belli etmede erkek çocuklarının kızlara oranla daha baskın olduğunu görmekteyiz. Erkek çocuklar, evlenme isteklerini gerek

davranışlar gerek sözlü olarak ailelerine daha rahat belli edebilmektedir. Yörede, kızların evlenme isteğini belli etmesi hoş karşılanmaz. Kızlar ya evde, gelecek olan görücülerini beklerler ya da üstü kapalı bir şekilde davranışlarıyla bunu belli etmeye çalışırlar.

1.1.4.3. Evlilik Öncesi

Evlilik öncesi dönem, gelin- güvey seçimi, görücülük, kız isteme, söz kesimi, nişan ve nişanlılığı kapsayan dönemi ifade etmektedir.

1.1.4.3.1. Gelin-Güvey Seçimi

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Toplumumuzda, gelin olarak seçilecek kızın huyunun bilinmesi çok önemsenen bir konudur. Bu nedenle bazen çok yakın çevreden, yakın akrabadan ya da komşudan bir kızın gelin olarak tercih edildiği bilinmektedir. Erkeğe ise evlilikte düşen en büyük sorumluluk, ekonomik alandadır. Aileyi zor duruma düşürmeden, sıkıntısız bir şekilde geçindirmek erkeğin görevidir (Er Uğuzman, 2000: 269- 270).

Oğluna kız arayan anne, gelin adayında bazı özellikler arar. Gelin hanım ev işlerinde becerikli olmalı, temizlik ve düzene dikkat etmeli, güler yüzlü olmalı, gelen misafirleri güler yüzle karşılamalı ve en iyi şekilde ağırlamalıdır. Bunların yanı sıra gelin adayının dini bütün ve güzel olmasına da dikkat edilir. Büyüklerine karşı saygılı olmayı bilen, hoşgörülü, kibar, nazik, kültürlü, dedikodu yapmayan, marifetli, yaptığı yenilip içilen, temiz, namuslu olması özelliklerini aramaktadır. Gelin adayını ararken de bu özellikleri aradıklarını aracı kişilere belirtirler. Ayrıca çiftçilikle geçinen aileler farklı olarak; çiftçiliği bilen, ahırı tanıyan, hayvanlara nasıl bakılacağından, sütün sağımından anlayan genç kızları tercih ederler.

Damat adayında aranan özellikler ise evini geçindirecek ve kimseye muhtaç olmayacak bir işinin olması, kötü alışkanlıklarının bulunmaması ve geçmişinin temiz olmasıdır. Aileler çocukları için müstakbel gelin adayını aramaya yakın aile dostlarına sorarak başlar. Aileye yakışır, temiz, dürüst, eline yaptığı iş yakışan, bildikleri kız olup olmadığı sorulur (Eroğlu, 2003: 94).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde gelin adayında olması istenen bazı özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

- Becerikli, aklı başında, namuslu, saygılı, ağır başlı olmalı (K.2, K.13, K.18, K.19, K.26, K.59, K.61, K.112, K.124).
- Oturmasını, kalkmasını ve özellikle ekmek yapmasını iyi bilmeli (K.1, K.2, K.18, K.26, K.38, K.114, K.117, K.119).
- Ailesi soylu, kökü temiz olmalı (K.4, K.7, K.10, K.29, K.40, K.40, K.63, K.112, K.117, K.124).
- Çok gezmemeli, düğünlerde çok sık oynamamalı (K.1, K.2, K.4, K.10, K.19, K.24, K.31, K.38, K.41).
- Dini bütün, abdestli, namazlı olmalı (K.2, K.29, K.31, K.59, K.60, K.113, K.120, K.124, K.126).
- Huyu güzel olmalı (K.10, K.16, K.26, K.61, K.114, K.121, K.124).
- Eşine sadık olmalı (K.59, K.60, K.61, K.62, K.63, K.118, K.122, K.124).
- Örf ve adetlerini bilmeli (K.2, K.10, K.24, K.29, K.30, K.40).
- Çok zayıf ve şişman olmamalı (K.112, K.113, K.117, K.118, K.121, K.124, K.125, K.126).
- Dürüst olmalı (K.12, K.18, K.26, K.38, K.41, K.112, K.119, K.124).

Ergani yöresinde damat adayında bulunması gereken özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

- İçki, kumar, çapkınlık gibi kötü alışkanlıkları olmamalı (K.2, K.10, K.12, K.19, K.24, K.31, K.61, K.62, K.117).
- Evine bağlı olmalı (K.7, K.10, K.24, K.31, K.40).
- Askerliğini yapmış olmalı (K.117, K.118, K.120, K.121, K.124, K.126).
- Boylu, poslu, esmer, karakaşlı, kara gözlü olmalı (K.2, K.29, K.112, K.113, K.117, K.119, K.126).
- Saygılı, efendi, dürüst olmalı (K.1, K.2, K.10, K.29, K.59, K.60, K.112, K.117, K.126).
- Bir işe sahip olmalı (K.2, K.7, K.19, K.31, K.59, K.118, K.124, K.125).
- Abdestli, namazlı olmalı (K.2, K.7, K.12, K.38, K.112, K.117, K.124).

- Dayağı olmamalı (K.2, K.29, K.113, K.114, K.124).
- Huyu iyi olmalı (K.1, K.2, K.12, K.16, K.61, K.113, K.117, K.125).
- Çok fakir olmamalı (K.59, K.60, K.112, K.113, K.117, K.121, K.124, K.126).
- Ailesi temiz olmalı (K.2, K.12, K.19, K.31, K.59, K.112, K.117, K.124, K.126).
- Mezhep farklılığı olmamalı (K.1, K.2, K.7, K12, K.16, K.24, K.31, K.38, K.41).

c) Değerlendirme

Yörede gelin ve damat seçiminde özellikle ailenin soyunun temiz olup olmadığına bakılır. Gelin adayının adının daha önce kimseyle anılmamış olması gerekmektedir. Kızın dini bütün olması ve hizmette kusur etmemesi, elinden her işin gelmesi gerekir. Damat adayının ise kötü alışkanlıklarının olmaması, işinin olması gerekir. Damadın askerliğini yapıp yapmaması ise çok fazla önemsenmez.

1.1.4.3.2. Kısmet Açma

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Ergani'de belli bir yaşa geldiği halde evlenemeyen kızların kısmetinin kapalı olduğuna inanılır. Kısmeti açmak için de farklı uygulamalara başvurulur. Yörede kızın evlenmemesi sorun olarak görülür; fakat erkek kaç yaşına gelirse gelsin kendinden küçük bir kızla evlenebilir. Yörede erkeğin kısmetinin bağlı olduğuna inanılmaz.
Anadolu'nun farklı bölgelerinde de kısmet açma uygulamaları vardır. Örneğin Amasya'da evlenmede geç kalınmış kızlar için türbelere gidilir ve orada "kilit açma" uygulamaları yapılır. Sivas'ta ise türbe duvarına çivi çakılır. Çorum'da Cuma ezanı okunurken mendil sallanır. Makaranın ipi boşaltılır (Kalafat, 1996: 14- 15). Üsküp'te kısmetlerinin açılmasını isteyen Türk kızları Yiğit Baba ve onun hocası Meddah Baba'ya giderlerdi. Kısmeti kapalı olan kızlar ve erkek için hocalara kilit açtırılır. Kısmetin açılması için hocaların yazdığı muskalar odanın dört köşesine halının dört başının altına koyulur, muskalar burada 3 gün kaldıktan sonra, muskayı kullanacak kişi bunları kazanda kaynatır ve suyuyla yıkanır. Yine kısmet açılması için hacdan getirilmiş topraklardan da medet umulmaktadır (Kalafat, 1994-b: 37).

Malatya'da, kısmeti kapak kızların kısmetlerinin açılması için hiç kullanılmamış bir kilidin, cuma namazından ilk çıkan kişiye açtırılması ile gerçekleştirilir. Böylece kısmetinin açıldığına inanılır. Diyarbakır'da, Sultan Şehmuz'u, cuma günleri ziyaret eden evlenmeye niyetli gençler, dua edip dilek dilerler. Daha sonra, türbe yanındaki

çubuğa, , halka atarlar. Aday, türbe dışındaki çubuğa attığı halkayı geçirirse, dileğinin gerçekleşeceğine inanır (Kalafat, 2006: 158- 161).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde kısmet açma ile ilgili yapılan uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Hocaya götürülür (K.112, K.113, K.114, K.117, K.120, K.124, K.126).
- Ziyarete gidilip, dua edilir (K.1, K.2, K.10, K.31, K.117, K.124, K.126).
- Yıldız nameye baktırılır (K.2, K.124, K.125, K.126, K.127, K.130).
- Muska yaptırılır, boynuna asılır (K.112, K.113, K.114, K.117, K.121, K.124).
- Kurşun döktürülür (K.2, K.29, K.31, K.38, K.112, K.114, K.124, K.126).
- Dilek ağacına yazma bağlanır (K.2, K.4, K.10, K.12, K.24, K.29, K.31, K.38).
- Türbeye gidilir, ziyaretin toprağı ellere sürülür (K.1, K.2, K.10, K.12, K.19, K.29).
- Türbenin duvarına küçük taş atılır. Taş orada durursa kızın kısmeti açılır (K.2, K.4, K.24, K.31, K.38, K.42).
- Hamama gidilir, çiftetelli oynanır (K.1, K.2, K.4, K.19, K.29, K.31, K.42)
- Kısmeti açılması istenen kızın başında kilit açılır (K.59, K.60, K.61, K.62, K.63, K.124).
- Nişan kurdelesinden bir parça alınıp saklanır ya da yutulur (K.59, K.60, K.61, K.62, K.63, K.124, K.125).

c) Değerlendirme

Ergani yöresinde yapılan tespitler sonucunda kızların kısmetlerini açmak için hem dini hem de büyüsel nitelikli işlemler yapılmaktadır. Hocaya götürme, dua okuma, türbelere gitme, muska yazdırma halk kültüründe görülen birçok uygulamalar arasındadır.

Kısmetin kapalı oluşu, kilidin kapalı oluşuna benzetilmiştir. Kilit, benzetmeye dayalı büyüsel bir işlem olarak değerlendirilebilir. Dilek ağacına yazma bağlanması, türbedeki küçük taşlarla kısmetin açılacağına inanılması İslamiyet öncesi Türk kültürünün günümüzde yaşayan izlerdir. Hamama gidip, oynayıp terleme ise bedenin maddi manevi anlamda sıkıntılardan kurtulması ve rahatlayarak kısmetin açılacağına inanılması olarak değerlendirilebilir.

1.1.4.3.3. Görücülük/Kız İsteme

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Halk arasında kız görmeye genellikle oğlanın annesi ve yakınları gider. Buna " görücülük, kız görme " denir (Gökbel, 1998: 99).

Oğlan evi kız evlerini ziyaret ederek kız arar ki buna "dünür gezme" ve gidenlere de "görücü" denir. Beğenilen ve oğullarına alınması kararlaştırılan kızın ailesinden istenmesine gidilmeden önce, diğer tarafın ne düşündüğünü öğrenmek üzere hatırı sayılır, tarafları tanır yaşlı bir kadın kız evine gönderilirdi. Bu hanım, kızın annesine durumu uygun bir dille anlatarak şayet kendileri de uygun buluyorlarsa oğlan evinin kızı isteyeceklerini bildirir ve birkaç gün sonra gelip cevap alacağını söyleyerek ayrılır. Bu kısa süre, kız tarafına oğlan hakkında bilgi edinmek ve bu konuda düşünmek içindir (Beysanoğlu, 1992: 108).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde görücülük ve kız isteme ile ilgili yapılan bazı adet ve inanmaları şöyle sıralayabiliriz:

- Erkeğin annesi, erkekten habersiz kız görmeye gider (K.124, K.125, K.126, K.127, K.130, K.132).
- Kız görmede öncelikle akrabalardan başlanır (K.2, K.7, K.12, K.29, K.59, K.61, K.117, K.120).
- Düğünde görülen kız sorup soruşturulur ve kız tarafından komşu ya da akraba olan biri aracı olarak dünürcü gitme isteğini kızın ailesine bildirir (K.2, K.4, K.10, K.24, K.31).
- Kız istemeye bu işlerden anlayan, sözü geçer biri ya da baba gider (K.12, K.18, K.19, K.124, K.125, K.126).
- Kız görmeye erkek gitmez (K.1, K.2, K.7, K.10, K.12, K.18, K.29, K.31).
- Kız istemeye gitmek için özel bir gün yoktur; ancak cuma günü iş hayırlı olsun diye gidilmesi daha uygun olur (K.2, K.4, K.12, K.29, K.31, K.59, K.113, K.124).
- Kız istemeye giderken lokum, çikolata, tatlı, çiçek götürülür (K.2, K.4, K.12, K.29, K.31, K.59, K.113, K.124).

- Dünürcülere ikramı kız yapar (K.2, K.7, K.12, K.16, K.24, K.29, K.61, K.62, K.112, K.124).
- Başlık (süt veya çeyiz parası) konuşulur, iki tarafta anlaşırsa kız evi erkek evine aracı yoluyla alınacakların bir listesini gönderir (K.2, K.7, K.10, K.16, K.29, K.40, K.112, K.117, K.124, K.126).
- Kız Allah'ın emri Peygamberin kavliyle istenir (K.1, K.2, K.7, K.29, K.59, K.124, K.126).
- Kız, o gün verilirse "küçük Fatiha" okunup, "Şirinlik" yenir. Süre istenir, erkek tarafı araştırılır, sonra erkek tarafı söz kesmek için kız evine tekrar gider (K.1, K.2, K.7, K.12, K.16, K.31, K.38, K.59, K.113, K.118, K.124).

c) Değerlendirme

Kız isteme ve görücülük adetlerinde evliliğin kız ve erkek aileleri tarafından uygun görülmesi çok önemlidir. Bu yörede başlık parası özellikle köylerde çok yaygındır. Erkek tarafı bu masrafı mutlaka karşılamalıdır. Kız tarafının gönderdiği listede altından, beyaz eşyaya kadar her şey erkek tarafına aittir. Erkek tarafı, listedekilerin hepsini karşılayabilir ya da karşı tarafla anlaşmaya bağlı olarak listeden bir kaçını çıkarabilir. Eğer erkek evi listedekileri karşılayamazsa evlilik olmaz. Kız istemeye gidilirken köylerde lokum, ilçe merkezinde ise tatlı, çikolata ya da çiçek götürülür. Kız istenirken aile yanında sözü geçen, saygı duyulan biri ya da yakın akrabalar bulunmaktadır. Gelin, her türlü ikramı yaparak, kendini gösterir. Ailenin, erkek tarafından istediği sürede ise damat adayı ve ailesi araştırılır.

1.1.4.3.4. Söz Kesme/Tatlı Yeme/Başlık

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Söz kesimi, kız isteme aşamasından sonra gelmektedir. Dünürcülük yoluyla anlaşan ailelerin, bu anlaşmalarını tanıdıkları çağırarak sözle iyice pekiştirmelerine "söz kesimi" ya da "söz kesme" denmektedir. Söz kesiminde başlık ve hediyeler de konuşulur, söze bağlanır (Örnek, 2000: 191).

Kız tarafı, daha önceden gelen dünürcüleri araştırdıktan sonra bu evliliği, uygun bulursa üç gün sonra gelen kadına evet cevabı verir. Bunun üzerine oğlanın babası, yakın akrabalarıyla hatırı sayılır bir kaç dosttan ibaret bir erkekler topluluğu, taraflarca

önceden kararlaştırılmış belirli gün ve saatte kız evine giderler. Kızın da babası ve yakın akrabaları orada hazır bulunurlar. Hal hatır sorduktan sonra oğlanın babası veya bu işi yüklenen erkeklerden biri konuyu açarak, hayırlı bir iş için geldiklerini, Allah'ın emri ile oğullarına kızlarını eş olarak istediklerini söyler, kızın babası da "Allah mesut ve bahtiyar etsin" deyince bu defa kıza verilecek başlık konuşulur. Söz kesilir, dua okunur, mutluluklar dilenir ve kalkılır (Beysanoğlu, 1992: 108).

a) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde söz kesme ve tatlı yeme ile ilgili uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Kız evi, listeyi erkek evine gönderdikten sonra bir hafta geçer. Bu sürede kız evi, damat adayını ve ailesini iyice araştırır. Erkek evi de listedekileri alıp alamayacağına karar verir. Erkek evi listedekileri uygun görmüşse kız evinden müsait oldukları bir gün söz kesmek için gelmek istediklerini aracı ile bildirirler. Giderken yakın akrabalar toplanır, yanlarında baklava, kola götürülür. Baklava arabada bırakılır. Kız babasından, babası yoksa büyüğünden "Allah'ın emri Peygamberin kavliyle" istenir. Kızın babası da "hayırlı olsun" der ve söz kesilmiş olur. Arabadaki tatlı ve kola getirilip evdekilere ikram edilir. Kıza söz yüzüğü takılır. Kız ve erkek büyüklerin ellerini öperler. Bilen biri tarafından dua okunur. Nişan tarihi belirlenir. Nişan yüzükleri nişanda takılır (K.2, K.7, K.10, K.12, K.19, K.59, K.61, K.112, K.117, K.124, K.126).
- Başlık parasının bir kısmı ya söz kesiminde ya da nişanda babaya verilir. Kalan kısmı da düğünden önce tamamlanır. Durumu iyi olan aileler, bu ödemeyi peşin yapmaktadır (K.1, K.2, K.7, K.12, K.16, K.18, K.29, K.31, K.38, K.59, K.124).

c) Değerlendirme

Ergani yöresinde başlık "süt hakkı" veya "çeyiz parası" adıyla genellikle köylerde alınan bir miktar paradır. Bu paranın miktarı, şahitler huzurunda belirlenip babaya verilmektedir. Baba genellikle bu parayla kızının çeyizini tamamlamaktadır.

1.1.4.3.5. Nişan

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Sözden sonra nişan tarihini belirleyen aileler hazırlıklara başlarlar. Nişana çağrı sözlü olarak yapılmaktadır. Çağrıyı köylerde sürekli biri yapar. Herkes davet işini bu şahsa yaptırır. Çağrının davetiyeli şekilde yapıldığı da görülmektedir. Çağrıyı yapan kişiye çağrılanlar ve nişan sahipleri tarafından bir takım hediyeler verilmektedir. Kadın çağırıcılara şalvarlık kumaş, kız çağırıcıya çember verilirken erkek çağırıcıya genellikle harçlık verilmektedir (Eroğlu, 2003: 97).

Söz kesiminden sonraki bir hafta içinde kız tarafına şeker ve şerbet gönderilir. Bunların yollanması da özel bir törenle olurdu. Şeker ve şerbetin gönderilmesinden üç gün sonra oğlan tarafı şerbet içimine kız evine davet edilir. Şerbet içiminin de ayrı bir şenliği vardır. Oğlan evi tarafından alınan takılar ve yüzükler bir büyük tarafından gençlere takılır. Tatlılar ve içecekler misafirlere dağıtılır. Bundan sonra başlık gönderilir. Artık kız evinde çeyiz hazırlama faaliyeti başlar (Beysanoğlu, 1992: 109).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Söz kesiminde belirlenen nişan tarihinden sonra, nişan için hazırlıklar başlar. Bu yörede nişan töreni nikâh kadar önemlidir. Nişan harcamaları ve töreni kimi yörelerde kız evi tarafından kimi yörelerde de iki tarafın ortak olarak masrafı karşılamasıyla yapılmaktadır. Bu yörede bütün masraf erkeğe ait olup, nişan töreni kız evinin istediği yerde yapılmaktadır.

Nişan töreninde, genellikle erkek evinden bir büyük ya da erkeğin babası tarafından, kız ve erkeğin nişan yüzükleri iyi temennilerde bulunarak takılır ve nişan kurdelesi kesilir. Nişan töreni aile arasında ya da kalabalık davetlilerle yapılır.

Nişan töreninde hem kız tarafı hem de oğlan tarafı takılar takar. Kız evi uzak bir köy ya da şehirde oturuyorsa gelen misafirlere yemek verilir. Nişan töreninde isteğe bağlı olarak baklava, kuru ya da yaş pasta yenmektedir. Kırsal kesimlerde bayanlar ayrı erkekler ise ayrı yerlerde oturmaktadır. Salonda yapılan törenlerde ise kadın ve erkekler bir arada oturur. Nişan töreni, ailelerin ortak kararına göre çalgılı ya da mevlit okutularak yapılmaktadır.

Ergani yöresinde nişan töreninde yapılan çeşitli adet ve inanmalar şunlardır:

- Söz kesiminden sonra en geç bir iki ay içinde kız evi tarafından nişan tarihi belirlenir. Yöredeki geleneğe göre kızın uzun bir süre sözlü durması doğru

değildir. Nişan kız evinde olur, eğer nişan salonda yapılacaksa salon parasını erkek tarafı öder. Nişan töreni, herkesin uygun olacağı düşünülen bir hafta sonunda yapılır. Nişan törenine en yakın akrabalar, bir iki komşu yardımıyla davet edilir. Kız nişan töreninden bir hafta önce çarşıya çıkarılır. Çarşıya erkek tarafından abla, yenge, anne, hala gibi büyükler, kız tarafından da kızın ablası götürülür. Kıza, bir kat elbise, ayakkabı, nişan kıyafeti, çanta, iç çamaşır, makyaj malzemesi alınır. Nişan yüzüklerini kız oğlana, oğlan da kıza alır. Bir çift Diyarbakır burması alınır. Kız nişan günü kuaföre götürülür ya da saçını evde kendisi tarar. Nişan töreni müzikli olursa evde müzik setiyle eğlence yapılır. Eğer mevlitli olursa dualar okunur. Nişan günü iki tepsi baklava, Diyarbakır burması, iki koli kola ya da kırmızı renkli nişan şerbeti akrabalarla birlikte süslenen gelin arabasıyla kız evine gidilir. Kadınlar ayrı, erkekler ayrı odalara oturur. Kadınlar kendi arasında eğlenir. Sonra bir tepsiye kırmızı kurdeleyle birbirine bağlanan nişan yüzükleri özellikle erkek tarafından bekâr bir genç kız aracılığıyla odaya getirilir. Damat da odaya çağırılır. Tüm misafirlerin huzurunda erkek tarafından bir büyük ya da erkeğin babası yüzükleri önce kıza sonra erkeğe takmak koşuluyla parmaklarına takar. Kurdeleyi "zürriyetiniz çok, bahtınız açık olsun, Allah tamamına erdirsin" diyerek iyi dilekler de bulunarak keser. Bekârlar darısı başlarına olsun diye kurdeleden bir parça alıp saklar ya da yutarlar. Ardından takılar takılır. Gelin ve damat büyüklerin ellerini öperler ve eğlenmeye devam edilip, tatlılar yenir, kolalar içilir. Olanın babası kızın babasına başlığın bir kısmını verir, kızın babası bu parayla kızın çeyizini tamamlar. Sonra herkes çifte mutluluklar dileyerek evden ayrılır (K.59, K.61, K.112, K.113, K.114, K.117, K.124, K.125, K.126).

- Bazı köylerde nişana damat tarafı gelmez. Nişan yüzüklerini geline oğlanın annesi takar, nişan bittikten sonra eve gelip oğluna da yüzüğünü takar (K.2, K.7, K.12, K.18, K.24, K.29, K.31, K.38, K.40, K.59, K.60, K.62).

c) Değerlendirme

Nişan töreni yörede evlilikten önce atılan önemli ve ciddi bir adım olarak kabul edilir. Nişandan sonra aileler artık dünür olmuş, gençler ise birbirlerini daha yakından tanımak için ortam bulmuş olurlar. Kız nişanlı olarak çok fazla bekletilmez, nişanlılık uzarsa çiftler ve aileler yıpranır. Kızın nişandan sonra alınan başlık parasıyla eksikleri

tamamlanmaya başlanır. Kızın yetiştiremediği el işlerine akrabalar ve komşular yardımda bulunur.

1.1.4.3.6. Nişanlılık

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Nişanlılık çiftlerin birbirleriyle anlaşma ve düğüne hazırlık yapma dönemidir. Kimi özel durumlarda nişanlılık süresi uzatılabilir ya da kısaltılabilir. Sürenin uzatılmasında ya da kısaltılmasında her iki tarafın hazırlanması ve kimi ekonomik etmenler de rol oynamaktadır. Kentlerde nişanlıların birlikte çıkmaları, gezmeleri olağan karşılanırken, geleneksel kesimde nişanlıların birbirlerini görmeleri, konuşmaları ve bir arada bulunmaları çoğu zaman aile üyelerinin izinleri ya da yanlarında bulunmalarıyla olmaktadır. Nişan ile düğün arasında bayram gibi özel günler var ise gelenek olarak aileler arasında hediyeleşilir. Erkek tarafı Ramazan Bayramında geline bayramlık bir elbise, Kurban Bayramı'nda ise; kurbanlık bir koç alarak hediye eder. Fakat gelin adayı kurbanlık koç yerine, onun parasını kendisine verilmesini talep edebilir (Eroğlu, 2003: 99). Ayrıca geline, bayramlık elbise de alınmaktadır. Bazı yörelerde nikâh nişan sırasında yapılmaktadır (Kartal, 1998: 180).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Nişan töreninden düğüne kadar geçen zamana nişanlılık dönemi denir. Bu dönemde, hem çiftler birbirini hem de aileler birbirini daha yakında tanırlar. Nişanlılık dönemi, çeşitli kuralları ve uygulamaları olan bir dönemdir.

Ergani yöresinde nişanlılık döneminde çeşitli adet ve inanmalar uygulanmaktadır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- Nişanlılar bayramda birbirlerini görüp çok az konuşabilirler (K.124, K.125, K.126, K.139, K.141, K.142).
- Nişanlılar özellikle köylerde, asla tek başlarına gezip konuşamazlar (K.10, K.12, K.29, K.59, K.119, K.121).
- Aile ziyaretinde ne damat kızın evine ne de kız oğlanın evine gider (K.1, K.4, K.7, K.12, K.60, K.61, K.117, K.118, K.120).
- Nişanlılar daha çok telefonda konuşurlar (K.2, K.29, K.124, K.126, K.130, K.131, K.139, K.140).

- Bayramlarda kıza küçük bir altın ya da elbiselik alınıp ziyarete gidilir (K.1, K.2, K.10, K.26, K.62, K.113, K.117, K.124).
- Eğer çiftin çeyiz alışverişine birlikte çıkmaları gerekiyorsa yanlarında kız ve erkeğin yakınlarında biri de götürülür (K.124, K.126, K.130, K.131, K.140, K.141).
- Kızın anne, baba ya da kardeşlerine de hediye alınır (K.124, K.125, K.127, K.130, K.131, K.140, K.141).
- Kız nişanda takılan takılarını takıp bayramda akraba ziyaretlerine götürülür (K.4, K.7, K.24, K.31, K.61, K.113, K.117, K.124, K.127).
- Kız evine gelinirken tatlı ya da lokum götürülür (K.124, K.125, K.127, K.131, K.139, K.140, K.141).
- Kıza alınan hediyeler, erkek evinin maddi durumuna göre farklılık gösterebilmektedir (K.2, K.7, K.12, K.59, K.60, K.112, K.117, K.124, K.126, K.139).
- Nişanın bozulması, nikâhtan dönmekle eş değerdedir. Nişanı bozulan kızın diğer bekâr kızlara oranla, evlenme şansı çok daha azdır (K.1, K.2, K.10, K.12, K.29, K.61, K.63, K.114, K.118, K.121, K.124).
- Nişanı istemese de kızın bozması çok zor, erkeğin ise daha kolaydır (K.2, K.12, K.31, K.38, K.41, K.59, K.60, K.117, K.125, K.130).
- Nişanın bozulması halinde, nişanı bozan kız tarafı ise nişandaki takıları ve alınan hediyeleri bohça yapıp geri verir, nişanı bozan erkek tarafı ise takılar kız evinde kalır (K.1, K.10, K.19, K.29, K.31, K.38, K.62, K.114, K.124, K.139, K.141).
- Nişanın bozulma ihtimaline karşı geline fazla altın takılmaz (K.2, K.10, K.29, K.31, K.60, K.117, K.124).

c) Değerlendirme

Yaptığımız tespitler sonucunda, nişanlıların birbirleriyle görüşmeleri pek uygun görülmemektedir. Bu durum köyde daha sıkı iken, ilçe merkezlerinde az da olsa nişanlılar alışveriş için çarşıya çıkıp görüşebilmektedir. Köylerde bu durumun böyle olması, köydekilerin genelinin akraba olması ve herkesin birbirini çok iyi tanımasıyla açıklanabilir.

Nişanlılık döneminde, erkek evi bayramlarda kız evine mutlaka ziyarete gider ve ekonomik durumuna göre altın ve çeşitli hediyeler götürür. Nişanın bozulması, yörede kötü karşılanır. Bu durum, kızın adının iyi anılmamasına ve başkasıyla yapacağı evliliğe bir engel oluşturur. Nişanın atılması durumunda, nişanı bozan taraf nişandaki masrafları üstlenir.

1.1.4.3.7. Davet/Okuntu

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Köy ortamında özellikle düğüne çağrılmada kimsenin unutulmamasına dikkat edilir. Düğün, davetli-davetsiz, yakın uzak herkese açıktır. Düğünün kime ait olduğu, nerde ve ne zaman olacağı düğünün ilk ve önemli işlemi olarak başlı başına bir töredir. Düğüne çağrı, Anadolu'nun birçok yerinde " okuntu, okuma " olarak adlandırılır. Toroslarda düğüne çağrı, genellikle kadınlar tarafından yapılır. Kimi yerlerde ise erkeklere erkek, kadınlara kadın okuyucular gönderilir. Okuyuculara ya sabun, şeker, mum gibi şeyler ya da kumaş gibi hediyeler götürürler (Boratav, 1997: 177).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde düğüne davet edilmede yapılan uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Düğün salonda olacaksa akraba ve komşular davetiye ile çağırılır (K.124, K.125, K.126, K.127, K.131, K.132, K.139).
- Uzaktaki akrabalar düğüne telefonla çağrılır (K.29, K.31, K.38, K.61, K.63, K.112, K.117, K.124).
- Köy yerinde ise birkaç komşu ya da yakın akraba yardımıyla düğüne davet edilir (K.29, K.31, K.38, K.61, K.63, K.112, K.117, K.124, K.126).
- Okuntu yoktur (K.2, K.4, K.10, K.12, K.60, K.112, K.117, K.124, K.126).

c) Değerlendirme

Yörede düğüne misafirleri davet etme düğünden bir hafta önce başlar. Uzaktaki akrabalara bu durum, telefonla daha önceden bildirilir. Yakındakiler davetiye ile çağrılır. Köylerde ise herkes birbirini tanıdığı için düğüne davet, ev ev gezilerek yapılır. Yörede yaptığımız araştırma sonucunda okuntuya rastlanmamıştır.

1.1.4.4. Düğün

İnsanları bir araya getiren, bireyler arasındaki sosyal bağları güçlendiren, ortaklığı pekiştiren; kişilerin birbirlerine ve topluma karşı nasıl davranmaları gerektiğini gösteren; insanları sahip oldukları mirasın bilincine vardırarak, gelenek göreneklerini, inançlarını, değer yargılarını, törelerini canlandıran; eğlendiren; mutluluk veren işlevleri ile "düğün", Türk kültürünün en önemli ve temel unsurlarından biridir.

Toplumun ortak değer yargılarına, bilinçaltına, hayat tarzına sıkı sıkıya bağlı ve bir noktada bu niteliklerin bir yansıması olan düğünle ilgili her türlü, kavram ve uygulama, geniş anlamıyla Türk kültürünü, tarihi ve kültürel açılardan değerlendirmede önemli bir anahtardır. Düğün tarih boyunca, Türk insanının birbiriyle buluşup kaynaştığı bir ortam olmayı korumuştur. Düğün olgusu, insanları bir araya getirerek eğlendirir, gelenekleri canlı tutar, eğitme amacıyla sosyolojik ve kültürel anlamdaki önemini ortaya koymaktadır (Öğüt Eker, 1998: 15).

1.1.4.4.1. Düğüne Hazırlık

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Düğün, evlenme denilen geçit döneminin en belirgin özelliğidir. Toplumda düğünün geleneksel değerlere ve kurallara uygun bir biçimde kutlanmasına çaba sarf edilir. Düğüne elden geldiğinde çok kimse çağrılmak istenir. Kimsenin unutulmamasına ve küstürülmemesine dikkat edilir. Düğün, çağrılanların dışında, başkalarına da açıktır. Onlar da çağrılanlar gibi ağırlanırlar. Düğünün zamanı ve yeri, kimler arasında olduğu, düğün öncesi çıkarılan "okuyucular tarafından bildirilir. Evlenmelerde de geleneksel kesimin kırsal alanı, bu işi okuyucular aracılığı ile duyurur (Örnek, 2000: 196- 197). İnsanın dünyaya gelişinden ölümüne kadar hayatına yön veren, yeni bir şekil katan, enerji, davranış ve yaşama şekli kazandıran birtakım aşamaların başında düğün gelir (Kaya, 1996: 23).

Giresun'da düğün tarihi kararlaştırıldıktan sonra, düğün hazırlıklarına başlanır. Düğüne bir hafta kala çarşıya çıkarılır. Gelinlik alınır. Düğün eksikleri görülür (Menteşeoğlu, 1998: 373).

Diyarbakır'da oğlan evi, başlık parasını hazırlayınca, (bu birkaç ayda sürebilir, birkaç yılda sürebilir) düğün hazırlıklarına başlanır. Düğünden bir hafta önce, oğlan tarafı, daha önceden kararlaştırılan eşyaları ve altınları almak üzere, Diyarbakır'a

gelirler. Bu alışverişe, kızın kendisi genellikle katılmaz. Kızın annesi veya bir yakını katılarak, alınanların, önceden listeye uyup uymadığını denetler. Alınan eşyalar kız evine gönderilir, bundan en geç, bir hafta sonra, düğün başlamalıdır. Bu eşyalar, kızın evinde bir haftadan fazla bekletilir ve düğün geciktirilirse, inanışa göre iyi sayılmaz.

Doğu illerinde iki bayram arasında genellikle düğün yapılmaz. Bunun aksi yapılırsa o eve uğursuzluk geleceğine inanılır (Kalafat, 2006: 173).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde düğün için yapılan hazırlıkları şöyle sıralayabiliriz:

- Düğünden önce gelin ve damat için alışverişe çıkılır (K.7, K.10, K.16, K.19, K.24, K.63, K.114, K.126, K.139).
- Alışverişte kız tarafı ve erkek tarafından akrabalar olur (K.1, K.16, K.19, K.24, K.61, K.63, K.112, K.125).
- Kıza gelinlik, iki üç kat elbise, ayakkabı, çanta, havlu, çorap takımı, gecelik takımı, manto, set takımı, saat, sekiz on bilezik alınır. Erkeğe ise damatlık, ayakkabı, tıraş takımı, iç çamaşır, pijama takımı alınır (K.7, K.10, K.26, K.31, K.63, K.124, K.125).
- Köylerde düğünler daha çok ekinin kaldırıldığı eylül zamanına denk getirilmektedir (K.16, K.19, K.24, K.59, K.60, K.118).
- Oğlan ve kız evinde misafir sayısına göre üç dört koyun kesilir (K.2, K.4, K.12, K.19, K.26, K.31, K.59, K.60, K.118).
- Kuru fasulye, pilav, keşkek, meftune, dolma, lahmacun, ayran, cacık, salata yapılır (K.7, K.10, K.29, K.31, K.61, K.62, K.112, K.117, K.124, K.126).

c) Değerlendirme

Yörede düğün hazırlıklarına çok önem verilmektedir. Düğün sahibi ekonomik durumuna göre dana, koyun, keçi kesmektedir. Misafirlerin iyi bir şekilde ağırlanmasına dikkat edilir. Yemekler sabahın erken saatlerinde büyük kazanlarla yapılır. Her yeni gelen misafire tekrardan yemek hazırlanır. Sofralar kadınlara ve erkeklere ayrı yerlerde kurulmaktadır.

1.1.4.4.2. Bayrak Dikme/Sağdıç

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Düğün günü adet olarak evin önüne düğün evini belirtmek için Türk bayrağı asılır ve bayraktar seçilir. Genelde bu görev muhtara veya birinci azaya verilir. Bu kişiler düğünü yönetirler, misafirleri karşılarlar ve insanların rahatsız edecek olayların çıkmasını engellerler. Köyün bir grup delikanlısı bir sopanın ucuna Türk bayrağını bağlayarak kız evine giderler. Kız evinden aldıkları bir havluyu da sopanın ucuna bağlayarak damadın evine gidip sopayı evin önüne dikerler (Eroğlu, 2003: 105).

Bayrak dikme, bütün Varsaklar arasında yaygındır. Bayrak dikilmeksizin düğün yapılmaz. Aydın'daki Varsaklar hariç, diğer bölgelerde bayrak, düğünün ilk günü dikilip düğünün başladığını gösterir. Çukurova'daki Varsaklar'da, eğer düğün üç gün sürecekse Perşembe günü ikindi vaktinde uzun bir çubuğun ucuna bayrak takılarak evin damına bağlanır. Eğer düğün süresi kısa tutulmak istenirse cumartesi sabahı oğlanın arkadaşları toplanarak aynı şekilde bayrağı evin damına dikerler.

Aydın'daki Varsaklar'ın düğünlerinde, bayrak bir hafta öncesinden dikilir. Düğün, gelecek hafta pazar günü yapılacaksa bayrak, bir hafta öncesinden pazar günü akşama doğru dikilir. Bayrağı oğlanın yakın arkadaşları toplanarak evin önündeki ağacın başına çubukla bağlarlar. Bu sırada başka bir çubuğun ucuna portakal veya elma gibi meyveler takarak, gençler silahla onu düşürmeye çalışırlar. Diğer bölgelerde de bayrak dikildiği zaman, havaya silah atışları yapılır. Bütün bunlar düğünün başladığının bir göstergesidir (Gökbel, 1998: 101).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde düğünün başlaması ve bayrak dikimi ile ilgili çeşitli adetler bulunmaktadır. Bu uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Düğün cuma günü öğle namazında sonra başlar (K.7, K.14, K.16, K.44, K.45, K.54, K.57, K.83, K.86, K.108, K.109).
- Damadın arkadaşları oğlan evine düğünün başladığı gün bayrak dikerler (K.7, K.14, K.16, K.29, K.44, K.57, K.83, K.86, K.108, K.109).
- Bayrak dikilirken türkü söylenir (K.83, K.86, K.108, K.109, K.112, K.117).
- Bayrak düğün evi belli olsun diye mutlaka dikilir, düğünün bittiği gün damdan indirilir (K.2, K.7, K.10, K.59, K.60, K.83, K.108, K.109, K.117).

- Ergani yöresinde "sağdıç" adı verilen kişi kızın ve erkeğin en yakın arkadaşlarından olur (K.2, K.4, K.K.19, K.24, K.31, K.61, K.83,0 K.109, K.117, K.124, K.126).
- Sağdıçlar evli ya da bekâr olabilir (K.108, K.109, K.124, K.125, K.126, K.139, K.141).
- Gelin ve damadın mutlaka birer sağdıcı olur (K.2, K.4, K.19, K.24, K.31, K.61, K.83, K.109, K.124).
- Sağdıçlar kollarına kırmızı kurdele bağlarlar (K.124, K.125, K.127, K.130, K.131, K.140, K.141).
- Kızın sağdıcı hep kızın yanındadır, ona yardım edip ihtiyaçlarını karşılar (K.1, K.2, K.10, K.29, K.61, K.83, K.108, K.109, K.124).
- Erkeğin sağdıcı misafirleri karşılar ve erkeğe yardımcı olur (K.1, K.2, K.7, K.10, K.59, K.60, K.108, K.109, K.117, K.124).
- Sağdıçlar düğündeki her türlü iş ile yakından ilgilenip düğünün düzenini sağlar (K.108, K.109, K.112, K.117, K.124, K.127, K.130, K.139).

c) Değerlendirme

Yörede düğün evi belli olsun diye mutlaka bayrak dikilir. Düğünde hem gelinin hem de damadın sağdıcı olur ve onlara her konuda yardım ederler.

1.1.4.4.3. Çeyiz

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Çeyiz gelinin yıllarca kendi göz nuruyla dokuduğu, kıymetli eşyalardır. Çeyiz sergileme, Anadolu'nun pek çok yöresinde karşımıza çıkmaktadır. Düğünden önce veya düğünün başladığı gün çeyizler asılır. Komşular, akrabalar özellikle genç kızlar çeyizi görmeye gelir. Beğendikleri ya da kendilerinde olmayan modellerin örneklerini alırlar. Kimi yörelerde çeyiz düğünden sonra gösterilmektedir. Bazı yörelerde ise çeyiz kız evinden birkaç gün önce ya da bir hafta önce alınır ve oğlan evine getirilir. Kimi yörelerde ise gelin almaya gidildiğinde çeyiz sandığı da alınmaktadır.

Bolu'da düğün gününden bir iki gün önce, kilim, halı, yatak gibi çeyiz eşyaları, kesilmiş koyun ve bir çuval sakızlı, karanfili ekmek; kınada kullanılacak çerez, kına, şeker gibi malzemeler, boyunlarına çan takılmış katırların üzerinde kız evine gönderilir, "çeyiz katırı" adı verilen bu törenle getirilen eşyalar, kız çeyizindeki diğer ürünlerle

beraber komşulara gösterilmek üzere kız evinde asılır. Pazar günü, kız evi, yakın akraba ve komşularıyla beraber, erkek evine çeyiz asmaya giderler. Oğlan evinin bir odasına asılan çeyizler, akraba ve komşular tarafından dikkatle incelenir. Erkek tarafı, misafirlere kahve, şerbet ikram eder (Öğüt Eker, 1998: 24).

Kayseri'de ise kızın çeyizi erkek evine gitmeden önce çeyizle birlikte erkek evinden gelen hediyeler sergilenir. Çeyiz sergileme kınadan birkaç gün önce yapılır. Buna "çeyiz altı" denir. Çeyiz altından önce çarşıya çıkılır. İhtiyaç olan eşyalar alınır (Turan, 2001: 753).

Kızın çeyizi hazırlanırken yorganının "başı bütün" yani başı bozulmamış, kocası ölmemiş ya da başından iki nikâh geçmemiş kadınlar tarafından kaplanması âdeti vardır (Er Uğuzman, 2000: 271).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde çeyiz götürme ile ilgili yapılan uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Çeyiz götürme, gelin almaya gidilen pazar günü olur (K.2, K.4, K.7, K.31, K.38, K.141, K.112, K.117, K.121).
- Bazı köylerde ise çeyiz götürme düğünden bir hafta önce olur (K.59, K.60, K.61, K.63, K.83, K.86, K.88, K.112, K.114).
- Çeyiz bir arabaya yüklenir ve oğlan evine getirilir (K.1, K.2, K.10, K.12, K.31, K.61, K.86, K.88, K.108, K.109, K.112, K.124).
- Kızın çeyizi köylerde, oğlanın evinde çiftlere ayrılan bir odaya götürülürken ilçe merkezlerinde çiftlere ayrı ev tutulmaktadır (K.2, K.4, K.12, K.29, K.108, K.117, K.125, K.126).
- Çeyizin götürüldüğü pazar günü çiftlerin yaşayacağı ev ya da oda düzenlenir ve eşyalar yerleştirilir. Çeyizi oğlan evi serer. Çeyiz serildikten sonra akrabalar ve komşular çeyizi görürler. Buna "çeyiz gösterme, çeyiz sergileme" denir (K.1, K.2, K.12, K.16, K.24, K.31, K.41, K.61, K.88, 108, K.117, K.124).
- Çeyizi görmeye gelenler arasında çiftlerin arasını bozmak için büyü getiren kötü niyetli olanlara karşı kapıya nazar boncuğu asılır ve erkek evinde iş bilen biri gelenleri takip ederek her yere girmelerine izin vermez (K.124, K.125, K.126, K.130, K.131, K.139, K.141, K.142).

- Çeyizde yer alan eşyalardan bazılarını kız evi bazılarını da erkek evi alır. El işleri, mutfak eşyaları, kız evine aittir. Erkek evi ise buzdolabı, televizyon, fırınlı ocak, çamaşır makinesi, halı, perde ve mobilyaları alır (K.1, K.2, K.7, K.12, K.16, K.18, K.59, K.88, K.117, K.124, K.127).
- Çeyizin götürüldüğü gün kız evinde ayrı, oğlan evinde ayrı koyunlar kesilip, yemekler yapılıp yenir (K.2, K.12, K.26, K.31, K.40, K.168, K.113, K.117, K.124, K.125).
- Çeyiz gelinle birlikte alındıktan sonra oğlan evine götürülür. Davul zurna sabahtan çalmaya başlar. Kadınlar ayrı bir odada eğlenir, erkekler ise dışarıda halay çekerek eğlenirler (K.1, K.2, K.12, K.26, K.29, K.31, K.61, K.83, K.86, K.108, K.117, K.124, K.125).

c) Değerlendirme

Yörede kız evlenirken sadece işlediği el işlerini, örtülerini ve dantellerini götürür. Çeyiz serildikten sonra akrabalar ve komşular çeyizi görmeye gelirler. Kimi bekâr kızlar beğendikleri modellerin örneklerini alıp işlerler ve kendi çeyizlerine koyarlar.

1.1.4.4.4. Kına/Kırkım

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Türk toplumunda, bilhassa kadınların kına kullanması oldukça eskiye dayanır. *Dede Korkut Kitabı'nda* kadınların süs aracı olarak yalnız kınadan söz edilmektedir. Dede Korkut bilhassa bayram, düğün gibi günlerle diğer sevinçli günlerde kadınların ellerine kına yaktıklarını belirtmektedir. Bu gelenek günümüze kadar devam etmiş, günümüz düğünlerinde gerdekten önceki geceye "kına gecesi" adı verilerek, kına nerdeyse Anadolu düğünlerinin sembolü hâline getirilmiştir (Albayrak, 2004: 312).

Kültürel değerlerimizin en önemli bölümlerini oluşturan ve halk kültürümüzün birçok unsurunun bir araya getirildiği düğün törenleri, insan yaşamının dönüm noktası olan sosyal olayların başında gelir. Bu törenleri içindeki gelenek ve görenekler yörelere göre farklılık göstermektedir. Gelinin baba evinde kalacağı son gece ağıtlarla birlikte yapılan kına gecesidir. Bu geceyi önemli kılan gelini ağlatmak için, yoğun duygularla söylenen "Kına Ağıtları"dır. Kınanın tarihi gelişimi antik çağlara kadar uzanmaktadır.

Kına, Eski Yunan, Eski Mısır, Roma ve Ortaçağ'da boya ve ilaç olarak kullanılmıştır (Yaldızkaya, 2006: 493).

Gelinin kınası yakılırken, kayınvalidenin uygun gördüğü miktarda bir altın ile kapatılır. Gelinin eline kına bol koyulursa Kevser ırmağından su içeceğine. Kına gecesinde gelin oynarsa eğer o yıl buğdayın bereketli olacağına inanılır. Gelinin ayağına ya da eline yakılan kınanın sabaha kadar açılmamasına dikkat edilir. Kına yakılırken söylenen türküler, maniler gelin kıza ayrılığı, annesine babasına özlemi anlatan, gittiği yerde olmasını ikaz eden niteliktedir. Burada amaç gelini ağlatmaktır (Turan, 2001: 799). Gerekli' de hazırlanan kına biri evli diğeri bekâr genç kız tarafından gelinin eline ve ayaklarına yakılır. Gelinin elinin ortasına bir madeni para konur, etrafına kına yakılır. Bu para gelinin bereket parası olup, gelin tarafından saklanır (Altunel, 2004, 82). Erzincan'da bayanlar tarafından yapılan kına gecesinde, gelin arkadaşları tarafından ilahi söylene hoca hanımla beraber odaya getirilir. Gelin ayakta durur, yüzü bir yazmayla örtülür. Başında mum yakılır, mum sönünce gelinin başında ekmek kırılıp ufalanır. Sabah kedi, köpeğe verilir. Bu gelinin dertten, beladan uzak kalacağına ve rızkının bollaşacağına inanıldığı için yapılan bir adettir. Gelinin başı salavatlanıp dua ve ilahi okunduktan sonra oğlan evi tarafına gider (Kara, 1995,142). Makedonlar'da kına gecesinde "testi kırma" uygulaması yapılır. Oynayan gençler, oynayanların başındaki kadın 3-5 kez döndükten sonra elindeki testiyi yere vurup kırar, bunu diğerlerini testi kırması izler, bazıları testilerinin içine ceviz koyarlar, kırılan testiden dökülen cevizleri çocuklar toplar. Testi kırılınca çıkan ses kötü ruhları korumak içindir. Testiye ceviz konulması ise Eski Türklerdeki "saçı karşılığıdır (Kalafat 1994-b: 36).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde kına yakma ve kırkım ile ilgili yapılan uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Ergani yöresinde kına gecesi uygulanan bazı adet ve inanmalar bulunmaktadır. Kına cumartesi akşamı kız evinde olur. Erkek tarafı kına, mum, kına tepsisi, kırmızı kına seti ve kırmızı kına elbisesini alarak akraba ve komşularla birlikte kız evine gelirken davul ve zurna eşliğinde halaylar çekerek gelir. Bu sırada bayrak da taşınır (K.1, K.2, K.7, K.31, K.40, K.61, K.83, K.108, K.109, K.117, K.124).
- Kız evinde eğlence devam ederken erkek evinden gelenlerde bu eğlenceye katılır. Gelen kınayı başı bozulmamış biri yoğurur. Geline al rengi kına kıyafeti

giydirilir. Başına al örtü örtülür ve odanın ortasına getirilip bir sandalyeye oturtulur. Bütün ışıklar söndürülür, tepsilere yerleştirilen kınaların üstüne mum dikilir. Tepsiler genellikle genç kızlar tarafında taşınır. Genç kızlar kına türküleri ve gelin övme türküleri söyleyerek gelinin başında döner ve gelini ağlatırlar. Sonra erkek tarafından evliliğinde mutlu olan biri, gelinin iki avucuna da altın yüzük ya da çeyrek koyar ve kınayı yakar. Sonra gelinin yüzü açılır, geline alınan alınların hepsi misafirlere dağıtılır. Buradaki eğlence bittikten sonra davul zurna eşliğinde erkek tarafı evine döner. Damadın yakın arkadaşları onu sandalyeye oturtup havaya kaldırıp, indirirler. Sonra kına tepsisi gelir, damadın en yakın arkadaşı kınayı onun sağ avucu ve serçe parmağına yakılır. Sonra damat, arkadaşlarıyla halay çekip eğlenir (K.2, K.4, K.7, K.12, K.31, K.40, K.61, K.108, K.112, K.117, K.120).

- Bazen kına gecesine damatta gelir ve kına her ikisine de birlikte yakılır (K.124, K.125, K.126, K.130, K.131, K.139, K.141, K.142).
- Kına gecesi erkek tarafından biri kız evinden gizlice bir bardak veya bir çivi çalar (K.124, K.125, K.127, K.139, K.140, K.142).

c) Değerlendirme

Yörede kına günlük yaşamda bile çok fazla kullanılan bir maddedir. Kınayı ergenlik çağındaki hem kız hem de erkek çocukları ellerine yakmaktadır. Kına düğünden önce geline ve damada törenlerle yakılır ve gelen bütün misafirlere dağıtılır.

1.1.4.4.5. Gelin Alma

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Diyarbakır'da cuma günü öğleye doğru oğlan evinden yaşlı bir kadınla, kız evine "Sağdıç katı" denilen gelinlik takımı gönderilirdi. Bu takım, gelinlik, duvak, tel iç çamaşırlar ve çoraptan ibarettir. Bunu getiren kadına bahşiş verilir. Gelin bir sini içine oturtularak giydirilmesine başlanır. Üzerindeki eski iç gömleği evde kalmış kızlara kısmeti açılsın diye verilir. İkindiye doğru oğlan evinden bir hanım topluluğu gelini almaya gelirler. Bir yaşlı kadın da içinde geline ait çorap, çarşaf, şemsiye bulunan bohçayı taşır. Kız evi bu misafirleri evin kapısında çalgıyla karşılardı. Bir yandan içecek dağıtılır. Gelinin ikindi ezanı okunmadan önce evden çıkarılması uğursuz sayıldığından eğlenceler, sohbetler,

ikindiye kadar devam eder. Gelinin başına al renkli bir yazma örtülür, başına şemsiye açılarak biri kız, diğeri oğlan tarafından iki hanım gelinin koluna girerler, yavaş yavaş vedalaşırlar. Bu arada evin dış kapısına kadar sazlar çalınır, türküler söylenir, gelinin basma şeker ve ufak paralar serpilir. Kız tarafından bir grup hanım da kafileye katılarak oğlan evine doğru ilerler (Beysanoğlu, 1992: 110- 111).

Samsun'da gelin, almaya gidildiğinde erkek tarafından birisi gizlice kızın babasının evinden kaşık çalar; bu uygulama, o köyden kendi köylerine başka bir kızın daha gelin olarak gelmesi için yapılır. Bu defa kız tarafı düğünden bir gün sonra yapılan duvak merasimine geldiklerinde güveyin babasının evinden bir kaşık çalıp götürürler. Düğün günü gelin almaya gidildiğinde gizlice gelinin babasının evinden hamur mayası, süpürge teli, bir tabak pilâv veya bir miktar toprak alınıp güvey evine getirilir. Bu şekilde gelinin güvey evine bağlılığı artacağına inanılır (Şişman, 2002: 457- 458).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde gelin alma ile ilgili yapılan uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Ergani yöresinde gelin alma düğünün üçüncü gününe rastlayan pazar günüdür. Pazar günü öğle namazından sonra yemekler yenir, mevlit okunur. Erkek evinden bir grup, süslenen gelin arabası ile davul zurna eşliğinde kız evine gider. Gelin anne, babasının ve büyüklerin ellerini öper. Daha sonra gelinin erkek kardeşi kırmızı kurdeleyi gelinin belinden üç kez geçirir ve sonra bağlar. Gelin ve kardeşi vedalaşırlar, kız bu sırada ağlar. Sonra gelinin kardeşleri kapının arkasına durup damattan ya para ya da tabanca isterler. Damat bahşişi ya da tabancayı verdikten sonra kapı açılır. Kızı ağabeyi damada teslim eder. Kız anne ve babayla helalleşir. Damat gelini alıp gelen toplulukla evden ayrılır. Erkek evine doğru davul zurnayla gidilir (K.1, K.4, K.10, K.12, K.31, K.63, K.108, K.112, K.118, K.125, K.142).
- Eskiden geline bindallı giydirilip, yüzü al örtüyle kapatılıp at üstünde gelin alırlarmış (K.108, K.109, K.112, K.117, K.124, K.126).

c) Değerlendirme

Yörede gelin alınırken uygulanan adetlerin geneli Anadolu'daki uygulamalarla birbirine benzerlik göstermektedir. Gelinin ailesiyle helalleşip, ağlaması damattan mutlaka bahşiş alınması bunlara örnek gösterilebilir. Damadın bazen para yerine tabanca vermesi yörede rastlanan bir gelenektir. Gelin evden çıkmadan önce erkek

kardeşi tarafından gelinin beline bağlanan kırmızı kuşak, onun bir anlamda namuslu ve temiz oluşunun simgesidir. Bele kuşağın üç kez dolanması ise eski Türk kültüründe de karşımıza çıkan formülistik sayıların izleridir.

1.1.4.4.6. Gelin İndirme

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Diyarbakır'da baba evinden davul zurna eşliğinde oğlan evinin önüne getirilen gelin, hemen içeri girmez, eline su dolu bir testi verilir, gelin bu testiyi yere çalarak kırar. İçeriye girerken önüne bir koyun postu serilir, bu postun altına da gizliden bir gem konur. Gelin bu posta basarak evden içeri girer. Testiyi kırıp suyu dökmek aydınlığa işarettir, post, gelinin koyun gibi uysal olması, gem ise gelinin isyankâr, olmaması içindir. Gelin, evden içeri girince bu defa hemen leğen ve ibrik getirilir, gelinin sol eliyle sağ ayağı veya sağ eliyle sol ayağı yıkanır. Bunun da uğur getireceğine inanılır (Beysanoğlu, 1992: 111).

Karakeçili'de törenle kız evinden alınan gelin, davul zurna eşliğinde düğün günü oğlan evine geldiğinde, oğlan evinde bekleyenler onların gelişi şerefine silâh atarlar. Gelin, arabadan inmeden önce, içinde para, buğday, üzüm, şeker dolu olan testi, bolluk, bereket ve ağız tatlılığı getirsin diye çatıdan arabanın tekerleğine doğru atılır. Çevredekiler, testini içindekileri kapışırlar. Ayrıca, ayağının altına, düğün yemeği için kesilen koyunun postu serilir. Her söyleneni yapan, munis, yumuşak huylu bir gelin olsun diye gelin, bu postun üzerinde yürütülür (Öğüt Eker, 1998: 27).

Sakarya'da ise arabayla oğlan evine getirilen gelin, arabadan indikten sonra silahlar atılmaya başlar. Kayınvalide, havaya şeker veya bozuk para atar. Gelinin yeni evine bereketiyle gelmesi için, kapıdaki kişi koltuğunun altına Kur'ân-ı Kerim verir, eline de ekmek tutuşturur (Eroğlu, 2003: 112). Artvin çevresinde yeni gelin eşinin evine girerken evin eşiğine sürülmüş bal gelinin ağzına sürülür ve kucağına bir erkek çocuk verilir. Çiftin ilk çocuğunun erkek olacağına inanılır (Kalafat, 1996: 17).

Orta Asya Türklerinde ruhları memnun etmek için gelinin, atın yelesine ve kuyruğuna kımız saçma ritüeli, günümüzde gelinin ve damadın başından bolluk ve bereket simgesi olarak buğday, un, para, şeker, çerez saçma şeklinde olmuştur. Saç, saçma, yabancı bir kızın, eşinin ailesi ve koruyucu ruhlar tarafından kabul edilmesi için yapılan bir kurban ayininin kalıntısıdır. Avcılık döneminde, avın kanı, yağı ve eti;

çobanlık döneminde, darı, buğday, bazı meyveler saçı olarak kullanılmıştır (İnan, 1986: 166-167).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde gelin indirme ile ilgili yapılan uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Ergani yöresinde gelin indirmeyle ilgili çeşitli adetler görülmektedir. Kız evinden alınan gelin araba ile erkek evine getirilir. Araba erkek evinin önünde durur. Damat arabadan iner, ancak gelin inmez. Kayınbaba gelir, maddi durumuna göre inek, tosun, koyun, bilezik gibi istediği şeylerden birini verir ve gelin arabadan iner, damatla birlikte evin önüne gelirler. Kırkım merasimi başlar. Erkek ya da kız tarafından bu işi bilen, gür sesli bir kişi geline ve damada takılan altın ya da paranın kimden geldiğini ve miktarını herkese duyurur. Kırkımı yapan kişi kırkım bitiminde "darısı tüm bekârların başına" der. Kırkımda toplanan parayla bilezik alınıp geline takılır (K.2, K.12, K.19, K.31, K.38, K.86, K.108, K.112, K.124, K.125).
- Gelinle damat eve girmek için kapının önüne kadar gelir. Damadın damda duran iki arkadaşı başlarının üstüne şeker, buğday, bozuk para saçarlar. Gelinin eline kaynanası içi şeker, buğday dolu testi verir. Gelin testiyi yere vurup kırar, gelinin ayağına kına gecesi kız evinden çalınan bardak kırılır. Bir daha baba evine dönmesin diye, yumurta da kırılır. Sonra kayınvalidesi gelinin yüzüne üç kez ayna tutar, aydınlık olsun diye. Gelin eve girerken sağ ayağıyla besmele çekerek girer, kayınvalide gelin tam içeri girerken bir elini köprü gibi yapar, diğer eline de Kur'an alır. Gelin sözünden çıkmasın ve dini bütün olsun diye (K.1, K.2, K.7, K.16, K.26, K.31, K.108, K.109, K.112, K.118, K.124, K.126).
- Gelin ve damat içeriye girdikten sonra ikisine de şerbet içirilir, ağızları tatlı olsun diye (K.124, K.125, K.126, K.130, K.139, K.141).
- Gelin sağdıç yardımıyla odasına çıkartılır. Damat da arkadaşları ve sağdıcıyla dışarı çıkıp halay başını çeker, eğlenir. Eğlence bir süre daha devam ettikten sonra herkes dağılır ve düğün sona erer (K.2, K.4, K.12, K.24, K.31, K.59, K.108, K.112, K.119, K.124, K.126).

c) Değerlendirme

Araştırmamız sonucunda yörede gelin indirme sırasında çeşitli adet ve inanmaların olduğunu tespit ettik. Bu adetlerden kırkım, çiftlere bir anlamda maddi destek olmak için yapılmaktadır. Gelin eve girerken yapılan saçı ise Anadolu'nun her yerinde karşımıza çıkmaktadır. Saçının, bereketi ve bolluğu arttıracağına inanılmaktadır. Kapıda gelinin ayağına bardak kırılması, yüzüne ayna tutulması, Kur'an altından geçirilmesi gibi uygulamaların hepsi gelinin tatlı dilli, uysal, evine bağlı olması için yapılan işlemlerdir.

1.1.4.4.7. Özne Övme

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Anadolu'nun birçok yerinde gerdekten önce damada moral olsun diye farklı uygulamalar yapılmaktadır. Giresun'da damat, gerdek zamanına kadar eve giremez. Damat evin yakınlarında bir bahçede ya da komşu evinde arkadaşlarıyla birlikte olur. Damadın yanında biri bekâr, diğeri evli iki sağdıcı vardır. Damat sağdıçları ile birlikte yatsı namazına gider (Menteşeoğlu, 1998: 382).

Kayseri'de de damat yatsı namazına sağdıçları ile birlikte gider. Camiden çıkışta arkadaşları damadın ayakkabısını alırlar ve bahşiş karşılığında verirler. Damat ilâhiler eşliğinde evine getirilir. Fırından getirilen ateş damat evinin kapısında sabaha kadar yanar (Turan, 2001: 758).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde gelin indirme töreni tamamlandıktan sonra, damadı gerdeğe kadar eğlendirme ve damada her konuda destek olup moral verme anlamında "özne övme" çeşitli adetlerle yapılmaktadır.

- Düğün bitip bütün konuklar dağıldıktan sonra sağdıç ve arkadaşları damadın yanında kalır. Gerdeğe kadar damat, sağdıç ve arkadaşları gezer, eğlenir, şaka yaparlar. Sağdıç ve arkadaşları damadı eve getirir. Onu önce birkaç kez havaya atar sonra da sırtına vurarak gerdeğe sokarlar (K.124, K.125, K.126, K.127, K.131, K.139, K.141).

c) Değerlendirme

Yörede damadın düğün boyunca yanında bulunan sağdıç ve arkadaşları düğün bittikten sonra da onu yalnız bırakmazlar. Damadı gezdirip eğlendirirler. Buradaki amaç damadın heyecanını azaltmak ve ona moral vermektir.

1.1.4.4.8. Nikâh/Gerdek

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Düğünde önemli unsurların biri de resmi ve dini nikâhtır. Resmi nikâh genellikle düğünden birkaç hafta önce yapılmaktadır. Dini nikâh ise nişanın hemen ardından yapılabileceği gibi düğün akşamı da iki şahit huzurunda ve imamın katılımıyla gerçekleşmektedir. Nikâh kıyılırken mehir gündeme gelir. Gelin, bir kâğıda boşanma durumunda ne istediğini yazar ve imzalar. Mehir olarak genellikle 90gr. Altın istenmektedir (Eroğlu, 2003: 113- 114). İslâm hukukunda, evlenme sözleşmesinde kadına ödenmek üzere belirlenen paraya da "mehr" ya da "mihr" denmektedir. Bu, dini nikâh sırasında kararlaştırılır. Karı kocanın ayrılmasında, boşanmasında ya da kocasının ölümü durumunda kadına verilmek üzere dini nikâh sırasında belirlenen bu para, İslami gelenek içinde evliliğin ciddiyetinin ve kadının geleceğini güvence altına almayı amaçlamaktadır (Örnek, 2000: 2002).

Nikâhtan sonra gelinin oğlan evindeki ilk gecesine "gerdek gecesi" denir. Çiftlerin kalacağı odaya da "gerdek odası" denir. Tirebolu'da damat alkışlar eşliğinde gerdek odasına çıkarılır. Sağdıç, damat ile gelinin üzerine kapıyı kapadıktan sonra "düğün bitmiştir, paydos" diye bağırır (Yüksel, 1998: 400). Çanakkale'de gelin ile damat gerdeğe girmeden önce camiden geçirilir (Kalafat, 1996: 179.

Gelinle damadın evliliklerini çekemeyen ya da istemeyen bazı kişiler tarafından damadın gerdekte başarısız olması için bağlama büyüsü yapılabilir. Nikâh kıyılırken yüzük üç kez çıkarılıp takılırsa veya bıçak, kapak, kapı gibi nesneler kapatılırsa damat bağlanmış olur (Şişman, 2002: 457- 458).Damat gerdek gecesi başarısız olursa molladan bir muska alınır. Muska, akarsuda yıkanıp suya atılır (Çelik, 2001: 12).

b) Ergani Halk Kültürü'nde

Nikâhtan sonra çiftin kalacağı odaya "gerdek odası" denir. Damat, sağdıç ve arkadaşları tarafından şaka ve eğlencelerle gerdek odasına sokulur. Damat ve gelinin

karı koca oldukları geceye “gerdek gecesi”, “zifaf gecesi” ya da “ilk gece” denmektedir. Gerdek gecesinden sonra çift sabah erkenden kalkıp büyüklerin ellerini öperler.

Ergani yöresinde imam nikâhı ile ilgili çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- Nişan günü nikâh kıyılabilir (K.124, K.125, K.127, K.130, K.139, K.140).
- Düğünden önce nikâh kıyılabilir (K.83, K.86, K.88, K.108, K.109).
- Düğünün olduğu akşam nikâh kıyılabilir (K.1, K.2, K.12, K.16, K.24, K.38, K.59, K.60, K.112, K.117).
- Resmi nikâh köylerde kıyılmamaktadır. İlçe merkezinde ise düğünden ya önce ya da sonra kıyılabilmektedir (K.2, K.7, K.10, K.13, K.29, K.31, K.40, K.41).
- İmam nikâhı bizzat çiftler ya da vekil tayin edilerek kıyılır. Nikâhta damat, geline “mehir” verir. Mehir; altın, tarla, ev olabilir. Mehir, kâğıda yazılır, bir nüshası geline bir nüshası hocaya verilir. Nikâhta iki tane şahit bulunur (K.1, K.2, K.10, K.13, K.24, K.38, K.61, K.108, K.124, K.126).
- İmam nikâhı kıyılırken eller açık bir şekilde dizlerin üstüne konur, aksi takdirde damadın gerdek gecesi bağlanacağına inanılır (K.124, K.125, K.126, K.130, K.131, K.139).

Ergani yöresinde de gerdek ile ilgili çeşitli adet ve inanmalar vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- Gerdek odasına girerken damadın sırtına vurulur (K.2, K.7, K.10, K.16, K.26, K.31, K.59, K.109, K.113, K.124).
- Damat gerdekten önce geline yüz görümlülüğü olarak bir bilezik ya da bir kolye takar (K.1, K.2, K.10, K.26, K.31, K.61, K.109, K.113, K.124).
- Damat gerdekten önce iki rekât namaz kılar (K.2, K.7, K.10, K.14, K.24, K.31, K.61, K.108, K.117, K.124).
- Gerdekten önce kim kimin ayağına basarsa o kişini güzelleşeceğine inanılır (K.1, K.2, K.7, K.10, K.16, K.26, K.31, K.124, K.125).
- Erkeğe tatlı şeyler, çerez, meyve yedirilir. Damada gerdek gecesi huzursuzluk çıkmasın diye düğün yemeğinden yedirilmez (K.112, K.113, K.124, K.125, K.126).
- Sağdıçlar, gelin ve damada nasihatlerde bulunurlar (K.1, K.2, K.10, K.29, K.31, K.108, K.113, K.124, K.126).

- Gerdekte başarılı olamayan genç, doktora ya da hocaya götürülür (K.1, K.2, K.7, K.26, K.108, K.112, K.117, K.124, K.126).
- Gerdekte başarısız olan damadın ya nikâhı kıyılırken biri elini bağlamış ya açık olan çakı kapatılmış ya da bir ipe kırk düğüm atılmıştır (K.1, K.2, K.7, K.13, K.16, K.26, K.29, K.108, K.112, K.124, K.126).

c) Değerlendirme

Yaptığımız araştırma sonucunda, yörede imam nikâhına resmi nikâhtan daha çok önem verildiğini tespit ettik. Özellikle köylerde resmi nikâha gerek bile duyulmamaktadır. İlçe merkezinde resmi nikâh önemli olsa da düğünden sonra da kıyılabilmektedir. İmam nikâhında geline hoca ve şahitler önünde verilen mehir, boşanma durumunda kadını zor durumda bırakmamak içindir. Mehir, nikâh sırasında ödenebileceği gibi sözle de vaat edilebilmektedir.

1.1.4.5. Düğün Sonrası

Düğün sonrası oğlan evi ziyaretçi akınına uğrar, gelenler tebrikleriyle birlikte hediyelerini de verir. Ardından birer hafta arayla aileler karşılıklı olarak birbirlerine tanışma yemeğine giderler. Buna "tanışma yemeği," "ayak alıştırma" gibi adlar verilir.

Kız evine yemeğe gidildiğinde damada olmadık şakalar yapılır. Damadın tüm şakalara sabırla katlanması, her şakayı para vererek atlatması geleneklerdendir. Önüne konulan postekinin tüylerini sayması istenir. Darı getirilerek "tanelerini sayar mısın?" denir. Bu tür şakalar sürüp gider. Sonunda gülüş cümbüş yemek biter. Gecenin ilerleyen saatlerinde izin istenir, herkes evine çekilir (Kartal, 1998: 187). Kız tarafı düğünden sonra erkek tarafını ziyarete gider. Bu ziyaret sırasında erkek evinin tarafından tuz çalınır. Böylelikle o köyden de bir kızın daha sonra kendilerine gelin geleceğine inanılır (Şişman, 2002: 459).

Diyarbakır'da gelinin gelişinden, üç gün veya bir hafta sonra, oğlan evi çeşitli yemekler yaparak, gelini bu yemeklerle birlikte, babasının evine, el öpmeye gönderirler. Damat gitmez. Gelin, bir hafta babasının evinde kaldıktan sonra, oğlan evinin bir büyüğü gidip, gelini geri getirir. Bu dönüş sırasında, kız evi de, oğlan evine yaptıkları çeşitli yemekleri armağan olarak gönderirler.

1.1.4.5.1. Duvak (Baş Mevlidi)

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Gerdek gecesinin ertesi günü paça günüdür. Paça günü olan pazartesi sabahı erkenden kalkılır. Damat ve gelin büyüklerin ellerini öper. Birlikte kahvaltı edilir. Damat tarafından gelin kuaföre götürülür. Öğleden sonra gelin ve damadın yakınları toplanarak birlikte eğlenti yapılır. Buna paça ya da gelin görme adı verilir (Kartal, 1998: 187).

Sakarya'da pazartesi günü *"gelin duvağı"* yapılmaktadır. Köylüler arasında *"Gelin pazarı"* olarak da geçmektedir. Amaç burada gelin hanımı köylüye yakından göstermektir. Bayanlar evin avlusunda toplanıp gelin hanımla birlikte oynayarak hoşça vakit geçirmektedirler. Yaklaşık iki saat sonra damadın gelin hanımı orta yerden kaçırması ile sona ermektedir (Eroğlu, 2003: 115).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde duvakla ilgili çeşitli adetler vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- Yörede düğünün ertesi gününe duvak günü ya da duvak açımı denir (K.1, K.2, K.4, K.7, K.10, K.108, K.109, K.124, K.125, K.126).
- Bazen düğünden sonra duvak günü yapılmaz (K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Düğünün ertesi günü kurban kesilir, mevlit okunur (K.120, K.125, K.126, K.127, K.130, K.131, K.139).
- Mevlide akrabalar çağırılır (K.108, K.112, K.124, K.125, K.126, K.127, K.130, K.131).
- Duvak mevlidine sadece kadınlar katılır (K.2, K.10, K.29, K.108, K.124, K.125, K.126).
- Gelinin çarşafı kalbura konur, akrabalara gösterilir. Adet gereği gelenler sepete sabun, çarşaf, para ya da altın koyarlar (K.1, K.2, K.4, K.7, K.12, K.29, K.31, K.108, K.112, K.117, K.124, K.126).
- Gelen misafirlere mevlit çöreği ve çay ikram edilir (K.124, K.125, K.126, K.130, K.131).
- Eskiden gelinin çarşafı çıkmazsa kafası kazınıp baba evine gönderilirmiş (K.124, K.125).

- Mevlit sırasında gelin, eve gelen bütün komşu ve akrabaların elin öper (K.1, K.2, K.7, K.10, K.16, K.26, K.31, K.108, K.113, K.117, K.124, K.126).

c) Değerlendirme

Yörede gerdek gecesi ertesi günü ya mevlit okutulur ya da komşular gelerek hediyesini getirir. Duvak açımı hem köyde hem de ilçe merkezinde oldukça önemlidir. Çünkü bu erkeğin ailesinin şerefi olarak görülmektedir.

1.1.5. Ölüm

Ölüm, somut olarak insan yaşamının sona ermesidir. Bu olay, insan topluluklarının tören ve inanışlarında, doğum ve düğün gibi bir geçiş aşaması olarak görülmektedir (Boratav, 1997: 194). Ölüm, hayatın başlangıcı olan doğum ve onu takip eden evlilik gibi safhalardan sonra, halk inançları itibariyle önemli bir dönemdir. Türklerin, eski ve halen mensubu bulundukları dinler itibariyle inançlarında; ölümle her şeyin bitmediğine, ölümün sadece bir âlem değişme olduğuna, ölümle yok olunmayıp bu dünyadan öteki dünyaya geçildiğine inanılmıştır (Kalafat, 1998: 239). Doğum ve evlenme mutlu bir geçiş dönemi olmasına rağmen ölüm, bu iki geçiş döneminden daha farklıdır. Diğer iki geçiş döneminde hayata yeni bir başlangıç varken ölümün her iki geçiş dönemini de sona erdiren bir yapıya sahip olduğu düşünülmektedir.

Ölünün arkasından yas tutma ve ağıt yakma törenleri gerek Doğu'da gerekse Batı'da oldukça önemli bir yere sahiptir. İnsanın yaradılışından itibaren ölüm, korkulan, üzerinde düşünülen çeşitli yorumlar yapılan bir kavram olmuştur. Özellikle ölüm ardından gösterilen tepkiler ve yapılan uygulamaların toplumlarda benzerlik göstermesi de bununla açıklanabilir. İlkeller genellikle ölen kişinin yaşamını bir şekilde sürdürdüğüne, beden olarak yok olsalar bile ruh olarak yaşadıklarına, geride kalan yakınlarıyla bağlantı kurduklarına hatta onların yaşamlarını olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebildiklerine inanmaktaydılar (Çağımlar, 1999: 309).

Ölüm olayının gerçekleşmesi üzerine ölenin yakınları bu üzüntüyü ev halkıyla beraber yaşamaktadır. Ölüm acıyı, üzüntüyü çağrıştırsa da, kader inancının yaygın olması Allah'ın takdir-i ilahisinden kaçılamayacağı düşüncesini doğurmuştur (Eroğlu, 2003: 116).

1.1.5.1. Ölüm Öncesi

Hayatın sonu olan ölüm, insanı çaresiz kılan, korkutan ve sırrına ulaşılamayan bir geçiş dönemi olarak görülür. Ölümün insanoğlunu korkutması, onun çevresindeki olup biten olaylardan, eşyaların duruş şekillerinden ölümün belirtileri olduğu sonucunu çıkarmaktadır (Örnek, 2000: 208).

1.1.5.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler

a) Türk Halk Kültürü'nde;

İnsanoğlu var olduğu günden itibaren yaşamın ve ölümün sırlarını anlamaya ve öğrenmeye çalışmıştır. Ölümle ilgili adet ve inanmalarda, korkunun büyük etkisi bulunmaktadır. İnsanoğlu ölümü engellemek ya da geciktirmek için önlemler almaya çalışmıştır. Çoğu zaman çevresinde olan olayları, duyduğu sesleri, gördüğü rüyaları ölümün habercisi olarak yorumlamış ve bunlardan kaçınmaya çalışmıştır.

Araç-gereçlerin çeşitli kullanımları, meteorolojik olaylar, hayvanların davranışları, rüyalar, hastanın durumundaki değişiklikler ve çevresinde oluşanlar, halk arasında ölümü düşündüren bazı belirtiler olarak görülür (Santur; Sevindik, 1995: 141).

Köylerde insanlar arasında ölümü belirten ön düşünceler vardır. Bunlar; köpek uluması ve baykuş ötmesidir. Bardak veya cam kırılması halk arasında ölüm haberi duyulacağına, gökten yıldız kayması ise bir insanın vefat ettiğine işarettir. Bazı insanlara ölüm rüyasında malum olur. Rüyada bir kimse merdivenden aşağı inerse, saçını, sakalını keserse ve beyazlamış olarak görürse yakın zamanda ölüm olayı olacağı söylenir. Ayrıca rüyada kazan görmek, diş çektirmek, su kaynatmak, ölüme yorumlanır. İnsanın önünden tavşanın geçmesi kötülükleri çağrıştıran bir takım olaylar ve durumlardır. Ölümü yaklaşan hastanın rengi sararır, solar, geleni gideni tanımaz, gözleri söner, bilincini kaybeder. Bazen hastanın dili peltekleşir, dizlerinde ve ayaklarında ağrılar ve şişmeler olur (Eroğlu, 2003: 116).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde yaşanılan çevredeki olaylar, duyulan sesler, görülen rüyalar ve insan vücudundaki bir takım değişiklikler ölümün ön belirtileri olarak kabul edilmiştir.

Ergani'de ölümün ön belirtileri ile ilgili inanmaları üç başlık altında şöyle sıralayabiliriz:

a) Hayvanlardaki davranışlar;

- Tabut taşırken sallanırsa arkasından birinin öleceğine inanılır (K.124, K.125, K.126, K.130).
- Kapıda köpek ulursa, o evden ölü çıkacağına inanılır (K.2, K.65, K.66, K.67, K.68, K.108, K.124, K.126).
- Kapı önüne beyaz güvercin gelirse o Azrail demektir ve o evden ölü çıkacağına inanılır (K.108, K.109, K.110, K.124, K.125).
- Baykuşun konduğu ve üzerinde öttüğü evden birinin öleceğine inanılır (K.2, K.65, K.66, K.67, K.68, K.124, K.126).
- Eşek, sabaha kadar sebepsiz ve sürekli anırırsa o evden ölü çıkacağına inanılır (K.108, K.109, K.110, K.112, K.113, K.114).

b) Rüyada görülenler;

- Beyaz bir at görülürse (K.1, K.2, K.13, K.14, K.108, K.109, K.110).
- Evli biri gelinlik giyerse (K.83, K.86, K.108, K.109, K.110).
- Tahta sandık görülürse (K.1, K.2, K.13, K.108, K.109, K.124, K.125, K.126).
- Bozuk para görülürse (K.1, K.2, K.13, K.14, K.16, K.18,).
- Azrail görülürse (K.124, K.125, K.126, K.130,K.131).
- Önceden ölen biri görülürse (K.124, K.125, K.126, K.130, K.131).
- Evin tavanının çöktüğü görülürse birinin öleceğine inanılır (K.124, K.125, K.126, K.131, K.132).

c) Kişide görülen değişiklikler;

- Kişi çok hasta, iştahsız ve eli ayağı soğuyorsa (K.65, K.66, K.112, K.113, K.124, K.125, K.126).
- Sürekli yalnız kalmak istiyor ve kimseyle konuşmuyorsa (K.112, K.113, K.114, K.124, K.125, K.126).
- Sık sık toprağa bakıyorsa (K.65, K.66, K.67, K.124, K.125, K.126).
- En ufak bir sesten korkuyorsa (K.1, K.2, K.13, K.16, K.18, K.19).
- Beyaz olan saçların dibinden tekrardan siyah saç çıkarsa (K.124, K.125, K.127, K.130).
- Hasta olan kişi, devamlı burnuyla oynuyorsa (K.124, K.125, K.127, K.130, K.131).

- Hasta olan kişinin burnu uzarsa (K.124, K.125, K.127, K.130, K.131).
- Çocuklarını ve yakınlarını yanına çağırıp onlara vasiyette bulunursa (K.2, K.13, K.16, K.65, K.67, K.108, K.112, K.124, K.126).
- Hasta olduğu halde her türlü yiyeceği yemek isterse (K.124, K.125, K.126, K.130).

c) Değerlendirme

Yaptığımız araştırma sonucunda, yörede ölümün ön belirtilerini görülen rüyalar, hayvanlar ve kişide görülen değişiklikler olarak üç bölüme ayırdık. Bunların içinden ölümün ön belirtisi olarak en fazla, görülen rüyalar ve insanlardaki değişliklere önem verilmektedir. Özellikle hayvanlardan köpek ve baykuşun ölümün habercisi olduğuna inanılmaktadır. İnsanlar, bu tür değişikliklere dikkat etmekte olup ayrıca bununla ilgili çevresine uyarılarda bulunmaktadır.

1.1.5.1.2. Kaçınmalar

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Ölenin her zaman geri dönebileceği ve geride bıraktıklarına zarar verebileceği korkusu ölü ile ilgili çeşitli işlemlerin ve davranışların biçimlenmesinde ve yorumlanmasında önemli rol oynamaktadır. Ölüden korkmanın egemen olduğu bazı toplumlarda ölünün gömüldüğü ya da bırakıldığı yerden hemen kaçılır; ölünün geri dönüşünü engellemek için cesedin kemikleri kırılır, eklem yerleri parçalanır; gömüldüğü yer taşlarla çevrilir; ölü sıkıca bağlanır; zaman zaman da vahşi hayvanların parçalanması için bırakılır veya yakılır. Kimi yerlerde ölü günlük kullanılan kapıdan çıkarılmaz, arka kapıdan çıkarılır. Sonra da bu kapı, ya taşlarla örülür ya da tanınmaz hale getirilir. Bu uygulamanın yapılmasında ölünün her an geri dönebileceği korkusu yatmaktadır, kapının bulunduğu yeri örmek, ölünün eve giriş yolunu bulamaması amacı gütmektedir. Geride kalan dul kadın da yüzünü boyar, yüzüne çamur sürer ve peçe takar, böylece kocasının geri dönüşünde kendisini tanımayacağını düşünür (Örnek, 1988: 115- 116). Cenaze defnedildikten sonra ev iyice süpürülür, yıkanır ve temizlenir. Böylece bir daha böyle bir sıkıntı yaşanmayacağına ve bütün kötülüklerin temizlendiğine inanılır (Oğuz, 2001: 12). Kırşehir'de ölü yıkanırken burun ve kulak delikleri pamukla tıkanır, bu adet şeytanın girmesini önlemek için yapılır (Boratav, 1997: 196).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

İnsanlar için, yapıldığında felaket ve ölüm getireceğine inanılan bir takım adet ve inanmalar vardır. İnsanlar ölüm korkusu sebebiyle ölüye ait olan araç-gereçlerin kullanımından ya da bir takım davranışlardan ve işlemlerden kaçınırlar.

Ergani yöresinde ölümden kaçınmayla ilgili yapılan bazı uygulamalar şöyle sıralayabiliriz:

- Akşam ezanından sonra dışarıya tuz; kömür, ateş, kazan gibi siyah renkli şeyler verilmez (K.1, K.2, K.108, K.109, K.124, K.125).
- Ölünün eşyaları fakirlere dağıtılır, ayakkabısı ise kapının önüne konur (K.108, K.109, K.112, K.118, K.124, K.124, K.125, K.126).
- Gece tırnak kesilmez (K.2, K.13, K.14, K.26, K.65, K.108, K.124, K.125, K.126).
- Ölüyü gömdükten sonra mezarlık dönüşü geriye bakılmaz (K.124, K.125, K.126, K.130).

c) Değerlendirme

Yörede ölünün eşyaları hemen ertesi sabah kapı önüne bırakılır ya da bir fakire verilir. Buradaki amaç ölen kişinin ruhunun da öldüğüne inanması ve yakınlarını rahatsız etmemesidir. Ölüye bir anlamda eşyalarının artık bu evde olmadığı ve kendisinin artık burada yaşamadığı hatırlatılmış olur.

1.1.5.2. Ölüm Sırası ve Defin İşleri

Kişinin ölümünün yaklaştığı düşünüldüğünde bir takım hazırlıklara başlanır. Bu hazırlıklar daha çok dini (hoca çağırma, başında dua etme Yasin okuma, ağzına okunmuş su verme, kelime-i şahadet getirmeye çalışma vb.) hazırlıklardır.

1.1.5.2.1 Ölüm Sırasında Yapılan İşlemler

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Hemen hemen bütün Varsak yerleşim birimlerinde, yatağa düşmüş ve artık öleceği belli olan bir hasta için benzer tedbirler alınır. Nüfusunun önemli bir kısmı köylerde bulunan Varsaklar'da hasta ziyaretleri oldukça yaygındır. Bu nedenle, özellikle ağır hastaların başı, hiç bir zaman boş bırakılmaz; sık sık ziyaret edilir. Hastanın durumunun ağır olduğu anlaşılınca akraba, komşu ve tanıdığı herkes hakkını helal

ettirmek için ziyarete gelirler. Hastanın hali daha da ciddi bir duruma gelirse, başındakiler açıktan şehâdet getirirler ve hastanın duyup söylemesine yardımcı olurlar. Başında bulunanlar bildikleri kadarıyla hastaya dua okurlar. Bu sırada biri gönderilerek köyün veya mahallenin imamı veya Kuran-ı Kerim okumasını bilen birileri getirtilir. Özellikle Çukurova'daki Varsaklar'ın inancına göre, ölecek bir hastanın başında okunması veya okutulacak bir kişinin bulunmasının sebebi, hastanın canını şeytana vermemek ve şeytanın araya girmesini engellemek içindir.

Bu şekildeki bir hastaya yapılan diğer pratikler ise, yönünün kıbleye doğru çevrilmesi, bazı yörelerde canının kolay çıkmasını sağlamak amacıyla başının altından yastığın alınmasıdır (Gökbel, 1998: 115- 116).

Kayseri'de hastanın "ölüm iyiliği" denen ve sanki iyileşmiş gibi davranışlarda bulunması, konuşması onun iyice ölüme yaklaştığı şeklinde yorumlanır. Bu durumda hastanın yakın akrabaları çağrılarak, yanında beklemeleri sağlanır. Eski yazı okumayı bilen birisi de getirtilerek "Yasin-i Şerif" okutulur. Ayrıca hastaya köyün yakınında bulunan ve "Zemzem Suyu" olarak bilinen sudan içirilerek, son bir isteği olup olmadığı sorulur. Hastanın son anda doğrularak dışarıya uzunca soluk vermesi, artık canlılığın sona ererek, bedenin ceset haline geldiğinin göstergesi olarak anlaşılmaktadır. Ayrıca, nabzına bakmak, doktor çağırmak gibi tıbbi yöntemlerle de ölümün gerçekleştiği tespit edilmeye çalışılır (Santur; Sevindik, 1995:142).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde ölümü yaklaştığı düşünülen kişi için yapılan bazı uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Hoca çağırılır, başında sürekli Kur'an ve Yasin okunur (K.1, K.2, K.13, K.26, K.66, K.108, K.112, K.124, K.126).
- Ağzına varsa ziyaret ya da zem zem suyu yoksa normal su verilir (K.2, K.65, K.66, K.67, K.108, K.109, K.112, K.119, K.124).
- Canı kolay çıksın diye etrafa ekmek dağıtılır (K.1, K.2, K.13, K.19, K.24, K.26).
- Başının altındaki yastık kaldırılır, elleri namaz kılar gibi üst üste konur (K.108, K.109, K.110, K.124, K.125).
- Hastanın gözü açık gitmesin ve canı kolay çıksın diye eğer varsa uzaktaki çocuklarının resmi karşısına konur (K.108, K.109, K.110, K.112, K.113, K.118, K.124).

- Canı rahat çıksın diye başında bağırarak ağlanmaz (K.124, K.125, K.126, K.130).
- Uzaktaki çocukları ve akrabaları çağırılır (K.2, K.19, K.24, K.26, K.108, K.124, K.125, K.126).
- Hastaya kelime-i şahadet getirtilir (K.2, K.65, K.67, K.108, K.109, K.112, K.124).

c) Değerlendirme

Yörede ölümü yaklaşan kişinin ruhunun rahat etmesi için başında Kur'an ve Yasin okuma, ağzına su verme ve kelime-i şahadet getirtmeye çalışma oldukça yaygın olan uygulamalardır.

1.1.5.2.2 Ölümden Sonra Yapılan İşlemler

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Cenaze töreninde ölünün yakınları ve ailesi son görevlerini yerine getirmeye çalışırlar. Ölüm olayı meydana geldiği zaman yakınları acıyı paylaşabilmek, ellerinden bir şey gelirse yardımcı olabilmek amacıyla hemen cenaze evine giderler. Ölüm olayı bütün halkı üzüntüye boğmakta ve bu acı ölü sahipleri ile paylaşılmaktadır. Ölümden sonra yapılması gereken durum Allah'ın bir takdiri olduğunu kabul ederek, ölen insana olan son görevlerin en iyi şekilde yerine getirilmesidir. Ölen kişinin gözleri kapatılmaya çalışılır. Eğer kapanmıyorsa bir hasretine kavuşmadığına işarettir. Halk arasında ise geride çocuğu varsa evlendirmemişse veya bir işi yarım kalmışsa gözlerinin açık gittiği söylenir. Ölen kişi gözleri kapatıldıktan sonra çenesi düşmesin diye tülbentle bağlanarak başı kıbleye doğru çevrilir. Çenesinin bağlanmasının sebebi Allah'ın huzuruna güzel bir şekilde çıkması düşüncesidir.

Ölen kişinin elbiseleri çıkartılarak sert bir zemin üzerine yatırılır, üstüne beyaz bir örtü örtülür. Ayrıca elleri, kolları ve ayakları düzgün bir hale getirilip ayakları kıbleye gelecek şekilde yatırılır. Kalktığında göğsünün kıbleye gelmesi düşünülmektedir (Eroğlu, 2003: 117).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde kişinin ölümden sonra ölüye bir takım uygulamalar yapılmaktadır.

- Ölen kişinin gözleri açıksa kapatılır, çenesi bir yağlık ile bağlanır, üstündeki yüzük, kolye, küpe, saat gibi takılar çıkartılır. Ölü şişmesin diye üstüne bıçak ya da demir parçası konur (K.2, K.13, K.14, K.26, K.65, K.108, K.109, K.112, K.118, K.124, K.126).

c) Değerlendirme

Ölüm olayından sonra ölünün yüzü kapatılır ve şişmesin diye üstüne bıçak ya da demir parçası konur. Cenaze gömülene kadar bu şekilde bekletilir.

1.1.5.2.2.1. Ölümün Duyurulması

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Ölüm olayının duyurulmasının en doğal biçimi ölenin geride bıraktıklarının ağlamalarıyla olur. Olayı duyan komşular ölü evine toplanarak ölenin yakınlarının acılarına ortak olmaya, onları avutmaya, ilk hazırlıkları yapmaya yardımcı olurlar. Bu arada komşular ve ölü sahipleri gerekli yerlere, olayı haber verirler. Bu iş küçük yerlerde adam çıkartıp "haber okutmak" ve eşe dosta haber vermekle olur. Ölüm olayının duyurulması genellikle ölü sahipleri ya da komşular tarafından, camilerde sala verdirerek, belediye veya muhtarlık hoparlöründen anons ettirilerek, telefon edilerek, radyo ve televizyondan yararlanarak yapılmaktadır (Örnek, 2000: 213).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

- Ölüm haberi çevreye hemen duyurulur. Ölen kişinin yakını camiye giderek sala verdirir. Hasta, akşam ezanından sonra ölmüşse salasını vermek için sabah beklenir. Camisi olmayan köylerde ise ölü haberi ölünün yakını tarafından ev ev dolaşarak bildirilir (K.2, K.13, K.26, K.65, K.108, K.112, K.118, K.124).

c) Değerlendirme

Yörede ölüm haberi merkezde camiden sala verilerek çevreye duyurulurken köylerde ölen kişinin bir yakını tarafından komşuları ve akrabaları gezerek duyurulur.

1.1.5.2.2.2. Ölünün Bekletilmesi

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Ölen biri elden geldiğinde çabuk gömülmeye hazırlanır. Kişi, sabahleyin ya da gece ölmüşse, öğle namazına, öğleyin ölmüşse ikindi namazına yetiştirilir. İkindiden sonra ölenler, o gece bekletilerek sabahleyin gömülürler. Uzaktaki yakınlarının cenaze törenine katılmalarını sağlamak amacıyla ölünün bekletildiği durumlar da vardır (Örnek, 2000: 215).

Ölünün bir an önce gömülmesinin birçok yörede faklı gerekçeleri vardır. Çankırı'da acı, bir an önce unutulsun diye; Kayseri'de bir an önce toprağına kavuşsun diye; Nallıhan'da çilesi daha fazla sürmesin diye; Sivas'ta beyni soğumasın diye, beyni soğumazsa sorgucu meleklere ifadesini iyi verir (Boratav, 1997: 196).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde ölünün bekletilmesiyle ilgili yapılan bazı uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Ölünün ruhunun rahata ermesi için hemen gömülmesi gerekir. Kişi gece ölmüşse sabah namazından sonra, öğle vakti ölmüşse ikindi namazından sonra gömülür. Kişi, akşam ezanından sonra ölmüşse gece bekletilir sabah namazından sonra gömülür (K.1, K.2, K.14, K.19, K.65, K.112, K.113, K.122, K.124, K.126).
- Kişi, kışın ölmüşse kokması geç olacağından uzaktan gelen yakınlarının görmesi için bekletilebilir (K.65, K.66, K.67, K.108, K.109, K.112, K.122).
- Kişi yazın ölmüşse ölünün kokmaması için, yakınlarının gelmesi de uzun sürecekse, hemen gömülür (K.65, K.66, K.67, K.108, K.109, K.122).
- Ölünün yakınları yakın yerdeyse, ölü bekletilir; ancak şişmesin diye karnına bıçak ya da bir demir parçası konur (K.13, K.14, K.16, K.19, K.24, K.65, K.108, K.113, K.122, K.124, K.126).
- Ölünün başında beklerken dua okunur ve evin lambaları açık bırakılır (K.108, K.109, K.112, K.113, K.124, K.125, K.126).

c) Değerlendirme

Ölünün ruhunun azap çekmemesi için bekletilmemesi ve hemen gömülmesi gerekmektedir; ancak ölü uzaktan gelecek çocukları ve akrabaları varsa bir gün bekletilebilir. Gece lambaların açık bırakılması ölünün ruhunun eve girmemesi içindir.

1.1.5.2.2.3. Ölünün Gömülmeye Hazırlanması

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Türklerde özellikle ölünün gömülmesi ve gömülmeye hazırlanması ile ilgili çeşitli inanmalar vardır. Eski Türklerin çoğu Şamanlık düşünce ve inançlarına bağlı, ölü gömme âdetlerine ait ilk bilgileri Çin kaynaklarında buluyoruz. Bu konuda daha ayrıntılı bilgiler Göktürklere aittir. M.Ö. 3. yüzyılda yazılmış bir Çin kaynağından aktarılan bilgilere göre: "Hunlar ölülerini tabut içine koyarlardı. Bu tabut iki katlı olup, iç ve dış tabutlardı. Bu tabutları altın ve gümüş işlemeli kumaşlarla örterlerdi. Ağaç dikilmiş mezarları ve matem elbiseleri yoktu. Ölü ile beraber öldürülen yüz, hatta yüzden fazla olurdu." Eski Türklerde ölü toprağa gömülmekle birlikte, 8. Yüzyıla kadar Yakutlarda, Kırgızlarda ise İslamiyet'i kabul edene kadar tabutlara konarak ağaca asılmıştır (İnan, 1986: 177- 182).

Göktürkler genellikle ölülerini, atları ve diğer eşyalarıyla birlikte yakar ve küllerini bir mezara gömerlerdi. Gömüldüğü yere ya da mezarının yakınlarına ölenin tasvirinin yapıldığı ve askeri başarılarının anlatıldığı bir mezar anıtı dikilirdi. Ayrıca, hayatı boyunca öldürdüğü her bir düşmanı için genellikle bir taş dikilirdi, böylelikle savaşçının göstermiş olduğu kahramanlıklar, bu tür yüzlerce ya da binlerce taş tarafından anılmış olurdu (Muzio, Çev. B. Keneş, 2002: 125).

İlkeller, genellikle ölümle tam ve kesin bir sona inanmamış, sadece ölenin canlılık halinde bir değişiklik olduğunu kabul etmişlerdir. İlkellerin ölülerin geri dönerek insanlara zarar vereceği korkusu, ölüleri gömme biçimlerini de etkilemiştir. Kimi yerlerde ceset hemen gömüldüğü, ıssız yerlerde bırakıldığı, hatta vahşi hayvanların yemesine terk edildiği gibi, kimi yerlerde de evin içine, avluya gömülür ve mezarına yiyecek, içecek, giyecek bırakılır (Örnek, 1988: 93).

İslamiyet'te ise ölüm olayı gerçekleştikten ve cenazeye gelecek kişilerin toplanmasından sonra ölüyü gömmek için hazırlıklara başlanır. Bu hazırlıklar; yıkama, kefenleme, cenazenin taşınması, cenaze namazı işlemleriyle gerçekleştirilir (Artun, 2005: 175).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ölünün gömülmesiyle ilgili bazı adet ve uygulamalar bulunmaktadır. Ergani yöresinde ölünün gömülmeye hazırlanmasıyla ilgili yapılan uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Ölen kişinin sağlığında hazırladığı kefen parçası varsa o hazırlanır, yoksa kefen bezi, sabun, havlu satın alınır (K.1, K.16, K.65, K.66, K.124, K.125).
- Hayır için herkes tarafından ortak kullanılan bakır ibrik ve kazan komşudan getirilir (K.1, K.13, K.16, K.26, K.124, K.125).
- Tabutun üstüne örtülecek battaniye hazırlanır. Eğer ölen yaşlı kadınsa başına konacak yağlık hazırlanır (K.65, K.66, K.108, K.109, K.110, K.112, K.119, K.124).

c) Değerlendirme

Ergani'de ölünün gömülmesiyle ilgili yapılan uygulamalar Anadolu'nun farklı bölgelerinde görülen uygulamalarla benzerlik göstermektedir; ancak yörede tabutun üstüne kişinin sağlığında kullandığı battaniyesini örtme âdetine rastlanmıştır.

1.1.5.2.2.4 Yıkama ve Kefenleme

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Kayseri'de cenazenin yıkanabilmesi için iki ayrı kazanda su hazırlanır. Bu kazanların birisinde sıcak, birisinde soğuk su bulunur. Teneşir tahtası hazırlanır. Ayrıca lif, kese, sabun, ibrik, eldiven gibi, yıkama sırasında gerekli malzemeler de hazırlanır. Yıkama işini erkek cenazede hocalar, kadın cenazede işin ehli olan yaşlı kadınlar yapmaktadır. Cenazenin yıkandığı yere, karşı cinsten olanlar giremez. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra, ölü teneşir tahtasına düz olarak yatırılır ve üzerine bir bez örtülür. Daha sonra yıkama işlemine geçilir. Yıkamayı yapacak olan kişinin yanına ibrikle su getirilir. O kişi de önce ölünün bütün vücudunu keseleyerek, temizliğini yapar. Ölüye gusül abdesti aldırır. Orada bulunan kişiler de, sevap kazanmak amacıyla ölünün üzerine su dökmeye ve yıkayan kişiye yardım etmeye özen gösterirler.

Yıkama işlemi bittikten sonra kefenleme işine geçirilir. Bunun için önce beyaz patiska bezden kefenlik hazırlanır. Kefenlik bez, ölen kişiyi saracak biçimde ve "Ecel Gömleği" adı verilen, erkeklerde üç, kadınlarda beş parçadır. Kadınlardaki, erkeklere

göre fazla olan iki parça, kafaya ve göğüslere sarılmaktadır (Santur; Sevindik, 1995: 143).

Alevi olmayan kesimlerde ölüyü erkek ya da bu işten anlayan biri ılık su ile yıkar. Annenin erkek evladını yıkadığı da görülmektedir. Amasya'da cenazenin yıkanma işlemi tamamlandıktan sonra, yakınları cenazenin üzerine birer tas su dökerler. Bu yörede ayrıca "Su Salası" da verilir. Su salâsı uygulaması Afyon, Saraykent, Çekerek ve Aydın'da da vardır. Kocaeli'de cenazenin yıkanma suyundan içen alkoliğin tedavi olacağına inanılmaktadır. Adana'da cenazenin yıkandığı evdeki bütün sular dökülür (Kalafat, 1998: 247).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde ölen kişinin yıkanması ve kefenlenmesi sırasında yapılan bazı uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Kazandaki suyu kaynatmak için kazanın altına iri ve düzgün odunlar atılır (K.108, K.112, K.113, K.118, K.122, K.124, K.125).
- Ölünün yıkanacağı su, durgun değil akan sudan alınır. Suya asla el değmez ve su hiçbir yere sıçratılmaz (K.65, K.109, K.110, K.112, K.124, K.125, K.126).
- Ölünün yıkanacağı su ılık olmalıdır (K.108, K.109, K.110, K.112, K.113, K.124).
- Ölünün yıkanmasında kullanılan saplı tas, havlu ve sabun yeni olmalıdır (K.1, K.2, K.12, K.26, K.66, K.67, K.108, K.112, K.118, K.122, K.125).
- Ölen kişi kadın ise suyu kadın kaynatır ve yıkar. Erkek ise suyu erkek kaynatır ve yıkar (K.2, K.65, K.66, K.108, K.113, K.124, K.125, K.126).
- Yıkama işlemi camisi olan yerlerde imam yaparken camisi olmayan yerlerde ise bu işi bilen biri yapar (K.1, K.2, K.12, K.13, K.65, K.112, K.118, K.126).
- Ölü yeni sabunla üç kez yıkanarak abdest aldırılır, yeni havluyla kurulanıp kefen bezi, ölünün sağ eli dışarıda kalacak şekilde sarılır. Ölünün çocuklarına eli öptürülür. Eşine, artık nikâhından düştüğü için, abdesti bozulur diye el öptürülmez. Yıkanan ölü kefene sarılır, yeni iğne ve iplikle kefen dikilir. Sonra sabun ve havlu ya hocaya ya da bir fakire verilir (K.2, K.13, K.65, K.109, K.118, K.124).

- Kadınların örtülmesi gereken mahrem yerleri daha fazla olduğu için kefen bezi yedi, erkeklerin ise beş parçadır (K.2, K.12, K.65, K.66, K.108, K.112, K.119, K.124, K.126).
- Su kaynatılan kazan hemen komşuya geri verilir, eğer kazanın verilmesi gecikmişse ve akşam olmuşsa kazanı vermek için sabah beklenir (K.124, K.125, K.126, K.130, K.131).

c) Değerlendirme

Ergani yöresinde de Anadolu'nun diğer yörelerinde olduğu gibi yıkama ve kefenleme işlemleri İslami şartlara uygun olarak yapılmaktadır. Ölünün suyuna el değmemesi, suyun etrafa sıçratılmaması, yani ölünün öbür dünyaya giderken tertemiz olması için yapılan uygulamalardır. Yörede ölünün abdestinin bozulmaması için eşine elinin öptürülmemesi faklı bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine komşudan alınan kara kazanın, verilmesi için sabahın beklenmesi ölümle ilgili kaçınmalardan olup, evdekilerin başına bir felaket gelmemesi ile için yapılan pratiklerdendir.

1.1.5.2.2.5 Cenazenin Taşınması

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Ölünün kefenlendikten sonra içine konularak taşındıkları sandığa "tabut" denir. Tabut en çok çam ve kavaktan yapılır. Seyrek olarak meşe, gürgen, çınar, ceviz ve ardıçtan da yapıldığı olur. Kimi özel durumlarda ağaç yerine maden kullanıldığı ya da tenekeyle kaplandığı da görülmektedir. Tabutun üzerine örtülen örtü varsa ölü evinden, komşulardan, yoksa camiden alınır. Bu amaçla Hac'dan getirilmiş örtüler de vardır. Genellikle yeşil renkli olan ve üzerlerinde Arapça yazılı dualarla kutsal kişilerin adları bulunan bu örtülere "tabut örtüsü", "Kâbe örtüsü", "cenaze örtüsü", "sal örtüsü" denmektedir. Bu örtülerin yerine tabut üstüne halı, kilim, battaniye, kumaş vb. örtüldüğü de olur; ölen, sağlığında vasiyet etmişse, bunlar sonradan camilere hediye edilir (Örnek, 2000: 218).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde cenazenin taşınması ile ilgili yapılan bazı uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Cenaze tahtadan yapılmış bir tabut ile taşınır (K.1, K.2, K.108, K.109, K.119, K.124).
- Tabutun üstüne battaniye ya da üzerinde Kelime-i Tevhid yazan yeşil örtü örtülür. Ölen kişi kadınsa tabutun başına başörtüsü bağlanır. Ölen kişi evlenmemiş kız ise kırmızı yağlık bağlanır (K.1, K.2, K.13, K.26, K.108, K.112, K.118).
- Tabut mezarlığa kadar değişimli olarak omuzlarda taşınır. Cenazenin önünden geçilmez. Cenaze geçerken ve "Allah rahmet eylesin deyip Fatiha okunur." (K.65, K.66, K.109, K.113, K.114, K.119, K.122, K.124, K.126).
- Ölen kişi yeni bir ev yaptırmış; ancak içinde oturmak nasip olmadan ölmüşse ya da uzun süre evinden uzak, hastanede yatıp orada ölmüş ise gözü arkada kalmasın diye tabutla evinin etrafında birkaç kez dolandırılıp mezarlığa öyle taşınır(K.124, K.125, K.126, K.127, K.131).

c) Değerlendirme

Yörede ölünün taşınması İslami usullere göre yapılmaktadır. Ölü merkezde mezarlığa arabayla götürülürken köylerde genellikle omuzlarda yürüyerek götürülmektedir. Ölen kişi kadınsa tabutun başına başörtüsü, evlenmemiş kız ise kırmızı yağlık bağlanması yöreye ait bir uygulama olarak tespit edilmiştir.

1.1.5.2.2.6. Cenaze Namazı

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Varsaklar'da cenaze namazı genellikle mezarlıklarda kılınır. Zaman zaman çatısız damlarda da kılındığı da olmuştur. Toplanan cemaati neresi alırsa orada cenaze namazı kılınır. Cenazeyi kılanların tamamı mezarlığa gider (Gökbel, 1998: 118).

Cenazenin yönü kıbleye gelecek biçimde musalla taşına konduktan sonra, erkekler namaz kılma hazırlığına başlar. Önde hoca olduğu halde, topluluk en az yedi sıradan oluşan saflar haline gelir. Daha sonra hoca, cemaate dönerek, niyet ve namazın kılınış biçimini açıklar ve namazı kıldırır. Bu sırada kadınlar, yakında bir yerde toplu halde beklemektedirler. Ancak cenazeyi taşıma, namaz kılma ve defin uygulamalarına katılamazlar. Bulundukları yerde, ölenin arkasından ağıtlar söylerler (Santur; Sevindik, 1995: 144).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

İslam dinine göre Müslüman olan herkes cenaze namazı kılabilir. Ergani yöresinde cenaze namazı ile ilgili bazı uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

Cenaze namazının kılınabilmesi için ölenin Müslüman olması, yıkanıp kefenlenmesi, imam ve cemaatin önünde olması, bedenin tamamının veya çoğunun mevcut olması gerekir. Cenaze namazı dört tekbir ve bir kıyamdan oluşur. Namaz ayakta kılınır. Cemaate ölenin kadın, erkek, kız ya da erkek çocuk olduğu bildirilir. İmamın olmadığı yerlerde cenaze namazını bilen kişi kıldırır. Cenaze namazı bittikten sonra hoca, cemaate "Ölüyü nasıl bilirdiniz" diye üç kez sorar. Cemaat de " İyi bilirdik" diye üç kez cevap verir. Sonra hoca helallik ister, cemaat helallik verdikten sonra tabut yine omuzlara alınarak gömülecek yere kadar getirilir (K.2, K.65, K.112, K.122, K.124, K.125, K.126).

- Kadınlar, bazı yerlerde mezarlığa gelmezler, eğer gelmişlerse de cenaze namazını bir kenarda izlerler (K.1, K.2, K.12, K.13, K.66, K.108, K.110, K.124, K.126).

c) Değerlendirme

Yörede cenaze namazı İslami usullere göre kılınmaktadır. Cenaze namazını erkekler kılar. Bazı yerlerde kadın mezarlığa bile gelmemektedir.

1.1.5.2.2.7. Defin ve Mezarlıkta Yapılan İşlemler

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Cenaze namazı kılındıktan sonra tabut, dört kişi tarafından musalla taşından alınarak, önceden kazılıp hazırlanan mezarın başına getirilir. İki kişi mezara inerek, yukarıdan uzatılan cenazeyi, yüzü kıbleye gelecek biçimde hafif meyil vererek mezara koyarlar. Cenazenin mezara konulmasından sonra, daha önce yakınları tarafından hazırlanmış tahtalarla mezar boydan boya kapatılır. Daha sonra mezarın üzeri toprakla örtülür. Bu işi öncelikle yakınları yapar. Arkasından orada bulunan topluluk devam ettirir. Toprak atma sırasında kürek değişimi olurken, kürek elden ele verilmeyip, yere atılır. Toprak atma işi, mezarın üzerinde bir tümsek oluşana kadar devam eder. Mezarın baş ayak tarafına, dikey olarak "Sapıtma Ağaçları" dikilir. Baş tarafta bulunan sapıtma ağacında, ölen kişiyi tanıtıcı bilgiler yazılıdır. Toprak atma işleminden sonra mezarın üzeri sulanarak, zeminin oturması sağlanır (Santur, Sevindik, 1995: 144).

Antalya'da mezarın üzerine bir kürek toprak atmayı herkes kendine bir borç bilir. Daha sonra hoca Yasin veya başka sureler okur. Hoca telkin vermeye başlayınca da herkes dağılmaya başlar. Mezarlıktan dağılanlara bisküvi ve gazoz ikram edilir (Gökbel, 1998: 119- 120).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde ölünün mezarlıkta gömülmesi sırasında yapılan uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Ölen kişi, ölmeden önce vasiyet etmemişse mezarlığa, eğer vasiyet etmişse tarlasının kenarına gömülür (K.1, K.2, K.12, K.13, K.26, K.65, K.66, K.118, K.122).
- Cenaze mezarlığa getirildikten sonra bir insan boyunda ve genişliğinde olacak şekilde kazılır. Mezarın kenarı tahta veya tuğlalarla kaplanır (K.65, K.67, K.108, K.110, K.118, K.124, K.125, K.130).
- Ölü, tabuttan çıkarıldıktan sonra yakınları tarafından mezara konulur. Sonra üzerine ince tahtalar dizilir. Erkekler değişimli olarak ölünün üzerine toprak atarlar. Bu işlemler yapılırken hoca Kuran-ı Kerim ve Yasin dualarını okur (K.1, K.2, K.65, K.67, K.108, K.109, K.122, K.124, K.125).
- Mezar toprakla kapatıldıktan sonra bolca su dökülür (K.2, K.13, K.26, K.66, K.112, K.118, K.125, K.126).
- Ölü gömüldükten sonra herkes başında "Üç İhlas ve bir Fatiha suresi" okuyup yakınlarına sırayla baş sağlığı diler. Bundan sonra mezarlıktan çıkılır, kadınlar eve erkekler ise taziye evine giderler (K.65, K.66, K.124, K.125, K.126, K.130, K.131).

c) Değerlendirme

Yörede ölünün gömülmesi ve mezarlıkta yapılan işlemler, İslami şartlara uygun olarak yapılmaktadır. Ölünün taşınması, cenaze namazının kılınması, mezarlığa koyulması, gömülmesi, başında Kuran-ı Kerim ve Yasin okunması İslami işlemler olarak görülmektedir. Kişi sağlığında gömülmek istediği yeri vasiyet etmiş ise çocukları ya da akrabaları tarafından oraya gömülür. Ergani'de genellikle taziye evi olarak erkekler için bir kahve kiralanır. Baş sağlığına gelen misafirlere yol göstermek amacıyla kahvenin üstüne ölen kişinin adı yazılmaktadır.

1.1.5.3. Defin Sonrası

Ölüm sonrasında yapılan işlemler; ölü gömüldükten sonra yakınlarına baş sağlığı dileme, onların acılarını paylaşma ve onları teselli etme, ölenin ruhunun öbür dünyada rahat etmesi için bir takım uygulamalarda bulunma, belirli günlerde yemek verme, mevlit okutma, ölünün eşyalarını dağıtma, ölenin hayatta iken ödemeyip kalan borçlarını ve yapmadığı ibadetlerinin karşılığını ödeme son olarak mezarlık ziyareti gibi adet ve inanmaları, içine almaktadır. Ölenin yakınları, ölünün ruhunun rahat etmesi ve üstüne ağırlık varmaması için ölene karşı son görevlerini de yerine getirmiş olmaktadır.

1.1.5.3.1. Cenaze Evi

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Ölüyü mezara defnettikten sonra cenaze evinde birtakım uygulamalar yapılır. Bu uygulamalar, Anadolu'nun çeşitli yörelerinde benzer özellikler göstermektedir. Varsaklar'da taziye, ölüyü defnettikten sonra daha mezarlıktan ayrılmadan başlar. Hocanın telkin vermesinden sonra mezarlıktan dağılan halk, doğruca ölü evine giderler. Ölü sahiplerine taziyede bulunduktan sonra herkes dağılır. Çukurova'daki Varsaklar'da ölünün öldüğü akşamı, komşular ve akrabalar ellerine yemeklerini alarak ölü evine gelirler. Orada yemekler yenir, Kur'an okunur. Gelenlerin hepsi, ölü sahiplerine başsağlığında bulunurlar. Varsaklar'da ölü evinin yakın akrabaları, cenaze evinden üç dört gün hiç ayrılmazlar, hem onların işlerini görürler, hem de onlara yemek yaparlar. İlk günlerde zaman zaman komşuların da yemek getirdikleri görülür (Gökbel, 1998: 120).

İnegöl'de ölünün gömüldüğü gün un helvası yapılır ve komşulara dağıtılır. Ölünün yıkandığı yerde yedi gece boyunca mum yakılır ve evde "Tebareke duası" okunur. Her dua okunuşunda gelenlere ikramda bulunulur. Cenazenin gömülmesinin ardından cenaze evinde kadın erkek herkesin yemek yemesi adettir. Komşular, tanıdıklar, akrabalar bir hafta boyunca cenaze evine yemek getirirler, ev sahibiyle birlikte yiyerek cenaze sahiplerinin acılarını unutturmaya çalışırlar (Kartal, 1998: 196). Denizli'de ise cenazenin ardından üç gün süreyle "Ruh Helvası" adı verilen helva dağıtılır. Ölünün hayrı olarak helva dağıtmak, Anadolu'nun diğer yörelerinde de yaygın bir uygulamadır (Kalafat, 1998: 259).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde cenaze evi ile ilgili uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Ergani yöresinde ölü gömüldükten sonra cenaze evine gelinir. Kimi zamanda "taziye evi" adı verilen yer kiralanır ve ölünün yakınları burada ağırlanır. Taziye evine yalnızca erkekler gider, kadınlar ise evde gelenleri ağırlarlar. Gelenlere sandalye dağıtılır, kadınlar evin içinde erkekler ise bahçede ya da evin dışında sokakta otururlar. Hemen helva yapılıp ince pide arasında gelenlere dağıtılır (K.2, K.13, K.16, K.65, K.108, K.112, K.122, K.124, K.126).
- Ölü helvası, ölüye kazma kürek tıkırtısı gitmesin diye hemen yapılıp, gelenlere dağıtılır (K.124, K.125, K.127, K.130).
- Ergani yöresinde, cenaze evinde üç gün boyunca yemek pişmez. Her öğün, yemekleri komşu ve akrabalar getirir. Gelenlere yemek ve çay ikram edilir. Dualar okunur. Ölü evini ziyarete gelenler, ölü yakınlarına "Başınız sağ olsun, Allah rahmet eylesin. Allah sabır versin. Allah geride kalanlara uzun ömürler versin." gibi sözler söyleyerek ölü yakınlarını teselli ederler (K.2, K.13, K.65, K.110, K.112, K.113, K.124, K.125, K.126).

c) Değerlendirme

Yörede ölü helvası ölüye kazma kürek tıkırtısı gitmesin diye hemen yapılır ve gelenlere dağıtılır. Cenaze evinde üç gün boyunca yemek pişmez. Komşular her gün yemek yaparak getirir. Bu yardımlaşma, acılı olan aileye destek olmak amacıyla yapılan bir uygulamadır.

1.1.5.3.2. Belirli Günler / Ölü Yemeği

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Türkler Anadolu'ya yerleştikten sonra İslamiyet'i kabul etmiştir. Ölüm sonrası yapılan uygulamalar ve defin pek değişime uğramamıştır. Defnin 3, 7, 40 gibi belirli günlerinde yemek yapma ve taziyeye gelenlerle yeme âdeti devam etmiştir (Çağımlar, 1999: 44).

Hazara Türklerinde ölümden sonraki ilk üç gün ölü evinde ocak yakılmaz, yemek pişirilmez. Bu üç gün yemeği akrabalar ve komşular getirir. Üçüncü gününde ölünün üçü yapılır. Kur'an-ı Kerim okunur. Ölü evine gelenler ölü sahiplerinin yanına gelince önce Ayet-el Kürsi veya Kur'an-ı Kerim'in herhangi bir süresinden biraz okur ve

dua ederler. Ölünün üçüncü gününde hayrat yapılır ve herkese yemek verilir. Ölünün üçünde olduğu gibi yedisinde ve kırkında da hayratlar yapılır ve Kur'an-ı Kerim okutulur. Allah'tan ölen için rahmet dilenir. Taziye için ölü evine gelenlerin birçoğu ölü evine mal ve para yardımı yaparlar (Çelik, 2001: 13).

Ahıska Türklerinde mevtanın 3. 40. ve 52. günlerinde helva kavrulur. Helva taziyeye gelenlere, mezarı kazanlara cenaze ile ilgilenen hocaya ikram edilir. Helvayı yiyenler, mevta için fatiha okurlar. Bişkek-Ahıska Türklerinde ölünün 7. 40. 52. günü ve "sene-i devriyesi" yapılır ve yemek verilir. Yemeği ölü evine üç gün komşuları getirirler. Üç gün yemek pişirmek ölü evine yasaktır. Ölümden sonra cenaze evinde "ölü aşı" dökülür, hayvanlar kesilir, kan akıtılır. Katılanlara ve çevreye yemek verilerek hayır işlenir. Bu merasimlerin 3, 7, 9 ya da 40 gün sürdüğü olur ve senesinde tekrar merasim yapılarak ölünün ruhu tazim edilmek istenir. Aş dökmek, büyük aş, küçük aş, Türk inanç sisteminin ürünleridir. Anadolu'da ölü evinde ocak yakılmaz iken, Karaçaylarda yakılan ocakta pişirilen yemek, saçı olarak fakirlere verilmektedir (Kalafat, 1998: 260- 265).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde ölümün ardından belirli günlerde yapılan bazı uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Ölü evinde ilk gün Kur'an okunur ve dua edilir. Gelen konukların baş sağlığı kabul edilir (K.2, K.13, K.65, K.66, K.108, K.109, K.113, K.124, K.126).
- Ölü evinde üç gün boyunca yemek pişmez. Komşular ve akrabalar tencerelerle eve yemek getirir (K.2, K.13, K.66, K.108, K.109, K.113, K.114, K.124, K126).
- Ölümden üç gün sonra mevlit okunur (K.112, K.113, K.114).
- Ölünün yedinci, kırkıncı ve elli ikinci günü yemek yapılır, mevlit okutulur (K.2, K.13, K.16, K.66, K.67, K.108, K.112, K.124, K.126).
- Elli ikinci gün et kemikten ayrılıyor diye helva yapılıp dağıtılır (K.2, K.13, K.65, K.108, K.110, K.113, K.124, K.126).
- Kırk gün boyunca ölü yemeğinden ve ekmeğinden mutlaka bir fakire yedirilir, hayrının ölünün üstüne olacağına inanılır (K.124, K.125, K.126, K.130, K.131).

c) Değerlendirme

Cenazenin yedinci, kırkıncı ve elli ikinci günü yemek yapılır, mevlit okutulur. Elli ikinci günü helva yapılıp komşulara dağıtılır. Yörede kırk gün boyunca ölü yemeğinden ve ekmeğinden bir fakire yedirilmesi ölünün günahlarını affettirmek için yapılan bir hayır uygulaması olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.1.5.3.3. Ölünün Eşyaları

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Şamanizm'de bazı toplumlarda görülen ölen kişinin giysileri ve eşyalarıyla gömülmesi, mezarına yemesi için yiyecek bırakılması, günümüzde ölünün elbiselerini giydirildikten sonra gömülmesiyle devam etmektedir (Çağımlar, 2002: 85)

Ölü defnedildikten sonra geride bıraktığı ve günlük hayatta kullandığı eşyalarıyla ilgili birtakım pratikler bulunmaktadır. Aydın'da ölünün giysileri akrabaları tarafından kullanılmaz. Bu uygulama Anadolu'nun diğer yerlerinde de vardır. Giysiler, ölünün hayrına fakirlere verilir. Dağıstan ve Kuzey Irak'ta da giysiler, fakir fukaraya verilir. Ölünün ayakkabıları, kapının önüne konularak alınması sağlanır (Kalafat, 1998: 253). Doğu bölgelerinde, ölenin giysileri aileden muhtaçlara verilir. Özellikle haramdan uzak duran caminin imamı, müezzini tercih edilir. Muhtaçlardan ölünün cami arkadaşlarına öncelik verilir (Kalafat, 2006: 195). Karaözü'de ölen yaşlı bir kişi ise, eşyaları fakirlere verilmektedir. Eğer ölen ise, eşyaları saklanarak, kimselere dokundurulmamaktadır. Bu uygulama, ölen kişinin hatırasına saygı olarak yapılmaktadır (Santur; Sevindik, 1995: 146). Varsaklar'da ölen kişinin yatağı, sahipleri tarafından kullanılır ve sonunda mirasçılardan birine kalır (Gökbel, 1998: 121).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde ölünün geriye kalan eşyalarıyla ilgili farklı adet ve inanmalar vardır. Bu uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Ölünün geriye kalan eşyaları yıkanır ve ihtiyacı olan fakirlere dağıtılır (K.16, K.65, K.108, K.114, K.118, K.122, K.124).
- Ölenin ayakkabısı sabahtan kapının önüne konur (K.124, K.125, K.126, K.130, K.131, K.132).

- Ölünün kıyafetleri veya kullandığı eşyalar asla kullanılmaz (K.2, K.16, K.108, K.112, K.118, K.124, K.126).

c) Değerlendirme

Yaptığımız araştırma sonucunda, ölünün eşyalarının ölü yakınları tarafından yıkanıp fakirlere dağıtılması ve kullanılmaması ölünün artık o evde yaşamadığını kabullenmek, ölüyü o evden uzaklaştırmak ve ölünün ruhunun tekrar geri döneceği inancına bağlı olarak yapılan büyüsel işlemler olarak açıklanabilir.

1.1.5.3.4. Devir – Iskat

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Literatürde ibadetler genellikle bedeni, mali, hem bedeni hem mali şeklinde üç gruba ayrılmış ve bunların mükellef tarafından zamanında, bizzat ve ayrı ayrı yerine getirmesi gerektiği, her ibadetin kendine has bir sebebi ve amacı olduğundan hiçbirinin diğerinin yerine geçemeyeceğinden önemle bahsedilmiştir. Aynı şekilde namaz, oruç gibi bedeni ve kişisel ibadetlerin mükellef adına bir başkası tarafından yerine getirilmesi de uygun görülmemiştir; ancak bazı özel durumlarda yerine getirilemeyen bazı ibadetlerin aynı veya başka cinsten bir diğer ibadet veya davranışla telâfisine imkân tanınmıştır. Bu özel durum, oruç tutmaya gücü yetmeyenlerin bunun yerine fidye ödemesidir.

Iskat bir müslümanın sağlığında yerine getiremediği namaz ve oruç gibi ibadetlere karşılık olarak ayrılan para ile ölünün yakınlarının yaptığı dini işlemdir. Bu para, namaz ve oruç fidyesi olarak yoksul kimselere dağıtılır (ML, 1970, c.3: 617). Ölüme kadar her geçen gün bünyesi zayıflayan hasta ve yaşlıların, tutamadıkları farz oruçları için sağlıklarında fidye ödemeleri veya fidyenin ödenmesini vasiyet etmeleri gerekir. Eğer kişinin durumu fidye ödemek için yeterli değilse mirasçıların bunu ödemesi gerekmektedir. Iskatın hükümleri, yalnızca hasta ve yaşlılar için geçerli olup bu iki durumun dışında kalan yolculuk, hastalık, gebelik, süt emzirme, ileri derecede açlık ve zorluk gibi mazeretler oruç tutmamaya veya başlanmış bir orucu bozmaya ruhsal teşkil etse de tutulamayan oruçlar için fidye ödenmesi uygun değildir, mazeret hali kalktıktan sonra bunların kaza edilmesi gerekir. Bu kimseler kaza edemeden ölmüşse mirasçıların aynı şekilde bu oruçlar için fidye vermesi fıkıhçılar tarafından

uygun görülmüştür. Bu durum, devir işlemini Müslümanlar arasında bir gelenek haline getirmiştir (Bardakoğlu, 1999: 140).

Tuzaklı, Gölalan, Ataköy ve Toybelen gibi yerli köylerinde ölünün kılamadığı namaz ve tutamadığı oruç karşılığında belli bir para, ölü sahipleri tarafından fakirlere dağıtılır. Bu işi bir imam düzenler. Paranın küçük bir bölümü dağıtılan insanlarda kalır, büyük bölümü ise tekrar cenaze sahiplerine verilir. Bu işleme halk arasında "devir işlemi" denir (Şişman, 2002: 464).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde devir ve ıskat ile ilgili farklı adet ve inanmalar vardır. Bu uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Ergani yöresinde ıskat, kişinin ölmeden önce vasiyetle dağıtılmasını istediği şeylerdir. Devir ise ölen kişinin sağlığında yapmadığı ibadetlerinin (namaz, oruç, Hacca gitme vb.) çocukları ya da yakınları tarafından kurban kesilip etinin dağıtılması, fakirlere para ve yemek verilmesi, mevlit ve Kur'an okutulması ile yerine getirilmesidir (K.2, K.13, K.16, K.108, K.112, K.113, K.118, K.124, K.126).
- Ölenin arkasından çocukları tarafından amel defteri kapanmasın diye okul, cami ya da çeşme yaptırılır (K.124, K.125, K.126, K.131, K.139).
- Iskat parası ölenin yaşı büyüdükçe artar (K.1, K.2, K.13, K.14, K.16).
- Devri yapması için eve hoca çağrılır, tavana bir torba dolusu buğday asılır. Fakirlerin adları bir kâğıda yazılır. Hoca tavandan buğday torbasını indirip torbanın içinden avuç avuç buğday çıkarır. Her seferinden "Bu tutmadığı oruçları için, bu kılmadığı namazları için, bu vermediği zekâtı için" gibi sözler söyleyerek buğdayla birlikte paraları da bölüştürür (K.65, K.66, K.67, K.68).

c) Değerlendirme

Ölen kişinin yakınları devir ve ıskatla ölen kişinin sağlığında yerine getiremediği İslami emirleri ve vasiyetini yerine getirmeye çalışmaktadırlar. Böylece ölen kişinin ruhunun azap görmeyeceğine ve günahlarının affedileceğine inanmaktadırlar. Yörede ölen kişinin devrinin buğdaylarla eşleştirilerek yapılması, her ne kadar dini işlem olarak görülse de temsili ve benzetme yoluyla yapılan bir tür büyüsel işlem olarak açıklanabilir.

1.1.5.3.5. Yas Tutma/ Ağıt Söyleme

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Yas, ölüm veya bir felaketten doğan acı ve bu acıyı gösteren davranışlarda bulunmaktır (TS, 2005: 2140).

İslamiyet'ten önceki Türklerin ölüleri gömme sırasında yaptıkları törenlere, "yuğ töreni" denmekteydi. Eski Türklerde ölen kişi çadırının içinde yere yatırılır. Bütün akrabası birer koyun, at ya da sığır kesip çadırın önüne serer ve bunları kurban ederler. Sonra hepsi atların üzerinde feryatlar koparark çadırın etrafını yedi kez dönerler ve kapıya gelince yüzlerini bıçakla yarıp kanatırlar. Kan gözyaşlarına karışır. Ölüyü gömmek için en uygun zaman beklenir. Kişi eğer ilkbaharda veya kışın ölmüşse yapraklar dökülünceye kadar, sonbaharda veya kışın ölmüşse yapraklar yeşerinceye kadar beklenir. Ölünün atı yakılır ve külü ölüye ait diğer eşyalarla birlikte gömülür. Cenaze merasiminin icrası gününde, ölünün ilk vefat gününde olduğu gibi akrabaları bir kurban keserek atla koşarlar ve yüzlerini çizerler. Gömülme merasiminden sonra mezarın yakınına taşlar konulur ve bir kitabe dikilir. Dikilen taşların adedi, ölünün hayatı boyunca öldürdüğü düşman sayısına eşittir. İnanca göre ölünün atının, eşyalarının, öldürdüğü düşmanlarının öbür dünyada ona hizmet edeceğine inanılır (Köprülü, 1985: 15- 16).

İslamiyet'in kabulünden sonra yas tutma, ağıt yakma gibi uygulamalar eski Türklerde olduğu yaşanmaktadır. Diyarbakır'da, ölenin ardından kırk gün yas tutulur. Ölenin, öldüğü günün yıl dönümünde, ruhunun evini ziyarete geldiğine inanılır. Siverek kasabasında, Ölü çıkan evin üyeleri ve akrabaları ile yakın komşuları da, yas alameti olarak siyah giyinirler. Üç gün süren yas sonunda akraba ve komşular, siyah elbiseleri çıkarıp renkli giyinirler ve yas evine de renkli elbiseler götürüp, oradakilere giydirirler. Böylece ölü çıkan evde "yas kaldırma" yapılmış olur (Kalafat, 2006: 214- 218).

Türkler, ölenin sağlığında iyi insan olduğunu, kahramanlıklarını ve yaptığı yardımları dile getirirler. Bu tür yakınmalara "ağıt yakma" denir. Kimi yörelerde ölenin ardından ağlaması için ağlayıcı ve ağıt yakıcılar tutulur. Bu kişiler geride kalanların adına duyulan acıyı, ayrılıktan çekilen üzüntüyü, ağıt yakarak dile getirirler (Kalafat, 2006: 211). Kendine özgü ve bölgeden bölgeye farklılık gösteren "ölüye ağlama" törenleri sadece kadınlar düzenleyip yürütürler. Bunlar ölünün kız kardeşi, anası, karısı, kızı, akrabaları ve yakın dostlarıdır (Boratav, 1997: 197).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde yas tutma süresiyle ilgili değişik adet ve inanmalar bulunmaktadır. Bu uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Yas tutarken kadınlar bağırarak, saçlarını yolarak ve göğüslerine sert bir şekilde vurarak ağlarlar (K.1, K.2, K.13, K.108, K.112, K.118).
- Yas kırk gün ya da bir yıl boyunca tutulabilir (K.2, K.13, K.26, K.66, K.67, K.112, K.119, K.124, K.126).
- Siyah yazma bağlanır, siyah giysiler giyilir (K.65, K.66, K.67, K.108, K.109, K.112, K.113, K.114).
- Ölen yaşlı biriyse boncuksuz beyaz yazmanın üstüne siyah kuşak bağlanır (K.2, K.12, K.13, K.16, K.26, K.124, K.125).
- Kırk gün boyunca lamba söndürülmez, kapı hep açık bırakılır. Televizyon ve radyo açılmaz (K.1, K.2, K.13, K.65, K.112, K.113, K.124, K.125).
- Eşi ölen kadın, yazmasının boncuklu tarafını ters çevirip başını bağlar. Ne zaman ki boncuklu tarafını çevirip takarsa yeniden evlenmek istiyor demektir (K.124, K.125, K.126, K.130, K.131).
- Nişan, düğün yapılacaksa uzun bir süre ertelenir ya da kırk gün sonra çalgısız bir şekilde yapılır (K.1, K.2, K.13, K.16, K.65, K.66, K.109, K.112, K.124).
- Süs yapılmaz, göze sürme çekilmez (K.2, K.13, K.65, K.108, K.112, K.118, K.124).
- Kahkahayla gülünmez (K.1, K.2, K.65, K.108, K.109, K.112).
- Bir yıla kadar düğüne gidilmez (K.65, K.66, K.108, K.109, K.112, K.113, K.118, K.122).
- Her Cuma günü fakire yemek, çocuklara bisküvi ve şeker verilir (K.1, K.2, K.13, K.14, K.16, K.26).
- Komşunun cenazesi varsa, diğer komşu davul zurna çaldırmaz (K.124, K.125, K.126. K.127, K.130).
- Ölü yakını korkmasın diye bir hafta boyunca yalnız bırakılmaz (K.1, K.13, K.16, K.118, K.119, K.125).

c) Değerlendirme

Yörede ölene ve yas tutanlara büyük saygı gösterilmektedir. Televizyon, radyoyu kullanmamak, düğünü ve nişanı ertelemek, süs yapmamak gibi davranışlar

insanların birbirlerine olan saygılarını göstermektedir. Ölenin yaşlı ve genç oluşuna göre başa bağlanan yazmanın farklı olması, ağlarken saçların yolunması, yüzün tırnaklanması ve ağıt yakarak ağlanması da yörenin kendine ait gelenek ve görenekleriyle açıklanabilir.

1.1.5.3.6. Mezar Ziyaretleri / Mezarlıkla ve Ruhlarla İlgili İnanmalar

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Ölüm ile ilgili gelenekler, Türk- İslam kültürünün ortak değerlerini oluşturur. Cenazenin defnedilmesi ve mezarlıkların düzenlenmesi belirli sıraları izlemektedir. Ölü, toprağa verildikten sonra mezarın çevresi düzenlenip üzerine çiçek ya da ağaç dikilir. Bayramlarda namaz sonraları, cuma günleri mezarlıklar ziyaret edilerek bir fatiha okunur (Kartal, 1985: 40).

Antalya Varsakları'nda ölü sahiplerinden bir kişi, ilk üç günün sabahı elinde biraz yemekle mezara gider. Oradan bir kişi geçerse, götürdüğü yemeği ona verir; kimse olmazsa, oraya bırakır döner. İsterse kendi de o yemeği orada yiyebilir. Bu, bu şekilde üç gün devam eder. Bu yemeği ister kendisi yesin; ister oradan geçen biri yesin, isterse oraya gelen kuşlar ve diğer canlılar yesin, hepsinde defnedilen kişinin canına değer düşüncesi vardır. Antalya'daki Varsaklar mezar ziyaretlerini Ramazan ve Kurban bayramının arefe günleri yaparlar. Arefe günü sabahtan ikindiye kadar çocuklar ve hanımlar, ikindiden sonra büyük erkekler mezarları ziyaret ederler. Her mezarın ayakucunda mermerden veya tenekeden yapılmış çanak bulunur. Hanımlar ziyarete giderken su götürürler, herkes mezarındaki çanağı doldurur. Aynı zamanda şeker götürerek oradaki çocuklara dağıtırlar (Gökbel, 1998: 122). Erzurum'da, mezar ziyaretlerinde, mezar taşları ve toprağı öpülür. İstanbul Eyüp'de bazı mezar taşlarına el sürülür ufak taşlar yapıştırılır. Türbelerin civarında bulunan ağaçlara bez bağlanır. Bu uygulamalara birçok yerlerde rastlanır (Kalafat, 1998: 263).

İlkellerde ruhun öbür dünyaya gitmesi için, bir nehirden ya da bir köprüden geçmek zorunda inancı vardır; ancak bazen de ruhun bir süre evinin çevresinde dolaştığı ve cenaze töreninden sonra öbür dünyaya gittiği inancı yaygındır. Ceset gömüldükten bir süre sonra, kemikleri çıkarılır ve iyice temizlendikten sonra tekrar gömülür ya da yüksekçe bir yere bırakılır. Ruhun kemiklerde özellikle kafatasında yaşamını sürdürdüğü inancı vardır (Örnek, 1988: 117- 121).

Kayseri Karaözü'de ruhun, ilelebet canlı kalan bir unsur olarak değerlendirilmekte ve ahiret hayatında insanı temsil edeceğine inanılmaktadır. Bu nedenle, Anadolu'da ölüm sonrasında yapılan yemek, Kur'an okutmak, mezar ziyaretinde bulunmak gibi uygu-lamaların temelinde, ruhu huzura erdirme anlayışının olduğu görüşü yaygındır (Santur; Sevindik, 1995: 145). Amasya'da bir evden cenaze çıktıktan sonra üç veya dokuz gün o evin ışıklan söndürülmez. Ölünün ruhunun eve geldiği inancı vardır. Adana'da cenaze yıkanılan yer, mevtanın ruhunun her akşam gelip ziyaret edeceği inancıyla burası dokuz gün süreyle aydınlatılır. Balıkesir'de cenazenin çıktığı odanın lambaları yedi gün söndürülmez ruhun geriye döneceğine inanılır (Kalafat, 1998: 258).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Anadolu'nun değişik yörelerinde ölü gömüldükten sonra farklı zamanlarda mezar ziyareti yapılır. Mezar ziyareti yapmak ve mezarlıkta yapılan uygulamalar, yörelerin kendi adet ve inanmalarına göre farklılık gösterebilmektedir. Ölümden sonra ölünün ruhunu rahat ettirmek ve memnun etmek içinde çeşitli uygulamalar vardır.

Ergani yöresinde mezar ziyaretleri ile ilgili yapılan uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Ölünün gömüldüğü ertesi gün mezarlığa gidilir (K.124, K.125, K.126, K.127, K.130, K.131).
- Her Perşembe günü, Ramazan ve Kurban bayramlarının arifelerinde ya da bayram günleri, kandillerde gidilir (K.1, K.2, K.16, K.26, K.67, K.108, K.112, K.118, K.124, K.126).
- Ölünün gelen yakınlarını göreceğine inanıldığı için mezarın ayakucunda durulur. Ölünün ruhuna dua edilir. Kur'an-ı Kerim ve Yasin okunur (K.1, K.2, K.13, K.65, K.108, K.109, K.110, K.112, K.114, K.124, K.125).
- Mezarın üstündeki kuruyan otlar temizlenir, mezar sulanır. Mezarın üstüne bitki dikilir (K.2, K.14, K.108, K.118, K.124, K.126).
- Mezarın üstüne nohut ekilir, sulanır. Nohut yeşillenip büyür, dallarına rüzgâr değdikçe ölünün günahlarının dökületeceğine inanılır (K.108, K.109, K.110).
- Mezarlık çıkışı çevredekilere bisküvi, şeker, lokum dağıtılır (K.124, K.125, K.127, K.130, K.131, K.132).

- Mezarlığa gitmek ölünün yakınları için bir görev gibidir, her hafta perşembeyi cumaya bağlayan akşam mezar ziyaretine gidilir. Mezarlıklara saygı duyulur ve mezarlara çok temiz bakılır (K.124, K.125, K.126, K.127, K.130, K.131).

Ergani yöresinde ruhlarla ilgili çeşitli adet ve inanmaları şöyle sıralayabiliriz:

- Ölenin ruhunun Cuma günü evleri ziyaret ettiğine inanılır, bu yüzden o gün hep dua okunur (K.1, K.2, K.13, K.108, K.109, K.110, K.125, K.126).
- Ölenin ruhunun evini ziyaret edeceğine inanıldığı için her Perşembe akşamı kapıya beyaz bez bağlanır (K.1, K.2, K.13, K.14, K.16, K.26).
- Her Perşembe çocuklara bisküvi ve şeker dağıtılır (K.124, K.125, K.127, K.130, K.131, K.132).
- Kandillerde ölen kişinin ruhuna kandil çöreği yapılır, komşulara, akrabalara ve çocuklara dağıtılır (K.2, K.65, K.108, K.109, K.112, K.124, K.125, K.126).
- Ölen kişinin ruhuna yemek yapılıp, fakirlere dağıtılır (K.65, K.108, K.109, K.112, K.118, K.125).
- Perşembe günü mezara giderken eteğine yedi parça bez bağlanır, aksi takdirde ölünün ruhunun kişiyi çıplak gördüğüne ve ona lanet okuduğuna inanılır (K.108, K.109, K.110)
- Ölünün üstüne ağırlık varmasın diye arkasından konuşulmaz (K.124, K.125, K.126, K.130, K.131, K.132).
- Perşembe günü ölünün ruhuna yemek verilmediyse ölünün ruhu cuma günü, sabah ezanı okunmadan kapıya gelir. "Bize Perşembe günü hayır yapmadılar, bizi mahrum ettiler. Bugün de hayır yapmazlarsa Allah da onları mahrum etsin." der, beddua ederler (K.124, K.125, K.126, K.130, K.131, K.132).

c) Değerlendirme

Ergani yöresinde, mezarlık ziyaretlerine büyük önem verilmektedir. Ölen kişinin, yakınlarını beklediğine inanılır. Bu sebeple dini bakımından hayırlı ve önemli sayılan perşembe günleri, bayram arifelerinde ve bayramlarda, kandillerde mezarlıklar ziyaret edilir.

Yörede, kişi öldükten sonra ruhunu rahat ettirme ve ölen kişinin günahlarını affettirme çabaları vardır. Bu durum insanların ölülerin ruhundan korkup çekinmeleri ve

onların ruhuna saygı duymalarıyla açıklanabilir. Fakire yemek dağıtma, çocuklara şeker ve bisküvi verme, ruhlarına dua okuma ölünün ruhunu rahat ettirmek için yapılan uygulamalardır. Mezara giderken eteğe yedi parça bez bağlama ise ölünün lanetinden ve kişiye felaket getireceğinden korkma ile ilgili olan bir inanma olarak açıklanabilir.

1.2. Bayramlar, Törenler ve Kutlamalar

Bayram, "dini veya millî açıdan özel önemi olan ve topluca kutlanan gün" anlamına gelmektedir (Erşahin, 2005: 52). Bayram kelimesinin Arapçası, sözlüklerde "âdet halini alan sevinç ve keder: bir araya toplanma günü" anlamlarıyla karşılanan îd'dir. Bayramlar, toplumların hayatında görülen olağanüstü günlerdir. Bu günlerde yaşanan heyecanın derecesi insanların ahlâk anlayışları ile orantılı olmakta ve bazı toplumlarda başka zaman yapılması hoş karşılanmayan, hatta suç oluşturan hareketlerin dahi bayramlarda büyük bir serbestlik içinde yapılabildiği görülmektedir.

Tanrılı toplumlarda ilkbahar yağmurlarının başlaması, dolayısıyla ilk tohumların toprağa atılması, ilk ürünün devşirilmesi, hasat ve bağ bozumu gibi tarımla ilgili hemen her tabiat olayı ilâhî bir kimlikle tanrıların evlenmesi, doğurması vb. şekillerde yorumlanarak birer bayramla kutlanmıştır. Dinî bayramların dışında, kazanılan yeni zaferler, eski zaferlerin yıl dönümleri hükümdar ailesinde meydana gelen evlenme ve doğum gibi olaylar, yeni tahta geçmeler de bayramlara konu olmuştur Pek çok toplumda dinî olmayan bayramların dikkat çeken bir özelliği de birlikte yapılan danslardır. Ortak heyecanın doruk noktasına ulaştığı anda orada hazır bulunan insanların el ele tutuşarak döndükleri ve dans ettikleri, bu dans veya dönmeyi de genellikle ateş ya da kutsal tanınan bir nesnenin etrafında yaptıkları görülmektedir (Erdem, 1992: 257- 258).

1.2.1. Dini Bayramlar

Bayramlar, bir sıra gösteriden oluşur, bayramların biçimlerini, kurallarını gelenek belirlemiştir. Bayram bir toplumun bütünü için ve birlikte düzenlenen, uygulanan törenlerin bileşimidir. Dini bayramların günleri kameri takvime göre hesaplandığı için, her yıl dönümünde güneş takviminin aynı günlerine rastlamaz. Yaklaşık on günlük bir gerileme olur. Bu durumda mevsimlerde de değişme olur (Boratav, 1997: 204- 206). İslam dininde ramazan ve kurban olmak üzere iki bayram vardır.

1.2.1.1. Ramazan Bayramı

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Ramazan bayramı hicretin ikinci yılından itibaren kutlanmaya başlanmıştır. Ramazan orucu ilk defa bu yıl farz kılınmış, bu ayı oruçla geçiren insanlar sonraki ay olan şevvalin ilk üç gününü bayram olarak kutlamışlardır. Bu sebeple bu bayrama ramazan bayramı veya bayramdan önce fitre verildiği için 'fıtır bayramı' denilmiştir. Türkiye'de bazı çevrelerde muhtemelen bayramda şeker, lokum ve tatlı ikramı şeklinde öteden beri var olan gelenekten dolayı buna 'şeker bayramı' da denilmektedir. Ramazan bayramında insanlar, bir önceki ayı ibadetle geçirmenin sevincini taşırlar (Bayraktar, 1992: 259).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde Ramazan Bayramı ile ilgili çeşitli adetler vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- Yörede, oruç tutmak ve orucun bittiği Ramazan Bayramı sabahı çok önemlidir. Ramazan Bayramı'ndan bir hafta önce evin her tarafı ayrıntılı bir şekilde temizlenir. Ailede herkese yeni giysi ve ayakkabı alınır. Bayramdan iki gün önce yani Şerife günü baklava, sargı burması, kadayıf tatlıları yapılır. Arife günü sabahtan içli köfte, sarma dolma, meftune, etli pilav, bayram çöreği, hoşaf yapılır. Eve şeker ve kolonya alınır. Öğleden sonra mezarlığa gidilir, Kuran-ı Kerim ve Yasin okunur, ölüyle bayramlaşılmış olur. Mezarlık çıkışı çevredekilere ve çocuklara şeker, bisküvi, çikolata ve lokum dağıtılır (K.1, K.48, K.49, K.83, K.131, K.132).
- Bayram sabahı erkenden uyanılır. Erkekler bayram namazına giderler. Eskiden bayram namazı çıkışında çevrede tanıdık, tanımadık kim varsa alınıp eve yemeğe getirilirmiş (K.124, K.125, K.131, K.132). Babanın, önce anne sonra da çocuklar sırayla ellerini öperler. Daha sonra çocuklar da annelerinin elini öperek birbirleriyle bayramlaşırlar. Baba, çocuklara para verir (K.1, K.2, K.47, K.50, K.53, K.124).
- Bayram sabahı kahvaltıda kahvaltılık değil, bir gün önceden yapılan yemekler yenir. Bayramın ilk günü evde kalınır ve gelen misafirler ağırlanır. Her gelen misafire tok dahi olsa yemek hazırlanır. Gelen misafir yemeği az da olsa yemek zorundadır. Yoksa bu ev sahibine hakaret sayılır. Daha sonra kahve ve yapılan

tatlılardan ikram edilir. Misafir aynı şekilde tatlıyı da yemek zorundadır. Büyükler gelen çocuklara şeker ve para verirler. Bayramın ikinci günü gelen misafirlere iade-i ziyaret yapılır (K.49, K.50, K.53, K.86, K.88, K.92, K.131, K.132).

- Çocuklar bayram günü hiç evde durmazlar. Kapı kapı dolaşıp şeker ve para toplarlar. Kapıya gelen çocuklara mutlaka şeker ya da para verilir, çocuklar büyüklerinin ellerini öperek bayramlaşırlar (K.1, K.2, K.48, K.92, K.131, K.132).

c) Değerlendirme

Yörede Ramazan Bayramı çok önemlidir. Ergani'nin çoğunluğu oruç tutar. Bu yüzden bayramın gelişi heyecanla beklenir. Günler önceden hazırlıklar yapılır, yemekler hazırlanır. Yörede bayram namazı sonrası kahvaltı yapılmaz. Bir gece önceden yapılan yemekler yenir. Bu bir gelenektir. Yine gelen her misafire mutlaka yemek ve tatlı yedirilmesi yöreye ait olan bir özellikler arasında sayılabilir.

1.2.1.2. Kurban Bayramı

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Kurban bayramı da hicretin ikinci yılından itibaren kutlanmaya başlanmıştır. Kurban bayramı, Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'i kurban etmek istemesi ve İsmail'in de buna razı olması, sonunda Allah'a karşı gösterilen büyük sadakatin karşılığı olarak hayvan kurban edilmesinin anısını taşımakta ve insanlar bu günlerde kurban kesmek şartı ile bu iki peygamberin Allah'a karşı verdikleri başarılı sınavın sevincini ya-şamaktadırlar.

Kurban bayramında namazdan sonra ayrıca şartlarına sahip olan kimseler tarafından kurban kesilir. Müslümanlar bu günlerde birbirlerini ziyaret eder, bayramlaşır, yer, içer ve yasal bir şekilde eğlenerek günlerini neşe ile geçirmeye çalışırlar. Bayramlara önceden hazırlanılması, bu günlerde temiz ve güzel elbiselerin giyilmesi, güzel kokular sürülmesi, güler yüzlü olunması, namazdan önce Ramazan bayramında hurma vb. tatlı bir şey yenilmesi, kurban bayramında ise ilk olarak kurban etinden yenilmesi, namaza mümkünse yürüyerek gidilmesi ve dönüşte başka bir yolun kullanılması, çokça sadaka dağıtılması, fitrenin namazdan önce verilmesi, namaza giderden tekbir getirilmesi oldukça önemlidir (Bayraktar, 1992: 260).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde Kurban Bayramı ile ilgili çeşitli adetler vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- Kurban Bayramı da yörede büyük önem taşımaktadır ve çeşitli adetlerle sevinçle kutlanır. Ramazan Bayramı'nda olduğu gibi Kurban Bayramı'ndan da bir hafta önce temizlik yapılır ve Arife gününün öğleden sonrası mezarlıklara gidilerek, ölülerle bayramlaşılır. Erkekler bayram namazına giderler. Erkekler eve geldiklerinde teker teker eşi ve çocuklarıyla bayramlaşırlar. Bayramdan önce ailenin ekonomik durumuna göre keçi, koyun, dana alınır. Bayram sabahı kurban kesen kişi gelir, dua okuyarak kurban kimin adına kesiliyorsa onun adını söyler. Kurban eti üçe bölünür. Bir parçası eve konulur. Bir parçası komşulara, kalan parça da fakirlere dağıtılır. Kurbanın etiyle mangal yapılmaz, pilav üstü kavurma yapılır. Gelen misafirlere yapılan yemekler ikram edilir. Çocuklar ev ev dolaşıp şeker ve para toplarlar (K.1, K.48, K.49, K.53, K.83, K.86, K.131, K.132).

c) Değerlendirme

Yörede Ramazan Bayramı'nda yapılan hazırlıkların hepsi Kurban Bayramı'nda da yapılmaktadır. Yöre halkı durumuna göre kurban kesmektedir. Ergani'de kurban etiyle mangal yapma âdeti bulunmamaktadır. Kurban eti genellikle pilav üstü kavurma yapımında veya yemeklerde kullanılır.

1.2.2. Milli Bayramlar

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Milli bayramlar şehir ve kasabalarda bir coşku ve şenlik havasında kutlanır. Bu bayramlarda özellikle bugün yaşamayan eski kuruluş temsilcilerinin giydiği özel kıyafetlere rastlanır. Askeri geçitler, fener alaylarının ardından eğlenceler davul zurna eşliği ile gece geç saatlere kadar devam eder. Anadolu'nun birçok yerinde çayırlarda güreşler, koşular ve çeşitli yarışmalar düzenlenmektedir. Yarışmaların bir özelliği de ciddi olanlarının yanı sıra komik olanlarının bulunmasıdır: yumurta yarışı, çuval yarışı, eşek koşuları gibi (Boratav, 1997: 210).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde Milli Bayramlar ile ilgili çeşitli adetler vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- Ergani yöresinde milli bayramlar, özellikle ilçe merkezinde ve okullarda büyük bir sevinç ve coşkuyla kutlanır. Bayramdan üç dört gün önce okullarda öğretmenlerin rehberliğinde bayram için hazırlıklar yapılır. Okul ve sınıflar temizlenir, okul bayraklarla süslenir, o gün okunacak yazılar ve şiirler hazırlanır. Müzik grubu oluşturulur. Şiirleri ve yazıları okuyacak olan öğrenciler belirlenir ve bol bol prova yaptırılır. Bayram sabahı okul bahçesinde öğrenciler toplanır. Bir dakikalık saygı duruşu ve İstiklal Marşı'nın okunmasından sonra günün anlam ve önemini belirten konuşma yapılır ve ardından sırayla şiirler, yazılar okunur, şarkılar söylenir. Tören bittikten sonra öğrenciler dağılırlar (K.1, K.48, K.83, K.88, K.124, K.125).
- İlçe merkezinde ise kutlamalar, merkez okulların katılımıyla ilçe meydanında yapılır. Okullardan öğretmenleri eşliğinde getirilen öğrenciler "Cumhuriyet Meydanı"na toplanırlar. Bu kutlamalara halk da katılır. Kutlamalar, kaymakam, belediye başkanı, ilçe milli eğitim müdürü, jandarma komutanı, diğer yöneticiler ve askerler törende bulunurlar. Günün önemini içeren konuşma kaymakam tarafından yapılır. Ardından yazılar ve şiirler okunur. Tören bittikten sonra herkes dağılır 23 Nisan ve 19 Mayıs Bayramları stada gidilerek ve orada şenliklerle kutlanır (K.124, K.125, K.131, K.132).

c) Değerlendirme

Yörede milli bayramlar genellikle ilçe merkezinde ve okullarda kutlanır. Sınıflar süslenir, günün anlam ve önemini belirten konuşmalar yapılır, şiirler okunur.

1.2.3. Kandiller

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Kandiller, Müslümanlarca kutsal sayılan ve kutlanan berat, miraç, regaip ve mevlit kandilidir (TS, 2005: 1060). Kandiller günümüzde bayram olarak kutlanmamaktadır. Geleneklere bağlı ailelerde kandil çöreği yeme ve yakınların kandilini kutlama şeklinde devam etmektedir (Boratav, 1997: 210).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde üç aylar içinde yer alan Regaip, Miraç, Berat ve Mevlit Kandili'ne oldukça önem verilmektedir.

Yörede kandillerle ilgili yapılan bazı adet ve inanmalar bulunmaktadır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- Kandillerde oruç tutulur (K.48, K.49, K.53, K.83, K.86, K.108, K.131, K.132).
- Mezarlığa gidilir (K.53, K.83, K.84, K.86, K.87, K.92, K.131, K.132).
- Namaz kılınır (K.48, K.50, K.84, K.85, K.88, K.131, K.132).
- Erkekler camiye gider, kadınlar ise bir komşunun evinde toplanırlar. Kuran-ı Kerim, Yasin okunur dua edilir, salâvat getirilir. Hayırlı sohbetler yapılır (K.48, K.53, K.83, K.84, K.86, K.88, K.108, K.131, K.132).
- Fakirlere hediye alınır, sadaka verilir (K.48, K.50, K.83, K.86, K.92, K.94, K.109, K.131, K.132).
- Kandil öncesi kandil çöreği, kek, tatlı yapılır. Bisküvi, şeker alınır. Bu yiyecekler ya camidekilere ya da çevredeki çocuklara dağıtılır (K.48, K.49, K.53, K.83, K.84, K.86, K.108, K.118, K.131, K.132).
- Osman Dede ziyaretine gidilip, hayırlı dileklerde bulunulur (K.83, K.84, K.86, K.87, K.88, K.92, K.94).
- Büyüklerin ve akrabaların telefonla kandilleri kutlanır (K.83, K.85, K.87, K.88, K.92, K.109, K.120, K.131).

c) Değerlendirme

Ergani'de kandillere çok önem verilmektedir. Kandilden bir gün önce yiyecekler hazırlanır, kandil çöreği yapılır. Kandil günü, mezarlıklara gidilir, mezarlıkta da çocuklara bisküvi, lokum ya da çikolata verilir. Yapılan yiyecekler komşulara, akrabalara dağıtılır Kandillerde namaz kılınır, oruç tutulur. Bu günlerde günahların affolunacağına inanıldığı için bol bol dua okunur.

1.2.4. Kutsal Aylar, Günler

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Üç aylar diye adlandırılan Recep, Şaban ve Ramazan ayları Müslümanlar tarafından önemlidir. Muharrem ayının içinde en önemli gün aşure günüdür. Aşure günü, Muharrem ayının onuncu günüdür. Bu günlerde insanlar aşure yaparak

komşulara, esnafa dağıtırlar. Kadir gecesi ise Kuranın tamamlandığı son gün olup ramazan ayının sonlarına doğrudur. İnsanlar bu gecenin faziletinin fazla olduğunu düşünerek sabaha kadar namaz kılıp dua ederler.

Eskiden oruç tutanlar, uzun yaz gecelerine rastlayan ramazanlarda, hemen uyumayıp sabaha karşı yenen sahur yemeğini beklerlerdi; böyle olunca da teravih namazından sahur zamanı arasındaki süre türlü eğlencelerle geçerdi (Boratav, 1997: 209).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

İslam dinine göre önemli sayılan aylar ve günler bulunmaktadır. Ergani yöresinde önemli aylar: Şaban, Muharrem, Recep, Şevval Ayı olup; önemli günler ise Kadir gecesi ve Aşure günüdür.

Ergani yöresinde kutsal aylar ve günlerde bazı adetler uygulanmaktadır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- Şaban, Recep ve Şevval aylarında oruç tutulur (K.48, K.49, K.53, K.83, K.88, K.108, K.118, K.131).
- Dua edilir (K.50, K.53, K.83, K.86, K.120, K.131, K.132).
- Hayır yapılır (K.86, K.87, K.92, K.94, K.122, K.132).
- Kadir gecesinde sabaha kadar namaz kılınır, Kuran-ı Kerim okunur. Dua edilerek hayırlı dileklerde bulunulur (K.48, K.49, K.84, K.85, K.92, K.109, K.118, K.132).
- Aşure günü, aşure yapılarak komşulara, esnafa dağıtır (K.83, K.84, K.86, K.92, K.94, K.124, K.131, K.132).

c) Değerlendirme

Yörede önemli sayılan aylarda ve günlerde kandillerde olduğu gibi namaz kılınıp dualar okunur.

1.2.5. Mevsimlik Törenler

Mevsimlik törenler, her yerde aynı kalmakla birlikte tabiat, hava, iklim şartlarının farklı olduğu yerlerde kutlanma zamanları değişiktir. Örneğin koç katımı, kışın kısa sürdüğü, baharın erken geldiği bölgelerde güz başlarında, baharın geç geldiği

yerlerde güz sonlarında kutlanır. Törenlerin zamanını yerli üretim şartları, bazılarının ise daha genel bir takvim geleneği belirler (Boratav, 1997: 212).

1.2.5.1. Genel Mevsimlik Törenler

1.2.5.1.1. Nevruz Bayramı

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Eski Türk toplulukları bayramlarını ilkbaharın gelişi olan Mart ayında kutlamaktaydılar. Bu ay aynı zamanda yeni yılın da ilk ayıdır. Bundan dolayı onlar bu aya "baş ay" adını veriyorlardı. Bu kelime de Farsça "nevruz" yeni gün kelimesinin tam karşılığıdır (Koca, 2002: 54).

Bir yıl içerisinde doğada baş gösteren değişiklikler insan toplumunun hayatını her zaman etkilemiş ve bunlar tarih boyunca bütün halklar tarafından çeşitli tören, ayin ve bayramlarla kutlanmıştır. Havaların ısındığı, tabiatın, hayvan ve bitkilerin canlandığı, dağların, ormanların, çimenlerin yeşillendiği ve özellikle hayvanların yavrulamaya başladığı ilkbahar mevsimi, doğal olarak insan toplumunun hayatını en çok etkileyen mevsimlerden birisi olmuştur. Geniş Türk coğrafyasında kutlanan Nevruz törenlerinin hepsinde ateşle ilgili pratikler bulunmaktadır. Bunlardan en yaygın olanı büyük ateşler yakarak üzerinden atlamaktır. İnanışa göre Nevruz ateşinden atlayanlar hastalıklarından arınır ve yıl boyunca hastalanmaz (Pirverdioğlu, 2002: 44–47). Iğdır'da nevruz kutlamaları bir hafta sürer. Tatlılar yapılır, sabah genç kızlar ağaçlara kumaş parçaları bağlarlar, ateş yakıp üstünden atlarlar (Yakıcı, 2002: 17- 18).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

- Ergani yöresinde Nevruz Bayramı oldukça önemlidir. Nevruz bayramında ateşler yakılarak, üstünden atlanır. Gençler türkü söyleyip, halay çekerler. Baharın gelişi, doğanın uyanışı coşkuyla kutlanır (K.48, K.49, K.50, K.53, K.83, K.84, K.108, K.120).

c) Değerlendirme

Nevruz Bayramı özellikle köylerde baharın gelişini kutlamak amacıyla yapılmaktadır. Ateşin üstünden atlamak temizlik ve güç olarak kabul edilir.

1.2.5.2. Özel Mevsimlik Törenler

1.2.5.2.1. Yağmur Yağdırma Törenleri

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Yağmur duası; ekim-dikim mevsimi ve yağmur mevsiminin kurak geçmesi durumunda, özellikle tarımla uğraşan ve tarımdan gelirini sağlayan toplumların, yağmur yağması için yaptıkları söz ve hareketlerden oluşan geleneksel bir uygulamadır. Geçmiş dönemlerde, tabiatın sırrını çözemeyen insanoğlu, zamanla ortaya çıkan doğal afetleri Tanrının bir cezası olarak görmüş ve korunmak için bir takım ayinlere, törenlere başvurmuştur. Bugün, İslami bir şekle bürünmüş olarak yapılan bu törenlerin temelinde Eski Türk inançları yatmaktadır. Bunlardan biri de yağmurun yağması, kuraklığın uzun süre devam ettiği zamanlarda, yeniden yağmur yağdırmak için yapılan tören ve pratiklerdir. Atlı-göçebe hayatı yaşayan, geçimini daha çok tarım ve hayvancılığa bağlı olarak devam ettiren Türk insanı için yağmur oldukça önemlidir. Yağmur bolluktur, berekettir, hayattır. Onun için yağmurun yağmaması felakettir ve önlemek için Tanrı'ya farklı şekillerde dualar edilir (Şimşek, 2003-b: 78- 79).

Türk halk gelenekleri içinde yaygın olan uygulamalardan biri de yağmur duası geleneğidir. Esasta dini bir uygulama gibi görülen bu gelenek içerik, yapı, uygulama sekli, uygulayıcıları ve amaçlan bakımından dini ve din dışı unsurları birleştiren bir özellik taşımaktadır. Yağmur duası çocuklar tarafından ya da büyüklerin katılımıyla yapılmaktadır. Büyükler arasında ve bütün köylülerin katılımıyla gerçekleşen yağmur duasında, önderlik köyün imamı ve ileri gelenlerindedir. Çocuklar ise bir araya toplanıp kurbağa yakalayıp beze sarar ve sırığın ucuna asıp ev ev gezdirirler. Bu sırada tekerleme söylerler. Ciddi bir ekonomik zorlukla karşılaşmak istemeyen Türk toplumu, çok eskiden beri uyguladığı yağmur duası geleneğini, bazen birbirine benzer, bazen de az veya çok yöresel farklarla uygulamaya devam etmektedir (Ekici, 2002: 47- 49).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Yağmur yağdırmak için yapılan törenler ve törenler çevresinde meydana gelen adet ve inanmalar çok eskilere dayanmaktadır. Özellikle, Anadolu'nun birçok yöresinin geçim kaynağı tarıma dayalı olduğu için yöre halkı için de yağmurun yağması ekinlerin büyümesi ve bereketin artması demektir.

Ergani yöresinde yağmur yağdırma törenleri ile ilgili çeşitli adet ve inanmalar vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- Yağmurun yağmasının gecikmesiyle beraber Perşembe günü ya köyün imamı ya da köyde sözü geçen, hacı olan kişi eşliğinde yüksek bir yerde, yatırın yakınlarında dua töreni yapılır. Tören sırasında herkesin abdestli olması gerekir. Törene sadece erkekler katılır, insanlar ellerini havaya doğru açarak dualar edip, Allah'tan yağmurun yağmasını dilerler (K.43, K.44, K.45, K.108, K.109, K.110).
- Canlı bir kaplumbağa ağacın dalına bağlanır ve üzerine su dökülür (K.43, K.44, K.45, K.46).
- Kırk kel adam, kırk taş alır her biri ismini söyleyerek taşı kuyuya atarlar (K.43, K.44, K.45, K.46).
- Yağmur yağması için büyük tahta çömçenin(kepçe) iki yanına kollar yapılıp, üzerine kumaş elbise giydirilir ve başına bezler sarılıp, bebek görünümü verilir. Çocuklar yaptıkları bebeği kollarından tutup kapı kapı dolaşıp mani okurlar. Ev sahibi kadınlar, bebeğin başından bir tas su dökerler (K.1, K.43, K.44, K.45, K.83, K.108, K.109, K.110, K.117).

c) Değerlendirme

Yaptığımız araştırma sonucunda, yörede yağmur yağdırma törenleri ile ilgili çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Yağmur duası, Eski Türklerdeki büyüsel ve taklide dayalı işlemlerin İslamiyet'in kabulünden sonra İslami öğelerle sentezlenmesidir. Çömçe gelin ve kaplumbağa daha çok taklide dayalı olmakla birlikte kırk kel adam ve kırk taş ritüeli ise Eski Türklerdeki formülistik sayılarla açıklanabilir. Yağmur duası uygulamaları esasta ekonomik kaygılardan kaynaklanan bir uygulamadır. Temel geçim kaynağının tarım olduğu bölgede, yağmur yağmaması mahsulün az olması ve dolayısıyla yöre halkının ciddi bir sıkıntı çekmesine yol açacaktır.

1.3. Halk İnanışları

Halk inanışları, halkın yaşanılan gerçek dini hayatını yansıtan, dinin halka göre algılanış ve hayata geçiriliş biçimidir. Kültür, bir toplumun geleneği, yaşama biçimini oluşturur, kültürlerin kaynağı ise halk kültürüdür. Milli özellikleri taşıyarak yabancı kültürlerden ayrılan halk inançları ise halk kültürünü oluşturan unsurların başında gelmektedir (Kalafat, 1999: 88- 90).

1.3.1. Yatırlarla ve Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanışlar

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Eski Türler, İslamiyet'i kabul etmeden önce birçok inancı ve dini benimsemiştir. Ölen atalarının geride kalanlara kötülüklerinin dokunabileceği inancı, onlara karşı duydukları saygı ve minnettarlık duygusu atalar kültürünün temelini oluşturmaktadır. Yaşarken halk arasında benimsenen yetenekleri öldükten sonra önemini yitirmemektedir. Bu sebeple belirli zamanlarda bu kişilerin ruhlarına saygı için kurban ve adak adama bir pratik haline gelmiş, ataların maske ve figürleri yapılmış, isimlerine tören ve bayram düzenlenmiştir. Böylece ataların öfkelenmeyeceğine ve topluma iyiliğinin dokunacağına inanılmıştır (Örnek; 1998, 94- 95). Anadolu insanı Şamanizmin kalıntısı, inançların uzantısı ve eskiden beri devam eden geleneklerin de etkisiyle Allah'ın sevgili kulları olarak gördükleri ermiş, veli kişileri ya da Allah'a daha yakın hissettikleri insanları ulaştırmışlar ve onlara büyük saygı gösterip zor anlarında bunlardan yardım ummuşlardır (Yardımcı, 1999: 384).

İslamiyet'te ölüden yardım bekleme yoktur. Ancak, eski inançta ataların ruhlarına saygı duyma İslamiyet'te de varlığını, sürdürmeye devam etmiştir. Bu bakımdan ölen bu velilerin mezarları halk tarafından yatır ve türbe haline getirilerek bazı dileklerin kabul edilmesi için yardım umulan yerler haline getirilmiştir (Artun, 2005, 100). İslamiyet'te ölüden medet ummak yoktur. Veli kültü, pagan kültürüyle ilgisinden dolayı yasaklanmış olmasına rağmen varlığını sürdürmüştür. Şamanist Türkler, Şamanların ruhlar ve gizli güçlerle ilişki kurup onlara istediklerini yaptırdıklarına inanırlardı. Bu işlev, İslamiyet'te evliyaları istekleri Allah'a iletmelerine dönüşmüştür (Ocak, 1984: 7).

Türbelerde, mübarek günlerde mumlar dikilir ve yakılır. Eskiden çul bağlanır, adaklar adanırdı. Bazılarında kurban kesilir, fakirlere dağıtılır. Ağaçlara dokunulmaz, çevresi temiz tutulur (Abdülkadiroğlu, 1997, 172).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde yatırlar ve ziyaret yerleri ile ilgili çeşitli adet ve inanmalar vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- Yöredeki ziyaret yerleri şunlardır: İlçe merkezindeki Zülküfül Peygamber, Şıh Şükrü, Dedüğü Baba; Kızılca Köyü'nde bulunan Enüş Peygamber, Hasan Köyü'nde bulunan "Arap Ziyareti" ve "Yukarı Ziyareti", Sallıca Köyü'nde

bulunan " Osman Dede" ve "Şeyhmal Ziyareti" Aşağı Gedicik Köyü'nde "Ulu Eren" ve "Melüs Hoca Ziyareti" (K.65, K.67, K.68, K.108, K.109, K.117, K.118, K.131, K.132).

- Çocuğu olmayan kadınlar çocuklarının olması için giderler (K.1, K.2, K.16, K.29, K.65, K.67, K.68).
- Her türlü hastalığa şifa bulmak için gidilir (K.1, K.14, K.40, K.53, K.108, K.109, K.110).
- Hayırlı bir eş ya da iş bulmak için gidilir (K.83, K.87, K.88, K.92, K.94, K.124, K.131).
- Askere giden gencin sağ salim geri dönmesi için gidilir (K.48, K.49, K.50, K.124, K.125, K.130, K.131).
- Ziyaret yerlerinde dua edilir, dilekte bulunur. Ziyaretin taşı alınır, ağrıyan yerlere sürülür. Ziyaret toprağı bir beze sarılıp eve ya da hasta olan kişinin boynuna asılır (K.48, K.49, K.50, K.53, K.108, K.117, K.120, K.122).
- Şıh Şükrü Ziyaretine adağı olanlar ciğerli pilav yapıp getirir ve ziyarete gelenlere dağıtır (K.124, K.125, K.130, K.131, K.132).
- Eşiyle arası kötü olanlar, tekrar huzurlu bir aile yaşantıları olması için giderler (K.124, K.125, K.127, K.130, K.131, K.132).
- Bazı ziyaretlerde iki rekât namaz kılınır, bir gece orada uyunur ve rüyaya yatılır (K.1, K.16, K.29, K.118, K.122, K.124, K.125).
- Ziyaretin etrafındaki ağaçlardaki ağaçlara da saygı gösterilir ve ağaçlara zarar verilmez (K.124, K.125, K.126, K.130, K.131, K.132).

c) Değerlendirme

Yaptığımız araştırma sonucunda yörede ziyaretlere her türlü hastalık, istek ve sıkıntı için gidilebilmektedir. Ziyaretler, genellikle tepelik ve yüksek yerlerde bulunmaktadır. Ziyaretlerin yükseklerde olması insanlar tarafından daha fazla saygı duyulmasını sağlamaktadır. Orada yatan erenlerin Allah'a daha yakın oldukları düşünülmektedir.

Türbe, yatır ve ziyaretlere bu kadar önem verilmesi, İslamiyet'ten önceki ataların öldükten sonra da ruhların yaşadığına ve insanlarla ilişkilerini koparmadıklarına inanmaları ve ataların ruhlarını hoş tutmak için kurban ve adaklar adamaları ile açıklanabilir. İslamiyet'ten önceki atalar kültü İslamiyet'in kabulünden sonra bir takım

dini değişikliklerle veli kültü içinde karşımıza çıkmaktadır. Ziyaretin taşlarına ve toprağına dokunma atalar kültü ile ilgiliyken dua okuma, namaz kılma gibi öğelerde İslamiyet ile ilgilidir. Ziyaretlerin başlarında duran ulu ve büyük ağaçlara da saygı duyulmakta ağacın yapağına dahi dokunulmamaktadır. İslamiyet'ten önce ağaçlar güçlü ve koruyucu olması sebebiyle önemsenmiş olup İslamiyet'ten sonra da ziyaretlerde yatan velilerle özdeşleştirilmiştir. Bu sebeple ağaçlara saygı duyulmuş ve asla zarar verilmemiştir.

1.3.2. Kurban / Adak

a) Türk Halk Kültürü'nde;

İbadetin önemli bir bölümünü oluşturan kurban, doğaüstü güçlerle barış içinde olmak, onların verdiklerine teşekkür etmek ve onlardan bir şey istemek için sunulur. Kurbanı sunma, şekli ve niteliğine göre değişmektedir. Hayvan kesmek, yiyecek ve içecekleri mezarlara ya da kutsal sayılan yerlere bırakmak bunlar arasında sayılabilir. İlkeller, Gök tanrılarına kurban sunmak için yüksek yerleri, yer tanrıları için toprağın üstü ya da içi seçilir (Örnek, 1988: 87- 88).

İslâm'da kurban önceki din ve kültürlerde farklı şekil ve amaçlarla da olsa varlığını sürdüren ve Cahiliye toplumunun dini hayatında önemli bir yeri olan kurban âdetinin İslâm dininde mali ve sosyal nitelikleri bir arada bulunduran bir ibadet halini almıştır. Kurban ibadetinin özü ve biçimselliği dini bildirime dayanır. Kişi kurban kesmekle Allah'ın emrine boyun eğmiş ve kulluk bilincini koruduğunu canlı bir biçimde ortaya koymuş olur. Bunu yaparken de malını insanlara yararlı olacak tarzda gerçekleş-tirmesi istenmiştir. Kurban toplumda kardeşlik, yardımlaşma ve dayanışma ruhunu canlı tutar; sosyal adaletin gerçekleşmesine katkıda bulunur. Özellikle et satın alma imkânı bulunmayan veya çok sınırlı olan yoksulların bulunduğu ortamlarda onun bu rolünü daha belirgin biçimde görmek mümkündür.

Bu kurbandan ayrı olarak yine ibadet niyetiyle kesilen ve literatürde çok defa özel isimlerle anılan başka kurban çeşitleri de vardır. Bunun başında adak kurbanı gelir. Adak kurbanı, dinen mükellef olmadığı halde kişinin Allah'a karşı söz vermesi üzerine yaptığı kurbandır. Etinden yararlanma şartları yönüyle adak kurbanı, diğer kurbanlardan farklılık gösterir. Çocuğun doğumunun ilk günlerinde kesilen kurbanı, ölen kimse adına kesilen ve halk arasında "kabir kurbanı" olarak da bilinen kurban, hac yapanların kestikleri şükür kurbanı, hac ve umrede yasağının ihlâli halinde gereken ceza ve kefaret

kurbanı da temelde ibadet amaçlı; hayvan kesimleridir. Yine vasiyetinin ya ada adağının bulunması halinde ölen kimse için kurban kesilmesi gerekir ve kesilen kurbanın etinin tamamı fakirlere dağıtılır (Bardakoğlu, 2002: 436- 437).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde kurban kesme ve adak ile ilgili çeşitli uygulamalar bulunmaktadır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- Kurbanlar, genellikle ziyarete adanırlar. Ziyaretten istenen gerçekleştiği takdirde kesilecek olan adak ziyarete adanır (K.1, K.2, K.47, K.85, K.125, K.131).
- Kurban adama kazadan, beladan, nazardan, pis nefesten ve kötülüklerden korunma amaçla yapılmasının yanı sıra, bir dileğin gerçekleşmesi sonucunda da yapılabilmektedir (K.2, K.12, K.16, K.48, K.50, K.83, K.86, K.131).
- İnsanlar her şey için (hastalığına şifa bulma, iyi bir iş, hayırlı bir eş bulma, çocuk sahibi olma vb.) kurban adarlar ve dileklerinin yerine gelmesinden sonra kurbanı kesip, etini fakirlere dağıtırlar (K.1, K.2, K.53, K.83, K.108, K.122, K.125, K.131, K.132).
- Adak olan kurban, bilen bir kişi tarafından İslami usullere göre kesilir ve kurban kanı kuyu açılarak içine akıtılır. Kurban kanının etrafa dağılmasının günah olduğuna inanılır (K.48, K.49, K.50, K.83, K.88, K.92).
- Adakta bulunan kişi kurban etinden yiyemez. Adak en az yedi eve dağıtılır (K.2, K.12, K.48, K.83, K.96, K.98, K.104, K.107, K.131).
- Kişinin dileğinin olması sonucunda adak, mümkünse hemen yerine getirilmelidir aksi takdirde insanın başına büyük felaketlerin geleceğine inanılır (K.1, K.2, K.48, K.49, K.84, K.85, K.100, K.102, K.105, K.106).

c) Değerlendirme

Yörede adak adama her türlü amaç için yapılabilmektedir. Yöre halkı adak adamanın nazar, bela, kaza ve uğursuzlukları kovduğuna inanmaktadır. Bu sebeple dilek gerçekleşmiş ise adak hemen yerine getirilmelidir. Aksi takdirde kişinin başına çok büyük felaketler gelebilir.

1.3.3. Ocaklar

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Ocak, belirli bir veya birkaç hastalığı iyileştirrne gücünde olan bu işte uzmanlık edinmiş kimseyi gösterir. Ocaklı kimseler hastalıkları sağaltma yöntemlerinde genellikle büyü işlemlerini kullanırlar; bunun yanında hastaya belirli şeyleri yedirip içirmek, vücudun ağrıyan yerlerine çeşitli maddeler sürmek, bağlamak gibi ilaçları kullanırlar. Ocaklı olan kimseler, genellikle bir türbe ya da yatırın yakınlarındaki köyün halkındandır; bu kişilerin ermişin soyundan geldiklerine inanılır. Ocaklı erkek ya da kadın olabilir. Erkek hastalara erkek ocaklılar, kadınlara da kadın ocaklılar bakar (Boratav, 1997: 113- 114).

Türkler kitleler halinde İslamiyet'i kabul etmişlerdir; ancak bu dini benimsemeleri onların eski inanç ve pratiklerinden vazgeçmeleri anlamına gelmemektedir. Türkler eski inançlarındaki pratikleri İslamiyet'le bağdaştırarak bu inançların yaşamasına vesile olmuşlardır. Anadolu insanı Şamanizm'in kalıntısı, inançların uzantısı ve eskiden beri devam eden geleneklerin de etkisiyle Allah'ın sevgili kulları olarak gördükleri ermiş, veli kişileri ya da Allah'a daha yakın hissettikleri insanları ulaştırmışlar ve onlara büyük saygı gösterip zor anlarında bunlardan yardım ummuşlardır (Yardımcı, 1999: 384).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde ocaklar ile ilgili farklı adet ve inanmalar vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- Ocak, uzun yıllar boyunca babanın el vermesiyle oğullarına devredilen yani posta oturan, her türlü hastalığa ve derde çare olan kişilerin bulundukları yere verilen addır (K.65, K.83, K.108, K.124, K.125, K.131, K.132).
- Ocaklı olan kişilere her türlü hastalığa çare bulmak, çocuk sahibi olmak, nazar, büyüyü engellemek, korkuyu yenmek için gidilmektedir (K.1, K.2, K.40, K.48, K.65, K.66, K.108, K.110. K.122, K.124, K.131, K.132).
- Kötekan yakınlarındaki ocağa ya Salı sabahı ya da Çarşamba öğleden sonra gidilir. Sıkıntının giderilmesi için buraya üç hafta üst üste gelinir. Kimi zaman ocağın olduğu yerde uyunur. Hoca, hasta olan kişinin ağrıyan yerlerine bastonunu veya dedelerden kalma bir çift patiğini sürer. Muska yazar, hastanın

başına elini koyup dua eder, üfler, hastaya okunmuş su verir (K.1, K.2, K.3, K.26, K.40, K.65, K.67, K.108, K.109, K.124, K.131, K.132).

- Hançerli Köyü yakınlarındaki Aliye Nine'ye bir tür deri hastalığı olan temre için gidilir. Temrenin üstü tükürük değdirilen kalemle çizilir ve dua okunur (K.53, K.54, K.55, K.57).
- Yörede ocaklı olarak bilinen kişilerin sayısı fazla değildir (K.124, K.125, K.126, K.130, K.131, K.132).

c) Değerlendirme

Yaptığımız araştırma sonucunda, yörede herhangi bir hastalık ve sıkıntı sonucunda doktordan önce ocaklı kişilere gidildiğini tespit ettik. Ocaklı kişilere son derece saygı duyan yöre halkı, hocanın verdiği reçeteye de eksiksiz uymaktadır. Ocağa hiç eğitim almamış insanların yanı sıra eğitimli insanlar da sıklıkla gitmektedir. Bu durum, Türklerin İslamiyet'in kabul etmeden önceki şamanların yaptığı büyüsel sağaltmaların, İslamiyet'in kabulünden sonra yerini, aynı sağaltma işlemini yapan ocaklı kişilere devretmesiyle açıklanabilir. Ocaklı kişiler, şamanlardan farklı olarak İslami motiflerden olan dua okuma ve muska yazma gibi işlemleri yapmaktadır.

1.3.4. Nazar- Nazarlık

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Nazar "göz değme, bakma, göz atma" anlamına gelmektedir (Devellioğlu, 1998: 811). İnsanoğlunun kontrolü dışında gelişen olaylardan biri olan "göz değmesi-nazar" olayı ve buna bağlı olarak gelişen inanç ve pratikleridir. Belli kimselerde bulunduğuna inanılan kişilere, eve, hayvana veya eşyalara zarar verebilen, bakışlarla dışa fırlayan çarpıcı, zarar verici kimi zaman da öldürücü güç olarak tanımlanır Nazar sadece insana değil, canlı-cansız tüm varlıklara etki edebilmektedir. Bu durumdan sakınmak için de insanlar çeşitli pratikler geliştirmiştir. Nazarı sözle savmak, kurban kesmek, çeşitli vücut hareketlerinde bulunmak ve tütsülenmenin yanı sıra, üzerlerinde veya mal varlığının üzerinde nazarlık, muska, nazar taşı, kemik, hayvan tüyü, bitki ve ağaç dalı gibi kutsal ya da uğurlu sayılan unsurları taşımak bu pratiklerin farklı uygulanışlarıdır. Nazar inancının ilkel dönemlerden beri varlığını sürdürmektedir, bunun yanında uygulamaların bir kısmı Türklerin Gök Tanrı inancından, Şamanizmin etkisinden

gelmektedir. İslam dininde de nazar inancının yer almakta ve bununla ilgili "Nazar duası" da bulunmaktadır (Gökdemir, 2002: 61- 63).

Tütsülemek, nazardan korunmak için yapılan bir uygulamadır. En çok mavi gözlü ve sarı saçlıların nazarının değdiğine inanılır. Nazara uğradığı düşünülen kimse yakılan maddenin dumanına tutulur (Kaya, 2001: 217).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde nazara inanma ve nazarı önlemeye karşı yapılan farklı uygulamalar bulunmaktadır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- Yörede nazara inanılır. Nazar için "nazara uğramak, nazara gelmek, göze gelmek, göz değmek" gibi ifadeler kullanılmaktadır. Nazarın insana, hayvanlara, eşyaya, ekinlere değdiğine ve nazar değen insan ya da hayvansa hasta edeceğine; eşya ya da ekinse zarar göreceğine inanılır. Gözü renkli olan, çok seven, içi hasis olup kötü gözle bakan insanların nazarı daha çok değer (K.2, K.53, K.65, K.67, K.83, K.108, K.109, K.124, K.131).

Nazardan korunmak için yapılan uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Üste nazar boncuğu takılır (K.1, K.2, K.13, K.45, K.48, K.53, K.65, K.108, K.124, K.131, K.132).
- Bebeğin yüzüne mavi örtü örtülür (K.47, K.48, K.50, K.53, K.66).
- Nazar muskası yazdırılır ve taşınır (K.1, K.2, K.13, K.16, K.40, K.53, K.65, K.67, K.108).
- Çocuklara karaçalı ya da hurma çekirdeğinin etrafı işlenir, takılır (K.1, K.2, K.16, K.43, K.45, K.65, K.108, K.124).
- Çörek otu bir beze konur ve taşınır (K.43, K.45, K.46, K.65, K.124, K.125).
- Bir kişiye, hayvana ya da eşyaya bakıldığında "maşallah" denir (K.1, K.43, K.45, K.48, K.50, K.108, K.110, K.131, K.132).
- Nazarı değen kişilerden uzak durulur (K.48, K.50, K.108, K.109).
- Hasat mevsiminden sonra buğday meydana dökülür ve ortasına dikenli bir değnek konur (K.108, K.109, K.110, K.124, K.125).
- Hocaya yazdırılan muska parçalanıp suya konulur. Sonra o su hayvanların suyuna ve evdeki içme suyuna eklenir (K.1, K.2, K.12, K.13, K.16, K.40).

- Evin girişine nal, kuru hayvan kafası, kuru hayvan pisliği, nazar ayeti asılır (K.48, K.50, K.53, K.124, K.125, K.131).
- Sey takılır (K.43, K.44, K.45, K.46, K.124, K.125).
- Sağ kalça çimdiklenir (K.43, K.44, K.45, K.46, K.131, K.132).
- Evden çıkan kişiye nazar değmesin diye cebine saç dibine gizlice biraz tuz dökülür (K.124, K.125, K.131, K.132).
- "Elem tere fiş kem gözlere şiş" denir (K.43, K.44, K.45, K.46).
- " Tü tü tü kırk bir kere maşallah, nazarlardan korusun Rabbim inşallah" denir (K.43, K.44, K.45, K.46).
- Nazar duaları okunur (K.108, K.109, K.110, K.131, K.132, K.133).
- Üste yedi kez "Ayete'l Kürsi" okunur (K.124, K.125, K.127, K.130, K.131, K.133).

Nazar, değen insan, hayvan ya da eşyayı nazardan kurtarmak için yapılan uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Nazar değen kişi hocaya götürülür, okutulur (K.1, K.2, K.16, K.41, K.53, K.108, K.124, K.131, K.133).
- Kurşun döktürülür (K.1, K.29, K.40, K.65, K.68, K.109, K.125, K.133).
- Tuz nazara uğrayan kişinin başında üç kez gezdirilir ve ateşe atılır (K.47, K.48, K.50, K.65, K.67, K.108, K.124, K.131, K.133).
- Nazar eden kişinin giysisinden ya da ayakkabısından gizlice bir parça alınır ve yakılır (K.65, K.67, K.68, K.131, K.132).
- Ziyaret toprağından alınır, eve serpilir (K.1, K.2, K.13, K.16, K.29, K.40, K.41)
- Nazarı değen kişinin ayakkabısı bir iple gizlice ölçülür, ateşte yakılır (K.124, K.125, K.127, K.130, K.131, K.132).
- Muska yaptırılır, taşınır (K.43, K.45, K.46, K.124, K.125, K.131, K.132).
- Kişi "bana nazar değdi" derse nazarın yarısı çıkar (K.124, K.127, K.130, K.131, K.132).
- Nazarı değen kişinin ismi bir kâğıda yazılır ve ateşe atılır (K.47, K.48, K.49, K.50).
- Demir bir halka, ipe geçirilir ve boyna asılır (K.43, K.44, K.45, K.46).

c) Değerlendirme

Ergani yöresinde nazara inanılmakta ve nazardan kurtulmak için değişik uygulamalarda bulunulmaktadır. Bu uygulamalardan dua okuma, muska yaptırma, hocaya gitme gibi şeyler İslami motifler arasında olmasına karşın evlere kuru hayvan kafası, nal asma; tuz, ip, giysi ya da ayakkabı parçasını ateşte yakma daha çok büyüsel işlemler olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.3.5. Büyü

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Büyü özündeki düşüncelere büyüsel işlemlerin amaçlarına ve psikolojik durumlara göre farklı bölümlere ayrılmaktadır. Bunların başlıcaları; taklit, temas büyüsü; ak ve kara büyü; aktif ve pasif büyü vb.' dir.

Taklit büyüsünde en fazla yakma, parçalama ve kesme gibi uygulamalar görülür. Bu büyü çeşidini yaparken zarar görmesini istenen kişinin resmi ya da hamurdan, çamurdan, bal mumundan yapılmış figürü kullanılır. Temas büyüsünde ise saç, kirpik, diş, tırnak vb. öğelerin yanı sıra insana ait olan kıyafetinden parçalar da kullanılmaktadır. Ak büyü, insanların iyiliği için yapılan hastalığı, ölümü ve doğal afetleri önlemeye yarayan faydalı büyüler iken insana, mala ve eşyaya zarar veren büyüler ise kara büyü olarak adlandırılmaktadır. Özellikle sevenleri, karı kocayı birbirinden ayırmak, evine ve malına mülküne zarar vermek, ölüme hastalığa, sakatlığa sebep olmak kara büyü ile yapılan uygulamalar arasındadır (Örnek, 1988: 141–145). İp bükme, ipe düğüm atma, kolları ve parmakları bağlama, kilit kapama Türk halk inançlarında büyü yöntemleridir (Kalafat, 2006: 165).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde büyü ile ilgili değişik adet ve inanmalar vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- Yörede büyü yaptıran ve büyüye inanan insanlar vardır (K117, K.118, K.124, K.126, K.131).
- Büyü yoktur (K.47, K.48, K.49, K.50, K.53).
- Büyüler kişiyi hasta edip öldürmek, karı-koca arasını bozmak, sevdiğinin başkasıyla evlenmesini engellemek, çiftlerin çocuğunun olmasını engellemek ya

da çiftlerin arasını düzeltmek, sevdiğine kavuşmak, kocayı eve bağlamak, kısmet açmak için yapılabilir (K.117, K.118, K.119, K.122, K.131, K.132).

Büyüleri yapılış amaçları bakımından Pertev Naili Boratav'ın ve Sedat Veyis Örnek'in büyü sınıflamalarından yola çıkarak şu bölümlere ayırarak sıraladık:

1) Karı-koca arasını bozmak için yapılanlar büyüler;

- Demir bir kaşık hocaya okutulup, çiftin evine atılır (K.117, K.118, K.119,K.120, K.122).
- Mezardan alınan toprak çiftin kapısının önüne dökülür (K.108, K.109, K.117, K.120, K.122).
- Hocaya muska yazdırılır (K.108, K.109, K.117, K.118, K.119, K.122).
- Tahta kaşık birbirine ters bağlanır (K.108, K.109, K.127, K.130, K.131).
- Domuz yağı çiftin gizlice yatağına sürülür (K.108, K.109, K.124, K.130, K.131, K.132).
- Leylek pisliği ile muska yapılır, gizlice evin bir odasına bırakılır (K.108, K.109, K.124, K.125, K.126).
- Nala dua yazılır, ateşe atılır. Nal kızdıkça karı koca da birbiriyle kavga ederler (K.124, K.125, K.127, K.130).
- Bir demir parçasına dua yazılır, derin suya atılır. Karı-koca su gibi birbirinden soğur (K.124, K.125, K.126, K.127, K.130).
- Köpek pisliği bir beze sarılır, yorganın arasına konur (K.43, K.44, K.45, K.46).
- Üstüne dua okunan iki parça ekmek, sabah ezanıyla birlikte biri kediye diğeri de köpeğe yedirilir (K.43, K.44, K.45, K.46).
- Etten yapılan bebeğin üstüne kırk iğne batırılır sonra bir bezin içine konup gelinin evine bırakılır. Et çürüdükçe damat hastalanır, aile mutsuz olur (K.83, K.84,K.85, K.87,K.88).

2) Kocayı eve bağlamak için yapılanlar büyüler;

- Hocaya yazdırılan muska gizlice erkeğin ceketinin iç cebine dikilir (K.65, K.67, K.68, K.131, K.132).
- Erkeğin iç çamaşırı üstüne okutulur, bir gün güneşe asılır, Cuma günü giydirilir (K.117, K.118, K.119, K.120, K.122).

3) Dil bağlamak için yapılanlar büyüler;

- Dili bağlanması istenen kişinin resminin üstüne okutulur (K.117, K.118, K.120, K.122).
- Okunmuş kuru ekmek, kara eşeğe yedirilir (K.117, K.118, K.119, K.122).
- Eşek beyni yedirilir (K118, K.119,K.120, K.122).
- Okunmuş un ile dil şeklinde yapılan ekmek yedirilir (K.125, K.127, K.131, K.132).

4) Evlenen çiftin bebeği olmasın diye yapılanlar büyüler;

- Domuz yağıyla yapılan hamur bebek, çiftin yatak odasına gizlice bırakılır (K.43, K.44, K.45, K.46).

5) Hastalık için yapılanlar büyüler;

- Hastalık niyetiyle okunmuş ekmek, evin köpeğine yedirilir (K.43, K.44, K.45, K.46).
- Kişinin herhangi bir eşyası ya da saçından bir tel alınarak mezarlığa gömülür (K.124, K.125, K.130, K.131, K.132).
- Papaza İbranice yaptırılan büyü ölümcüldür ve bozulması imkânsızdır (K.83, K.84,K.85, K.87,K.88).

6) Kısmet bağlamak için yapılanlar büyüler;

- Nal okutulur, kör kuyuya atılır (K.124, K.125, K.131, K.132).
- Yeni bir asma kilit hocaya kapattırılır (K.124, K.125,K.126, K.131, K.132).

7) Bereketi kaçırmak için yapılanlar büyüler;

- Domuz yağı evin kapısına sürülür (K.124, K.125,K.126 K.131, K.132).

8) İşin tez olması için yapılanlar büyüler;

- Evin kapısının tokmağına kırmızı kurdele bağlanırsa düğün tez olur (K.126, K.127, K.130, K.131, K.132).

Büyülerin etkilerini gidermek için yapılan bazı uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Evde bulunan büyü, ateşe atılır (K.43, K.45, K.46, K.108, K.109, K.124).
- Bulunan muska suyla yıkanır, su kör kuyuya dökülür (K.43, K.44, K.45, K.46).
- Çamaşır suyuyla yıkanır (K.118, K.119, K.122, K.131, K.132).
- Akan suya atılır (K.108, K.109, K.124, K.125).
- Hocaya okutulur veya aksi tesirde büyü yaptırılır (K.1, K.2, K.108, K.109, K.118, K.119, K.124, K.125).
- Muska yaptırılır (K.1, K.2, K.65, K.67, K.68, K.108, K.109).
- Okunmuş ekmek sabah aç olan hayvanlara yedirilir (K.65, K.67, K.68).
- Toprağa gömülür (K.108, K.109, K.117, K.118).
- Sirkeyle yıkanır (K.117, K.118, K.119, K.122).

c) Değerlendirme

Yaptığımız araştırma sonucunda, yörede büyüye büyük oranda inanıldığını tespit etmiş bulunmaktayız. Yapılan büyüler farklı çözümlerle etkisiz hale getirilmektedir. Bunlardan büyüyü hocaya götürme, karşı büyü yaptırma, üstüne dua okutma İslami motiflerle; büyüyü ateşe, akan suya, kör kuyuya atma, çamaşır veya sirke suyuyla silme gibi işlemler ise büyüsel nitelikli uygulamalar olarak açıklanabilir.

1.3.6. Uğur / Bereket

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Uğur, bir nesnenin, bir hayvanın, bir kişinin, bir işin, bir zamanın, bir yerin özündeki iyiliği, mutluluğu, bereketi olumlu niteliği ve gücüdür. İnsanlarda uğurlu olanları yeğlemek, uğursuz olanlardan kaçınmak veya onlardan gelecek olumsuzlukları giderme yöntemlerine dikkat edilir. Bereket ise iyi, faydalı şeylerin, mal, para ve yiyeceğin artışı anlamına gelmektedir. Tabiat koşullarını etkileme işlemlerinin birçoğu bereketi sağlamak amacını güder (Boratav, 1997: 95).

Diyarbakır'da uğur ve berekete inanılmaktadır. Yörede bununla ilgili farklı uygulamalar ve inanmalar vardır. Göz yeşil olursa, Peygamber düşmanıdır, uğursuz bilinir. Geceleyin tırnak kesilmez. Bir odanın veya evin süprüntüsü geceleyin dışarı atılmaz, o evin hayır ve bereketinin azalmış olacağına inanılır. İki dinî bayram arasında nikâh kıyılmaz. Bu nikâhın uğur getirmeyeceğine inanılır. Konuşurken veya bir şey temenni edilirken aksırılırsa o işin olacağına işaret sayılır. Eşiğe basmak iyi değildir. Ateşe su dökerek söndürmek caiz değildir. Ateş kutsal sayılır (Beysanoğlu, 1992: 107).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde uğur ve bereket için yapılan bazı uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Eve bereket duası asılır. Bereketin artması için dua edilir (K.43, K.47, K.108, K.118, K.121, K.122, K.124, K.131).
- Buğday sapları beze sarılıp evin yüksekçe bir yerine asılır (K.1, K.47, K.48, K.65, K.67, K.109, K.119, K.120, K.132).
- Hocaya muska yaptırılır, eve asılır (K.43, K.45, K.65, K.67, K.68, K.124, K.125).
- Evin bereketi için fakire sadaka verilir (K.1, K.2, K.7, K.10, K.29, K.31).
- Her işe başlarken besmele çekilir (K.1, K.2, K.7, K.10, K.13, K.16, K.29).
- Mevlitte bir tepsi içinde çay bardaklarında biraz tuz, şeker, pirinç, bulgur ve çörek otu getirilir. Hoca bunların üstüne okuyup üfler. Sonra herkes sırayla bunlardan azar azar alır, evlerindeki erzak çuvallarının üstüne bereketi artsın diye ekler (K.53, K.108, K.109, K.118, K.119, K.124, K.131, K.132).
- Evden akşam vakti tuz veya maya verilmez (K.124, K.125, K.126, K.130, K.131, K.132).
- Evin içinde şemsiye açılıp kapatılmaz. Ev halkının başına bir uğursuzluk geleceğine inanılır (K.1, K.2, K.4, K.29).
- Akşam kara kazan ya da siyah olan şeyler verilmez, uğursuzluk olduğuna inanılır (K.124, K125, K.131).
- Abdestli gezilir (K.47, K.48, K.49, K.50).
- Namaz kılınır (K.43, K.44, K.45, K.46).
- Eve Kur'an asılır (K.43, K.44, K.45, K.46, K.53).

c) Değerlendirme

Yörede bereketi en fazla artırdığına inanılan uygulama mevlitte bir tepsi içinde çay bardaklarında getirilen tuz, şeker, pirinç, bulgur ve çörek otundan azar azar alınarak evlerdeki erzak çuvallarının üstüne konmasıdır. Evden akşam vakti verilen tuz veya mayanın da bereketi kaçırdığına inanılır.

1.3.7. Tabiat Olayları ile İlgili İnanışlar

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Hayatın her döneminde insanoğlu tabiatın gücünden korkmuş ve çekinmiştir. Bu sebeple tabiattaki değişmeleri kendisine göre yorumlamış ve tabiata karşı önlemler almak için farklı inanma ve uygulamalar geliştirmiştir. Doğadaki tabiat olayları, topluluklara ve bölgelere göre, hatta aynı bölge içinde birbirinden çok farklı inançlar yaratmıştır. Nisan yağmurundan kaçmamak gerekir. Yağmurun insanın saçlarını güçlendirdiğine inanılır. Gök gürlerken ambarlara vurmak, tabiat olayının bereket gücüyle alakalıdır. Mevsimlerle ilgili çok yaygın bir inanış da sıcakların gelmesini cemrelerin düşmesine bağlamaktır (Boratav, 1997: 47). Hazaralarda, gök kutsaldır. Göğe doğru tükürülmez. Yeni ay görünce herkes durup dua okur ve Allah'tan bu ayın herkes için hayırlı olmasını ister (Çelik, 2001: 14). Eski Türklere göre bütün tabiat, gizli güçlerle doludur. Dağlar, tepeler, ağaçlar ve kayalar hisseden, duyan, iyilik ya da kötülük yapabilen varlıklardır. Eski Türkler, bu gizli güçlere karşı korku, minnettarlık, saygı karışımı bır durum takınmışlardır (Ocak, 1983: 28).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde tabiat olayları ile ilgili çeşitli adet ve inanmalar bulunmaktadır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- Gökyüzünde hiç yıldız yoksa yakında yağmur yağacaktır (K.1, K.2, K.43, K.45, K.83, K.85, K.87).
- Hava açık, yıldızlı olursa ertesi gün hava güneşli ve sıcak olur (K.1, K.43, K.53, K.65, K.83, K.108, K.118, K.124).
- Ramazan ayı içinde gökyüzünde yıldız çok olursa ve gökyüzünün rengi kızıl olursa o gece "Kadir Gecesi'dir" (K.124, K.125, K.131, K.132).
- Yağmur çok yağarsa sel olmasın diye bir demir parçası kapının önüne atılır (K.108, K.109, K.118, K.119, K.122, K.131).
- Hava sıcak olursa o gün yağmur yağar (K.83, K.84, K.85, K.87, K.88).
- Ay ya da güneş tutulursa ardından deprem olur (K.124, K.125, K.131, K.132).
- Hava, mevsim normallerinin üstünde olacak kadar sıcaksa yer altı kaynıyor, yakında deprem olacak demektir (K.118, K.119, K.122, K.131, K.132).

- Şimşek çaktığı zaman şeytanın insanın arkasına saklandığı düşünülerek " Besmele çekilir, salâvat getirilir" (K.53, K.65, K.67, K.124, K.125).
- Dolu çok şiddetli yağdığında durması için dışarı makas, bıçak, kazma atılır (K.53, K.108, K.109, K.110, K.124, K.125).
- Gökkuşağının altından geçilmesi iyi değildir Kız isen erkek, erkek isen kız olacağına inanılır (K.53, K.65, K.66, K.67, K.68).
- Yağmurun yağması berekettir, dolu çok yağarsa durdurmak için ailenin en büyük çocuğu doluyu keser (K.1, K.2, K.29, K.31, K40, K.41).
- Ay ve Güneş tutulduğunda onun düşmanının önüne geldiğine inanılır, düşman çekilsin diye iki rekât namaz kılınır, dua okunur, dilek tutulur (K.47, K.48, K.50, K.65, K.83, K.84, K.85, K.108, K.109) veya teneke çalınır, bağırılır, ateş yakılır (K.1, K.2, K.29, K.40, K.53).
- Güneşli bir havada hafif yağmur çiselerse kaplumbağanın düğünü olduğuna inanılır (K.108, K.109, K.110).
- Hava çok bulutlu olursa tufan çıkacak demektir (K.117, K.118, K.119, K.121, K.122).
- Bulutlar kırmızı renge bürünmüşse ertesi gün toprak yağar (K.117, K.118, K.121, K.122).
- Yıldız kayınca dilek tutulur (K.83, K.84, K.85, K.86, K.88).
- Burun çok üşürse ertesi gün kar yağar (K.83, K.84, K.85, K.88).
- Hava birden çok soğursa yakında kar bastırır, tipi olur (K.83, K.84, K.85, K.86, K.88).
- Hava sisli olursa dul bir kadın ağlamıştır (K.1, K.2, K.29, K.108, K.109, K.110, K.124) veya ertesi gün hava güneşli olur (K.84, K.86, K.87, K.108, K.109).
- İlkbaharın ilk yağan yağmurunda şimşek çakarsa o yıl ekinler bereketli olsun diye dama kaşık atılır (K.83, K.84, K.86, K.87, K.88).
- O yıl ayva çok olursa kışın sert geçeceğine inanılır (K.47, K.48, K.50, K.124, K.125).

c) Değerlendirme

Yaptığımız araştırma sonucunda yöre halkının hemen hemen her olayı tabiattaki olaylara bağlanması tarıma dayalı bir hayat sürmeleriyle açıklanabilir. Özellikle Ay ve Güneş tutulmasında teneke çalınması, ateş yakılıp bağırılması Ay'ın ve Güneş'in

düşmanının olduğu inancıyla ilgilidir. Eski dönemlerde yaşayan insanlar da kötü ruhların Ay'ı ve Güneş'i yakalayıp karanlık dünyaya sürüklediğine inanmışlar ve bu sebeple kötü ruhlarla mücadele için teneke çalıp, bağırmışlardır. Bu inanış, eski dönemlerdeki tabiat ile ilgili inanışların günümüzdeki izleridir. İslamiyet'in kabulünden sonra ise teneke çalmaya, dua etme, namaz kılma ve dileklerde bulunma gibi İslami motifler de eklenmiştir.

1.3.8. Hayvanlarla İlgili İnanışlar

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Hayvanlar, kendilerinden yararlanma bakımından değerlendirilip yaradılışları ve dönüşümlerini açıklayan efsanelere ve inanışlara konu olmuşlardır. Ayrıca hayvanlar, yenmesinde sakınca olmayanlarla, yenmesi, dokunulması günah ve rastlanması uğursuzluk getirenler olmak üzere sınıflandırılırlar. Domuz, dinen yasaklanmış bir hayvandır ve halkın davranışlarını da etkilemiştir. Kaplumbağa, kirpi, midye gibi hayvanların halk arasında yenilmesi hoş karşılanmasa da özellikle hastalıkları sağaltma, tılsım, büyü gibi işlemlerde kullanılmaktadır (Boratav, 1997: 56).

Diyarbakır'da da hayvanlarla ilgili çeşitli inanmalar bulunmaktadır. Saksağan, uğurlu ve haberci bir kuş olarak bilinir. Baykuş ötüşü uğursuzluktur, o evin virane olacağına inanılır, bu sebeple baykuş öldürülmeye çalışılır. Yol üzerinde kaplumbağaya veya tavşana rastlama uğur getirmez. Yılanın gözü yolcuya dokunmadan geçmiş ise yolda giderken yılana tesadüf etmek uğurludur (Beysanoğlu, 1992: 107).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde hayvanlarla ilgili çeşitli inanmalar bulunmaktadır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- Köpeğin yukarı bakarak uluması birinin öleceğine işarettir (K.43, K.47, K.49, K.53, K.84, K.117, K.124, K.131).
- Köpeğin havlaması iyiye işarettir (K.43, K.44, K.45, K.46).
- Güvercin ve tavşan beslemek uğursuzluktur, evin bereketinin kaçacağına inanılır (K.43, K.47, K.53, K.65, K.108, K.117, K.118, K.124, K.132).
- Karınca ve kuş yuvası bozmak çok günahtır, yuvasını bozan kişiye kuşun: " Benim etim bir lokma; ama ahım bir ev kadardır" dediğine inanılır (K.44, K.53, K.67, K.85, K.119, K.125, K.131)

- Kuş yakalandığında acı acı ses çıkarıyorsa, o kişiye beddua ettiğine işarettir (K.43, K.44, K.45, K.47, K.48, K.50).
- Baykuşun evin tepesinde ötmesi uğursuzluktur (K.43, K.47, K.53, K.108, K.118, K.124).
- Köpeğin ulumasını durdurup kötülüğü önlemek için besmele çekilir, pantolon paçası ters çevrilir (K.124, K.125, K.131, K.132).
- Leyleği havada görmek o sene çok gezeceğine işarettir (K.124, K.125, K.130, K.131, K.132).
- Kara kedi görülmesi işlerin yolunda gitmeyeceğine işarettir (K.108, K.109, K.130, K.131, K.132).
- Karatavuk beslemek uğursuzluktur (K.125, K.130, K.131, K.132).
- Domuz kelimesinin ağza alınmaz, günahtır. ”Pis hayvan veya uğursuz” diye söylenir. Ağza alınırsa kırk gün rızkın kapanacağına inanılır (K.44, K.46, K.65, K.67, K.119, K.120, K.131).
- Koyun beslemek bereketi artırır (K.124, K.125, K.130, K.131).
- Baykuş kimin dişini görürse onun öleceğine inanılır, baykuş görüldüğünde ağız kapatılır (K.83, K.84, K.87, K.88, K.92, K.94).
- Bir evde karınca çok olursa karıncaların evden gitmesi için kırk bir tane taş toplanır, kapının dışından “ Bütün yetimlerin günahı senin boynuna olsun” diyerek içeriye atılır (K.43, K.45, K.108, K.109 K.110).
- Tavuk bir sabah horoz gibi öterse felaketin habercisidir, hemen evin önünde kesilir (K.117, K.118, K.119, K.120, K.122).

c) Değerlendirme

Ergani yöresinde özellikle köylerde hayvancılıkla uğraşılmakta olup köyde her türlü hayvan yaşamaktadır. İnsanların, hayvanlarla bu kadar iç içe olması onları hayvanlarla ilgili farklı inanmalara sevk etmiştir. Yöre halkı hayvanları uğursuzluk, ölüm getiren; evin bereketini kaçıran; yuvası bozulunca beddua ettiğine inanılan hayvanlar olmak üzere gruplara ayırmışlardır. Böylelikle gelecekte başa gelebilecek olaylara karşı tahminlerde bulunmuşlar ve felaketi önlemek için de önlemler almaya çalışmışlardır. Özellikle evden karıncayı uzaklaştırmak için toplanan taşların kırk bir tane olması formülistik sayılarla ilgilidir.

1.3.9. Günlerle İlgili İnanışlar

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Halk inançlarında birtakım "uğur" veya "uğursuzluk" arandığı bilinmektedir. Bunların bir kısmı haftanın ya da yılın belirli günlerinde iş yapılabilmesi ile ilgili olup bu inancın geçmiş inançlardaki dini içerikli günlerden olmasından kaynaklanmaktadır (Atsız Gökdağ; Tekin, 1998: 429). Hazaralarda, cumartesi günü evden süt çıkarılmaz. Çıkarılırsa bereketin kaçacağına inanılır. Perşembe ve Cuma günleri mübarek günlerdir. Mezarlığa gidilip dua okunur (Çelik, 2001: 15).

Diyarbakır'da cuma gecesi dikiş dikilmez. Cuma günü, cuma namazına kadar ev süpürülmez, dikiş dikilmez, yama yapılmaz. Çarşamba günü yıkanmak doğru değildir, ağrı ve sızıları davet eder (Beysanoğlu, 1992: 107).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Anadolu'nun çeşitli yörelerinde halk kendi kültür, adet ve inanmaları doğrultusunda haftanın bazı günlerine farklı anlamlar yüklemiştir. Bazı günleri hayırlı ve uğurlu sayma, bazı günlerde yapılan şeyleri uğursuz sayma, bazı günlerde evden dışarı bir şey vermeme, iş yapmama gibi inanışlar bunlar arasında gösterilebilir.

Ergani yöresinde de haftanın bazı günleri ile ilgili farklı inanışlar bulunmaktadır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- Salı ve Cumartesi günleri taziyeye gidilmez (K.126, K.130, K.131, K.132).
- Çarşamba günü cin çarpacağına inanıldığı için banyo yapılmaz, çamaşır yıkanmaz (K.1, K.43, K.47, K.53, K.65, K.108, K.118) eğer o gün banyo yapılması zorunlu ise banyoda bir demir parçası bulundurulur (K.1, K.2, K.12, K.16, K.29, K.31).
- Perşembe ve cuma günleri hayırlıdır, o gün mezarlık ziyareti yapılır (K.43, K.45, K.46, K.47, K.53, K.108, K.109, K.118, K.119).
- Kız istemeye Cuma günü gidilir ve öğlene kadar iş yapılmaz (K.1, K.2, K.12, K.16, K.47, K.65, K.108, K.131).
- Perşembe bağa gidilmez, bağ kurur (K.2, K.16, K.29, K.31, K.47, K.50, K.66, K.83, K.118).
- Cuma günü akşam ezanından sonra evden kara kazan verilmez, eğer vermek gerekiyorsa içine bir avuç tuz atılır (K.124, K.125, K.127, K.130).

- Cuma günü, hava karardıktan sonra ödünç verilen çömlek geri alınmaz, uğursuzluk sayılır (K.125, K.126, K.130, K.131, K.132).
- Cuma günü akşam ev süpürülmez (K.43, K.44, K.46, K.108, K.109).
- Cuma günü banyo yapmak ve tırnak kesmek hayırlıdır (K.108, K.109, K.117, K.118, K.122).

c) Değerlendirme

Yörede Cuma gününün hayırlı olduğuna inanılmaktadır. Çarşamba günü cin çarpacağına inanıldığı için banyo yapılmaması, çamaşır yıkanmaması; Perşembe günü bağa gidince bağın kuruyacağına inanılması yöreye özgü inanışlar olarak tespit edilmiştir.

1.3.10. Rüya ile İlgili İnanışlar

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Rüya, insanları ilk çağlardan biri meşgul eden bir konu olup bir kimsenin uyku sırasında aklından geçen hayal dizisi olarak tanımlanmaktadır. Rüya, modern çağın yanı sıra eski medeniyetlerde ve büyük dinlerde de insan hayatında önemli bir yere sahip olmuştur.

Babiller ve Asurlular, ölü ruhlarının kötü etkilere sahip olduklarına inanırlardı. Kötü cinlerden kurtulmak için Rüya Tanrıçasından yardım isterlerdi. Mısırlılar ve Çinliler rüyaları tanrılardan gelen bir mesaj ve manevi ruh olarak kabul ederlerdi. Hindistan'da kötü rüyalardan kurtulmak için özel hazırlanmış ularla yıkanılırdı. Eski Yunan'da ise tanrının kişileşerek insanı rüyasında ziyaret ettiğine inanılırdı. Eski devirlerin ve dinlerin içinde kehanetli rüyalar olarak adlandırılan rüyalar, Tanrı'nın buyruğu veya Tanrı'dan gelen işareti temsil eden gelecekten haber veren rüyalar şeklinde değerlendirilmiştir. Dinler arasında özellikle İslamiyet inancında insanların fizyolojik ihtiyaçlarını yansıtan rüyalar, şeytanın oyunu olarak görülmüş ve bunlardan korunabilmek için çeşitli uygulamalara başvurulmuştur. İnsanlık tarihi boyunca pek çok bilinmeyenin anahtarı, insanın ve geleceğinin habercisi olarak zaman zaman korkulan veya hayranlık uyandıran rüyalar hep araştırma ve merak konusu olmuştur (Günay, 1999: 78- 88).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Rüyaların anlamı ve neden görüldüğü tarih boyunca insanlığın merak konusu olmuştur. Rüyaların kimi zaman geleceğe dair işaretler içerdiğine inanılır ve görülen her rüyanın hayra yorulması gerektiği düşünülür. Ergani yöresi halkı da gördükleri veya dinledikleri rüyaları da farklı şekillerde yorumlamakta, görülen şeylere ayrı ayrı anlamlar yüklemektedir.

Ergani yöresinde rüyalarla ilgili çeşitli inanışlar bulunmaktadır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- Rüya herkese anlatılmaz (K.1, K.108, K.109, K.12, K.125).
- Rüya anlatılmadan önce dinleyen kişi "hayırdır inşallah" der (K.43, K.47, K.118, K.124, K.131).
- Rüyada at görmek murattır, dileğin gerçekleşeceğine işarettir (K.47, K.48, K.50, K.83, K.124, K.131).
- Beyaz at Azrail'dir (K.118, K.119, K.121, K.122).
- Rüyada yılan görmek nefistir (K.66, K.67, K.83, K.88, K.118, K.122).
- Balık, ekmek, buğday, arpa, pirinç bol rızıktır (K.43, K.44, K.84, K.85, K.108, K.118, K.132).
- Rüyada beyaz koyun melek, kara koyun ise şeytandır (K.65, K.66, K.67, K.68).
- Rüyada beyaz gelinlik giydiğini gören bekâr kız evlenir, yaşlı ise ölür (K.65, K.67, K.83, K.85, K.87, K.88).
- Rüyada incir görmek, boncuk ve bilezik takmak çocuk sahibi olmaktır (K.65, K.66, K.67, K.68).
- Rüyada ölen birini görmek ömrün uzadığına işarettir (K.1, K.4, K.7, K.12, K.16, K.29, K.31).
- Rüyada kan görmek, silah sesi duymak kötüdür (K.1, K.2, K.4, K.7, K.29, K.31, K.40).
- Rüyada berrak su görmek işinin olacağına, bulanık su görmek ise işinin olmayacağına işarettir (K.1, K.29, K.31, K.41, K.53).
- Rüyada tabut görmek, evin önünde kalabalık olduğunu görmek ölüme işarettir (K.43, K.44, K.45, K.83, K.84, K.86).
- Rüyada büyük zatların görülmesi iyidir. Mekânları ziyaret edilmeli, kurban kesilmelidir (K.85, K.87, K.88, K.118, K.119, K.122).
- Ayakkabı görmek sıkıntı ve darlıktır (K.47, K.48, K.50, K.131, K.132).

- Rüyada görülen kuş haber alınacağına işarettir (K.124, K125, K.131, K.132).
- Rüyada üzüm görmek yağmur yağacağına işarettir (K.108, K.109, K.110).
- Köpek, düşmandır (K.118, K.122, K.131, K.132).
- Dişin çekildiğini görmek kaza veya ölümdür (K.47, K.48, K.49, K.50).
- Rüyada erkek çocuk ve civciv görmek hayırlıdır (K.43, K.44, K.46, K.47, K.48).
- Rüyada yeşil, mavi, kırmızı, siyah, beyaz renk görmek hayırlıdır (K.1, K.2, K.44, K.50, K.53, K.65, K.83, K.108, K.131).
- Hamile kadın rüyasında altın ya da karpuz görürse oğlu olur (K.1, K.2, K.29, K.40, K.41, K.66, K.67, K.83, K.85).
- Hamile kadın rüyasında kendisini çiçek bahçesinde görürse kızı olur (K.1, K.4, K.12, K.31, K.40, K.41).
- Rüyada yumurta görmek dedikodudur (K.118, K.119, K.120, K.122).

c) Değerlendirme

Yörede rüyada görülen nesne, hayvan, eşya gibi şeylerin doğru yorumlanması çok önemlidir. Çünkü rüyaların gelecekte olacak olaylara kaynaklık ettiğine inanılır ve bununla ilgili gerçekleşebilecek olaylara karşı hazırlık yapılır ya da önlemler alınır.

1.4. Halk Mutfağı

Uzun bir tarihsel geçmişi olan Türkler, mutfak konusunda zengin bir kültüre sahiptir. Bu zenginlik kendini bol çeşitli yemeklerde göstermektedir. Anadolu yemekleri genellikle et, hamur ve bitkiden oluşmaktadır. Yiyecekler, herhangi bir kültürün vazgeçilmez maddi ve manevi öğelerindendir. Doğum, evlenme ve ölüm gibi insan yaşamının her aşaması yiyeceklerle yoğrulmuş, onunla iç içe geçmiştir. Yemek yapımında kullanılan araç-gereçlerin niteliği, sayısı, türü, düzenlenişi; pişirilen maddenin kendisi, pişiriliş biçimi, doğadan olduğu gibi elde edilip yenip yenmediği gibi özellikler o ülkenin uygarlık düzeyi ve biçimi hakkında bilgi vermektedir (Tezcan, 2000: 14–19).

Türk mutfağı, yemek çeşitleri, pişirme yöntemleri, sofra düzenleri, servis usulleri, kış için hazırlanan yiyecekleriyle kendine has bir üslûp yaratmıştır. Anadolu halkının gelenek ve göreneklerle bütünleşmiş birtakım toplumsal töre ve törenlere bağlı beslenme, yemek anlayışı ve kültürü Türk halk mutfağını oluşturur (Halıcı, 2003: 283-285).

1.4.1. Yiyecek Türleri ve Yapılışları

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Mutfak kültürü her toplum için benzerlik ve farklılıkları olan bir kavramdır. Geçmişten günümüze her toplum, çevresinin şartlarına bağlı olarak kendine özgü bir yemek sistemi ve kültürü geliştirmiştir. Mutfak kültürleri içinde en eski kültürü kabul edilebilecek ve dünyanın en büyük mutfaklarından birisi olan Türk mutfak kültürü tarihsel bir süreç geçirmiştir (Ersoy, 2002: 222). Türk mutfağının en belirgin özelliği et, un ve hayvani gıdalara dayanmasıdır (Kut, 2002: 215).

Beslenme, organik bir ihtiyaçtır ve aynı zamanda kültürel bir olaydır. Sağlıklı ve mutlu bir yaşam için doğru ve bilimsel beslenme gerekir. Anadolu'da yemek yeme alışkanlıkları, coğrafî bölgelere hatta şehir, kasaba ve köy gibi yerleşim birimlerine göre değişiklik göstermektedir. Bu farklılıklara rağmen, yine de toplumumuzun beslenmesinde ortak özellikler vardır. Uzun bir tarihî geçmişe sahip olan Türkler, mutfak konusunda da zengin kültüre sahiptir. Türk folklorundaki örf âdet ve inanışlar yemek yapımına da yansımıştır. Yemek yapımında ve hazırlanmasında folklorumuzun çok ince motiflerine rastlanır. Geleneksel Türk yemeklerinde tereyağı, şeker ve un büyük bir yer tutmaktadır. Yaz mevsimi kısa, kış mevsimi uzun ve soğuk geçen Erzurum yöresinde yapılan mahallî yemekler, insanı soğuğa karşı koruduğu gibi, yüksek beslenme değerine de sahiptirler (Taş, 1991: 131- 132).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde yapılan yemekleri et ve sebze yemekleri, pilavlar, salata, çorbalar, tatlılar, reçeller, hamur işleri, süt ürünleri, üzüm suyundan yapılan ürünler bakımından bölümlere ayırarak alfabetik olarak şu şekilde sıralayabiliriz:

1- Etli Yemekler

a) Ekşili Etli Dolma

Malzemeler: 1–2 soğan, yağlı tarafından et, biber, domates, pirinç, baharat, tuz, pul biber, salça, sıvı yağ, sumak, lahana, patlıcan, kabak.

Yapılışı: Dolma içinin hazırlanması: Kuyruk tarafından yağlı olan etler, ufak ufak doğranıp üstüne doğranmış 1–2 soğan, biber, domates, yeterince pirinç, baharat, tuz, pul biber, salça, sıvı yağ ile süzülmüş sumak suyu karıştırılıp dolma içi hazırlanır.

Daha sonra haşlanmış olan lahana ve oyulmuş patlıcan, kabak, domateslerin içine hazırlanan iç doldurulup, tencereye dizilir. Üstüne sumak suyu dökülür. Dolmaların dağılmaması için üstüne dolma taşı konur, hafif ateşte 45 dakika - 1 saat pişirilir, sonra ocaktan indirilir, tencere kapağı 15 dakika açılmaz (K.50, K.70, K.118, K.131).

b) Güveç

Malzemeler: Yağsız dana eti, yağ, patlıcan, domates, biber, soğan, sarımsak, tuz.

Yapılışı: Toprak güvecin içine önceden kare kare doğranan yağsız dana etleri konur, üstüne yağ eklenir. Sonra doğranan patlıcan, domates, biber, soğan ya da sarımsaklar eklenir, biraz su konur. Güvecin ağzı, kapak hava almayacak şekilde hamurla kapatılıp, odun fırınına gönderilir, 1 saat sonra alınır (K.70, K.83, K.118, K.119, K.131, K.132).

c) Hilorik Aşı

Malzemeler: 500g kıyma, 1 çay bardağından biraz az pirinç, 1 yumurta, 2 dilim ufalanmış bayat ekmek içi, karabiber, nane, tuz, un, maydanoz; terbiyesi için (2 yumurta, 1 limonun suyu).

Yapılışı: Kıyma, pirinç, 1yumurta ve ufalanmış bayat ekmek içi iyice yoğrulup köfte hamuru elde edilir. Bu hamurdan cevizden az küçük parçalar koparıp toplar yapılır ve bu toplar biraz un ve maydanoz serpilmiş tepsiye dizilir. Bir tencereye 1,5 litre kaynamış su ve tuz koyulur. Köfteler suya ilave edilip pirinçler uzayana kadar -yaklaşık 15 dakika- pişirilir. Terbiyesi için 2 yumurtanın sarısı ve 1 limonun suyu tel ile iyice çırpılır. Yumurtalı limonlu karışıma azar azar köftenin suyundan iki kepçe-çırpmaya devam ederek- ilave edilir. Daha sonra bu terbiye köftelere karıştırılarak eklenir. Bir iki taşım kaynatılıp, yemeğin altı kapatılır (K.1, K.2, K.29, K.70).

d) Kaburga Dolması

Malzemeler: 4–5 kg kaburgalı kuzu eti, 1 kg pirinç, 250 gr badem içi, 1 tatlı kaşığı reyhan, 1 tatlı kaşığı maydanoz, 1 çay kaşığı karabiber, bir çay kaşığı tuz.

Yapılışı: Kaburgaların eti ve kemiği düzgünce birbirinden ayrılır. Kuşbaşı doğranmış etler tencerede hafif haşlanır, üstüne pirinç dökülür ve biraz yağ ilave edilir. Daha sonra badem içi, tuz, karabiber eklenip karıştırılır. Bu karışım, kaburgalık etin

içine doldurulur, sonra dikkatlice dikilir. Hafif yağ konmuş uygun bir kapta kızartılır ve üstüne biraz su dökülür. 2–3 saat ağzı kapalı kapta normal ateşte pişirilir, et pişince kaptan çıkarılır ve tepsiye konur. Üzerine hafif salça sürülür ve fırına verilir.

Et fırından çıkarıldıktan sonra, önceden yapılmış pilav bir tepsiye dökülür, kaburga bıçakla kesilir, ipler ayıklanır, iç pilavı çıkartılır ve normal pilavla karıştırılır (K.69).

e) Karnıyarık

Malzemeler: 4–5 adet patlıcan, 3–4 adet domates, 3–4 adet biber, ½ kg yağsız kıyma, 2 adet soğan, 1 çay kaşığı pul biber, 1 çay kaşığı karabiber, 1 çay kaşığı tuz.

Yapılışı: Patlıcanlar çizgili çizgili soyulduktan sonra orta ateşteki hafif kızartıldıktan sonra çıkarılır bir kapta bekletilir. Tencereye kıyma konur, üstüne biraz yağ, kare kare doğranmış soğan, tuz, pul ve karabiber eklenir. Patlıcanların içi hafif oyulur ve önceden hazırlanan iç konur, patlıcanlar tepsiye dizilir, üstüne küp küp doğranan domatesler ve biberler ilave edilip 180 C° lik fırına sürülür (K.70, K.131, K.132).

f) Kış Kabağı Meftunesi

Malzemeler: 1 kg kuzu ya da koyun eti, kabak, 3 bardak sumak suyu ya da koruk suyu, sarımsak, tuz, yağ.

Yapılışı: 1 kg et yağla birlikte tencereye konarak hafif pişirilir. Kabaklar, kavun dilimi gibi kesilir, kabuğu soyulur, sonra küp küp doğranır. Az pişmiş etin üstüne konur, tuz ve üç bardak sumak ya da koruk suyu ilave edilir, hafif ateşte bir saat pişirilir, sarımsak eklenip yemek söndürülür (K.43, K.45, K.46, K.50, K.83).

g) Kibe Mumbar

Malzemeler: Kibe mumbar, pirinç, pul biber, nane, kuyruk yağlı kıyma, soğan, maydanoz, tuz.

Yapılışı: Kibe(Kırk kat, şırdan) ve mumbarlar iyice yıkanıp temizlenir. Mumbar içi; pirinç, pul biber, nane, kuyruk yağlı kıyma, soğan ve maydanozlar doğranıp hazırlanır. Kibeler yumurta büyüklüğünde kesilip, içi doldurulup dikilir. Bununla birlikte mumbarlara doldurulup her iki başı iple bağlanır. Doldurulan kibe ve mumbarlar tuzlanıp, bir tencere içinde hafif sıcak suya konur. 1 saat orta ateşte kaynatılıp yemek ocaktan indirilir (K.50, K.118, K.131).

h) Kuzu Dolması

Malzemeler: 1 tane kuzu, 1 kg pirinç, kuzu ciğeri, tereyağı, 1 tatlı kaşığı karabiber, biraz kuş üzümü, biraz tuz.

Yapılışı: Kuzunun içi güzelce temizlendikten sonra büyükçe bir leğende haşlanır, piştikten sonra çıkarılıp, bir ipe asılır, süzülmesi beklenir. Ciğerler küçük küçük doğranır, tencerede tereyağında kavrulur, üzerine pirinç, karabiber, tuz ve kuş üzümü eklenir. Hazırlanan bu iç, dikkatlice kuzunun içine doldurulur, sonra kuzu dikilir. Bir tepsiye konur, üstüne biraz yağ ve salça sürülür, üstü yanmaz beyaz yağlı kâğıtla kaplandıktan sonra odun ateşindeki fırına sürülür. Piştikten sonra kuzu bıçakla kesilir, ipleri ayıklanır, iç pilav çıkarılır, üstüne et konur (K.69).

ı) Patlıcan Meftunesi

Malzemeler: 1 kg kemikli kuzu eti, patlıcan, domates, 1 bardak tane sumak, 2 diş sarımsak, tuz, yağ.

Yapılışı: Yemeğe başlamadan önce et tuzla ovulur. Sumak yarım saat suyun içinde bekletilip süzülür. Sonra parçalara ayrılmış, yağlı ve kemikli 1 kg kuzu eti yağla birlikte tencereye konur, hafif pişirilir, üstüne halka halka doğranmış patlıcan ve domatesler konur. Süzdüğümüz sumak suyu dökülür. Yemek orta ateşte pişirilir, pişmeye yakın tuz ve 1–2 diş sarımsak dövülüp eklenir.

Patlıcan Meftunesi kurutulmuş patlıcanla yapılırsa buna "Hırçikli Meftune" denir (K.43, K.44, K.45, K.50, K.83).

2- Sebze Yemekleri

a) Babagannuş

Malzemeler: 4 kemer patlıcan, 3 domates, 2 biber,5 diş sarımsak, biraz zeytinyağı,1 limon, tuz.

Yapılışı: Patlıcan, domates ve biberler bir tepsiye dizilerek odun fırınında pişirildikten sonra soğumaya bırakılır. Sonra malzemelerin kabukları soyulur. Bir kapta sarımsaklar dövülüp üstüne malzemeler ilave edilir. Karışım bir kaşık yardımıyla ezilerek birbirine yedirilir. Sonra üstüne zeytinyağı ve tuz eklenip yenir (K.1, K.2, K.29, K.124, K.125).

b) Kenger Yemeği

Malzemeler: Kenger, sıvı yağ, yumurta, tuz.

Yapılışı: Kengerler iyice yıkandıktan sonra halka halka doğranıp haşlanır. Sonra yağda kızartılıp içine yumurta kırılır (K.43, K.44, K.45, K.46, K.124).

c) Tırşik

Malzemeler: Patlıcan, sıvı yağ, salça, domates, biber, sarımsak, tuz.

Yapılışı: Patlıcanlar kare kare doğranıp, suya konur. Bir tencereye biraz sıvı yağ, salça ilave edilir. Sonra domates, biber ve sarımsaklar doğranır. Tencereye sırayla domates, patlıcan, biber ve sarımsaklar konur, 2 çay bardağı su eklenip, orta ateşte pişirilir (K.43, K.44, K.45, K.69, K.70, K.83, K.131).

d) Tirit

Malzemeler: Yağ, salça, pul biber, karabiber, soğan, köftelik bulgur, tuz.

Yapılışı: Büyük bir tencerede yağ kavrulur üstüne salça, pul biber, karabiber, ince ince doğranmış soğanlar eklenir, sonra üstüne köftelik bulgur dökülüp, kavrulur. Sonra bolca su eklenir, orta ateşte kaynatılır. Çorba şeklinde tabaklarda ikram edilir (K.1, K.43, K.44, K.45, K.46, K.69, K.70, K.83, K.118, K.119, K.120).

3- Bulgur İle Yapılan Yemekler

a) Analı-Kızlı Köfte

Malzemeler: 4 su bardağı su, 1 diş sarımsak, 2,5 su bardağı ince bulgur, ½ bağ dereotu, ½ çorba kaşığı yenibahar, 2 su bardağı un, 1 bağ maydanoz, 3 çorba kaşığı katı yağ, ½ çorba kaşığı kuru nane, ½ çorba kaşığı kekik, ½ çorba kaşığı toz kişniş, 2,5 çorba kaşığı domates salçası, 2 çorba kaşığı kırmızı pul biber, karabiber, ½ çorba kaşığı kimyon, tuz.

Yapılışı: Bir tepsiye konulan köftelik bulgurun üstüne biraz kaynar su dökülüp, bulgurun suyu çekmesi beklenir. Soğan, sarımsak, dereotu ve maydanoz ince ince kıyılır. 3 çorba kaşığı katı yağ tencerede eritilir, yağ kızınca soğanlar pembeleşinceye kadar kavrulur, üstüne salça, kuru nane, yenibahar, pul biber, kekik, maydanoz, dereotu, sarımsak koyup karıştırılır. Islanmış bulgura tuz, 2 su bardağı un ve su eklenip yoğrulur. Misket büyüklüğünde parçalar koparıp, avuç içinde yuvarlanarak köfteler hazırlanır. Kaynayan suya dökülüp, 15 dakika haşlanıp süzülür (K.124, K.125, K.131, K.132).

b) Çiğ Köfte

Malzemeler: 1 kg kıyma, 1kg köftelik bulgur, 3 orta boy soğan, 1-2 diş sarımsak, 2 kaşık acı biber salçası, 200gr pul biber, 1 paket köfte baharatı, 1 demet maydanoz, 1-2 tane limon, yeşil soğan, bir kâsede eli ıslatmak için biraz su.

Yapılışı: Çiğ köfte tepsisinin içine sırayla bulgur, ince ince doğanmış soğan, sarımsak, limon ve salça konup bulgur iyice ezilene kadar yoğrulur. Sonra karışımın içine et, baharat, pul biber, eklenir ve yoğrulmaya devam edilir. Köfte kıvamına geldikten sonra ince ince doğranmış maydanoz ve yeşil soğanlar ilave edilip köfteler kâsedeki su yardımıyla sıkılıp tabaklara konur (K.69, K.83, K.118 K.120).

c) İçli Köfte

Malzemeler: Yağsız kıyma, soğan, pul biber, baharat, kuru reyhan, maydanoz, köftelik bulgur, dövme kırıntısı, tuz.

Yapılışı: Köfte içinin hazırlanması: Yağsız kıyma, ufak ufak doğranmış kuru soğan, pul biber, baharat, kuru reyhan ve maydanoz iyice kızartılıp pişirilir ve soğumaya bırakılır.

Bulgurun hazırlanması: Köftelik bulgur ile dövme kırıntısı birbiriyle karıştırılıp, üstüne tuz ve sıcak su eklenir, yarım saat bırakılır. Köftelik hamur haline getirilir ve iyice yoğrulur. Hazırlanan hamur yumurtadan küçük bir şekilde hazırlanır, köfte içi açılır.

Pişirilmesi: İçi açılan köftelere hazırlanan iç doldurulup kapatılır. Kaynayan suyun içine köfteler bırakılır, köfteler pişmişse su yüzüne çıkar, köfteler alınır. Daha sonra yumurtalar kırılıp çırpılır ve haşlanmış köfteler çırpılan yumurtalara batırılıp bir tavada kızartılır (K.1, K.29, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.53, K.118, K.120).

4- Hamur İşleri

a) Diyarbakır Çöreği

Malzemeler: 2 kg un, 2 adet margarin, 1 litre süt, 1 su bardağı ayçiçeği yağı, 1 tatlı kaşığı tuz, 1 çay kaşığı çörek otu, ½ çay kaşığı karanfil, 1 yemek kaşığı maya, ½ çay kaşığı mahlep. Üzeri için:1 yumurta, 1 paket susam.

Yapılışı: Un elenerek genişçe bir kaba konduktan sonra unun ortası açılarak süt ılık bir şekilde dökülür, ardından sırayla tüm malzemeler eklenir, un yoğrularak üstü kapatılır ve 40–45 dakika kabarmaya bırakılır. Hamur kabardıktan sonra hamurdan

küçük parçalar koparılır, oklavayla hafifçe açılır ve baklava dilimleri şeklinde kesilir, önceden yağlanan tepsiye dizilir. Üstüne yumurta sarısı sürülüp, susam serpilerek 200 C° de ısıtılmış fırına sürülür (K.50, K.118, K.119, K.131, K.132).

b) Gözleme

Malzemeler: Un, su, çökelek peyniri, tuz.

Yapılışı: Un, tuz ve su karıştırılıp iyice yoğrulur. Daha sonra hamur bezeleri ince ince açılır. İçine çökelek konur, sacın üzerinde pişirilir (K.1, K.29,K.70).

c) Sirmast (Yoğurtlu-Sarımsaklı Ekmek)

Malzemeler: Yufka ekmek, sarımsak, yoğurt, yumurta, tereyağı, tuz.

Yapılışı: Yufka ekmekler ufak ufak doğranarak, bir kaba konur. Üstüne bol dövülmüş sarımsaklar yoğurtla karıştırılıp dökülür. Diğer bir tavada isteğe göre pişirilen yumurta eklenir, üstüne kızgın tereyağı dökülür (K.1, K.2, K.29, K.70, K.118, K.119, K.120).

d) Şilki

Malzemeler: Un, su, pekmez, sıvıyağ.

Yapılışı: Un, su ile karıştırılır. Hamurun cıvık olması gerekir. Önceden odun ateşinde ısıtılmış sacın üstüne yağ sürülür, ardından tas ile alınan cıvık hamur dökülür ve el ile dağılmaması için şekil verilir. Pişen ekmekler küçük parçalara ayrılır ve üzerine pekmez dökülür (K.1, K.2, K.29).

e) Tandır Ekmeği

Malzemeler: Un, su, tuz, yaş ya da kuru maya.

Yapılışı: Yaş veya kuru mayaya bir miktar ılık su ve tuz ilâve edilip 10–15 dakika bekletilir. Un eklenip yoğrulur. Ilık bir yerde üstü kapatılarak kabarana kadar bekletilir. Sonra tekrar yoğrulur. Mayalanan hamurlardan büyük parçalar alınıp ekmek tahtasının üstünde şekil verilir. Ekmekler, önceden odun ateşinde ısıtılmış sacın üstünde pişirilir (K.1, K.29, K.43, K.45, K.50, K.53, K.70).

5- Çorbalar

a) Hedik Çorbası

Malzemeler: 2 su bardağı haşlanmış buğday, 2 su bardağı haşlanmış nohut, 1 çay bardağı haşlanmış kuru fasulye, 1 kg et, 2 kaşık salça, 2 kaşık un, 1 çay kaşığı pul biber, 1 çay kaşığı kekik, 2 adet soğan, 2 kaşık sıvı yağ.

Yapılışı: Küp şeklinde doğranan etler yağda kavrulduktan sonra, üstüne un ve halka halka doğranmış soğanlar ilave edilir. Soğanlar pembeleşinceye kadar kavrulur. Sonra sırayla salça, pul biber, haşlanmış buğday, nohut ve fasulye konur. Karışımın üstüne 1 litre ya da aldığı kadar su eklenir ve yemek orta ateşte pişmeye bırakılır. Yemek pişmeye yakın kekik ilave edilir ve 1–2 dakika kaynatıldıktan sonra ocaktan indirilir (K.131, K.132).

b) Lebeni (Yoğurt Çorbası)

Malzemeler: 3 kâse yoğurt, 1 kâse dövme, 1 yumurta, 8 su bardağı su, 3 çorba kaşığı yağ, 3 çorba kaşığı kuru nane.

Yapılışı: 3 kâse yoğurt, bir yumurta, 4 bardak su ve biraz tuz, bir tencereye konur, 15 dakika devamlı çırpılır. Hararetli ateşte 20 dakika kadar tahta kaşıkla karıştırılarak pişirilir.(Yoğurt kesilmesin diye sürekli karıştırılır.) Diğer yandan 1 kase dövme 2-3 defa temizce yıkanır, kaynamakta olan yoğurdun içine konur. Dövme yumuşayıncaya kadar kaynatılır, piştikten sonra ocaktan indirilir. Yemekten 10 dakika önce 3 kaşık yağ ile 2 kaşık kuru nane bir tavada kızdırılır, kızdırılmış yağ çorbanın üstüne dökülür (K.131, K.132).

6- Pilavlar

Keşkek

Malzemeler: 1 tas keşkeklik buğday, 250 gr. et, tereyağı, tuz.

Yapılışı: Keşkeklik buğdayı 1 gece önceden ıslatılır. Islatmadan sonra iyice ovularak suyu akıtılır. Düdüklü tencerenin dibinde büyük parçalar halinde kesilmiş etler, rengi değişene kadar pişirilir. Islatmış buğdayların suyu süzdürüldükten sonra yine ovularak güzelce yıkanır. Buğday etlerin üzerine koyulur. Suyunu ve tuzunu da ekleyip düdüklü tencerede 20–30 dk. kadar pişirilir. Piştikten sonra düdüklü tencerenin havası

çıkarılıp kapağı açılır. Pişen keşkek tahta kaşıkla etlerini parçalayarak karıştırılır. Üzerine kızdırılmış, bol tereyağı gezdirilir (K.124, K.125, K131).

b) Zerde (Duvaklı) Pilav

Malzemeler: Sıvı yağ, pirinç, badem, ince çekilmiş kıyma, karabiber, tarçın, bahar, tuz.

Yapılışı: Tencereye biraz sıvı yağ eklenir, orta ateşte pişirilir. Üstüne suya ıslatılıp, süzdürülen pirinçler eklenip, karıştırılır. Sonra "duvak" denilen harcı hazırlanır. Önce bademler 1 dakika suda kaynatılır, kabukları soyulur, ikiye ayrılır. Pembeleşinceye kadar yağda kavrulur. Başka bir yerde ince çekilmiş kıyma kavrularak üzerine karabiber, tarçın ile bahar eklenir, badem ilave edilir. Pilav büyük bir kayık tabağa tepeleme doldurulur, hazırlanan harç pilavların üzerine dökülür. Bu duvak görünümü alır (K.1, K.118, K.119, K.120).

7- Salatalar

a) Bostana

Malzemeler: 3 domates, 1 demet maydanoz, 5 dal taze soğan**,** 4 sivri biber**,** 1 soğan**,** limon, kırmızı toz biber, kuru nane, sıvıyağ, tuz.

Yapılışı: Domates, maydanoz, soğan ve biberler ince ince doğranır. Üstüne limon suyu, toz biber, nane, sıvıyağ ve tuz eklenip karıştırılır (K.45, K.50, K.70, K.118, K.131).

8-Tatlılar

a) Burma Kadayıf

Malzemeler: 1 kg baklavalık un, su, ceviz içi, tereyağı.

Şerbeti İçin: 5 su bardağı toz şeker, 5 su bardağı su, 2-3 damla limon suyu

Yapılışı: Şeker ile su kaynatılıp kıvamına gelince 2–3 damla limon suyu damlatılarak ateşten alınır ve soğumaya bırakılır. Baklavalık un ile önce bir hamur yapılır. Hamur iyice yoğrulur ve inceltilir. Kadayıf hamuru bir müddet dinlenmesi için iki, üç saat dinlenmeye bırakılır. Daha sonra bir çömçe ile hamura su katılıp inceltilir. Hamur tam kıvamına gelince biraz bekletilir daha sonra inceltilmeye devam eder. Daha önceden yakılmış odun kömürü üzerine veya ocak üzerine ince bir bakır sac koyulur.

Süzgeçli bir kap içine hamur doldurulur. Hamur bakır sac üzerine daire şeklinde dökülür. Daha sonra dökülen hamur ister burma şeklinde, ister düz tel olarak toplanılır. Bu iş hamur bitene kadar yapılır.

Sonra tepsi altlarına tereyağı sürülür. Hamurdan yapılmış tel burmanın içine ceviz kırıntısı ile tel kadayıf doldurulup sarıldıktan sonra tepsiye sırasıyla konulur. Sonra dizilmiş olan çiğ kadayıf üzerine inceltilmiş yağ dökülüp yüksek ateşte pişirilir.

Kadayıfın ateş tarafı, pişen yüzü çevrilmeden önce tepsi içindeki yağı bir kaba süzülür. Sonra alt yüzü çevrilir. Diğer tarafı pişirilmeye koyulur. Sonra diğer alt yüzü çevrilip öteki yüzü pişirilir. Pişirildikten sonra tepsi içindeki yağ iyice süzülür, ateşten alınıp üzerine, hazırlanmış olan kadayıf şiresi dökülür (K.131, K.132).

b) Nuriye Tatlısı

Malzemeler: 10 tane yumurta beyazı, 500 gr un, 1 çorba kaşığı şeker, 1 tatlı kaşığı tarçın, 1 kg süt, 250 gr tereyağı, 750 gr şeker, ½ litre su, 3 tane yumurta sarısı, 200 gr iç badem.

Yapılışı: Büyükçe bir kâsede 10 yumurtanın beyazı ve üç yumurtanın sarısı çırpılır, üstüne un eklenerek kulak memesi yumuşaklığında hamur yapılır. Hamur 12 bezeye bölünür ve yufka büyüklüğünde açılır. Önceden yağlanmış tepsiye bir yufka serilir, üstüne bir kaşık tereyağı gezdirilir sonra ikinci yufka serilir, sonra bir kaşık badem içi serpilerek, diğer beş yufka üst üste konur. Sonra bir kat yufka yağlanıp serilir, öteki katına badem içi serpilerek geriye kalan dört yufka üst üste döşenir. Kalan tereyağı eritilir ılık bir şekilde üstüne dökülür ve fırına sürülür. Yufkalar pişince fırından çıkarılıp üzerine kaynatılmış süt kepçeyle dökülür, hamur sütü tamamen çekince, şeker su ile 5 dakika kaynatılır ve kaynar kaynar hamur üzerine dökülür, biraz dinlendikten sonra ikram edilir (K.124, K.125, K.131, K.132).

c) Revani

Malzemeler: 6 kahve fincanı toz şeker, 4 kahve fincanı yoğurt, 7 kahve fincanı un, 4 yumurta, 1 kahve fincanı irmik, 1 kahve fincanı sıvı yağ, 1 kabartma tozu (ya da karbonat), 20 tane iç badem, biraz tuz

Şerbeti İçin: 5 su bardağı toz şeker, 5 su bardağı su, 2-3 damla limon suyu.

Yapılışı: Şeker ile su kaynatılıp kıvamına gelince 2–3 damla limon suyu damlatılarak ateşten alınır ve soğumaya bırakılır. Diğer taraftan yumurtalar, şeker ve yoğurt ile çırpılır ve geriye kalan malzemeler karışımın içine eklenir. Kek kıvamında bir

hamur elde edilir. Sonra yağlanmış tepsiye dökülüp fırına verilir. Kızardıktan sonra fırından çıkarılıp üstüne şerbeti dökülür (K.131).

9- Üzüm Suyundan Yapılan Yiyecekler

a) Bulamaç (Hellavi)

Malzemeler: Üzüm suyu ve un, süt ya da yoğurt.

Yapılışı: Üzüm şiresi süzüldükten sonra bağ kazanına konur ve şire kazanın yarısına gelene kadar odun ateşinde iyice kaynatılır. Daha sonra 10 kilogram şireye 1 kilogram un eklenir. Şire katılaşıncaya kadar kaynatılır. Kaynayan şirenin içine rengi sarıya dönsün ve karışım daha yumuşak olsun diye göz kararı süt veya yoğurt dökülür ve biraz daha karıştırıldıktan sonra ateşten indirilip tenekelerin içine konur(K.1, K.29, K.43, K.69, K.83).

b) Kesme

Malzemeler: Üzüm suyu ve un.

Yapılışı: Üzüm şiresi süzüldükten sonra bağ kazanına konur ve şire kazanın yarısına gelene kadar odun ateşinde iyice kaynatılır. Daha sonra 10 kilogram şireye 1 kilogram un eklenir. Şire katılaşıncaya kadar kaynatılır. Karışım biraz soğuduktan sonra tepsilere, leğene dökülüp güneşte kurutulur. Kuruyan bu karışım bıçakla kare şeklinde kesilerek kesme haline getirilir (K.1, K.45, K.70, K.118).

c) Pestil

Malzemeler: Üzüm, un, soda veya biraz kül.

Yapılışı: Üzüm şiresi süzüldükten sonra bağ kazanına konularak odun ateşinde kaynatılır. Kaynayan şirenin içine biraz temiz kül ya da soda konur. Şirenin yüzeyine çıkan tortular süzgeçle temizlendikten sonra tülbentle süzülür. Şirenin yarısı tekrardan bağ kazanına konur ve 10 kilogram şireye 1 kilogram un eklenir. Şire kısık ateşte un topaklanmasın diye süzgeç yardımı ile karıştırılır. Bu karışım şirenin diğer yarısına eklenerek kaynatılır. Soğumaya bırakılan şire dama serilen çıtalarla (100x120) çevrili Amerikan bezinin üzerine ince bir tabaka şeklinde sürülür ve güneşte kurumaya bırakılır. Pestil kuruduktan sonra bezin arkası sıcak suyla ıslatılır ve iki kişi tarafından

karşılıklı çekilerek bezden ayrılır. Pestil kare şeklinde katlanarak saklanır (K.1, K.2, K.29, K.70, K.83, K.119).

d) Pekmez

Malzemeler: Üzüm suyu, soda veya biraz kül.

Yapılışı: Toplanan üzümler iyice yıkandıktan sonra taştan yapılmış havuzun içine konur. Temiz çizmelerle yavaş yavaş tepelenip suyu çıkartılır. Sonra üzüm suyu bağ kazanının içine konur ve odun ateşinde kaynatılır. Üzüm şiresi kaynaya kaynaya yarıya inip ağdalaştıktan sonra ateşten alınıp soğumaya bırakılır (K.2, K.29, K.43, K.44, K.50, K.53, K.83).

e) Şeker Sucuğu

Malzemeler: Üzüm suyu, yorgan ipliği, un, soda-kül, ceviz içi veya badem içi.

Yapılışı: Üzüm şiresi süzüldükten sonra bağ kazanına konularak odun ateşinde kaynatılır. Kaynayan şirenin içine biraz temiz kül ya da soda konur. Şirenin yüzeyine çıkan tortular süzgeçle temizlendikten sonra tülbentle süzülür. Şirenin yarısı tekrardan bağ kazanına konur ve 10 kilogram şireye 1 kilogram un eklenir. Şire kısık ateşte un topaklanmasın diye süzgeç yardımı ile karıştırılır. Bu karışım şirenin diğer yarısına eklenerek kaynatılır. İpe dizilen ceviz içi veya badem içi bu karışıma batırılıp çıkarılır ve soğuyup katılaşması beklenir. Aynı işlem iki kez daha tekrarlandıktan sonra asılarak kuruması beklenir (K.1, K.2, K.29, K.70, K.83, K.118, K.119, K.120).

10- Reçeller

a) Elma Reçeli

Malzemeler: Günde kurutulmuş elma, şeker, limon ya da limon tuzu.

Yapılışı: Önceden suda bekletilen elma kuruları, kaynayan şirenin içine atılıp iyice kaynatılır. Üstüne limon sıkılıp pişince ocaktan indirilir (K.1, K.29).

b) İncir Reçeli

Malzemeler: Günde kurutulmuş incir, şeker, limon ya da limon tuzu.

Yapılışı: Önceden suda bekletilen incirler, kaynayan şirenin içine atılıp iyice kaynatılır. Üstüne limon sıkılıp pişince ocaktan indirilir (K.2, K.70).

c) Kabak Reçeli

Malzemeler: Bal kabağı**,** şeker, kireç, limon.

Yapılışı: Kabaklar ince ince dilimlenip kireçli suya yatırılır. Bir gün suda bekletilir. Kireçten çıkartılıp bol su ile durulanan kabaklar, önceden hazırlanan şireli suyun içine atılıp iyice kaynatılır, üstüne limonun suyu sıkılır. Bir süre kaynatıldıktan sonra ateşten indirilir (K.1, K.2, K.29, K.50, K.70, K.118).

d) Kayısı Reçeli

Malzemeler: Kayısı, şeker, limon tuzu.

Yapılışı: Kayısılar ortadan ikiye ayrılır, çekirdekleri çıkartılır.. Sonra bir tencereye iki tas suya bir şeker kararıyla şıra kaynatılır. Kayısıların sararması için içine limon tuzu eklenir, kayısılar bu şıraya atılır. Çok hafif bir şekilde kaynatılır sonra ateşten indirilir (K.1, K.29).

e) Vişne Reçeli

Malzemeler: Vişne,1 kg şeker, limon tuzu.

Yapılışı: Vişne yıkanır, suyu süzülür, çekirdekleri çıkarılır. Tencereye yerleştirilir, üzerine toz şeker dökülür, bir gece bekletilir. Ertesi günü ağır ateşte kaynatılır. Reçelin kıvamı koyulaşınca limon suyu katılır, sonra ateşten alınır. Tencerede soğutulur, kavanozlara doldurulur (K.43, K.45, K.50).

12- Süt Ürünleri

a) Dilim Peynir

Malzemeler: Süt, peynir mayası, tuz.

Yapılışı: Yeni sağılan süt henüz ılık iken içine yarım çay kaşığı maya atılıp karıştırılır. Sonra "şal" adı verilen üçgen şeklinde beze konup suyunu süzdürmesi beklenir. Birkaç gün sonra bezden çıkarılıp dilimlenir, üstüne kaynar su dökülüp tuza batırılır ve bidonlara konur (K.1, K.29, K.70, K.83).

b) Çökelek (Torak) Peyniri

Malzemeler: Süt, peynir mayası.

Yapılışı: Maya karıştırılıp beze konan peynir, mayalanmayıp kesilirse bezden çıkartılır ve daha çok gözleme yapımında kullanılır (K.1, K.2, K.43, K.45, K.70).

c) Örgü Peynir

Malzemeler: Süt, peynir mayası, tuz.

Yapılışı: Yeni sağılan süt henüz ılık iken içine yarım çay kaşığı maya atılıp karıştırılır. Sonra "şal" adı verilen üçgen şeklinde beze konup suyunu süzdürmesi beklenir. Birkaç gün sonra bezden çıkarılıp dilimlenir, üstüne kaynar su dökülür, peynir sıcağın etkisiyle yumuşar, sonra tel tel olan peynirler örülüp tuzlu su dolu olan bidonlara yerleştirilir (K.1, K.2, K.43, K.45, K.70, K.83).

d) Süzme Yoğurt

Malzemeler: Süt, biraz yoğurt.

Yapılışı: Süt kaynatılır ve ılıması beklenir. Biraz yoğurt ile mayalanıp etrafı sarılır mayanın olması beklenir. Sonra yoğurt, kabından temiz beyaz bir beze dökülür ve birkaç gün askıda bekletilir. Sekiz kilo yoğurttan yaklaşık iki kilo süzme yoğurt çıkmaktadır (K.53).

e) Tereyağı

Malzemeler: Yoğurt, biraz yağ.

Yapılışı: Yayığın içine konulan yoğurt uzun süre çırpılır. Yoğurdun ve kaymağın bir birinden daha kolay ayrılması için biraz yağ eklenir ve çırpılmaya devam edilir. Daha sonra tortu şeklini alan kaymaklar toplanarak tasların içine konur ve serin yerde saklanır (K.1, K.2).

c) Değerlendirme

Yörenin yemeklerinin en belirgin özelliği bol acılı ve yağlı olmasıdır. Yörede yemek kültürü ve damak tadı çok gelişmiştir. Yemeklerin hemen hemen hepsi et ağırlıklıdır. Çiğ köfte, kibe mumbar, hilorik aşı, meftune, güveç; Diyarbakır burması ve Nuriye tatlısı yöreye ait olan yemekler ve tatlılar arasında en fazla talep gören yiyeceklerdendir. Yörenin geçim kaynağı hayvancılık olduğu için süt ve süt ürünleri bakımından da oldukça zengin ve çeşitli ürünlere sahiptir. Yazın yapılan üzümcülükle pekmez, bulamaç, pestil, şeker sucuğu gibi üzüm suyundan yapılan yiyecekler üretilmektedir.

1.4.2. İçecek Türleri ve Yapılışları

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Türk mutfağında içecekler büyük önem taşımaktadır. Soğukluk olarak ifade edilen içeceklerimizin içinde şıra ve koruk suyu, tüm meyve sularının taze sıkılmış şerbet veya kaynatılıp saklanan şuruplar sofralarımızı zenginleştirmektedir. Ayran ve boza dışında nar, demirhindi, meya, turunç, vişne, çilek, kızılcık, limon, gül, bal şerbetleridir. Bunun dışında çay ve kahve de içecekler içinde yer almaktadır (Ersoy, 2002: 227). Erzurum'da yabanî meyveler bulunmaktadır. Bunlar kuşburnu, böğürtlen, alıçtır. C vitamini deposu olan kuşburnu, kurutularak saklanır. İstenildiğinde kuşburnu kompostosu, kuşburnu şurubu, kuşburnu peltesi olarak tüketilir. Alıç, kiraz büyüklüğünde olup içinde birçok çekirdeği olan turuncu renkli bir meyvedir. Meyveleri yaş olarak yenildiği gibi, yaprağı ve çiçeği çay gibi demleyip içildiğinde, bu çayın tansiyon düşürücü etkisi olduğu söylenmektedir (Taş, 1991: 133).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani'de içecek türleri ve yapılışları ile ilgili birçok uygulama bulunmaktadır. Buları şöyle sıralayabiliriz:

Pekmez Şerbeti

Malzemeler: Üzümden elde edilen pekmez, su.

Yapılışı: Bir sürahinin içine üç su bardağı pekmez konur, üstüne soğuk su yavaş yavaş ilave edilir ve karıştırılır (K.1, K.2, K.24, K.69, K.83, K.131, K.132).

Nar Ekşisi

Malzemeler: Olgunlaşmış narların kazanda odun ateşinde kaynatılmasından sonra elde edilen nar ekşisi, su ve şeker.

Yapılışı: Bir su bardağı nar ekşisi, sürahiye konulur. Ardından içine yavaş yavaş su dökülür. Su ile nar ekşisi iyice özenir, içine şeker atılarak karıştırılır (K.131, K.132).

Ayran

Yörenin yazın evdekilere ve gelen misafirlere verilen, vazgeçilmez ikramıdır. Yörede inek, koyun ve keçi yoğurdu yapılmaktadır.

Malzemeler: Yoğurt, soğuk su, tuz.

Yapılışı: Genişçe bir kabın içine konan bir miktar yoğurdun üstüne tuz ilave edilir ve biraz su konur. Yoğurt az suda eriyinceye kadar çırpılır, ardından kalan soğuk su konur ve karıştırılır (K.43, K.45, K.83, K.92, K.94, K.98).

Hoşaf

Malzemeleri: Yazın kurutulan kuru üzüm, su ve şeker.

Yapılışı: Bir miktar kuru üzüm önce su dolu kabın içinde bekletilir, üzümlerin yumuşaması beklenir. Bir tencereye konan beş bardak su kaynatılıp içine bu üzümler konur. Üzümler şişmeye başladığında da iki kâse şeker eklenir. Hoşaf, ocaktan indirildikten sonra soğuması beklenir dolaba konur (K.43, K.44, K.83, K.85).

Limon Şerbeti

Malzemeler: Limon, şeker ve su

Yapılışı: Limonlar küçük parçalara ayrılır ve üstüne bir miktar şeker dökülüp bekletilir. Sonra bu karışım ovulur, limonların iyice suyu çıkartılır. Sonra üstüne su dökülüp yine şeker eklenir ve dolaba konur (K.69, K.70, K.72).

c) Değerlendirme

Yörede özellikle yazın üzüm bol olduğu için üzümden yapılan pekmez şerbeti içilmektedir. Kışın da özellikle yazın kurutulan üzümlerden hoşaf yapılmaktadır.

1.4.3. Yiyecek ve İçeceklerin Korunması

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Anadolu insanı çok eski dönemlerden beri kış aylarında tüketmek için yiyecekleri saklama yollarını aramışlar ve çeşitli şekillerde dayanıklı hale getirerek, işleme tabi tutarak saklama şekillerini ortaya çıkarmışlardır. Kış ekmeği, peksimet, erişte, tarhana, peynir, sebze, meyve ve et kurutması vb. gıdaların doğuşu bu dönemlere rastlamaktadır (Ersoy, 2002: 223).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde yiyecek ve içecekleri sıcaktan korumak için genellikle buzdolabı kullanılmaktadır. Bunun dışında evin en altındaki karanlık odaya, mutfak

kilerine yani zahireye konmaktadır. Peynirlerin bozulmaması için dilimlenen peynirler tuzlu sıcak suya batırılıp sonra bidonlara konmakta ve üzerine yine tuzlu su ilave edilmektedir. Yaz mevsimine ait yiyeceklerin (patlıcan, domates, yeşil fasulye vb.) cam kavanozlarda konservesi yapılmaktadır. Un ve bulgur kurtlanmasın diye arka, güneş görmeyen toprak odaya konur. Bazı yiyecekler de kurutularak sıcaktan ve küflenmekten korunmuş olur (K.43, K.46, K.47, K.48, K.83, K.84, K.131, K.132).

c) Değerlendirme

Ergani yazın çok sıcak olmaktadır. Bu sebeple bütün yiyeceklerin buzdolabında korunması mümkün değildir. Hemen hemen evlerin genelinde "zahire odası" adı verilen bodrum katlar bulunmaktadır. Yiyecekler buralara konarak sıcaktan ve küflenmeden korunmaktadır.

1.4.4. Kışlık Hazırlanan Yiyecekler

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Kışlık hazırlıklara bölgesel ürünlerle sayısız mamuller meydana getirilir. Bu hazırlıklar sırasında "imece" denilen yardımlaşma yaygındır (Halıcı, 2003: 286).

Ergani'de yeme içme yönünden kış hazırlıkları, sonbaharda başlar. Taşı toprağından temizlenmiş buğday, kazanlarda kaynatılıp haşlanır. Buna "bulgur kaynatma" denir. Kurutulan buğday, hafif ıslatılarak dövülür ve yine güneşe serilir, sonra değirmende çekilerek köftelik, pilavlık bulgur elde edilir. Maddi durumu iyi olanlar etten kavurma yapar. Domates ve biber salçası yapılır. Patlıcan, biber, domates ağaç dallarında ya da balkon demirlerinde kurutulur. Çeşitli biberlerden, yeşil domateslerden minik salatalıklardan turşu yapılır. Bağbozumunda pestil, sucuk, pekmez, kesme ve helva yapılır (Üzülmez, 2005: 328).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde kış karlı ve soğuk geçtiği için pek fazla sebze bulunmamaktadır. Yörede kışın yemek üzere yazdan hazırlanan yiyecekler kullanılmaktadır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- Buğday kaynatılır (K.43, K.44, K.46, K.47, K.83, K.85).
- Kaynayan buğday kurutulup öğütülerek dövme, yarma, pilavlık, köftelik bulgur ve un elde edilir (K.43, K.47, K.50, K.84, K.85, K.86, K.88).

- Patlıcan, kabak, biber, domates, bamya, nohut kurutulur (K.43, K.47, K.48, K.53, K.109, K.117).
- Oyulan patlıcanın ve kabağın içi de kurutulur, kışın yemeği yapılır (K.50, K.53, K.83, K.87, K.117, K.119).
- Kaysı, kiraz reçeli yapılır (K.83, K.124, K.125, K.131, K.132).
- Turşu kurulur (K.1, K.2, K.43, K.48, K.53, K.83, K.108).
- Keçi ve koyun etinden kavurma yapılır (K.1, K.2, K.87, K,85, K.108, K.118).
- Yeşil domatesler, samanın içine konur. Domatesler kışa kadar kızarır (K.47, K.48, K.50, K.83, K.117).
- Biber ve domates salçası yapılır (K.43, K.47, K.83, K.88, K.118, K.131).
- Tarhana yapılır (K.47, K.50, K.124, K.125, K.131, K.132).
- Patlıcan ve biber közlenip buzluğa konur (K.43, K.45, K.124, K.132).
- Nane, reyhan, kekik kurutulur (K.124, K.125, K.131, K.132).
- Dut, incir, üzüm kurutulur (K.108, K.109, K.117, K.118, K.131).
- Pekmez, pestil, kesme, bulamaç, hellavi ve şeker sucuğu yapılır (K.1, K.44, K.48, K.50, K.108).
- Kış kavunu fileye konup zahirenin tavanına asılır (K.47, K.48, K.117, K.118).
- Dilim, örgü, dil, tulum peyniri ve torak (çökelek) yapılır (K.43, K.48, K.53, K.109, K.119).
- Mutfak kilerine çuvalla soğan konur, bir iki bağ da sarımsak asılır (K.1, K.43, K.53, K.118, K.119).

c) Değerlendirme

Yörede ekonomi tarıma ve hayvancılığa dayanmaktadır. Halkın maddi durumu da pekiyi olmadığı için yöre halkı yazın bol olan yiyeceklerin bir kısmımı kurutarak bir kısmını reçel, turşu yaparak kışa hazırlık yapar. Yöre halkı için buğday çok önemlidir. Çünkü halk ekmeğini evde yapmaktadır. Kışın da daha çok tahıl ürünleri ve süt ürünleri yemektedir.

1.4.5. Mutfak Araç ve Gereçleri, Kullanılışları

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Türkler göçebe toplulukları halinde yaşarken gerek av etlerini gerekse besledikleri hayvanların etlerini doğrudan ateşte çevirerek yerlerdi. Çevirme denen bu et pişirme usulü hem kolaydı hem de yemekten alınan tat tartışılmazdı. Bütün bir kuzu şişe geçirilir, kızartılırdı. Kuzu başta olmak üzere at eti dâhil bütün av etleri de bu şekilde pişiriliyordu. Yerleşik hayatla birlikte Türklerde yemek türleri artmış, mutfak ve mutfak gereçleri gereksinimi kendini göstermiş ve Türk mutfağı gelişmeye başlamıştır (Kut, 2002: 215). Mutfak araçları arasında kullanılan kap-kacak ile ilgili sözlerin çoğu Türkçe ile akraba lehçe ve dillerde ortak olması nedeniyle Türklerin Orta Asya'dan bir medeniyetle geldikleri, mutfak araçlarının bugünkü durumunun Orta Asya'ya dayandığı, bu araçların çanak çömlek türü olduğu tespit edilmiştir (Ersoy, 2002: 223).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde özellikle köylerde kullanılan mutfak araç ve gereçlerini şöyle sıralayabiliriz:

- Bağ kazanı; içinde pekmez kaynatmaya yarayan büyük, derin kap (K.48, K.50, K.102, K.104, K.105, K.131, K.132).
- Bakraç; içine süt konan, yoğurt yapılan bakır kova (K.43, K.47, K.88, K.92, K.102, K.104, K.106, K.107).
- Bulgur kazanı; içinde bulgur kaynatılan derin kap (K.47, K.83, K.96, K:98, K.102, K.105, K.131).
- Çömçe; sıvı yiyecekleri karıştırmaya ve kaplara koymaya yarayan tahta kepçe (K.44, K.45, K.47, K.50, K.83, K.88, K.92, K.96, K.98).
- Evreç; ekmek pişirirken ekmeği çevirmeye yarayan ince uzun tahta (K.83, K.85, K.88, K.94, K.131, K.132).
- Elek; bulgur, un gibi yiyeceklerdeki küçük çöp ve tozları ayıklamaya yarayan tahta kasnak (K.43, K.83, K.88, K.92, K.100, K.104, K.105).
- Ekmek tahtası; üzerinde ekmek açılan odundan yapılmış araç (K.47, K.50, K.86, K.92, K.102, K.105, K.106).
- Gaz ocağı; gaz yağıyla yanan ve üzerinde yiyecek pişirilen araç (K.1, K.29, K.47, K.50, K.131).

- Güğüm; içinde su kaynatmak için kullanılan, yandan kulplu bakır ya da alüminyum su kabı (K.47, K.48, K.50, K.83, K.92, K.102).
- Güveç; içinde yemek pişirilen toprak kap (K.1, K.2, K.29, K.47, K.50, K.83, K.131).
- Kalbur; iri taneli olan buğday, arpa, mercimek gibi yiyecekleri ekmek için kullanılan seyrek ve büyük delikli araç (K.1, K.43, K.45, K.83, K.86, K.94, K.100, K.131).
- Kavurma kazanı; içinde inek, koyun ve keçi eti ile katı yağın kaynatıldığı derin ve büyük kap (K.47, K.48, K.85, K.86, K.131, K.132).
- Merdane; hamur açmaya yarayan kalın oklava (K.83, K.86, K.131, K.132).
- Oklava; hamur açmaya yarayan yuvarlak, uzun ince değnek (K.48, K.50, K.131, K.132).
- Sac; üzerinde ekmek pişirilen yuvarlak, geniş araç (K.1, K.29, K.43, K.47, K.64, K.102, K.131).
- Sini; yemeklerin içine koyduğu her boyu olan geniş bakır kap (K.1, K.29, K.43, K.45, K.48, K.50).
- Sitil; içine yoğurt ve süt konan kulplu bakır kap ya da alüminyum kap (K.47, K.48, K.50, K.83, K.92, K.104, K.131).
- Sofra; üzerinde yemek yenen, yuvarlak, geniş ayaklı hamur tahtası (K.43, K.50, K.131, K.132).
- Tahta çatal; kazanın içinde kaynayan yiyecekleri karıştırmaya yarayan araç (K.83, K.92, K.100, K.102, K.104, K.105).
- Tahta kaşık; yemekleri karıştırmaya yarayan araç (K.43, K.45, K.47, K.85, K.86, K.131, K.132).
- Tahta raf; üstüne tabak, bardak koymaya yarayan, duvara asılı, geniş, tahta araç (K.43, K.44, K.45, K.50, K.83).
- Tuluk yayığı; içinde tereyağı yapılan, yoğurt çalkalanan kap (K.83, K.84, K.86, K.92, K.96, K.98, K.131).
- Üçayak; odun ateşinde pişirilen yemeklerin tencereyle üzerine konduğu dayanak (K.43, K.45, K.48, K.83, K.88, K.131).

c) Değerlendirme

Yörenin ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Özellikle köylerde bağcılık çok yaygın olduğu için bağ kazanı; buğday yetiştirildiği için bulgur kazanı kullanılmaktadır. Köylerde ekmekleri kadınlar imece usulü ile kendileri yaparlar. Her evde mutlaka oklava, ekmek tahtası, merdane bulunmak zorundadır. Yöre halkı genel olarak eski zamanlarda kullanılan eşyaları kullanmaktadır, bunda birçok köyde halen suyun olmaması ve teknolojinin bilinmemesi ve maddi durumun iyi olmaması etkendir.

1.4.6. Sofra Gelenek ve Görenekleri

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Türk mutfak kültürünün unsurlarından bir diğeri yemek yeme adabıdır. Türk toplulukları tarih boyunca sosyal bir düzen ve disiplin çerçevesinde gelişmişlerdir. Türklerde yemek, yalnızca yenen ve karın doyuran bir madde olarak düşünülmemelidir. Yemek topluluk düzeniyle, disipliniyle bir sembol özelliği taşımaktadır.

Sofra düzenleri, Anadolu'da genellikle fazla farklılık göstermemektedir. Sofra yere kurulmaktadır. Önce bir sofra bezi yayılmakta, üzerine "tabla" da denilebilen tahta konulmakta ve yemek yenilmektedir. İkinci bir tür, sini kullanılmasıdır. Sinide yenildiği zaman yüksekliği sağlamak amacıyla sofra bezinin üzerine daire şeklinde kasnak veya açılıp kapanan tahta sofra altı konduktan sonra sini yerleştirilmektedir. Kaşıklar tabla veya siniye halka şeklinde birbirine ulanarak daire şeklinde yerleştirilmektedir. Peçeteler ya sofra bezlerinin üzerine veya sininin kenarlarına sıralanmaktadır (Halıcı, 2003: 285- 286; Kut, 2002: 216; Taş, 1991: 133).

Konya'da evin en yaşlısı yemeğe başlamadan hiç kimse yemeğe başlayamaz. Daima en yaşlı besmele ile yemeğe başlar. Sofraya konulan her hangi bir yemeği yaşlı olan kimse yemeyecekse bile usulen bir lokma alıp diğerlerinin başlamasına olanak sağlar. Yemeğin sonunda dua edilir. Sofrayı kaldırmak, gençlerin işidir. Çocuklar da leğen, ibrik ve sabunu büyüklerin önünden başlayarak dolaştırırlar. Böylece herkesin eli ve ağzı yıkanmış olur (Alptekin, 1994: 309).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde belirgin çizgilerle ayrılmış sofra geleneği vardır. Yemek, yere serilen sofra bezi ve tahta sofranın üzerinde ya da sini de yenir.

Yörede sofrayı kurarken, yemek yerken ve sofradan kalkarken uygulanan bazı adetler bulunmaktadır. Bu adetleri şöyle sıralayabiliriz:

- Sofra evin büyük odası olan salon ya da sofada yenir (K.1, K.43, K.53, K.83, K.108, K.117, K.131).
- Misafir gelmişse yemek kadın ve erkeğe ayrı odalara kurulur (K.45, K.47, K.83, K.117, K.119, K.131, K.132).
- Yemeğe önce büyükler başlar (K.1, K.2, K.29, K.43, K.50, K.53, K.118, K.122).
- Sofraya baba gelmeden oturulmaz (K.43, K.45, K.48, K.83, K.108).
- Yemeğe başlarken besmele çekilir, yemekten kalkarken "elhamdülillah, afiyet olsun, Allah yerini doldursun "denir (K.1, K.2, K.50, K.53, K.108, K.118, K.122).
- Yemek yerken biri gelmişse mutlaka sofraya oturtulur (K.1, K.29, K.83, K.84, K.108).
- Yemeğe geç gelecek biri varsa onun payı ayrılır (K.50, K.53, K.108, K.109, K.117, K.122, K.131).
- Yemekte misafir varsa çocuklar oturtulmaz, onlara ayrı sofra açılır (K.45, K.46, K.83, K.108, K.117, K.118).
- Sofra önce erkeklere kurulur, erkekler yedikten sonra kadınlar sofraya oturur (K.1, K.2, K.29, K.83, K.108, K.117, K.118).
- Yemekler, bakır sinilere veya tahta sofranın üstüne konur (K.1, K.43, K.48, K.50, K.53, K.83, K.131).
- Sofrada kayınvalide ve kayınbaba varsa gelin sofraya oturmaz (K.43, K.47, K.50, K.117, K.131).

c) Değerlendirme

Ergani yöresinde sofra kurallarına ve geleneklerine çok önem verilmektedir. Ataerkil bir aile yapısı olan yörede sofra, önce erkeklere kurulmakta sofraya kadın ve çocuk oturmamakta, baba gelmeden yemeğe başlanmamaktadır. Yemek yerken üstüne biri gelmişse mutlaka sofraya oturtulması yöre halkının misafirperverliğiyle açıklanabilir. Sofrada kayınbaba ve kayınvalide varken gelinin saygıdan sofraya oturmaması yörenin örf ve adetleriyle ilgilidir. Yörede özellikle köylerde ekonomik durum iyi değildir. Bu sebeple yemekler daha çok tahıl ve hayvansal gıda ağırlıklıdır, ekmekler de evin kadınları tarafından yapılmaktadır.

1.5. Halk Hekimliği

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Ergani'de eskiden ruhsal hastalıklar bilinmemekte ya da "akıl hastalığı" olarak düşünülmekteydi. Yine şeker, kanser, kalp ve daha birçok hastalık halk tarafından dermansız dert diye adlandırılırdı. Akıl hastaları ve dermansız derde düşenler genelde türbe ve ziyaretlere, hacı, hocalara götürülerek çare aranırdı. Eskiden sıklıkla görülen hastalıklar Şark Çıbanı, Kara Yara, Çermik Hastalığı ve Peynir Hastalığı idi. Halep Çıbanı olarak da bilinen Şark Çıbanı, Tatarcık Sineği'nin ısırmasıyla büyüyüp etrafı kızaran kabartı 3–4 ay üstü kabuklu hafif acılı 1–3 cm çapında bir çıban halini almaktadır. Yaraya pişmiş soğan ve ekşi hamur sarılarak yaranın açılması sağlanır.

Boğmaca, öksürük ve daha birçok hastalık için genellikle yaşlı kadınlar tarafından hastanın sırtına jilet vurulur, ağrı ve sızı giderilmeye çalışılıp, jilet vurulduktan sonra üzerine bol gazete kâğıdı bırakılmaktadır. Ağrı ve sızıyı gidermek için hacamat vurulurdu. Hacamat vurulurken; bir bardak içine yanmış kâğıt ya da bez atılır sonra ağrı olan kısmın olduğu yere bardağın ağzı dayandırılarak beklenmeye başlanır, 5–6 dakika sonra bardak içinde kan toplanma başlar. Kan toplanınca bardak yavaş yavaş çekilir ve bu işlem 4–5 kez tekrarlanır. Eskiden çocuklar havale geçirdiğinde ocaklı kişi, çocuğa besmele çekerek dualar okuyup ocak karasıyla çocukların alnına artı (+) işareti çizmektedir. Bu uygulama cinlere ve nazara karşı korunma amaçlı yapılmaktadır (Üzülmez, 2005: 299–303).

Diyarbakır'da ishal, aybasması çocukların geceleri yeni doğan hilal şeklinde ay'ı görmesiyle olur. Çocuğun ağzı kokar, ateşi yükselir. Haram süt ise annenin hamile olduğu halde çocuğuna emzirdiği süte denir. Onlara göre, çocuğa emzirilen bu süt haramdır. Karnındaki çocuğun hakkıdır. Süte devam edilirse çocuk ishal olur. Bazı kadınlar ise korku ve nazarında ishale neden olduğunu söylerler. Korku, bağırsağa girerse çocuk ishal olur, nazar ete değerse hastalık olur, kemiğe değerse çocuk ölür.

Aybasmasına karşı, ay hilal olduğunda tencerenin isi çocuğun alnına, boynuna, sağ koluna ve sol bacağına sürülür. İşaret alna artı (+) şeklinde, diğer yerlere yuvarlak şeklinde sürülür. İs sürme, dindar olarak bilinen yaşlı kadınlar tarafından yapılır. Çocuk ziyarete, hocalara ve şeyhlere götürülür. Hoca muska yapar ve çocuğun boynuna asar, ayrıca çocuğun ensesine hafifçe vurulur ve çocuk aniden açılır. Yine çocuğun boynu iple ölçülüp sonra ip yakılır. Bu yolla doğaüstü güçler onları tekrar rahatsız etmesin diye 'çocuk öldü' mesajı verilir ve kötü güçler çocuktan uzaklaştırılır (Elmacı; Özelci,

2002: 72- 76). Diyarbakır ve çevresi halk hekimliğinde hastayı yatıra götürme geleneği, özellikle kırsal kesimde yaşayan halk toplulukları üzerinde etkinliğini devam ettirmektedir (Beysanoğlu, 1981: 17).

Halk hekimliği konusunda görülen kaynaklar birbirini tamamlar niteliktedir (Ayhan, 1995: 247–248; Artun, 2005, 181; Bilir, 2007: 99–103; Fedai, 1995: 290–291; Kaya, 2001, 199–200; Kaya, 2004, 215; Yağmur, 1995, 111; Yardımcı, 2006: 381–387).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresi insanlarının, hastalıkları sağaltmasında kullandıkları tespit edilen bazı yöntem ve işlemleri alfabetik sıraya göre şöyle sıralayabiliriz:

Adet Düzensizliği ve Ağrıları İçin Yapılanlar:

● Adet ve karın ağrılarını gidermek için sıcak su ve sabunla karın ovulur (K.108, K.109).

● Adet düzensizliği için papatya kaynatılıp, içilir (K.125, K.127, K.141).

● Adet ve karın ağrılarını gidermek için sarı kök otu kaynatılıp içilir (K.127, K.131, K.132).

● Adet ve karın ağrılarını gidermek için pekmez içilir (K.131, K.132).

● Adet ve karın ağrılarını gidermek için ağrıyan yerin üstüne tahta sopa konur (K.108, K.109).

Anne Sütünü Artırmak İçin Yapılanlar:

● Doğum yaptıktan sonra sütü gelmeyen annenin sırtına fırından yeni çıkmış ekmekler bağlanır ve sütün gelmesi sağlanır (K.127, K.130, K.139, K.141).

Ateşi Düşürmek İçin Yapılanlar:

● Havale geçiren çocuğun boynuna eski bir para kesilip okutulur ve asılır (K.124, K.125, K.131, K.132).

● Havale geçiren çocuğa Ay tutulması sırasında yedi kez ıslatılarak Ay'ın önüne serilen siyah bir eşarp ya da çarşaf sarılır ve ateşi düşürülür (K.1, K118, K.119, K.124).

Baş Ağrısı İçin Yapılanlar:

● Baş ağrısını gidermek için ısırgan, karabaş ve oğulotu kaynatılarak içine biraz bal eklenerek içilir (K.127, K.130, K.131, K.132).

● Baş ağrısını durdurmak için rengi yeşil olan bir yazma başa sıkıca bağlanır (K.108, K.109, K.118, K.119, K.122).

● Migren ağrıları için nane limon kaynatılıp içilir (K.131, K.132).

Boğaz Ağrısı ve Ses Kısıklığı İçin Yapılanlar:

● Boğaz ağrısını gidermek için odun karası sırayla hastanın diline, alnına, karnına ve bileğine ay şeklinde sürülür (K.1, K.2, K.7, K.31, K.40).

● Sesi kısık olan kişiye çiğ yumurta içirilir (K.108, K.109).

● Boğaz iltihabını, öksürüğü, ses kısıklığını geçirmek için sarı gül yaprağıyla dalından yeni toplanmış kır papatyaları kaynatılır, karışım su bardağına konur ve soğuması beklenir. İçine biraz şeker atılarak yemeklerden sonra birer bardak içilir (K.127, K.130, K139, K.141, K.143).

Boyun, Sırt Ağrıları ve Burkulmalar İçin Yapılanlar:

● Ağrıyan, şişen diz kapaklarına köpek soğanı dövülerek sarılır (K.143, K.144).

● Ayağı çıkmış olanlar ocaklı birine götürülür. Çıkan yer, içi sıcak suyla dolu bir leğene konur ve yavaşça ovulur. Sonra çıkan yer hafifçe bastırılarak çekilip geri yerine yerleştirilir, daha sonra üstüne zeytinyağı sürülerek ayağın iyileşmesi sağlanır (K.127, K.130, K.141, K.143).

● Ayak burkulmasına karşı hamur yağın içinde hafif kızartılarak ayağa sarılır (K.118, K.119, K.122).

● Bileği incinenler, sınıkçı Musa'ya götürülür. Sınıkçı, kullanılmamış yeşil kalıp sabunla, kullanılmamış Japon bezi ister. Rendelediği sabunla, yumurta akını karıştırarak, Japon bezinin içine döker, iki tahtayı da destek yaparak incinen yere bezi sarar ve elin iyileşmesini sağlar (K.127, K.139, K.141).

● Boyun ağrısına karşı ikiz doğuran kadının eteği ağrıyan kişinin boynuna sarılır (K.108, K.109).

● Çermik yolundaki Sabisar Köyü'ne yel girmiş, romatizma ağrısı olanlar gider. Oradaki çeşmeden akan suyun çamuru ağrıyan yerlere sürülür (K.142, K.143).

● Çermik yolu üstündeki Kalkana Köyündeki dağdan gelen suyla ağrıyan, romatizmalı olan yerler yıkanır ve ağrıyan yerlere çamur sürülür (K.140, K.143).

● Daha önceden kırılıp eğri kaynayan kemiğin tekrar eski halini olması için, kırıkçı Güler'e gidilir. Kırıkçı, hastanın eğri kaynamış olan uzvunu yılan balığının yağıyla ovarak yumuşamasını sağlar, daha sonra kuru üzümle kuyruk yağını dövüp eğri olan yere sarar (K.125, K.127, K.139, K.141).

● Elde ve ayakta oluşan şişliğe karşı ısırgan otu kaynatılıp içine kına konur ve şiş olan yere bağlanır (K.1, K.2, K.7, K.31, K.40).

● İncinen yerde oluşan şişliğe karşı çam sakızı yağda dövülerek şişliğin üstüne sarılır (K.69, K.70, K.71, K.72).

● Sırt ağrısını gidermek için şişe çekilir (K.108, K.109).

● Vücudun belirli bölgelerine, yanlış bir hareket sonucu giren "girgi" yani ani ağrının geçmesi için eli ocaklı bir kadına gidilir.

Kadın ve hasta karşılıklı üç kez şu konuşmayı yaparlar;

- Nereye gidiyorsun?
- Girgi dağına
- Nereden geliyorsun?
- Girgi Dağından
- Vururum
- Vuramazsın… diyerek ağrıyan yere değneğini yavaşça vurur ve ağrı geçer (K.127).

Böbrek Taşı İçin Yapılanlar:

● Böbrekteki taşların eriyip düşmesi için yoğurt temiz bir beze bağlanarak yüksekçe bir yere asılır, altına temiz tas konur. Yoğurttan süzülen su sabahları aç karnına içilir (K.125, K.130, K.141, K.143).

Bulaşıcı Hastalıklar İçin Yapılanlar:

● Kızamığı gidermek için hastaya karla karışık pekmez yedirilir (K.69, K.70, K.71, K.72).

● Sarılık olan çocuğun karnına temiz bir jiletle birkaç kez çizik atılır (K.1, K.2, K.29).

Diken Çıkartmak İçin Yapılanlar:

● Ayağa, ele batan dikenin çıkması için soğan ateşte közlenip, dikenin battığı yere sarılır (K.108, K.109, K.140, K.141, K.143).

Diş Ağrısı İçin Yapılanlar:

● Diş ağrısına karşı bir diş soyulmuş sarımsak ağrıyan dişin arasına alınıp sıkılır (K.108, K.109).

Ellerde Oluşan Alerji ve Siğiller İçin Yapılanlar:

● Ellerin üstünde belirli aylarda alerjik olarak çıkan sert ve kaşıntılı şişliklere kulağın arkasından temiz bir jiletin ucuyla alınan kan sürülür (K.142, K.143, K.144).

● Ellerde oluşan siğillerin geçmesi için, eli tılsımlı bir kadına, bir hayvan dalağı ve bir avuç arpa alınarak gidilir. Ocaklı olan kişi avucuna aldığı arpaların üstüne dua okuduktan sonra arpaları teker teker dalağın üstüne batırır. Sonra bu dalak hasta tarafından hiç işlenmemiş, kullanılmamış bir kuyuya atılır ya da çimliğe gömülür, arkaya hiç bakmadan yola devam edilir. O dalak orada çürüdükçe eldeki siğillerde iyileşir (K.127, K.141, K.143).

Felç İçin Yapılanlar:

● Kaynak kişiler tarafından aktarılan bilgiye göre felçli olan bir kadın eşeğin üstüne bağlanarak Kötekan Köyü'ndeki ziyarete götürülür. Kadın bir gece burada yatırılır. Sabah, türbede atalarından kalma patik ve sopa felçli olan yerlere sürülerek felcin geçmesi sağlanır (K.125, K.127, K.139).

Göz Hastalıkları İçin Yapılanlar:

● Gözde çıkan ittirseye tuzlu sarımsak sürülür (K.83, K.85, K.86, K.87).

● Göz ağrısına karşı buzağının dışkısı ısıtılır, beze sarılır ve göze konur (K.108, K.109, K.110).

● Göz ağrısına karşı göz kapağı ters çevrilerek içine dikenli ot sürülür hafif kan gelmesi sağlanarak acı dindirilir (K.108, K.109).

● Gözde çıkan ittirseye amcasının oğluyla evlenen kadının saçı sürülür (K.108, K.109, K.118, K.119, K.122).

İltihaplı Yaralar İçin Yapılanlar:

● Ayaktaki iltihaplı yara için arpa, siyah diken yağı ile dövülüp yaraya konur (K.118, K.119, K.122).

● İltihaplı çıbanın, iltihabını alsın diye un ile pekmez karıştırılarak helva kıvamına getirilip, çıbanın üstüne sarılıp bir gece onunla yatılır (K.1, K.108, K.109, K.127, K.130, K.131, K.132).

● İltihaplı apseler için bamyayla süt kaynatılarak temiz bir beze dökülüp apseye sarılır (K.108, K.109, K.140, K.143).

● Vücutta, el ve ayaktaki iltihabı gidermek için soğanın içine ince sabun konarak ateşte pişirilir ve iltihabın üstüne konur (K.1, K.108, K.109).

● Yüzde, elde ya da ayakta olan iltihaplı yaranın geçmesi için kaynanasından el almış geline gidilir. Yumurta sarısı ve kına rengi bir ot ile yapılan karışım, nahır ayağı yani hayvanların akşam otlamasından döndüğü saat ile sabah ezanından sonra yara olan yere sürülerek, iyileşmesi sağlanır (K.127, K.130, K.139, K.140).

Kanser İçin Yapılanlar:

● Kanser hastasına kaplumbağa kanı içirilir (K.83, K.84, K.85).

Kansızlık İçin Yapılanlar:

● Keçiboynuzuyla polen çiçeği pekmezle karıştırılıp sabahları aç karnına içilirse, kansızlığa iyi gelir (K.127, K.139, K.141).

Kellik ve Saç Dökülmesi İçin Yapılanlar:

● Kel olan yerde saç çıkması için o bölgeye kan gelinceye kadar sarımsak sürülür (K.108, K.109).

● Kesilmiş ya da kırılmış kafaya temiz bir bez yakılarak külü sarılır (K.108, K.109, K.110).

● Saç dökülmesini engellemek için kaynatılmış papatya suyuyla saçlar yıkanır (K.83, K.84, K.85, K.86).

Korkuyu Gidermek İçin Yapılanlar:

● Düşen bir çocuğun korkusunu gidermek için çocuk, bir beze konarak sağa sola sallanır ve ters çevrilir (K.1, K.2, K.29).

Kulak Hastalıkları İçin Yapılanlar:

● Kabakulağı iyileştirmek ve şişkinliği indirmek için, anneden-babadan miras kalmış odun ateşinde kaynamış kara kazanın dışındaki siyah parçadan bir parça alınır ve kabakulağın üstüne sürülür (K.127, K.130, K.140, K.142, K.144).

● Kulak ağrısına karşı avuç içine anne sütü sağılır, içine tuz eklenerek ağrıyan kulağa dökülür (K.108, K.109, K.118, K.119, K.122).

● Kulak ağrısına karşı soğan yağda kızartılıp beze sarılarak kulağın üstüne konur (K.118, K.119, K.122).

Mide Ağrısı İçin Yapılanlar:

● Mide ağrısına karşı papatya kaynatılıp içilir (K.118, K.119, K.122).

Öksürük ve Nezle İçin Yapılanlar:

● Bronşit için hatmi çiçeği ile süt kaynatılıp sabah aç karnına içilir (K.127, K.140, K.144).

● Çocuklar horoz gibi öksürükle karışık hırıltılı bir ses çıkardığında "eli tılsımlı, ocaklı" bir kadına götürülür. Köpeğin yemek yediği kaba çocuğun boynu hafifçe yaslanır, bıçağın tersi çocuğun boynuna sürülerek, kesiyormuş gibi yapılır, amaç çocuğun korkması ve öksürüğün kaçmasını sağlamaktır (K.130).

● Çocuklardan oluşan ani hırıltıların geçmesi için, çocuklar ocaklı birine götürülür. Ocaklı olan kişi, okunmuş kuru soğanı, çocuğun başından 3 kez aşağı yuvarlar, hırıltının geçmesi sağlanır (K.141, K.142, K.143).

● Öksürüğü gidermek için pekmez içine karabiber karıştırılıp içilir (K.108, K.109).

● Öksürüğü gidermek için pekmez içine ısıtılmış tereyağı konup içilir (K.1, K.83, K.131, K.132).

● Öksürüğün geçmesi için ayva yaprağı kaynatılarak içilir (K.127, K.130, K.131, K.132).

● Öksürüğü gidermek için pekmez içine limon sıkılıp içilir (K.131, K.132).

● Öksürüğü gidermek için böğürtlen ya da papatya kaynatılarak içilir (K.69, K.70, K.83, K.84, K.85, K.140, K.142, K.144).

● Nezle ve grip için nane, ıhlamur, elma ve limon kabuğu kaynatılarak içilir (K.83, K.84, K.85, K.118, K.119, K.122, K.125, K.127, K.130, K.131, K.132, K.139, K.140, K.141, K.142, K.143, K.144).

Uçuk İçin Yapılanlar:

● Titremeli ateş sonucunda dudakta uçuk çıkarsa sabah güneş doğmadan Hazar Gölü'nün soğuk suyuyla yıkanır (K.142, K.144).

Yanıklar İçin Yapılanlar:

● Ağır yanıkların iyileşmesi için "Suda Bacı" adlı eli tılsımlı kadına gidilir. Yanan yere önce makine yağı sürülür. Ertesi sabah tereyağının tuzlu suyuyla nişasta yoğrulup yanan yere sürülür. Bu işlem düzenli olarak 2-3 gün devam eder ve yanık izi kalmaz (K.127, K.139, K.141).

● Yanığın üstüne pekmez sürülerek iz kalması engellenir (K.69, K.70, K.71, K.72).

● Yanıktan sonra patlayıp sulanan yaralara iğde yaprağının kurutulmuşu yara üzerine dökülür ve iz kalması engellenir (K.125, K.143, K.144).

c) Değerlendirme

İnsanların hayatında halk tedavi şekilleri kendi tarihleri kadar uzun bir geçmişe sahiptir. Türklerde, İslamiyet'ten önceki şamanlar büyü, fal, kötü ruhları kovma gibi birçok görevi yerine getirmekle birlikte şifaya yönelik işlevleri de üstlenmişlerdir. Şamanların dışında bozkır kültürünün ve doğa-insan ilişkisinin doğal sonucu olarak insanlar iç ve dış hastalıklara karşı tedavi yöntemleri geliştirmiş ve bunu yüzyıllar boyunca yaşatmışlardır.

Yörede özellikle köylerde, doktordan önce evde halkın büyüklerinden duyduğu bitkilerden yapılan ilaçlar ya da merhemler kullanılmaktadır. Bu sebepledir ki hemen hemen her köyde bu uygulamalara rastlamak mümkündür. Kol ya da ayak kırılmış ya da incinmiş ise hemen sınıkçıya gidilir ve sınıkçının verdiği reçeteye bire bir uyulur. Çoğu zaman kemiğin eğri kaynaması daha büyük sorunlara yol açmaktadır. Çocuğu olmayan kadınlar ara ebesi adı verilen kadınlara gider ve sorunlarına çare ararlar. Yörede halk hekimliğinin bu denli yaygın olmasının sebebi insanların hala doktora gitme bilincine sahip olmamalarıdır. İnsanlara bitkilerden yapılan ilaçlar daha kolay ve sağlıklı görünmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

ERGANİ İLÇESİ ANONİM HALK EDEBİYATI

2.1. Anonim Halk Edebiyatı Manzum Ürünleri

2.1.1. Türkü

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Türkü, hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş manzumedir (TS, 2005: 2021). Ayrıca türkü, başka bir tanımında ise halkın sözlü geleneğinde oluşmuş, daha çok anonim özellikte içerik ve biçim açısından değişikliklere uğrayabilen ve bir melodi eşliğinde söylenen halk şiiri olarak tanımlanabilir. Anadolu'nun bazı bölgelerinde türkü için "yır" ifadesi kullanılır. Türküler konu ve ezgi farklarıyla "deyiş", "deneme", "hava", "ağıt" adlarını da alırlar. Çoban türkülerine "kayabaşı", duygulu bir müzikle söylenenlere "ezgi", Varsak boyunun türkülerine "varsağı", Türkmen türkülerine "türkmâni" denir. Halk şiirin en eski türküsü, 15. yüzyılda Doğu Türklerinde görülmektedir. Genellikle anonim, olmakla beraber bireysel nitelikte çok sayıda türkü de vardır. Özellikle bu türküler, ezgisiyle diğer türlerden ayrılırlar. Mâni, koşma veya başka bir biçimi bulunan her halk şiiri, türkü ezgisiyle söylenince "türkü" adını almaktadır (Erşahin, 2005: 279- 280).

Türkü türlü ezgilerle söylenen, anonim halk şiiri nazım biçimidir. Türkü bentleri, türkünün asıl sözlerinin bulunduğu bölüm ve her bendin sonunda tekrarlanan nakarat bölümlerinden oluşur. Türküler hece ölçüsünün her kalıbıyla söylenebilir. Genellikle yedili, sekizli ve on birli hece kalıpları kullanılır. Türkülerin konuları aşk, günlük olaylardan etkilenme, savaştaki olaylardan etkilenme, halk arasında heyecan uyandıran olaylar olabilir. Bestelenerek yurdun her köşesine yayılan türküler, farlı bölgelerde türlü şekillere girerler; kimi dizeler düşerek yerine yenileri eklenir. Kısacası halk bütün acılarını ve sevinçlerini türkülere yansıtır (Dilçin, 1999: 289).

Türküler meydana getirildikleri andan itibaren bestelenir ve yurdun her köşesine yayılırlar. Türküler, her yörenin yaşam biçimine, ağız özelliğine göre farklı şekillere girerler. Türkülerdeki bazı mısralar düşer ya da yerlerine yenileri eklenebilir. Türkülerin

önemli bir özelliği herkesin anlayabileceği, sade, doğal, içten bir dille söylenerek milli duyguları, önemli mesajlarla yurdun çeşitli bölgelerine taşımasıdır (Artun, 2004: 130-131).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde türkülerle ilgili yaptığımız derleme sonucunda toplam **kırk altı** adet türkü tespit ettik. Derlediğimiz türküleri, daha önce bu konu üzerine çalışma yapmış olan araştırmacıların tasnifi ile karşılaştırdık. Bu araştırmalar ışığında derlediğimiz türküleri, eldeki malzememizin konularına göre şu başlıklar altında sınıflandırdık:

1. Lirik türküler
    - Aşk, sevda türküleri
    - Beddua türküleri
    - Hasret, ayrılık türküleri
2. Düğün Türküleri
    - Bayrak Dikme Türküsü
    - Kına Türküsü
    - Gelin Alma Türküsü
    - Gelin Getirme Türküsü
    - Gelin Övme Türküsü
    - Damat Övme Türküsü
3. Askerlik Türküleri
4. Doğa Türküleri
5. Ölüm Türküleri

1- Lirik Türküler

a) Sevda, Aşk Türküleri

ET- 1

Zülfikar, gözlerine vurulduğu Fidan adlı genç kıza şu türküyü söyler:

Bu Fidan Urfalıdır

Hem melektir hem huridir
Ömrüm geldi geçti bu dünyada
Bu hiç görmediğim güzelliktir.

Ey şirinim ey canım
Beni öldürdün kanım nerde
Feda olsun sana kanım
Senin verdiğin busene

Yarabbi! Bu ne huy bu ne endam,
Yeni yetmiş, aşka daha ham
O kadar şirin, o kadar tatlıdır
Benim aşkıma hep ilhamdır (K.129).

ET- 2

Zülfikar, Tülindere Köyü'nde çeşme başında görüp aşık olduğu güzele şu türküyü söyler:

Ey gelin giydiğin elbise siyah
Yar seni ne güzel yaratmış Allah
O bağ görülür Zülfikar gibi
Senin de kaderin siyah mı benim gibi?

Sen bu yörenin güzel ceylanısın
İnce belli endamlı maralısın
Senin söyle kastın neydi ki bana?
Ceylanım bu çeşmenin başındasın

Allah için peçen atma yüzünden
Zaten acılı, kalbim aşk derdinden
Sen geldin yaralı gönlümün karşısına
Al yanaklı yüzün çıkmaz gözümden

Gittin o ağacın altında durdun
Yüzün hem kırmızı elma hem nar

Ey zalim ey gaddar ey vefasız yar
Sen beni ciğerimden fena vurdun

Sizin köyün çeşmesi büyüktür
O çeşme sevdalıların yeridir
Senin derdin bilirim ki bin birdir
Benim derdim seninkinden büyüktür (K.129).

ET- 3

Gül baranda gül açar
Etrafa koku saçar
O yârin bakışları
Sinemde yara açar

Olaydım olaydım
Erganili olaydım
Olaydım olaydım
Gül baranlı olaydım

Beşiktaş'ın taşları
Yüksek uçar kuşları
Yaktı yandırdı beni
O yârin bakışları

Olaydım olaydım
Beşiktaşlı olaydım
Olaydım olaydım
Gül baranlı olaydım

Bagür'ün altı dere
Yüreğimde var yâre
Bileydim ayrılık var
Sevmezdim ben boş yere

Olaydım olaydım
Erganili olaydım
Olaydım olaydım
Gül baranlı olaydım (K.128).

ET- 4

Nayım nayım oynayım
Nayım kuyu dibine
Baktım suyun rengine
Analar kız beslemiş
Vermiyor sevdiğine

Nayım nayım oynayım
Nayım gelir mektepten
Fistan giymiş ipekten
Ben nayımı severim
Hem candan hem yürekten (K.40).

b) Beddua Türküleri

ET- 5

Zülfikar, sevdiği kızın, kendisini yalanlarla oyalayıp, terk etmesi üzerine şu türküyü söyler:

Verdiğin sözü niye tutmadın
Ciğerinden, yüreğinden gelsin kanın
Ağlayarak feryat edesin
Sen ölesin,
Üstüne Kuran okunmasın

Cenazeni kimse yıkamasın
Kefen bulunmasın

Bedenin çuvala sarılsın
Mezarın olmasın,
Bedenin bir çukura atılsın
Sende bir zerre kadar iman bulunmasın
Canın zalim derde uğrasın
Doktor, tabip ilacın bulmasın
Senin derdinin dermanı
Benim elimden olsun

Sen feryat edesin
Kimse sesin duymasın
Sel olsun, su aksın
Seni önüne katsın
Cenazen çayın ağzında kalsın

Cenab-ı Allah'tan tek dileğim
Sen de bu acıları çekesin
Ciğerine yedi yerden kurşun değsin
Kalasın mağaralarda, dağlarda
Kurda, kuşa yem olasın (K.129).

c) Hasret, Ayrılık Türküleri

ET- 6
Almayı ata ata
Cilveyi sata sata
Bizi kimse ayıramaz
Belki ölüm ayıra

Ayna koydum çayıra
Şavkı düştü bayıra
Bizi kimse ayıramaz
Belki ölüm ayıra

Nane serdim bayıra

Yaprakları çayıra
Bizi kimse ayıramaz
Belki ölüm ayıra (K.42).

ET- 7

Ördek uçtu altı altı
Görücü babana vardı

Gene gene ley ley kısmet
Gene gene ley ley kısmet

Sen bana yar değil miydin?
Gözüm nuru sevdiğimdin

Gene gene ley ley kısmet
Gene gene ley ley kısmet

Verdiler kötü kocaya
Yar kısmeti gel buraya

Gene gene ley ley kısmet
Gene gene ley ley kısmet (K.106).

ET- 8

Çoban ağa kızını sever; ancak babası fakir olduğu için kızını çobana vermez. Bunun üzerine çoban kavuşamadığı sevdiğine şu türküyü söyler:

Gözümü yumdum göremedim
Âşık oldum bilemedim
Sana köle olamadım

Param olsaydı, anan baban verirdi bana
Sevgilim canım benim
Her gün senin sevginden yanıyam yana yana

Elim attım, elime saçların değmezse

Geceler uykum gelmezse
Âşık olmak neye yarar
Sevdiğim kadir kıymet bilmezse
Sözüm geçmez dağa taşa
Yazılanlar gelir başa
Dağı taşı aşa aşa
Nere var ki nere gidem (K.123).

ET- 9
Ömrüm geldi geçti
Bir çare bulamadım
Sevdiğimi yanıma alamadım
Geceler boyu ağladım
Yârimi bulamadım

Kız Allah'tan kork Allah'tan
Gel yanıma, yanıma
Ellerin at boynuma
Seni çok özlemişem
Gel gir benim koynuma (K.123).

2- Düğün Türküleri

a) Bayrak Dikme Türküsü

ET- 9
Bu bayrak kırmızı, beyazdır
Gelinle damat yan yanadır
Damat esmer, gelin beyazdır
Düğünümüz hep çalgılıdır (K.108).

b) Kına Türküsü

ET- 10
Evin avlusu geniştir

Komşular gelmiş düğündür
Ya ölürsün ya evlenir
Bu yoldan dönüş hiç yoktur (K.108).

ET- 11

Babanın evi durur yandan
Davul sesi geliyor ordan
Bu akşam gel yanımda uyu
Yarın gelinsin, gidiyorsun
Kızım sana uğurlar olsun (K.2, K.134).

ET- 12

Bana verdi bana verdi
Gelin gönlünü bana verdi
Ben ona bir göz attım
O bana iki öpücük verdi

Portakalın kabuğu boştur
Ne yedin ne yedirdin
Çürütüp çöpe attın
Benim de içimi yaktın (K.118, K.119, K.122).

ET- 13

Çakmak bizim çakmağımızdır
Kına bizim âdetimizdir
Ayşe Hanım sen gül ağlama
Senin kızının düğünüdür (K.83).

ET- 14

Demirin altı dolu mısır
Üstünü orakla kessinler,
Altını ip ile sarsınlar
Sevda derdini bilmeyenler
Gelsinler de benden sorsunlar (K.43).

ET- 15

Evlerinin önünde kabak
Elim kına yüzümde duvak
Gel merhamet et halime bak
Oy oy sebebim
Oy oy sebebim (K.124).

ET- 16

Gelinin sandığı sarı, kırmızıdır
Gelinle damat sandığın yanındadır
Gelinimiz esmer, damatsa çapkındır (K.2, K.134).

ET- 17

Hani sizin gelininiz?
Burdadır bizim gelinimiz
Hani sizin kınanız?
Buradadır bizim kınamız
Hani sizin mumunuz?
Burdadır bizim mumumuz
Hani sizin meftuneniz?
Buradadır bizim meftunemiz

Hani sizin mendiliniz?
Burdadır bizim mendilimiz
Hani sizin altınınız?
Burdadır bizim altınımız (K.108, K.109).

ET- 18

Kınamız Diyarbakır kınası
Sütle şekerle yoğrulmuş mayası
Gelin damada bugün çok kızmış
Sürmemiş eline al kınası (K.43).

ET- 19

Kınamız Diyarbakır kınasıdır

Hamuru sütle şekerdendir
Önce gelinin eline
Sonra etrafındakilere yakın
Kınamız Muş kınasıdır
Kınaya su katılıp
Şişeye konmuştur
Ellerin, ayakların küçüktür

Kınamız Erzincan kınasıdır
Kınamız terazide tartılmıştır
Elin ayağın küçüktür
Gelinimiz sultandır (K.112, K.113).

ET- 20
Kınayı getirin leğene koyun
Kaşık kaşık içine suyu dökün
Kınayı önce gelinin eline
Sonra da damadın eline sürün (K.2, K.43, K.112, K.113, K.117, K.134).

ET- 21
Kınamız kınamız siyah tavada
Biz kınayı kaşık kaşık ölçmüşüz
Sürmüşüz ay gelinin parmağına
Sürmüşüz ay gelinin ayağına (K.108).

c) Gelin Alma Türküsü

ET- 22
Ah feleğe acımasız kötü feleğe
Gelinin annesi elini beline koymuş
Küçük kızımı da kimselere vermem diye (K.83).

ET- 23
Çakmağı çaktırdık biz

Ataşı yandırdık biz
Darılma Ayşe Teyze
Köylü kızı aldık biz
Karşı köye vardık biz
Dereyi aştırdık biz
Darılma Ayşe Teyze
Kızını da aldık biz (K.105).

ET- 24

Dama çıkın komşular dama
Oturun damın etrafına
Bugün gelinimiz yolcudur
Gidiyor Süleyman Ağa'ya (K.2, K.134).

ET- 25

Ergani'nin yolu tahtadır
Gelinin saçı uzundur

Damat kız evine geliyor
Gelin konuşmuyor ağlıyor

Gelin diyor ki: "Ben ağlarım"
Çeyiz bohçam gider yanarım (K.118, K.119, K.122).

ET- 26

Gelini ayağa kaldırın
Güzel elbiseler giydirin

Annesinin sis duman almış
Babasını gam keder almış

Gelinin babası yiğittir
Gelinin yazması uzundur

Gelinin kaynı askerdir
Herkesi alan acı kederdir (K.112, K.113).

ET- 27

Gelini ayağa kaldırın
Güzel elbiseler giydirin
Damat görsün hemen bağlansın
Gelinin ak gönlü açılsın
Damat da geline bağlansın
Bir ömür yastıkta kocasın (K.2, K.134).

ET- 28

Gelinimin eşarbı kırmızı
Leyla Leyla Leyla
Gelinimin eşarbı kırmızı
Ağlama nine ağlama

Gelinimin rengi beyaz
Leyla Leyla Leyla
Gelinim rengin beyaz
Ağlama nine ağlama

Gelinimin eşarbı siyah
Leyla Leyla Leyla
Gelinimin eşarbı siyah
Ağlama nine ağlama (K.55).

ET- 29

Güzel güzel gelin
Kalk işini yap
Damat geliyor
Kolonyayı üstüne at

Damat yakışıklıdır

Delikanlıdır
Diyarbakırlıdır
Gelinimize yakışanıdır (K.43, K.45).

ET- 30

Kürtlerin gelini
Başı örtülü eli kınalıdır,
Gelin sen kalk yerinden
Evini babana teslim et (K.83).

d) Gelin Getirme Türküsü

ET- 31

Bak şu gelen beyaz, eğilmiş
Boncuklarla süslenmiş ata
Bizim gelin çok nazlı esmer,
Damat gelinden daha kara
Gelini tez bindirin ata
Getirin bekleyen damada (K.2, K.134).

ET- 32

Gediciğin yolları üzümlü
Gelin gelip ağlamış
Gelin niye ağlarsın?
Damat eşarbımı kaçırmış (K.43).

ET- 33

Gelini kolumuzda getirdik biz
Dağların eteğinde beklettik biz
Gelinin başına altın donattık
Gelin beyazdı, güneşi yorduk biz (K.83).

ET- 34

Dünürcü gittik, lokum aldık ele
Gelinin babası başlık istedi

Yüz otuz koyunu üstüne verdik
Gelinimizi aldık, geldik eve (K.83).

ET- 35

O tepe bulutlu güzel tepedir
Gelin beyaz gülün dört parçasıdır
Damadın babası arkamızdadır
Başka da kimselere gerek yoktur
O temmuz güzel sıcak temmuzdur
Veli az kalmış, gelini getirir
Siyah çulun üzerine oturtur
Bakın geline nasıl da nazlanır? (K.83).

ET- 36

Sen bu yana ben bu yana
Tabancanı al çık dama
Bak istediğin gelini
Getirmişiz artık sana (K.2, K.134).

e) Gelin Övme Türküsü

ET- 37

Damat camiye gider
Gelin çeşmeye gider
Gelinin altınları parlasın
Damat buna bayılsın (K.44, K.46).

ET- 38

Gelin peynir gibi saf beyazı
Onu tasın içine koyduk
Gelini altınlarla doldurduk
Bizim gelin vezirlerin kızı (K.112,K.113).

ET- 39

Mehmet'in evi merdivenli
Sarı halıyı üzerine bırakmışlar
Gelini altınla donatmışlar (K.83).

ET- 40

Ne hoş bayraktır
Rengi beyazla kırmızıdır
Damat esmer,
Gelin ay gibi beyazdır (K.43).

f) Damat Övme Türküsü

ET- 41

Damadımız güzeldir
Hoştur, delikanlıdır
Önüne bıraktık bir mum
Babası köyün ağasıdır (K.117).

ET- 42

Gelin kalk sandığı çek önüne
Damadın kıyafetini çıkart
Ver damadın eline
Bu damat bizden değil
Açık tenli, beyazdır
Gelin ona beleştir (K.117).

3- Askerlik Türküleri

ET- 43

Oy oy oğlum
Sen gittin
Beni burada koydun
Yalnız bıraktın oğlum

Şimdi kıştır orası

Üşüyordur can paresi
Benim askerim oğlum
Benim yiğidim oğlum
Sen anasının asker oğlusun
Anasının göz nurusun
Sen orda nöbettesin
Gelinmeyen yerdesin

Sen anasının asker oğlusun
Yavrum çok özledim seni
Keşke kapıyı açsan,
Girsen içeri (K.112).

ET- 44
Tren gelmiş
Acele etmiş
Askerler trene binmiş
Annen gelmiş
Askerini görememiş (K.43).

4- Doğa Türküleri

ET- 45
Kar yağıyor saman gibi
Yıl kötüdür kıran gibi

Çimenin hali bir başka
Samanın yarası bir başka

Koyunlarımın hoş sesi
Bir an kalbimden çıkmıyor (K.83, K.86).

5- Ölüm Türküleri

ET- 46

Yıllar oldu gidemedim
Gözümde tüter kasaba
Bir fatihaya hasretmiş
Rüyama geldi dün babam
"Sen nasıl evlatsın?" dedi
İnsan bir dua etmez mi?
Topraklar düşmüş başıma
Bu dersler sana yetmez mi?

Vay başıma vay başıma
Haber salmış gardaşıma
Bayram gelmiş, kalkın gidek
Yüz sürek mezar taşına

"Sen nasıl evlatsın" dedi
İnsan bir dua etmez mi?
Topraklar düşmüş başıma
Bu dersler sana yetmez mi? (K.4).

c) Değerlendirme

a. Biçim

Derlediğimiz türkülerin çoğunluğu dörtlüklerden oluşmuştur (ET-1, ET-2, ET-3, ET-6, ET-10, ET-12, ET-13, ET-17, ET-18, ET-19, ET-20, ET-21, ET-23, ET-24, ET-28, ET-29, ET-30, ET-32, ET-33, ET-34, ET-35, ET-36, ET-37, ET-38, ET-40, ET-41, ET-43, ET-46). Türkülerin bir bölümü beşliklerden (ET-4, ET-5, ET-9, ET-11, ET-14, ET-44), bir bölümü altılıklardan (ET-27, ET-42), bir bölümü üçlüklerden(ET-16, ET-22, ET-39), bir bölümü ikiliklerden (ET-7, ET-25, ET-26, ET-31, ET-45) oluşmuştur. İki türküde dize sayısının kendi arasında uyum göstermediği görülmüştür (ET-8, ET-15). Türkülerin bir kısmının nakaratı bulunmaktadır (ET-3, ET-7, ET-15, ET-46).

Derlediğimiz türkülerde, 7'li hece ölçüsüyle söylenen türküler (ET-3, ET-4, ET-23) şeklindedir. Ayrıca üç dörtlükten oluşan (ET-6) 7'li hece ölçüsü ile yazılmıştır ve dörtlüklerin son iki dizesi nakarat şeklindedir. Dörtlüklerin üçüncü dizeleri 8'li hece ölçüsü ile yazılmıştır. 8'li hece ölçüsü ile söylenen türküler (ET-7, ET-36, ET-45, ET-

46), 9'lu hece ölçüsü ile söylenen türküler (ET-10, ET-11, ET-13, ET-14, ET-15, ET-24, ET-26, ET-27, ET-31), 10'lu hece ölçüsü ile söylenen türküler (ET-18, ET-38), 11'li hece ölçüsü ile söylenen türküler (ET-2, ET-20, ET-21, ET-33, ET-34, ET-35), 12'li hece ölçüsü ile söylenen türkü (ET-16) ve 14'lü hece ölçüsü ile söylenen türkü (ET-22) bulunmaktadır.

Türkülerin bir kısmı ölçüde kararlılık göstermemektedir (ET-1, ET-5, ET-8, ET-9, ET-17, ET-19, ET-28, ET-29, ET-30, ET-32, ET-39, ET-40, ET-41, ET-42, ET-43, ET-44).

Nazım şekli mani tipi kafiyelenen türküler vardır (ET-6, ET-13, ET-18, ET-20, ET-24, ET-33, ET-36, ET-37, ET-40, ET-41). Bir türküde dörtlükler mani tipi nakaratlar ise kendi arasında kafiyelenmiştir. Bazı türküler düz uyak şeklinde kafiyelenmiştir (ET-7, ET-15, ET-25, ET-26) aa bb cc… Sarmal uyak şeklinde kafiyelenen türküler vardır (ET-34, ET-38) abba cddc… Tek bir türküde örüşük kafiye tespit edilmiştir (ET-22) aba… Kendi arasında kafiyelenen türküler bulunmaktadır (ET-10, ET-16, ET-27, ET-35) aa aa…

Birkaç tane farklı nazım şeklinin kullanıldığı türküler vardır (ET-1), ilk dörtlük mani tipi (aaba), ikinci dörtlük koşma nazım şekli (cdcd), üçüncü dörtlük ise kendi arasında kafiyelidir. Bir diğer türkü (ET-2), birinci ve beşinci dörtlükler kendi arasında kafiyeli (aaaa, hhhh), ikinci ve üçüncü dörtlükler mani tipi kafiyeli (bbcb, dded), dördüncü dördüncü dörtlük ise sarmal kafiyelidir (fggf).

Bunların dışında beşliklerden oluşan (ET-4), abbcb dffgf şeklinde kafiyelenirken yine beşliklerden oluşan (ET-11) ise aabcc şeklinde kafiyelenmiştir.

Kafiyede kararlılık göstermeyen ve her hangi bir nazım şekline uymayan türküler vardır (ET-5, ET-8, ET-9, ET-12, ET-14, ET-17, ET-19, ET-21, ET-28, ET-29, ET-30, ET-31, ET-32, ET-39, ET-42, ET-43, ET-44, ET-45, ET-46).

b. İçerik

Sevda, aşk türkülerinde sevgiliye duyulan aşk, sevgilinin güzelliği karşısında yaşanan hayranlık ve sevgilinin aşkının aşığı harap etmesi dile getirilmiştir (ET-1, ET-2, ET-3, ET-4). Bir türküde sevgilinin zalim oluşundan şikayet edilmiş ve ona beddualarda bulunulmuştur (ET-5). Sevgiliden ayrı olmanın verdiği üzüntü, aşığın bu durum karşısında elinden hiçbir şey gelmemesi ve çaresizliği anlatılmıştır (ET-6, ET-7, ET-8, ET-9). Türkülerde kimi zaman güzelliğinden kimi zaman zalimliğinden bahsedilen

sevgililer günlük hayatta karşılaşabileceğimiz, halkın içinden olan gerçek tiplerdir (ET-1, ET-2, ET-3, ET-4, ET-5, ET-6, ET-7, ET-8, ET-9).

Birkaç türküde sevgilinin güzelliği huriye ve ceylana benzetilerek abartılmıştır (ET-1, ET-2). Bir türküde de çobanın sevdiği kıza, fakir olduğu için kavuşamaması ve ona duyduğu özlem anlatılmıştır (ET-8).

Yörede düğün törenlerinde söylenen türküler, düğün evine bayrak dikme sırasında (ET-9), kına yakarken (ET-10, ET-11, ET-12, ET-13, ET-14, ET-15, ET-16, ET-17, ET-18, ET-19, ET-20, ET-21), gelin almaya gidildiği sırada (ET-22, ET-23, ET-24, ET-25, ET-26, ET-27, ET-28, ET-29, ET-30) ve gelini kız evinden aldıktan sonra getirirken (ET-31, ET-32, ET-33, ET-34, ET-35, ET-36) söylenir. Gelin, oğlan evine getirildikten sonra oturtulur ve gelini öven türküler söylenir (ET-37, ET-38, ET-39, ET-40). Gelin övme türkülerinden sonrada oğlan evi damadı öven türküler söylerler (ET-41, ET-42).

Yörede düğün töreni aşama aşama yapılmakta ve hiçbir ayrıntı atlanmamaktadır. Özellikle kına gecesi çok önemlidir; çünkü o gün gelinin, evindeki son günüdür. Hem üzüntü hem mutluluk bir arada yaşanır.

Askerliği anlatan türkülerde bir annenin askerde olan evladına özlem dile getirilmiştir (ET-43, ET-44). Doğayı konu alan türküde ise çoban, kış mevsimi soğuk ve karlı geçtiği için o yıl kıtlık olacağını düşünüp koyunlarının durumuna üzülmektedir (ET-45). Yörenin en önemli geçim kaynağı hayvancılık olduğu için özellikle yağış olmaması ya da zamansız kar yağması hem tarımı hem de hayvancılığı olumsuz etkilemektedir.

Ölümü konu alan türküde bir evladın memleketinden uzak olduğu için ölen babasının mezarını ziyaret edememesi ve bu durumdan duyduğu üzüntü, pişmanlık dile getirilmiştir (ET-46).

Ergani yöresinde türküler ile ilgili yaptığımız inceleme sonucunda yöre halkı arasında türkü söyleme geleneğinin çok fazla olduğunu gördük. Küçüğünden büyüğüne kadın, erkek herkes türkü söylemektedir. Halk türkülerde sevincini, acısını, pişmanlığını, özlemini içinden yaşadığı her türlü duyguyu daha kolay ifade etmektedir. Yöre halkının bir diğer özelliği de türkü söyleyenlerin genelinin sesinin yanık ve içli olmasıdır.

2.1.2. Mani

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Mani, Türk halk şiirinde genellikle yedili hece ölçüsüyle söylene ve üçüncü dizesi serbest, diğerleri kafiyeli dört mısradan oluşan nazım şeklidir (Ayverdi, 2006, c.2: 1932). Mani kelimesine "Kutadgu Bilig" adlı eserde de rastlanmaktadır. Bu nazım şekli, çeşitli Türk ülkeleri arasında kuvvetle yaşamaktadır. Maniye, Kazak- Kırgızları "Aytipa" veya "Kayım ülenek"; Step- Kırım Tatarları "Çinik" veya "Çinig"; Özbekler "Aşula" veya "Koşuk" demektedirler (Köprülü, 1985: 273).

Halk şiirinin en küçük nazım şekli olan mani, yedili hece ölçüsünden ve dört mısradan oluşur. Birinci, ikinci ve dördüncü dizeler kendi arasında kafiyeli, üçüncü dize ise serbesttir. Manilerin ilk iki dizesi kafiyeyi doldurmak veya asıl düşünceye bir giriş yapmak için söylenir. Genellikle asıl vurgulanmak istenen düşünce ile anlam yönünden pek fazla ilgisi yokmuş gibi görünse de konuya bağlı olarak yorumlanabilir. Temel duygu ve düşünce son dizede ortaya çıkar (Dilçin, 1999: 279–280). Manilerin başlıca teması sevgidir ve maniler daha çok sevgi çerçevesinde söylenmektedir (Dizdaroğlu, 1969: 66).

Anonim Türk Halk Edebiyatının şiir türüne bağlı bir nazım biçimi olan mani, sözlü gelenekle başlamış ve bu özelliğini yitirmeden günümüze ulaşmıştır. Eş dost toplantılarında, düğünlerde derneklerde, ramazanlarda, bayramlarda, kendine özgü bir ezgi eşliğinde, içten geldiği gibi söylenmiştir. Yüzyıllar boyunca kuşaktan kuşağa ve kulaktan kulağa aktarılıp gelen manileri kimlerin söylediği bilinmemektedir. Mani yakıştırmada özel yetenek sahibi kimseler de vardır, kadınlarımız da bunların başında gelir (Akalın; Şimşek, 2003: 251).

Maniyi diğer şiir biçimlerinden ayıran özelliği uyak düzenidir. Manilerin dizeleri, çoğu kez (aaba) düzeninde uyaklıdır. Dört dizelik her mani bağımsız bir bütündür (Boratav, 1999: 172). Manilerde Anadolu insanının düşünce yapısını, dertlerini, beğenisi, kıskançlıklarını, sevinçlerini, özlemlerini, sevgilerini vb. ortak kültürün yansımalarını buluruz. Kendine özgü bir gelenek içinde söylenen maniler, Anadolu insanının dünyaya bakışının yanı sıra estetik modelleri de temsil etmektedir (Artun, 2006: 59).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani'de manilerle ilgili yaptığımız araştırma sonucunda **yüz yirmi dört** mani belirledik. Derlediğimiz manileri, daha önce bu konuda çalışma yapmış olan araştırmacıların tasnifi ile karşılaştırdık. Bu araştırmalar ışığında manileri, eldeki malzememizin konularına göre **yirmi bir** ana başlık altında toplamayı uygun gördük.

1- Sevda, Aşk Manileri
2-Evlenme İle İlgili Söylenen Maniler
3-Ayrılık Manileri
4- Askerlik Manileri
5- Anne, Baba İle İlgili Söylenen Maniler
6- Kayınvalide, Kayınbaba İle İlgili Söylenen Maniler
7- Öğüt, Öneri Manileri
8- Akrabalarla İlgili Söylenen Maniler
9- Erkeklere Söylenen Maniler
10- Kızlara Söylenen Maniler
11- Söz Verme İle İlgili Söylenen Maniler
12- Mektup Manileri
13- Tehdit Manileri
14- Beddua Manileri
15- Felek, Kader İle İlgili Maniler
16- Ölüm İle İlgili Maniler
17- Kabadayı Manileri
18- Mesleklerle İlgili Maniler
19- Bayram İle İlgili Maniler
20-Korku İle İlgili Maniler
21-Yaşanan Olaylar İle İlgili Maniler

1- Sevda, Aşk Manileri

EM–1
Altın saat sendedir
Zincirleri bendedir
Dünya dolu yar olsa
Benim gönlüm sendedir (K.4, K.138).

EM–2

Bahçelerde narım var
Arılarda balım var
Senin o sevdiğinde
Benim iki gözüm var (K.4, K.38, K.40).

EM–3

Benim yârim bir tane
Sarılmış mor mintane
Canım da kurban olsun
Senin gibi sultane (K.27).

EM–4

Buğday serdim tenteye
Topladım tane tane
Diyarbakır içinde
Sevdiğim var bir tane (K.4, K.94).

EM–5

Bu yol bahçeye gider
Gönülleri hoş eder
Kız ben seni görünce
Ne dert kalır ne keder (K.123).

EM–6

Çay benim çeşme benim
Peşime düşme benim
Seninle gırgır gittim
Sevdiğim başka benim (K.123).

EM–7

Çık kaleye at beni
İn aşağı tut beni
O göbeğin üstünde
Çalgıyla yatır beni (K.123).

EM- 8

Dama attım teftene
Topladım tane tane
Bütün köyün içinde
Benim yarim bir tane (K.4).

EM–9

Dere boyu saz olur
Gül açılır yaz olur
Ben yârime gül demem
Gülün ömrü az olur (K.92).

EM–10

Ela gözlü sürmeli
Ceylan gibi gözleri
Nur gözlüm melek yüzlüm
Seni candan sevmeli (K.4).

EM–11

Elbisesi pembeden
Yakışıyor giymeden
Yandım bittim kül oldum
On beşine gelmeden (K.4).

EM–12

Elmayı ata ata
Cilveyi sata sata
Kurudum kibrit oldum
Kız yalnız yata yata (K.23).

EM–13

Hastalığı ilaç bilir
Yalnızlığı cerrah bilir
Benim nasıl sevdiğimi
Yalnızca Allah'ım bilir (K.44).

EM–14

Havadaki tayyare
Gönlüm düşmez o yâre
O yar benden vazgeçmez
Benim kalbimde yâre (K.4).

EM–15

Makaram ucu telli
Sevdiğim ince belli
Güzelliği besbelli
Sevdiğimi verseler
Sayarım beş yüz elli (K.42).

EM-16

Mani maniye benzer
Üstü çimene benzer
Benim sevdiğim bana
Mani yazıp ah çeker (K.43).

EM–17

Maşrapanın kalayı
Kızlar çeker halayı
Allah için söyleyin
Var mı aşkın kolayı? (K.46).

EM–18

Oy dereler dereler
Neler bilirim neler
Senin değil benimdir
Zeytin karası gözler (K.135).

EM–19

Pencereden kar geldi
Ayva geldi nar geldi

Sevdiğimi görmezsem
Dünya bana dar geldi (K.123).

EM–20

Saraylarda bağ olur
Kara salkım ağ olur
Ağa kızı sevenin
Yüreğinde dağ olur (K.27, K.38, K.40).

EM–21

Sevdiğim bir tanedir
Sedeftir dür danedir
Daldım aşk dünyasına
Çıkardım bir tanedir (K.27).

EM–22

Tarlada karpuz kalmadı
İneklere ot kalmadı
Sevdiğimi diyecektim
Dilim de buna varmadı (K.32).

EM–23

Vişne dalı eğilmiş
Vişneleri yeyilmiş
Kurban olam ben sana
Bak ne güzel geyinmiş (K.123).

EM–24

Yalanım yok sözümde
Sevdası var özümde
Sevdiğim benim olsun
Sultanlık yok gözümde (K.27).

2-Evlenme İle İlgili Söylenen Maniler

EM–25

Ateş başında şişe
Gülüşü bak gülüşe
Hangisine varayım?
Ben de şaştım bu işe (K.4, K.13).

EM–26

Bağa gittim üzüme
Diken battı dizime
Kız ben seni almazsam
Tükürsünler yüzüme (K.135).

EM–27

Bahçemizde dondurma
Ulan beni kandırma
Benim yaşım on dört
Nişan yüzük taktırma (K.23).

EM–28

Gelinin çardağına
Rakı koy bardağıma
Altın yüzük bilezik
Yarimin parmağına (K.4).

EM–29

Mavi taksi gelecek
Tozu duman edecek
Ablam gelin gidiyor
Sıra bana gelecek (K.106).

EM–30

Mavi taksi geliyor
Abim damat oluyor
Gençler merak etmeyin
Sıra size geliyor (K.100).

EM–31

Mani mani ezberim
Bu kız benim gelinim
Ben bu gelini sevdim
Vermezler nineciğim (K.51).

EM–32

Merdiven basak basak
Yukarı çıkmak yasak
Validen emir gelmiş
Kızlara koca yasak (K.80).

EM–33

Merdivenden inemem
Ak gelinlik giyemem
On beş taksi gelmezse
Ben de gelin gidemem (K.4, K.38, K.40).

EM–34

Pamuklar deste deste
Sevdiğim beni iste
Annem babam vermezse
Gel sözü benden iste (K.1).

EM–35

Kapıda ala ala
Sefa geldin odama
Beni çok seviyorsan
Görücü gel babama (K.4).

EM–36

Pencereden bak bana
Fındık fıstık at bana
Fındık fıstık istemem
Nişan yüzük tak bana (K.37, K.106,K.107, K.116).

EM–37

Samanlık dolu saman
Uyan nişanlım uyan
Eller düğün yapıyor
Bizim düğün ne zaman? (K.27).

EM–38

Şu dağlar karlı dağlar
Ardından biri ağlar
Evlenince senindir
Evler, bahçeler, bağlar (K.43).

EM–39

Tepsi tepsi pırasa
Şu günlerde kar yağsa
Kızlar kocasız kalıp
Gelip bana yalvarsa (K.98).

3-Ayrılık Manileri

EM–40

Bu dağlar ulu dağlar
Eteği sulu dağlar
Herkes yâriyle gezer
Yüreğim kara bağlar (K.27).

EM–41

Çeşmeden su mu gelir?
Camiden hu mu gelir?
Ben burada sen orda
Elimizden ne gelir? (K.23).

EM–42

Ben dağları dağlarım
Karaları bağlarım
O güzel yârim için
Döner döner ağlarım (K.43).

EM–43

Ekin ektim bitmiyor
Boya vurdum tutmuyor
Aramızda dağlar var
Elim yâre yetmiyor (K.95).

EM–44

Fırın üstünde kürek
Yine ah çekti yürek
Her şeye dayanırdım
Buna dayanmaz yürek (K.5, K.136).

EM–45

Karanfilim, biterim
Bir gönülde tüterim
Eller yârim dedikçe
Ben boynumu bükerim (K.27).

EM–46

Kaynar kazan taşmaz mı?
Karanfiller açmaz mı?
Dağ dağa kavuşmazsa
Hasretler kavuşmaz mı? (K.27).

EM–47

Sevdiğime maşallah
Sen benimsin inşallah
Herkesi kavuşturan
Bir Allah'tır bir Allah (K.95).

EM–48

Patatesi haşladım
Kızartmaya başladım
Sen aklıma gelince
Ağlamaya başladım (K.23).

EM–49

Pencerede tül perde
Bülbül öter her yerde
Felek bizi ayırdı
Her birimiz bir yerde (K.110).

EM–50

Sevgi ekmeğim aşım
Sevgi canım kardaşım
Birazcık ayrı kalsam
Hasretten döner başım (K.95).

EM–51

Yıldızlar dizi dizi
Kullar ayırdı bizi
Kurban bulduğum Allah
Kavuştur ikimizi (K.4).

4- Askerlik Manileri

EM–52

Beyaz pamuk başıma
Kız sallanma karşımda
Seni alıp kaçarım
Askerlik var başımda (K.23).

EM–53

Elmaya bak elmaya
Param yoktur almaya
Baktım abim askerde
Başladım ağlamaya (K.10).

EM–54

Kara basma kayarsın
Sen benimle ayarsın
Asker olduğum zaman
Günlerimi sayarsın (K.100).

EM–55

Kara trenim kayda gel
Askerleri say da gel
Askerlerin içinden
Gül abimi al da gel (K.32, K.106).

EM–56

Karpuz kestim kan çıktı
İçinden yılan çıktı
Benim sevdiğim o yar
Askerde subay çıktı (K.32, K.96, K.100, K.106).

EM–57

O tren Mersin'e gider
Teker tersine gider
Yedi kız kurban olsun
Abim askere gider (K.71, K.91, K.100, K.106, K.136).

5- Anne, Baba İle İlgili Söylenen Maniler

EM–58

Diyarbakır yolundayım
Şeftali ağacın dalındayım
Annem beni sorarsa
Sevdiğimin yanındayım (K.4).

EM–59

İndim kuyu dibine
Baktım suyun rengine
Analar kız besliyor
Vermiyor sevdiğine (K.4, K.106).

EM–60

Ne sürgündür ne zindan
Gönül geçer mi yardan?
Gözü çıkası baban
Sürdü beni diyardan (K.27).

EM–61

Sarı taksi boyandı
Kapımıza dayandı
Tam o akşam kaçarken
Zalim babam uyandı (K.4)

6- Kayınvalide, Kayınbaba İle İlgili Söylenen Maniler

EM–62

Havalarda kelebek
Kelebek benek benek
Sevdiğimle dururken
Kaynanaya ne gerek (K.38, K.40).

EM–63

Tahta kapı kalındır
Kayınbabam zalımdır
Ne kadar zalim olsan
Kızın benim malımdır (K.5, K.115).

EM–64

Yoğurt kaymak tutmalı
Karı koca olmalı
Kaynananın dibine
Yağlı odun atmalı (K.38, K.40).

7- Öğüt, Öneri Manileri

EM–65

Aşk bir kızıl ateştir
Yarı sıcak, güneştir
Sana biraz sitemli
Huylarını değiştir (K.46).

EM–66

Elimdeki boru
Kız kendini koru
Kaçırırım seni
Bizim köye doğru (K.93).

EM–67

Elim tahta arası
Vurmuş bıçak yarası
Haberin ver abime
Versin doktor parası (K.38, K.40).

EM–68

Elinde kara kazma
Beni görünce azma
Benden sana fayda yok
Nafile mani yazma (K.42).

EM–69

Kapının kilidi yok
Pencerenin camı yok
Gündüz gelme gece gel
Kimsenin haberi yok (K.4).

EM–70

Pencerede tencere
Hırsız gelmiş incire
Hacı Filo duyarsa
Sizi çeker zincire (K.128).

EM–71

Sarı kavun yemezler
Seni bana vermezler
Gel bu gece kaçalım
Karanlıkta görmezler (K.4, K.58).

EM–72

Tabancam dolu saçma
Her yerde sırrın açma
Yedi yerde yaram var
Sekizi de sen açma (K.42).

EM–73

Tavşan gibi yayılır
Kız saçların dağılır
Dama çıkma güzelim
Seni gören bayılır (K.44).

EM–74

Tren yolunda al çiçek
Tren burdan geçmeyecek
Benim sevdiğim o kız
Sigara içmeyecek (K.79).

EM–75

Zeytin kara ben kara
Zeytine vermem para
Gel bu gece kaçalım
On bire çeyrek kala (K.93, K.100, K.135).

8- Akrabalarla İlgili Söylenen Maniler

EM–76

Amcam kızı damdadır
İki eli kandadır
Gittim kanı silmeye
Dedi gönlüm sendedir (K.115).

EM–77

Gemi gemi yanaşır
İçi dolu çamaşır
Ergani'nin kızları
Abime çok yaraşır (K.30, K.82, K.94).

EM–78

Otobüsün zili var
Arkasında abim var
Abimin ön cebinde
Kızların mendili var (K.81).

EM–79

Pencere de üzüm var
O üzümde gözüm var
Amcam kızı üç tane
Birisinde gözüm var (K.38, K.40, K.98).

EM–80

Penceremiz açıktır
Sofra dolu kaşıktır
Yenge benim suçum yok
Oğlun bana âşıktır (K.12, K.110).

9-Erkeklere Söylenen Maniler

EM–81

Denizden köpük gelir
Perçemim döküp gelir
Bir yiğit bir kız için
Denizi aşıp gelir (K.4).

EM–82

İki çeşme buz gibi
Erkekler domuz gibi
Şu erkekler ölürse
Oynarım ben kız gibi (K.2).

EM–83

Kavanozda iki taş
Biri kuru biri yaş
Şu köyün erkekleri
Biri topal biri şaş (K.23)

EM–84

Masa üstünde kaşık
Kaşık çatala âşık
Ahmetli erkekleri
Hep sevdiğine âşık (K.4).

10- Kızlara Söylenen Maniler

EM–85

Aya baktım ay beyaz
Kıza baktım kız beyaz
Cebe baktım para az
Bu kız bana yaramaz (K.30, K.37, K.91, K.93).

EM–86

Aya bak yıldıza bak
Suya giden kıza bak
Kız Allah'ın seversen
Birazcık da bana bak (K.106).

EM–87

Bahçede var frengi
Ceketi kahverengi
Bahçede yazı yazar
Kızlar hanımefendi (K.4).

EM–88

Benim kepçem dört teker
Ergani'ye kum çeker
Ergani'nin kızları
Beyaz bir güle benzer (K.79)

EM–89

Karpuz kırdım kırmızı
Şu gelen kimin kızı
Selam verdim almadı
Sanki padişah kızı (K.25).

EM–90

Masa üstünde bardak
Hem yuvak hem yuvarlak
Bizim köyün kızları
Hem dondurma hem kaymak (K.23, K.98).

EM–91

Su akar iplik gibi
Uzanır bir dal gibi
Ergani'nin kızları
Kınalı keklik gibi (K.13).

EM–92

Taş attım şu dereye
Kız çıktı pencereye
Kız Allah'ın seversen
Al beni içeriye (K.93, K.135).

EM–93

Traktörüm dört teker
Ergani'ye kum çeker
Ergani'nin kızları
Yârim diye ah çeker (K.97).

11- Söz Verme İle İlgili Söylenen Maniler

EM–94

Goncalar açıp doldu
Ne kurudu ne soldu
Ben seninim sevdiğim
Bu benim ahdim oldu (K.95).

EM–95

Masa üstünde bıçak
Sevdiğim kendin vuracak
Vurma sevdiğim kendini
Yârin senin olacak (K.4, K.79).

EM–96

Pencerede üzüm var
O üzümde gözüm var
Aman kimse duymasın
İkimizin sözü var (K.93, K.138).

12- Mektup Manileri

EM–97

Al şallım yeşil şallım
Gene mektuplaşalım
Gizli gizli yerlerde
Baş başa konuşalım

Al şallım yeşil şallım
Biz nasıl konuşalım
Aramızda düşman var
Ah deyip ağlaşalım (K.27, K.95).

EM–98

İki zeytin ağacı
Oturmuş iki bacı
Birisi mektup yazdı
Diğeri sevda ilacı (K.100, K.111, K.115).

EM–99

Kol saatin bendedir
Zincirleri sendedir
Ben bir nişanlı kızım
Mektup gizli yerdedir (K.106).

EM–100

Mektubum gizli gider
Uçağım hızlı gider
Ben bir sevdalı kızım
Mektubum gizli gider (K.97).

EM–101

Zeytin yaprağın dökmez
Bu hasret sönüp gitmez
Mektupla konuşalım
El ermez, eller görmez (K.95).

13- Tehdit Manileri

EM–102

Ceketimi atarım
Şu asfaltta yatarım
Seviyorum demezsen
Uçurumdan atlarım (K.97).

EM–103

Cam dibinde durursun
Cama tık tık vurursun

Kırma ulan camları
Karakolu bulursun (K.23).

EM–104
Güzel elbise giyerim
Kahvenin önünden geçerim
Delikanlılar bana bakmayın
Sizleri abime söylerim (K.62).

EM–105
Pencerede Arap var
Ayağında çorap var
Kız kaçırmak kolay mı?
Mahkemede dayak var (K.4, K.38).

EM–106
Yılana bak yılana
Yılan dalar ormana
Sevdiğim almaz ise
Çekerim karakola (K.4, K.38, K.40).

14- Beddua Manileri

EM–107
Kalenin ardı gelsin
Beklerim yârim gelsin
Beklemekten usandım
Allah belanı versin (K.4).

EM–108
Kara kara karalar
Kara yazı yazanlar
Cennet yüzü görmesin
Aramızı bozanlar (K.116).

15- Felek, Kader İle İlgili Maniler

EM–109

Ah dedim tütün oldu
Elaleme ün oldu
Ne Allah canım aldı
Ne arzum bütün oldu (K.27).

EM–110

Ceketimin düğmesi yok
Eteğimin kemeri yok
Benim şanssız kaderimin
Ne yazık ki kaderi yok (K.4).

EM–111

Şu dağın başına bak
Kar yağmış taşına bak
Ben sevdim eller aldı
Feleğin işine bak (K.27).

16- Ölüm İle İlgili Maniler

EM–112

Ağam dedim açarım
İnce mercan saçarım
Sen Azrail olunca
Ben cennete kaçarım(K.4).

EM–113

Bugün bana hava ayaz
Gel bana sevdiğim bu yaz
Ölünce mezarımı kaz
Dolaşmasın etrafta kaz (K.27).

EM–114

Diyarbakır'ın Camisi
Parlıyordur minaresi
Ana baksana geçiyor
Sevdiğimin cenazesi (K.91, K.107, K.116, K.136).

EM–115

Maydanozu bağlayın
Ben ölünce ağlayın
Sevdiğim mendilini
Gözlerime bağlayın (K.4, K.106).

17- Kabadayı Manileri

EM–116

Altmış altmış yüz yirmi
Bize derler Ahmetlili
Yüz yirmi kişiyi atlatalım
Erkeklerin yüzünü patlatalım (K.32).

EM–117

Bahçelerde arı var
Peteklerde balı var
Bir güzeli sevmişim
On beş belalısı var (K.4).

EM–118

Elli elli yüz
Biz Diyarbakırlıyız
Ceketimizi atarız
Yol üstünde yatarız

Gelip geçen soytarılara
Tokat atarız

Hapishane evimiz
Kemer tabancamız

Nohut fişeğimiz
Hoştur insanlarımız
Temizlik sağlığımız
Meşhurdur karpuzumuz (K.89).

EM–119
Pencerede oturdum
Silahımı doldurdum
On adamı öldürdüm
Beyaz gelin kaçırdım (K.27, K.32, K.40).

18- Mesleklerle İlgili Maniler

EM–120
Diyarbakır Ergani
Bir kız sevdim yabani
Onu bana versinler
Olayım köyün çobani (K.32, K.37, K.58, K.116, K.136).

EM–121
İstedim vermediler
Sen şoförsün dediler
Şoförün bahtı kara
Sevenin gönlü yara (K.42).

19- Bayram İle İlgili Maniler

EM–122
Kalaylı taşın ayranı
Oldum yârin hayranı
Allah yârimi gönder
Geldi Kurban Bayramı (K.123).

21-Korku İle İlgili Maniler

EM–123

Diyarbakır yolundayım
Sevdiğimin kolundayım
Kızın babası gelince
Hemen kaçmak zorundayım (K.89, K.107, K.115).

22-Yaşanan Olaylar İle İlgili Maniler

EM–124

Sakla samanı gelir zamanı
Sakladım samanı geldi zamanı
Sattım samanı
Yaptım ha bu hanı (K.128).

c) Değerlendirme

a. Biçim

Derlediğimiz manilerden birinin nazım birimi beşlik (EM-15) diğer maniler ise dörtlük şeklindedir (EM-1, EM-2, EM-3, EM-4, EM-5, EM-6, EM-7, EM-8, EM-9, EM-10, EM-11, EM-12, EM-13, EM-14, EM-16, EM-17, EM-18, EM-19, EM-20, EM-21, EM-22, EM-23, EM-24, EM-25, EM-26, EM-27, EM-28, EM-29, EM-30, EM-31, EM-32, EM-33, EM-34, EM-35, EM-36, EM-37, EM-38, EM-39, EM-40, EM-41, EM-42, EM-43, EM-44, EM-45, EM-46, EM-47, EM-48, EM-49, EM-50, EM-51, EM-52, EM-53, EM-54, EM-55, EM-56, EM-57, EM-58, EM-59, EM-60, EM-61, EM-62, EM-63, EM-64, EM-65, EM-66, EM-67, EM-68, EM-69, EM-70, EM-71, EM-72, EM-73, EM-74, EM-75, EM-76, EM-77, EM-78, EM-79, EM-80, EM-81, EM-82, EM-83, EM-84, EM-85, EM-86, EM-87, EM-88, EM-89, EM-90, EM-91, EM-92, EM-93, EM-94, EM-95, EM-96, EM-97, EM-98, EM-99, EM-100, EM-101, EM-102, EM-103, EM-104, EM-105, EM-106, EM-107, EM-108, EM-109, EM-110, EM-111, EM-112, EM-113, EM-114, EM-115, EM-116, EM-117, EM-118, EM-119, EM-120, EM-121, EM-122, EM-123, EM-124).

Manileri hece ölçüsü bakımından incelediğimizde büyük çoğunluğunun 7'li hece ölçüsü ile söylendiğini görüyoruz (EM-1, EM-2, EM-3, EM-4, EM-5, EM-6, EM-7,

EM-8, EM-9, EM-10, EM-11, EM-12, EM-14, EM-16, EM-17, EM-18, EM-19, EM-20, EM-21, EM-23, EM-24, EM-25, EM-26, EM-27, EM-28, EM-29, EM-30, EM-31, EM-32, EM-33, EM-34, EM-35, EM-36, EM-37, EM-38, EM-39, EM-40, EM-41, EM-42, EM-43, EM-44, EM-45, EM-46, EM-47, EM-48, EM-49, EM-50, EM-51, EM-52, EM-53, EM-54, EM-55, EM-56, EM-57, EM-58, EM-59, EM-60, EM-61, EM-62, EM-63, EM-64, EM-65, EM-67, EM-68, EM-69, EM-70, EM-71, EM-72, EM-73, EM-74, EM-75, EM-76, EM-77, EM-78, EM-79, EM-80, EM-81, EM-82, EM-83, EM-84, EM-85, EM-86, EM-87, EM-88, EM-89, EM-90, EM-91, EM-92, EM-93, EM-94, EM-95, EM-96, EM-97, EM-98, EM-99, EM-100, EM-101, EM-102, EM-103, EM-105, EM-106, EM-107, EM-108, EM-109, EM-111, EM-112, EM-115, EM-116, EM-117, EM-118, EM-119, EM-120, EM-121), 6'lı hece ölçüsü ile söylenen maniler (EM-66), 8'li hece ölçüsü ile söylenen maniler (EM-13, EM-22, EM-110, EM-113, EM-114, EM-123) ve ölçüde kararlılık göstermeyen maniler (EM-104, EM-116, EM-118, EM-122, EM-124) bulunmaktadır.

Manilerin büyük çoğunluğu mani tipi (aaba) nazım şeklindedir (EM-1, EM-2, EM-3, EM-4, EM-5, EM-6, EM-7, EM-8, EM-9, EM-10, EM-11, EM-12, EM-13, EM-14, EM-16, EM-17, EM-18, EM-19, EM-20, EM-21, EM-22, EM-23, EM-24, EM-25, EM-26, EM-27, EM-28, EM-29, EM-30, EM-32, EM-33, EM-34, EM-35, EM-36, EM-37, EM-38, EM-39, EM-40, EM-41, EM-42, EM-43, EM-44, EM-45, EM-46, EM-47, EM-48, EM-49, EM-50, EM-51, EM-52, EM-53, EM-54, EM-55, EM-56, EM-57, EM-58, EM-59, EM-60, EM-61, EM-62, EM-63, EM-64, EM-65, EM-66, EM-67, EM-68, EM-69, EM-70, EM-71, EM-72, EM-73, EM-74, EM-75, EM-76, EM-77, EM-78, EM-79, EM-80, EM-81, EM-82, EM-83, EM-84, EM-85, EM-86, EM-87, EM-88, EM-89, EM-90, EM-91, EM-92, EM-93, EM-94, EM-95, EM-96, EM-97, EM-98, EM-99, EM-100, EM-101, EM-102, EM-103, EM-104, EM-105, EM-106, EM-107, EM-108, EM-109, EM-110, EM-111, EM-112, EM-114, EM-115, EM-117, EM-118, EM-119, EM-120, EM-121, EM-122, EM-123). Kendi arasında kafiyeli olan maniler vardır (EM-31, EM-113, EM-124). Beş dizeden oluşan (EM-15) aaaba şeklinde, bir diğer mani ise (EM-116) aabb şeklinde kafiyelidir. Herhangi bir uyak düzenine sahip olmayan tek bir mani vardır (EM-118).

b. İçerik

Manileri içerik bakımından incelediğimiz zaman sevda, aşk manilerinde sevgiliye duyulan sevgi (EM-1, EM-3, EM-4, EM-5, EM-10, EM-13, EM-16, EM-24),

başkasının sevdiğine göz koyma (EM-2), sevgiliyle alay etme (EM-6), cinsellik (EM-7), sevgiliye övgü (EM-8, EM-9, EM-15, EM-18, EM-21), aşık olma, sevgiliye tutulma (EM-11, EM-12, EM-19), aşığın kendine güvenmesi (EM-14), aşktan duyulan şikayet (EM-17), sevgiliye kavuşamamanın verdiği üzüntü (EM-20), sevgiliden çekinme, utanma (EM-22), sevgiliyi beğenme (EM-23) anlatılmıştır.

Evlilik ile ilgili manilerde, görücü arasında seçim yapma (EM-25), sevgiliyi almada kararlı olma (EM-26), genç olduğu için evlenmek istememe (EM-27), geline övgü (EM-28), evlilik sırası bekleme (EM-29, EM-30), evlenmeye izin verilmeme (EM-31), evlilik ile ilgili uyarı (EM-32), gelin gitmek için şart koşma (EM-33, EM-35, EM-36), evlilik sözü verme (EM-34), nişanlıya evlilik zamanı ile ilgili şikayette bulunma (EM-37), evlilik için vaatte bulunma (EM-38), evlenme isteği (EM-39) dile getirilmiştir.

Ayrılık ile ilgili manilerde, sevdiğinde ayrı olma ve sevdiğine kavuşamama (EM-40, EM-41, EM-42, EM-43, EM-44, EM-47, EM-48), ayrılığa duyulan öfke, sitem (EM-46), feleğe sitem (EM-49), sevdiğinden ayrı kalamama (EM-50), sevdiğine kavuşma isteği (EM-51) dile getirilmiştir.

Askerlik ile ilgili manilerde, askere gitme (EM-52, EM-54, EM-57), askerde olan kişiye duyulan özlem (EM-53, EM-55, EM-56); anne ve baba için söylenen manilerde, anne ve babaya duyulan öfke, sitem (EM-59, EM-60, EM-61), anneyi haberdar etme (EM-58); kayınvalide ve kayınbaba ile ilgili söylenen manilerde, kayınvalidenin istenmemesi (EM-62, EM-64), kayınbabaya meydan okuma (EM-63); öğüt ve öneri için söylenen manilerde, sevgilinin huylarını beğenmeme (EM-65), sevgiliye öneride bulunma (EM-68, EM-70, EM-71, EM-72, EM-75), sevgiliye öğütte bulunma (EM-66, EM-74), kişiler için yapılan öğüt (EM-67, EM-70); akrabalar ile ilgili söylenen manilerde, amca kızının niyeti (EM-76), amca kızı ile evlenme isteği (EM-79), yengeye açıklama yapma (EM-80), ağabeyin durumu (EM-77, EM-78) dile getirilmiştir.

Erkekler için söylenen manilerde, erkeğin sevdiği için neler yapabileceği (EM-81), erkeklere hakarette bulunma (EM-82, EM-83), sevdiğine bağlı olma (EM-84); kızlar için söylenen manilerde, kıza ulaşmanın imkansızlığı (EM-85), kıza yalvarma (EM-86, EM-92), kızların kibarlığı (EM-87), kızlara övgü (EM-88, EM-90, EM-91), kızın erkeğe yüz vermemesi (EM-89), kızların sevdiğine duyduğu aşk (EM-93) dile getirilmiştir.

Söz verme ile ilgili söylenen manilerde, sevdiğine söz verme, sözün gizlenmesi (EM-94, EM-95, EM-96); mektup ile ilgili söylenen manilerde, mektup yazma,

mektubun gizliliği (EM-97, EM-98, EM-99, EM-100, EM-101); tehdit ile ilgili söylenen manilerde, sevdiğini tehdit ve şikâyet etme (EM-102, EM-103, EM-104, EM-105, EM-106); beddua ile ilgili söylenen manilerde, sevdiğine ve sevenleri ayıranlara beddua etme (EM-107, EM-108); felek ve kader ile ilgili söylenen manilerde, kadere sitem ve feleğe isyan etme (EM-109, EM-110, EM-111); ölümle ilgili söylenen manilerde, ahret, vasiyet ve sevgilinin cenazesini görme (EM-112, EM-113, EM-114, EM-115); kabadayılık ile ilgili söylenen manilerde, dayak ve ölüm ile korkutma (EM-116, EM-118, EM-119), sevdiğinin belalılarından korkma (EM-117) anlatılmıştır.

Meslekler ile ilgili söylenen manilerde, çobanlık ve şoförlük mesleğinden bahsedilmiştir (EM-120, EM-121). Diğer manilerde, bayramdan (EM-122), korkudan (EM-123) ve yaşanan olay sonucu söylenen atasözünden (EM-124) bahsedilmiştir.

Sonuç olarak, Ergani'de mani söyleme geleneği oldukça fazladır. Büyüğünden küçüğüne herkes mani bilmekte ve her ortamda mani söylemektedir. Özellikle çocuklar birbirleri arasında mani yarışmaları düzenlemektedir. Yarışmanın şartı, söylenen maniye karşı en uygun olan maniyi söylemektir, maniye doğru karşılık veremeyen kişi yarışmayı kaybetmiş sayılır. En çok beğenilen maniler, izleyicilerin alkışlarıyla belirlenir. Manilerde, yöreye ait yaşama biçimi, adet, gelenek ve görenekleri görmek mümkündür.

2.1.3. Ninni

a) Türk Halk Kültürü'nde;

En az iki üç aylıktan üç dört yaşına kadar annenin çocuğuna, onu kucağında, ayağında veya beşikte sallayarak daha çabuk ve kolay uyutmak için veya ağlamasını susturmak için özel bir beste ile söylediği ve o andaki ruh halini yansıtır şekilde, genellikle mani türünde bir dörtlükten meydana gelen bir çeşit türküdür. (Çelebioğlu, 1982: 9).

Anne ile çocuğun ahengini, birliğini, yakınlığını ve uyumunu sağlayan ninniler tarih boyu hemen her toplumda var olmuş müzik değeri taşıyan edebi örneklerdir. Anadolu'da ve muhtelif Türk boylarında yaygın olarak kullanılan ninni / nenni kelimesinin ne zamandan beri kullanıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak birçok milletin dilinde nana, hani, nanni, nina vs. gibi kullanımlar bu kelimenin çocuk dilinden ortaya çıktığı ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Ninniler uyutulmaya çalışılan çocuğa veya çocuğu hoplatıp severken söylenen ve birtakım duygu, düşünce, inanç, umut ve

hayalleri, sevinç ve acıları içeren; çoğunlukla dört mısra ile söylenen ve mısra sonlarına birtakım kalıplaşmış sözler eklenerek ezgi ile söylenen manzum sözlerdir. Ninnilerin sonuna veya aralarına çoğu defa "Ninni yavrum ninni"; "Ninni ninni ninni" gibi sözler eklenir ki, bunları asıl ninni metninin içinde saymamak gerekir. Çünkü bu sözlerle ninnide yer alan sözler arasında bağlantı yoktur (Kaya, 1998: 467- 469).

Özellikle kadınların zekâsının ve yaratıcılık kabiliyetinin ürünü olan ninniler, bu özellikleri ile diğer halk edebiyatı türlerinden farklı bir özellik gösterirler ve toplumun temel direğini oluşturan kadınların ahlâkı, felsefi ve estetik anlayışlarının, duygu ve düşüncelerinin derinlik ve zenginliğinin ifade ederler. Bunun yanı sıra Türk annesinin Allah'a iman ve teslimiyetini de bu ninniler vasıtasıyla görmek mümkündür. Çoğu kez çocuğun geleceğiyle ilgili iyi dilekler ninnilerde yer alırken, ninni söyleyen kadınlar bazen kocalarına, kaynanalarına veya diğer akrabalarına olan serzenişlerini de ninnilere aksettirirler. Aynı şekilde ninni söyleyen kayınvalide veya görümce ise geline olan sitemler de ninnilerde yer alır.

Ninni söylemek hem anne hem de çocuk için bir ihtiyaçtır. Anne ninni aracılığıyla çocuğuna sesini duyurur ve ona olan sevgisini ifade eder. Çocuk da annesinin varlığını hisseder ve ninni aracılığıyla ilk müzik eğitimini de almış olur. Anneler, ninni söylerken bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde ilk günlerden itibaren bebeklerine bazı telkinlerde de bulunurlar. Ninni sözlerine dikkat edilirse, bütün annelerin çocuklarının güzel ahlâklı bir insan olması ile ilgili dileklerde bulundukları dikkat çeker (Yıldız, 2003: 299- 300).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde ninniler üzerine yaptığımız araştırmalar sonucunda **yirmi bir** tane ninni tespit ettik. Derlediğimiz ninnileri daha önce bu konuda çalışma yapmış olan araştırmacıların tasnifi ile karşılaştırdık. Bu araştırmalar ışığında ninnileri, eldeki malzememizin konularına göre **sekiz** ana başlık altında toplamayı uygun gördük.

1-Ninni Olarak Söylenen Tekerlemeler
2-Sevgiyle Söylenen Ninniler
3-Salıncakla İlgili Söylenen Ninniler
4-Türkü İle Söylenen Ninniler
5- Kız Çocuğuna Söylenen Ninniler
6- Erkek Çocuğuna Söylenen Ninniler

7- Şikâyet İle Söylenen Ninniler

8- Babayı Anarak Söylenen Ninniler

1-Ninni Olarak Söylenen Tekerlemeler

EN–1

Dandini dandini dastana
Danalar girmiş bostana
Kov bostancı danayı
Yemesin lahanayı (K.57, K.73, K.92, K.93, K. 98, K.137).

EN–2

Dandini dandini analı bebek
Elleri kolları kınalı bebek
Sırtın sıcak, karnın tok, altı kuru
Annesinin ciğeri cici bebek (K.57).

EN–3

Yavrumun nennisi var
Koynunda memesi var
Susun susun çocuklar
Bebemin uykusu var (K.77).

EN–4

Uyusun da büyüsün ninni
Tıpış tıpış yürüsün ninni
Güne mutlu uyansın bebem (K.73, K.92, K.105, K.106).

2-Sevgiyle Söylenen Ninniler

EN–5

Ay soldu ninni
Kayboldu ninni
Yavru kuş ninni
Kayboldu ninni

Yavru kuş ninni
Uyumuş ninni
Yum gözlerini
Gül yüzlüm ninni (K.51).

EN–6

Uyusun da büyüsün benim yavrum
Uyusun da büyüsün benim canım
Sen küçüksün hemencecik uyursun
Büyüyüp annene arka olursun

Oy oy benim yavrum uyusun
Uyusun da çabuk büyüsün

Oy oy benim canımda yavrum var
Sen annenin bir tanesi canısın
Senden başka söyle balım kimim var?
Sen annenin ömründeki varısın

Oy oy benim yavrum uyusun
Uyusun da çabuk büyüsün (K.112).

EN–7

Uyusun da büyüsün
Büyüsün de yürüsün
Güzel günler senindir
Uyu nazlımsan ninni

Haydi, yum gözlerini
Melekler bekler seni
Yüreğin sevgi dolsun
Uyu nazlım sen ninni (K.112).

3-Salıncakla İlgili Söylenen Ninniler

EN–8

Bahçeye kurdum salıncak
Eline verdim oyuncak
Benim yavrum uyuyacak
Uyuyup da büyüyecek (K.26, K.31, K.64).

EN–9

Yavrumu salıncağa bindirmişim
Eline oyuncağını vermişim
Benim bir tanecik yavrum uyusun
Uyusun da benim yavrum büyüsün (K.2).

4-Ninni Amacıyla Söylenen Türküler

EN–10

Bir beşik yaptırdım hurma dalından
İçini döşettim Acem şalından
Aslını sorarsan beyler elinden

Uyusun da büyüsün ninni
Tıpış tıpış yürüsün ninni

Söyle bebek söyle de ninnin olsun
Eniştene söyle beşik yollasın
Yüreğin sevgi umut ile dolsun

Uyusun da büyüsün ninni
Tıpış tıpış yürüsün ninni (K.124).

EN–11

Dandini dandini dastana
Danalar da girmiş bostana

Baksana postacı alayı
Yemenisi vermez halayı

Ninni benim yavruma ninni
Uyusun da büyüsün ninni (K.26).

5- Kız Çocuğuna Söylenen Ninniler

EN–12
Kızım kızım kızana
Kızım vermem hızana
Kızımın bir pota eşeği var
Elinde emziği var

Uyusun da büyüsün ninni
Tıpış tıpış yürüsün ninni (K.117).

EN–13
Nenni deyim nar olsun
Gül açılıp yaz olsun
Benim bir tane yavrum
Al yanaklı kız olsun

Bebemin ömrü uzun
Kaderi güzel olsun
Uyusun da büyüsün
Sabah olsun uyansın (K.31).

6- Erkek Çocuğuna Söylenen Ninniler

EN–14
Dandini dandini dastana
Danalar girmiş bostana
Oğlum tahta beşiktedir
O daha küçüktür, bebektir

Büyüyüp evimize bakacak
Evimizin reisi olacak (K.137).

EN–15

Hu! Hu! Hu! Allah
Sen oğluma uykular ver Allah
Oğlum uyusun ninni
Tıpış tıpış yürüsün ninni (K.53).

EN–16

Oğlum oğlum yürüdü
Tumanını sürüdü
Tez büyü sen git oğlum
Tarlayı diken bürüdü (K.117).

EN–17

Nenni nenni oğlumun nesi var?
Benim bal oğlumun uykusu var
Uyusun da büyüsün ninni
Büyüsün de yürüsün ninni (K.53).

7- Şikâyet İle Söylenen Ninniler

EN–18

Dandini dandini danalı bebek
Elleri kolları kınalı bebek
Ağzına verdim de emzik tıpası
Uyamadı gitti eşek sıpası (K.53).

8- Babayı Anarak Söylenen Ninniler

EN–19

Bebeğin beşiği çamdan
Yuvarlandı düştü damdan
Bey babası gelir Van'dan (K.93).

EN–20

Nenni nenni nesi var?
Yavrumun uykusu var
Nenni nenni nesi var?
Gurbutte babası var (K.93).

EN–21

Ninni diyem uykun gelsin
Uzak yoldan baban gelsin
Allah uzun ömür versin
Ninni nazlı yavrum ninni

Ninnilerin benim olsun
Uykularım senin olsun
Akan sular ömrün olsun
Ninni nazlı yavrum ninni (K.62).

c) Değerlendirme

a. Biçim

Derlediğimiz ninnileri nazım birimi açısından incelediğimizde genelinin dörtlüklerden oluştuğunu görmekteyiz (EN-1, EN-2, EN-3, EN-5, EN-7, EN-8, EN-9, EN-13, EN-15, EN-16, EN-17, EN-18, EN-20, EN-21). Üçlüklerden ninniler bulunmaktadır (EN-4, EN-19). Bir tane altı dizeden oluşan ninni vardır (EN-14).

İncelenen bazı ninniler nakaratlıdır. Üçlüklerden oluşan ve nakaratları iki dize olanlar (EN-10), dörtlüklerden oluşan ve nakaratları iki dize olanlar (EN-6, EN-11, EN-12) şeklinde değerlendirilebilir.

Ninnileri hece ölçüsü bakımından incelediğimiz zaman ninnilerin genel olarak ölçüde bir kararlılık gösterdiklerini görmekteyiz. 5'li hece ölçüsü ile söylenen ninni (EN-5), 7'li hece ölçüsü ile söylenen ninniler (EN-3, EN-7, EN-13, EN-20), 8'li hece ölçüsü ile söylenen ninniler (EN-8, EN-19, EN-21), 9'lu hece ölçüsü ile söylenen ninniler (EN-4, EN-11), 11'li hece ölçüsü ile söylenen ninniler (EN-2, EN-9, EN-18) bulunmaktadır. Ninnilerin bir bölümü 11'li hece ölçüsü ile nakaratları ise 9'lu hece ölçüsü ile söylenmiştir (EN-6, EN-10). Ninnilerin bir kısmı ölçüde kararlılık

göstermemektedir (EN-12, EN-16, EN-17). Bu ninnilerde 7'li, 8'li, 9'lu, 10'lu ve 11'li hece ölçüsü birlikte kullanılmıştır.

Dizeler arası hiçbir ölçüye uymayan ninniler de vardır (EN-14, EN-15).

Ninnileri şekil yönünden incelediğimizde farklı kafiyelenme biçimlerine rastlıyoruz. Ninnilerin bir kısmı düz kafiye şeklindedir (EN-9, EN-11, EN-12, EN-14, EN-15, EN-17, EN-18) aa bb… Mani tipi kafiyelenen ninniler vardır (EN-2, EN-3, EN-16) aaba.

Koşma nazım şekli ile söylenen tek bir mani vardır (EN-21) aaab cccb.

Kendi dizeleri arasında kafiyeli olan ninniler de vardır (EN-8, EN-10, EN-19, EN-20).

Nazım şekli belli bir kararlılık göstermeyen ninniler vardır (EN-4, EN-5, EN-6, EN-7, EN-13).

Sonuç olarak ninnilerin kafiyelenişi bazen kendi arasında bazen de dörtlükler arasında farklılık gösterebilmektedir.

b. İçerik

Ninnileri içerik açısından incelediğimizde her ninninin faklı konularda söylendiğini görüyoruz. Ninni olarak söylenen tekerlemede bostancı hikayesi ile çocuğun dikkati çekilmeye çalışılmış (EN-1), bebeğin uyumaması için bir sebep olmadığı dile getirilmiş (EN-2), bebeğin uyumasına başka çocuklar engel oluyormuş gibi bir izlenim verilerek bebeğin dikkati çekilmeye çalışılmış (EN-3), bebeğe iyi dileklerde bulunulmuş (EN-4) ve bebeğin uyuması sağlanmıştır.

Sevgi ile ilgili söylenen ninnilerde bebeğe sevgi sözcükleri söylenmiş (EN-5), annenin bebekten gelecekteki beklentileri ve bir an önce büyüme isteği dile getirilmiş (EN-6), gelecekle ilgili iyi dileklerde bulunulmuştur (EN-7).

Bebeğin salıncağı ile ilgili söylenen ninnilerde, bebeğin salıncağa bindirilmesi ve uyuması için herhangi bir nedenin kalmadığı söylenmiştir (EN-8, EN-9). Konusu türkü olan ninniler vardır (EN-10, EN-11).

Kız çocuğu için söylenen ninnilerde, gelecekte güzel bir kız olması dileği vardır (EN-12, EN-13). Erkek çocukları için söylenen ninniler de ise çocuğun uyumasını isteme (EN-15, EN-17), erkek çocuğundan gelecekteki beklentiler dile getirilmiştir (EN-14, EN-16).

Şikayet ve üzüntü anlatan ninnide anne, çocuğun uyumamasından duyduğu rahatsızlığı biraz sitem ve biraz da öfke ile dile getirmiş, çocuğun uyumasını istemiştir (EN-18).

Babayı anarak söylenen ninnilerde genellikle baba çalışmak için gurbete çıkmıştır (EN-19, EN-20, EN-21). Anne, bebeğini uyutmak için babayı anarak hem eşine duyduğu özlemini hem de çocuğun babasını unutmaması için onu hatırlatmayı ninni aracılığı ile dile getirmiş olur.

2.1.4. Ağıt

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Ağıtlar, bir kimsenin ölümü üzerine duyulan acıyı ve üzüntüyü anlatmak amacıyla söylenen şiirlerdir (Dilçin, 1999: 342). İnsanoğlunun hayatın en büyük gerçeği olan ölüm karşısında söylenen ağıtlar, çekilen gönül ızdırabının acı dolu yansımasıdır (Akın, 2000: 27). Türk kültüründe oldukça köklü bir geçmişe sahip olan ağıt ve ağıt söyleme geleneği, ilk çağlardan beri var olan ve tarihin çeşitli devirlerinde, çeşitli Türk boyları tarafından günümüze kadar yaşatılan bir gelenektir. Orhun Abidelerinde *"Sıgıt ve Sıgıtçı"* olarak gördüğümüz ağıt ve ağıt söyleme geleneği, Türk boylarındaki dil ve gelenek farklılaşması ve geniş bir coğrafyaya dağılma sebebiyle çeşitli kelimelerle adlandırılmıştır. Çin Halk Cumhuriyeti'ne bağlı Doğu Türkistan'da yaşayan Uygurlar ağıt türü şiirlere "Mersiye koşukları"; Kuzey Kafkasya'da yaşayan ve Kıpçak lehçesiyle konuşan Karaçay-Malkar Türkleri "Küv"; Kerkük Türkleri "Saziamağ; Kırım Tatarları "Taqmaq" adını vermektedirler (Yaldızkaya, 1999: 239- 240).

Ağıtlar, toplumu ve kişileri derinden etkileyen acı olaylar üzerine doğmaca olarak yakılır. İnsanı sarsan, ağlatan, ağlamaklı eden ezgileri vardır. Ağıtlarda söyleyenlerin duygularını anında yakalamak mümkündür. Ölüm olayları üzerine söylenen ağıtlar ise genellikle ölenleri hayırla anmak, onların yaptıklarını, sayıp dökerek anılarını kalıcı tutmak amacıyla söylenir. Ağıtlar, derin bir duygu yoğunluğu taşırlar. Ağıtlarda en çok ölüme isyan vardır. Çünkü ölüm, insanoğlunun sonsuz yenilgisidir (Avcı, 1998: 517). Kısa, yalın, duyarlı, özgün anlatımlı olan ağıtlar acıların aynası, türküsü ve söze dökümüdür. En derin acılarını ağıda döken Anadolu insanının yaktığı bu ağıtlar oldukça açık ve duyarlıdır. Zamanla dilden dile dolaşır, çoğu zaman söyleyeni bile unutularak toplum içerisinde yaygınlaşır. Ayrıca ağıtların oldukça dokunaklı ve etkileyici ezgileri vardır. Bu yönüyle de diğer türkülerden kolay bir

şekilde ayrılır (Avcı, 1995: 95- 98). İnsanlar başta ölüm olmak üzere farklı sebeplerle sevdiklerinden ayrılmak zorunda kalırlar. Kişilerin hastalanması, evden gelin çıkması, askere gitme, doğal afetlerin olması, sevilen hayvanların kaybı üzerine ezgili şiirler ağıtlar söylenir (Yaldızkaya, 2001: 219).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani'de yaptığımız araştırma sonucunda **on iki** tane ağıt tespit ettik. Bu ağıtları şöyle sıralayabiliriz:

EA–1

Eylül'e Ağıt

Hikâyesi: Ahmetli Köyü'nde suyun olmadığı yaz zamanı, baba su getirmek için tankere biner. O sırada ahıra hayvanlara yem vermek için giren anne, iki yaşındaki kızı Eylül'ü kapının önünde bırakır. Tankeri geri geri süren baba, Eylül'ü görmez ve Eylül tankerin altında kalıp ölür. Annenin ölen kızına yaktığı ağıt şöyledir:

Sana doymadım yavrum,
Nereye gittin kuzum?
Ölün uykuda gibi
Sana doymadım kuzum

Seni gördüm kapıda
Acı durur bağrımda
Sanki ölmemiş gibi
Yeller esti başımda (K.7).

EA–2

Şehide Ağıt

Hikâyesi: Ahmetli Köyü'nde askerde şehit olan babasına, kızının söylediği ağıt şöyledir:

Anne, baban öldü diyorlar
Şehitler ölmez bilmiyorlar
Ben babasız nasıl yaşarım
Geceleri içli ağlarım

Canım babam ölme ne olur!
Nazlı kızın sensiz mahvolur
Uyan can içi babam uyan
Dön gel evimize ne olur (K.14).

EA–3

Şehide Ağıt

Hikâyesi: Ahmetli Köyü'nde yaşayan annenin askerde şehit düşen oğluna yaktığı ağıt şöyledir:

Sana doymadan, duydum gittiğini
Bir kere ne olur görseydim seni
Öpseydim gülen kara gözlerini
Ben o zaman anlardım öldüğünü

Seni aldılar benden
Ben sensiz söyle ne yapayım?
Sen bilemezsin yavrum dertten
Bağrıma taşları basayım

Yavrum al bayrağa sarılır
Tabutu ellerde taşınır
Adı şehit diye anılır
Acıma nasıl dayanılır? (K.29).

EA–4

Ercan'a Ağıt

Hikâyesi: Aşağıda Gedicik Köyü'nde yaşayan Yadik Öztürk'ün oğlu İstanbul da askerdir. Askerde çok hastalanan oğlu ölür ve cenazesi uçakla memleketine gönderilir. Annenin ölen oğluna yaktığı ağıt şöyledir:

Babanın avlusu geniştir
Duydum elden Ercan şehittir
Anan hayran, yoluna kurban
Ciğerime çöken ateştir

Ben garip, beyaz güvercinem
Yolun kenarına yatmışam
Tezkere olan can askerler
Kurbanam sizlere, hayranam

İstanbul yansın gurbetlerde
Kaldı yavrum yaban ellerde
Kınalı kuzumu beklerken
Tabutunu gördüm ellerde (K.108).

EA–5

Ölen Eşe Ağıt

Hikâyesi: Hançerli Köyü'nde kanser hastalığına yakalanan ve Ankara'ya tedaviye gidip orada ölen eşine, karısı tarafından yakılan ağıt şöyledir:

Şu kanserin derdi, elemi
Kötüdür acısı, kederi
Canı candan ayırır şerri
Açılmış yara, kordur yeri

İnansam ilaç çaresidir
Babanı alan kötü derttir
Doktorlar der eşin kötüdür
Dermanı büyük şehirdedir

Yavrum önce ümit Allah'tan
Sonra Ankara'da, doktordan
Ümit kesilir mi Allah'tan?
Beklerim iyi gelsin yabandan
Babanı kefene sarmışlar
Gördüm ki tabuta koymuşlar
Adını da öldü koymuşlar
Yetişin acıma komşular

Rabbim sana yoktur kastım
Sen emanetini aldın
Al benim canımı da
Al da kavuştur yarıma (K.57).

EA–6

Gurbetteki Oğula Yakılan Ağıt

Hikâyesi: Üzümlü Köyü'nde yaşayan Ayşe Nine'nin oğlu çalışmak için İstanbul'a gider ve bir daha da köyüne dönmez. Oğlundan haber alamayan Ayşe Nine'nin oğluna yaktığı ağıt şöyledir:

Ay oğul canımın canı oğul,
Ciğerimin içi yakan oğul,
Evini, yurdunu terk eyleyip
Irak illere giden bal oğul,

Dünyamı başıma yıkan oğul,
Damımda baykuş tüneten oğul,
Ben sensiz söyle nasıl yaşayam?
Her şeyden tatlı, şeker, bal oğul

Gittiğin yol uzaktır dönülmez
Karanlıktır, ıssızdır seçilmez
Soğuktur oralarda yatılmaz
Anan dinle dön geriye oğul (K.114).

EA–7

Kan Davası Sonucu Ölen Oğula Yakılan Ağıt

Hikâyesi: Morkoyun Köyü'nde aileler arası yıllardır süre gelen kan davası sonucu genç yaşta öldürülen oğluna, annesi tarafından yakılan ağıt şöyledir:

Oy oy oy canımsın oğul,
Beni koyup gittin oğul,
Sensiz ben nasıl yaşarım?
Sensiz kalmak ölüm oğul,

Oy oy oy canımsın oğul,
Kimler, niye kıydı oğul?
Eli kırılsın vuranın
Sensiz kalmak ölüm oğul,

Oy oy oy canımsın oğul,
Nasıl büyüttüm seni oğul?
Bırakma yavrum ananı
Sensiz kalmak ölüm oğul (K.107).

EA–8

Oğula Ağıt

Hikâyesi: Morkoyun Köyü'nde oğlunu genç yaşında hastalıktan kaybeden bir annenin oğluna yaktığı ağıt şöyledir:

Yiğidim sana doymadan,
Saçlarını okşamadan,
Gözün içine bakmadan,
Ölme oğul, ölme oğul

Gözyaşlarını silmeden,
Nereye yavrum demeden,
Bağrıma sarıp sevmeden,
Ölme oğul, ölme oğul
Kara toprak aldı seni
Soğuk soğuk sardı seni
Anan kucaklasın seni
Ölme oğul, ölme oğul (K.106).

EA–9

Anneye Ağıt

Hikâyesi: Yukarıda Gedicik Köyü'nde yaşayan Perihan Öncü'nün uzun süre hastanede yattıktan sonra vefat eden annesine yaktığı ağıt şöyledir:

Hastane kapısı geniştir.

Bina içi dolu ilaçtır.
Benim hastamın can ilacı,
Sorarım doktorlardan, yoktur.

Gül yüzünü güldüremedik.
Yanına varıp gelemedik.
Her gün ağladık senin için,
Anam kokuna hasret kaldık.

Dağlar yüksek seni göremem.
Gül kırmızıdır, kopartamam.
Garip anacımın üstüne,
Başka ana kabul edemem (K.43).

EA–10

Genç Kıza Ağıt

Hikâyesi: Yukarı Kuyulu Köyü'nde kalbi delik olduğu için uzun yaşamayıp ölen bekâr genç kıza annesinin yaktığı ağıt şöyledir:

Daha çok genç, tazeydin.
Kara toprağa girdin.
Gelinliğin giymeden,
Beyaz kefenin giydin.

Dünyada gün görmedin.
Bir gün olsun gülmedin.
Acelen neydi yavrum?
Tez ahrete gittin.

Mekânın cennet olsun
Topraklar evin olsun
Dualar üzerinde
Kalbim seninle olsun (K.137).

EA–11

Geline Ağıt

Hikâyesi: Yukarı Kuyulu Köyü'nde genç yaşta hastalanıp ölen geline yakılan ağıt şöyledir:

Ambulansın önü mavidir
Yavaş yavaş Termil'e çekiyor
Derler Hasan'ın karısı gelindir.
Çocukları, daha küçüktür (K.83, K.86).

EA–12

Oğula Ağıt

Hikâyesi: Yukarı Kuyulu Köyü'nde bir annenin genç yaşta ölen oğluna yaktığı ağıt şöyledir:

Allah'ım neden aldın benden oğlumu
O gencecikti niçin çok gördün onu
Bari gelip benim ruhumu alsaydın
Almaydın ne olurdu benden yavrumu

Daha genç idin kara toprağa gittin
Bu dünyada gün ışığını görmedin,
Garip koydun bizi Hak dünyaya gittin
Mekânın cennet, toprağın bolca olsun (K.83).

c) Değerlendirme

a) Biçim

Ağıtların tamamın nazım birimini dörtlük olarak belirledik (EA–1, EA–2, EA–3, EA–4, EA–5, EA–6, EA–7, EA–8, EA–9, EA–10, EA–11, EA–12**).**

Ağıtları hece ölçüsü bakımından incelediğimizde 7'li hece ölçüsü kullanılan ağıtlar (EA-4, EA-7), 8'li hece ölçüsü kullanılan ağıtlar (EA-1, EA-3), 9'lu hece ölçüsü kullanılan ağıtlar (EA-2, EA-8, EA-9, EA-10), 10'lu hece ölçüsü kullanılan(EA-5) ve 12'li hece ölçüsü kullanılan (EA-12) ağıtlar olarak sıralayabiliriz.

Ölçüde kararlılık göstermeyen ağıtlarda ise 8'li, 9'lu, 10'lu ve 11'li hece ölçüsü birlikte kullanılmıştır (EA-6, EA-11).

Ağıtları nazım şekli açısından incelediğimizde genelinin mani tipi kafiyelendiğini (aaxa) ve mani nazım şekliyle söylendiğini görmekteyiz (, EA-3, EA-4, EA-5, EA-7, EA-8, EA-9). Koşma nazım şekli ile söylenen bir ağıt (EA-1) aaab cccb dddb şeklinde kafiyelenmiştir. Yine her dizesi kendi arasında kafiyeli olan bir diğer ağıtta aaaa bbbb cccc şeklinde kafiyelenmiştir (EA-2).

Herhangi bir nazım şekline uymayan ve kararlı bir kafiye dizilişine sahip olmayan ağıtlar bulunmaktadır (EA-6, EA-10, EA-11, EA-12**).**

b. İçerik

Ağıtları içerik bakımından incelediğimiz zaman daha çok ölen bir kişinin ardından söylenen ve ölümü konu alan ağıtlar olarak görmekteyiz (EA-1, EA-2, EA-3, EA-4, EA-5, EA-6, EA-7, EA-8, EA-9, EA-10, EA-11, EA-12**).** Ölenin arkasından duyula yoğun üzüntü dile getirilmektedir (EA-1, EA-2, EA-3, EA-4, EA-5, EA-6, EA-7, EA-8, EA-9, EA-10, EA-11, EA-12**).**

Askerde şehit olup ölenlere yakılan ağıtlar (EA-2, EA-3, EA-4) vardır. Bu ağıtların birinde yetim kalmanın verdiği üzüntü (EA-2), diğerinde oğlunun ölümünün ardından nasıl yaşayacağını sorgulama ve ona duyduğu sevgi (EA-3), başka bir ağıtta ise askerde hastalanıp ölen oğlunun ölümüne inanamama ve ölümünü kabullenememe anlatılmaktadır(EA-4).

Geriye kalan ağıtlarda ise ölümle ilgili farklı konular işlenmiştir (EA-1, EA-5, EA-6, EA-7, EA-8, EA-9, EA-10, EA-11, EA-12). Ağıtlarda, kaza sonucu ölen kızının ölümünden kendi sorumlu tutma (EA-1); annenin evini terk eden oğluna dönmesi için yalvarması (EA-6); hastalık sonucu olan ölüme karşı duyulan üzüntü (EA-5, EA-8, EA-9); kan davası sonucu öldürülen oğlunun ölümünü kabullenememe ve vuranlara karşı beddualarda bulunma (EA-7); ölen kişinin yerinin cennet olması isteği (EA-10, EA-12); yeni gelin iken ölen kadına üzülme ve ölümün amansız gelmesine karşı duyulan isyan (EA-11) dile getirilmiştir.

Sonuç olarak, Ergani yöresinde ölen kişinin ardından yakılan ağıtlar acılı, içli, bağırarak, kadınların saçlarını yolması ve yüzlerini tırnaklaması şeklindedir. Yas tutulurken cenaze evi çok kalabalık olur, tüm akraba ve komşular gelir. Yörede yakılan ağıtlar oldukça fazladır; ancak ağıtlar o an doğaçlama şeklinde yapıldığı için derlememiz kaynak kişilerin aklında kalan ağıtlar ile sınırlı kalmıştır.

2.1.5. Tekerleme

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Tekerlemeler; şekil, konu, içerik ve işlevleri bakımından sınırları tam ve kesin olarak çizilememiş halk edebiyatı ürünleridir (Duymaz, 2003: 202). Toplum yaşamında kişilerin, çoğunlukla küçüklerin akıllarından doğan, akıl yönünden birbirlerine üstünlüklerini gösteren edebî verimlerden biri tekerlemelerdir. Tekerlemeler, çocuklar, özellikle oyun çağındaki küçükler arasında pek yaygındır Çocuklar, oynadıkları "saklambaç" gibi her oyunda "ebe" dedikleri kişiyi tekerlemelerle seçerler. Zaman gelir aralarındaki anlaşmazlıkları yine tekerlemelerle çözerler. Kısacası duygularını, sevgilerini, övgülerini, yergilerini, konuşma özelliklerini tekerlemelerle dile getirirler. Tekerlemeleri, kendilerine özgü bir besteyle müzikal biçimde söylerler (Kartal, 1998: 17). Tekerlemeler, birbirine aykırı düşünceleri, olmayacak durumları bir araya toplayıp, mantık- dışı birtakım sonuçlara varmakla şaşırtıcı bir etki yaratır (Boratav, 1999: 135).

Tekerlemeler, masalda olmayacak şeyleri komik bir şekilde olmuş gibi göstermek suretiyle dinleyiciyi o ortama hazırlayan kafiyeli sözler şeklindedir. Ayrıca kahramanları hayvan veya insan olan, hayale dayanan, şaşırtıcı olan çeşitli maceralar kimliğindeki masal metinleri de tekerleme özelliği gösterir. Tekerlemede amaç, söz cambazlığına başvurarak dinleyeni şaşırtmak ve eğlendirmektir. Tekerleme söylenirken dil kurallarına pek uyulmadığı gibi mantık da aranmaz. Tezat, mübalağa, tekrir gibi sanatlar kullanılır. Kelimeler çeşitli ses tekrarları, başta ve sonda kafiyelerle birbirlerine bağlanan vezinli veya vezinsiz cümlelerin sıralanmasıyla meydana gelir. Özellikle aliterasyon ve yarım kafiyelerle bir ahenk elde edilir (Erşahin, 2005: 265- 266).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani'de tekerlemelerle ilgili yaptığımız araştırma sonucunda **otuz** tekerleme tespit ettik. Derlediğimiz tekerlemeleri, daha önce bu konuda çalışma yapmış olan araştırmacıların tasnifi ile karşılaştırdık. Bu araştırmalar ışığında manileri, eldeki malzememizin konularına göre **beş** ana başlık altında toplamayı uygun gördük.

1- Oyun Tekerlemeleri

2- Sayışmaca Tekerlemeleri

3- Karşılıklı Konuşma Biçiminde Söylenen Tekerlemeler

4- Yanıltmacalı Tekerlemeler

5- Yağmur Tekerlemeleri

1-Oyun Tekerlemeleri

ETE- 1

Askere gittim soyun dediler
Elbisemin yerine çuval verdiler
Öyle de olmaz
Sağa dön sola dön
Olmadı asker geriye dön (K.85).

ETE–2

Bisiklete bindim
Karıncayı ezdim
Afedersin karınca
Seni maymun zannettim (K.13, K.23, K.35).

ETE–3

Karga karga gak dedi
Çık şu dala bak dedi
Çıktım baktım o dala
Şu karga ne budala
Karga fındık getirdi
Fare yedi bitirdi
Onu tuttu bir kedi
Miyav dedi av dedi (K.136).

ETE–4

Laleli bir
İçeriye gir
İpten tut
Dışarıya çık

Laleli iki
Ormandaki tilki
Tilkinin yarısı

Osman Bey'in karısı
Karısının yarısı
İki bacak arası

Laleli üç
Kolumdaki güç
1, 2, 3

Laleli dört
Eteğini ört
Eteğin yoksa paçanı ört

Laleli beş
Beş kere beş yirmi beş

Laleli altı
Altınımı çaldı
Allah beni kurtardı
Şeytanı çöpe attı
1, 2, 3, 4, 5, 6

Laleli yedi
Yemeğimi yedi
Laleli sekiz
Elmamı attım denize
Saat geldi sekize
Kim çok geveze?

Laleli dokuz
Nerden geldin bitli domuz?

Laleli on
Anneannenlere gözlük
Babaannenlere sopa
Kızlara koca (K,23, K.82).

ETE–5

Leylek leylek havada
Yumurtası tavada
Leylek leylek ot yesin
Ot yemezse et yesin (K.43, K 82).

ETE–6

Mahalleci sarhoşum bu gece
Aşa maşa çilek desende
Lisi lisi baba
Sanki işkence çekiyorum
Yine bu gece (K.85).

ETE–7

Mutfakta neler oluyor
Fasulye, bakla
Yanında kızartma
Çatlak patlak üstü yuvarlak
Kremalı börek, sütlü çörek
Çek çek amca
Burnun kanca
Elinde tabanca
Beni vurma amca
1 cik 2 cik 3 cik …. 10 cuk
Maret sucuk, arabama binen pis çocuk (K.85).

ETE–8

Pazar Pazar paz gelir,
Pazartesi tez gelir,
Salı sallanır,
Çarşamba çullanır,
Perşembe halim,
Cuma canım,
Cumartesi balım (K.13, K.23).

2- Sayışmaca Tekerlemeleri

ETE–9

Balkondan atladım
Sarıçiçek topladım
Kızın adı Neşe
Saat geldi beşe
1, 2, 3, 4, 5 (K.43).

ETE–10

Bir taş attım denize
Saat geldi sekize
Ze ze ze
Kim çok geveze? (K.30, K.35).

ETE–11

Çekirdek attım ördeğe
Ördeğe başını kaldırdı
Meyveciye saldırdı
Meyveci kanser
Çık başını göster
Bak nişanın geliyor
Canın kimi ister (K.30, K.43).

ETE–12

Dünyamız yusyuvarlaktır
İçinde her renk vardır
Me me melek
Sütlü çörek
Göster bana bir renk (K.23, K.82, K.94).

ETE–13

Gece tavuktan çıkarsın
Dişlerini fırçalarsın

Kime memo kime memo?
Dilego memo memo (K.85).

ETE–14
Gittim nehir yanına
Üç çubuk aldım
İki tane vurdum
Bir tane verdim anneme (K.7, K.10).

ETE–15
Lili lili
Papatya dilli
Kız saçların kaç telli? (K.10, K.23).

ETE–16
O piti piti
Çikolata sepeti
Terazi lastik jimnastik
Son dersimiz matematik
Tike tike tik… (K.23).

ETE–17
Portakalı soydum
Başucuma koydum
Ben bir yalan uydurdum
Duma duma dum (K.27, K.36, K.40).

3- Karşılıklı Konuşma Biçiminde Söylenen Tekerlemeler

ETE–18
— Aliler Aliler şıngıl Aliler
— Ne ister ne ister bizim saraydan?
— İçinizde bir güzel var.
— Bir cihan bir dünya onu isteriz.
— O cihanın o güzelin adı neymiş?

— O cihanın o güzelin adı ……. imiş.

— Allarız ballarız biz kızımızı vermeyiz.

— Biz davulla biz zurnayla kolundan tutup çekeriz (K.23).

ETE–19

— Çan çan çikolata

— Hani bana limonata?

— Limonata bitti.

— Hanım kız gitti.

— Nereye gitti?

— İstanbul'a gitti.

— İstanbul'da ne yapacak?

— Terlik, pabuç alacak.

— Alıp da ne yapacak?

— Düğünlerde şıngır mıngır oynayacak (K.135).

ETE–20

— Hu! Hu! Komşu

— Oğlun geldi mi?

— Geldi

— Ne getirdi?

— İncik boncuk.

— Kime kime?

— Sana bana

— Başka kime?

— Kara kediye

— Kara kedi nerde?

— Ağaca çıktı.

— Ağaç nerde?

— Balta kesti.

— Balta nerde?

— Suya düştü.

— Su nerde?

— İnek içti?

— İnek nerde?

— Dağa kaçtı.

— Dağ nerde?

— Yandı bitti kül oldu (K.36, K.77, K.135).

ETE–21

— Keloğlan derdin ne?

— Evlenmek

— Evlensene

— Param yok

— Çalışsana

— Gücüm yok

— Çıtpıt sen bu oyundan çık (K.23, K.36).

4- Yanıltmacalı Tekerlemeler

ETE–22

Al şu takatukaları takatukacıya götür

Takatukacı takatukaları takatukalamazsa

Takatukaları geri getir (K.35, K.90).

ETE–23

Bir berber bir berbere bre berber gel beraber bir berber dükkânı açalım demiş (K.35, K.90, K.115).

ETE–24

Dal sarkar kartal kalkar, kartal kalkar dal sarkar (K.11, K.35, K.71, K.106, K.138).

ETE–25

Hakkı Hakkı'nın hakkını yemiş

Hakkı Hakkı'dan hakkını istemiş

Hakkı Hakkı'nın hakkını vermeyince

Hakkı da Hakkı'nın hakkından gelmiş (K.58, K.135).

ETE–26

Memik ile Memiş mahkemeye gitmiş.

Mahkemeleşmiş mi gelmiş?

Mahkemeleşmemiş mi gelmiş? (K.39, K.97, K.138).

ETE–27

O pikap, bu pikap, şu pikap (K.71, K.115).

ETE–28

Şu köşe yaz köşesi

Şu köşe kız köşesi

Ortada su şişesi (K.35, K.90, K.104, K.106).

ETE–29

Şu yoğurdu sarımlasakta mı saklasak, sarımsaklamasakta mı saklasak? (K.71, K.115, K.138).

5- Yağmur Tekerlemeleri

ETE–30

Yağmur yağıyor

Seller akıyor

Arap kızı camdan bakıyor (K.82).

c) Değerlendirme

a. Biçim

Derlediğimiz tekerlemelerin büyük çoğunluğu manzum biçimdedir (ETE-1, ETE-2, ETE-3, ETE-4, ETE-5, ETE-6, ETE-7, ETE-8, ETE-9, ETE-10, ETE-11, ETE-12, ETE-13, ETE-14, ETE-15, ETE-16, ETE-17, ETE-18, ETE-19, ETE-20, ETE-21, ETE-22, ETE-25, ETE-26, ETE-28, ETE-30). Diğer tekerlemeler ise mensur biçimdedir (ETE-23, ETE-24, ETE-27, ETE-29). Manzum olan tekerlemelerin bir bölümünün dize sayıları arasında belli bir uyum yoktur (ETE-4, ETE-7, ETE-19, ETE-20). Diğer manzum tekerlemelerin dize sayıları arasında ise uyum gözlenmiştir. Bu tekerlemeleri üç dizeden oluşan tekerlemeler (ETE-15, ETE-22, ETE-26, ETE-28, ETE-30), dört

dizeden oluşan tekerlemeler (ETE-2, ETE-5, ETE-10, ETE-13, ETE-14, ETE-17, ETE-25), beş dizeden oluşan tekerlemeler (ETE-1, ETE-6, ETE-9, ETE-12, ETE-16), yedi dizeden oluşan tekerlemeler (ETE-8, ETE-11, ETE-21) ve sekiz dizeden oluşan tekerlemeler (ETE-3, ETE-18) şeklinde sınıflandırabiliriz.

Bazı tekerlemeler düz uyak şeklinde kafiyelidir (ETE-3, ETE-5, ETE-8, ETE-9, ETE-12, ETE-13, ETE-16, ETE-19) aa bb … Bazı tekerlemeler ise aynı kafiye örgüsü ile birbirine bağlanmıştır (ETE-10, ETE-15, ETE-17, ETE-26, ETE-28, ETE-30) aa aa … Tekerlemelerin iki tanesi mani tipi kafiyelidir (ETE-2, ETE-25)

Tekerlemeleri, hece ölçüsü bakımından incelediğimizde büyük çoğunluğunun ölçüde kararlılık göstermediğini görüyoruz (ETE-1, ETE-2, ETE-4, ETE-6, ETE-7, ETE-8, ETE-9, ETE-10, ETE-11, ETE-12, ETE-14, ETE-15, ETE-16, ETE-17, ETE-18, ETE-19, ETE-20, ETE-21, ETE-22, ETE-25, ETE-26, ETE-27). Ölçüde kararlılık gösteren diğer tekerlemeleri ise 7'li hece ölçüsü ile söylenen tekerlemeler (ETE-3, ETE-5, ETE-28) ve 8'li hece ölçüsü ile söylenen tekerlemeler (ETE-13) şeklinde sınıflandırabiliriz.

b. İçerik

Derlediğimiz tekerlemeleri, söyleme zamanlarına ve ortamlarına göre farklı sınıflara ayırarak inceleyebiliriz.

Çocukların zaman geçirmek, eğlenmek amacıyla söyledikleri oyun tekerlemeleri vardır (ETE-1, ETE-2, ETE-3, ETE-4, ETE-5, ETE-6, ETE-7, ETE-8). Kız çocuklarının özellikle ip atlarken söyledikleri tekerlemede (ETE-4) bir aşamalılık söz konusudur. Birinci bölümü geçen yeniden ip atlamaya hak kazanır ve ikinci tekerlemeyi söyler. Bu işlem, çocuk yanana kadar devam eder. Yine bir grup çocuğun ellerini birbirinin üstüne koyarak oynadıkları oyunda söylenen tekerlemede (ETE-7), tekerlemenin bittiği yerde kim yanındakinin eline vurabilirse oyunu kazanmış olur; fakat çocuk vuramazsa oyundan çıkmak zorunda kalır. Oyun, en son iki kişi kalana kadar devam eder.

Çocukların birçok oyuna başlamadan önce ebe belirlemesi gerekir. Ebe seçiminde haksızlık olmasın diye sayışmaca tekerlemeleri söylenir (ETE-9, ETE-10, ETE-11, ETE-12, ETE-13, ETE-14, ETE-15, ETE-16, ETE-17).

Oyunlarda söylenen karşılıklı konuşma biçiminde olan tekerlemeler vardır (ETE-18, ETE-19, ETE-20, ETE-21). Bu tekerlemelerin birinde karşılıklı iki grup kol

kola girerler. Tekerlemeye başlayan ilk grup tekerleme bitene kadar adım adım karşı grubun üzerine yürür. Sonra aynı işlemi diğer grup da yapar.

Yanıltmacalı tekerlemelerde (ETE-22, ETE-23, ETE-24, ETE-25, ETE-26, ETE-27, ETE-28, ETE-29) amaç, karşı tarafın tekerlemeyi söylerken dilinin sürçmesi ya da tekerlemeyi söylemede zorlanmasıdır. Söyleyişte komik bir ifade ortaya çıkar ve böylelikle bu duruma gülünüp, eğlenilir. Yağmur yağarken çocuklar arasında söylenen tek bir tekerleme vardır (ETE–30). Çocuklar yağmur yağmasından duydukları mutluğu bu tekerlemeyi söyleyerek dile getirmiş olurlar.

Sonuç olarak, Ergani yöresinde derlenen tekerlemelerin çoğunluğu çocuklar arasında oyun oynarken ya da ebe seçerken söylenir. Tekerlemelerin kafiyeli oluşu söylemeyi kolaylaştırdığı, kulağa ahenkli ve hoş geldiği için çocuklar tarafından sıklıkla söylenmektedir. Ayrıca tekerlemeler, çocukların dil gelişimini de olumlu yönde etkilemektedir. Çocuklar özellikle sayışmaca tekerlemeleri ile kendi aralarında adaleti sağlama, birbirleri ile uyumlu olma ve kurallara uyma gibi topumda sosyalleşmenin ilk adımını da atmış olmaktadırlar.

2.2. Anonim Halk Edebiyatı Manzum- Mensur Ürünleri

2.2.1. Bilmece

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Bilmece, adını açıkça söylemeden üstü kapalı bilgiler, ipuçları vererek bir şeyin ne olduğunu dinleyene veya okuyana buldurma esasına dayanan bir çeşit zekâ ve bilgi ölçme oyunu, bulmaca, lugaz olarak tanımlanmaktadır (Ayverdi, 2006, c.1: 369).

Sözlü halk kültürünün önemli ürünlerinden olan bilmeceler, en az iki kişi arasında sorulan, bazen mensur, fakat çoğunlukla manzum hâlde olan kalıplaşmış ifadelerdir. Bilmece kelimesinin karşılığı olarak, Dîvânü Lugat'it-Türk'te, tabuzgu. tabuzguk. tabzug, tabzuguk, tabızmak, tabuzmak vb. gibi terimler kullanılırken, Anadolu'da, büyük bir kısmı tap- ve bil- kelime köklerinden türetilmiş ve bilmece yerine kullanılan çeşitli isimlere rastlanır: atlı hekât, atlı mesel bilmeli matah, bulmaca, dele, mesel, fıcık, gazelleme, hikâye, masal, matal, metel, söz tanımaca, tandurmaca, tanımaca, tanıtmaca, tanumaca, tapbaca, tapmaca, tappaca vb. olarak sıralanabilir (Şimşek, 2003-a: 222).

Bilmece, ilk bakışta bir oyun türü olarak görülür. Ancak, bilmeceyi oyundan ayıran özellik "soru" bölümünün olduğu gibi söylenmesi gereken bir söz kalıbı,

karşılığının da tartışılmadan önceden kabul edilmiş belli bir şey oluşudur. Bilmece söyleşenler bir bakıma bilgi yarışına girerler, hafızasında daha çok sayıda, kusursuz söyleyebileceği bilmece metni ve sorulabilecek bilmecelerin çözümünü bilen yarışı kazanacaktır. (Boratav, 1999: 109). Bilmece sorma, yüzyıllar boyu halk kültürünün deneyimleri sonucu şekillenerek günümüzdeki biçimini almış, belirli kuralları olan, kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze gelmiş bir gelenektir. Bilmeceler, kendilerine has bir usul ve gelenek içinde sorulur, ayrıca sorulduğu yörenin dünyaya bakışını ve estetik modellerini de yansıtır (Artun, 2006: 35).

Uzun kış gecelerinde hoşça vakit geçirmek, eğlenmek gülmek için söylenen sözlü halk ürünleri olan bilmeceler, daha çok çocuklar arasında söylenir. Tarihi incelendiği zaman, bilmecelerin bazı devlet adamları arasında haber yollama işinde kullanıldığı da görülmektedir. Bilmece söyleme işi, okuma yazma bilmeyen halk arasında da görülmektedir. Bilmecelerin şekli incelendiğinde, nazım ve nesir olarak iki biçim tarzına rastlanır. Bunlardan, manzum bilmeceler hece ölçüsüyle söylenirler. Bazen mısralarda değişik kalıplara rastlamak mümkündür. Bilmecelerde aliterasyonlara, rediflere, tam, yarım, cinaslı, zengin kafiyelere de rastlanmaktadır. Bazı bilmecelerde kafiye yoktur. Bilmecelerin dili sadedir. Dilde yabancı kelimelere pek yer verilmez. Halk arasında bilmeceler yaşayan dille söylenmektedir ve çoğu cümleler halindedir (Özyürek, 1996: 72).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani'de bilmecelerle ilgili yaptığımız derleme sonucunda **kırk üç** tane bilmece tespit ettik. Derlediğimiz bilmeceleri eldeki malzememize göre **üç** başlık altında toplamayı uygun gördük.

1.Cevabı Tek Olan Bilmeceler
2.Şaka Alay Üzerine Kurulan Bilmeceler
3.Kelime Parçalarının Üzerine Kurulanlar

1.Cevabı Tek Olan Bilmeceler

EB–1
İçi kırmızı dışı yeşil
Bu nedir?

(Karpuz) (K.52).

EB–2

Karanlıkta gelin oturur
Ayağını suya batırır?

(Turşu) (K.52).

EB–3

Karşıda bir göl
Gölde bir yılan
Göl yılanı yer
Yılan gölü yer?

(Gaz lambası) (K.52).

EB–4

Tık tık eder
Hep beni izler?

(Terlik) (K.52).

EB–5

Dışı var içi yok
Tekme yer suçu yok?

(Top) (K.58, K.91, K.107, K.136).

EB–6

Gündüz iş ayakta
Gece dinlenir kapı ardında?

(Süpürge) (K.58).

EB–7

Sıra sıra odalar
Birbirini kovalar?

(Tren) (K.58, K.135)

EB–8

Bir evim var
Otuz iki odalı
Bir halılı?

(Ağız) (K.71, K.136).

EB–9

Tarlası beyaz
Tohumu siyah
Elle ekilir
Dille biçilir?

(Mektup) (K.71).

EB–10

Yer altında sakallı dede?

(Soğan) (K.97).

EB–11

Hanım içerde saçı dışarıda?

(Mısır) (K.97).

EB–12

Dalda sararır,
Yere düşer ballanır?

(Kayısı) (K.75).

EB–13

Her yeri kaplar
Denizi kaplamaz?

(Kar) (K.75).

EB–14

İki kaşık, duvara yapışık?

(Kulak) (K.75).

EB–15

Küçük küçük odalar
Birbirini kovalar?

(Tren) (K.75).

EB–16

Ufacık mermer taşı.
İçinde beyler aşı.
Pişirirsen aş olur.
Pişirmezsen kuş olur?

(Yumurta) (K.75, K.116).

EB–17

Yemeğine yağ,
Üstümde giyecek?

(Pamuk) (K.97).

EB–18

Dolu gider, boş gelir
Ağzıma hoş gelir?

(Kaşık) (K.104).

EB–19

Ünü sanı ürkütür
Herkesi korkutur?

(Azrail) (K.106).

EB–20

Suya girer, ıslanmaz?

(Güneş) (K.107, K.116).

EB–21

Hiç yemek yemez
Ama lafı hiç bitmez?

(Radyo) (K.4).

EB–22

Sarıdır safran gibi
Okunur Kur'an gibi?

(Altın) (K. 44).

EB–23

İstanbul'da pişiririm
Kokusu köyüme gelir?

(Mektup) (K.79).

EB–24

Yer altında kilitli sandık?

(Mezar) (K.90, K.93, K.94, K.138).

EB–25

Bilmece bildirmece
Yürüyorum gündüz gece?

(Bulut) (K.90, K.94).

EB–26

Ben giderim o gider
Yanımda tin tin eder?

(Gölge) (K.90, K.94, K.135, K.136).

B–27

Elden ele
Dilden dile
Bunu bilmeyen kertenkele?

(Telefon) (K.91).

EB–28

Dal üstünde kilitli sandık?

(Ceviz) (K.93, K.116).

EB–29

Hem açar hem de kapar?

(Anahtar) (K.75).

EB–30

Geceleri fener gündüzleri söner?

(Yıldız) (K.95).

EB–31

Kanadı var kuş değil
Kuyruğu var at değil?

(Balık)(K.135).

EB–32

Yeşil mantolu
Kırmızı elbiseli
Siyah düğmeli?

(Karpuz) (K.111).

EB–33

Sarı sarı sarıdır
Şu kızları kandırır?

(Altın) (K.115).

EB–34

Üstünden ot biçerim
Altından süt içerim?

(Koyun) (K.5, K.39)

EB–35

Uzun uzun yollardan
Bir acayip kuş gelir
Çok da güzel dili var
Ne söylese hoş gelir?

(Mektup) (K.5).

EB–36

Başında saç yok, içinde tat yok?

(Kabak) (K.23).

2. Türk Bilmece Tipinin Dışında Kalan Bilmeceler (Batı Kaynaklı)

EB–37

120 km hızla giden arabayı kim tek eliyle durdurabilir?

(Polis) (K.15)

EB–38

Bozulduğu halde tamir edilemeyen şey nedir?

(Hava) (K.35).

EB–39

İnek kuyruğunu niçin sallar?

(Sütüne sinek düşmesin diye) (K95).

EB–40

Tren hangi istasyonda durmaz?

(Benzin istasyonunda) (K.58).

EB–41

Türkiye'nin en tatlı dağı hangisidir?

(Elma Dağı) (K.95).

EB–42

İnsana ne yerse orucu bozulmaz?

(Dayak) (K.95).

3.Kelime Parçalarının Üzerine Kurulanlar

EB–43

Belgeli su baskınına ne denir?

(Belgesel) (K.23).

c) Değerlendirme

a. Biçim

Derlediğimiz bilmecelerin büyük çoğunluğu manzum biçimdedir (EB-1, EB-2, EB-3, EB-4, EB-5, EB-6, EB-7, EB-8, EB-9, EB-12, EB-13, , EB-15, EB-16, EB-17, EB-18, EB-19, EB-21, EB-22, EB-23, EB-25, EB-26, EB-27, EB-28, EB-31, EB-32, EB-33, EB-34, EB-35). Diğer tekerlemeler ise mensur biçimdedir (EB-10, EB-14, EB-20, EB-24, EB-28, EB-29, EB-30, EB-36, EB-37, EB-38, EB-39, EB-40, EB-41, EB-42, EB-43).

Bilmeceler dize sayılarına göre farklılık göstermektedir. Bu bilmeceleri iki dizeden oluşanlar (EB-1, EB-2, EB-4, EB-5, EB-6, EB-7, EB-12, EB-13, EB-17, EB-18, EB-19, EB-21, EB-22, EB-23, EB-25, EB-26, EB-31, EB-32, EB-33, EB-34). Üç dizeden oluşanlar (EB-8, EB-27, EB-32). Dört dizeden oluşanlar (EB-3, EB-9, EB-16, EB-35) şeklinde sınıflandırabiliriz.

İki dizeden oluşan bilmecelerin bir kısmı aa şeklinde kafiyelidir (EB-2, EB-4, EB-5, EB-6, EB-7, EB-12, EB-18, EB-19, EB-21, EB-22, EB-25, EB-26, EB-31, EB-33, EB-34). Diğer bilmeceler ise ab şeklinde kafiyelidir (EB-1, EB-13, EB-17, EB-23). Üç dizeden oluşan bilmecelerden ikisi abb şeklinde kafiyelenirken (EB-8, EB-32), diğeri aaa şeklinde kafiyelidir (EB-27). Dört dizeden oluşan bilmecelerden ikisi abcc şeklinde kafiyelidir (EB-3, EB-9), diğerleri ise aabb şeklinde (EB-16) ve abcb şeklinde kafiyelidir (EB-35).

Bilmeceleri hece ölçüsü bakımından incelediğimiz zaman birçoğunun ölçüde kararlılık göstermediğini görüyoruz (EB-1, EB-4, EB-6, EB-8, EB-12, EB-13, EB-17, EB-18, 19, EB-21, EB-25, EB-27, EB-32). Bilmecelerin bir bölümünde ölçüde kararlılık vardır. Bu bilmeceleri, 5'li hece ölçüsündeki bilmeceler (EB-3, EB-9), 7'li hece ölçüsündeki bilmeceler (EB-7, EB-15, EB-16, EB-22, EB-26, EB-31, EB-33, EB-34, EB-35), 8'li hece ölçüsündeki bilmeceler (EB-23), 9'lu hece ölçüsündeki bilmeceler (EB-2) olarak sınıflayabiliriz.

b. İçerik

Derlediğimiz bilmecelerden cevabı tek olanlarını bitki adı veya onlardan yapılan yiyecekler (EB-2, EB-16, EB-10, EB-11, EB-12, EB-17, EB-28, EB-32, EB-36), nesne adı (EB-3, EB-5, EB-6, EB-9, EB-18, EB-21, EB-22, EB-23, EB-24, EB-27, EB-29, EB-33, EB-35), araç adı (EB-7, EB-15), organ adı (EB-8, EB-14), hayvan adı (EB-31, EB-34), tabiat varlıkları (EB-13, EB-20, EB-25, EB-26, EB-30), dini ve manevi unsurlar (EB-19) şeklinde sınıflayabiliriz.

Şaka ve alay üzerine kurulan bilmecelerde (EB-37, EB-38, EB-39, EB-40, EB-41, EB-42) amaç, verilen komik ve ilgi çekici cevaplarla dinleyeni eğlendirmek ve güldürmektir.

Kelime gruplarının üzerine kurulan bilmece de ise (EB-43) amaç, cevabı bilmecenin içinde gizli olan kelimenin üstüne bir başka kelime eklenerek dinleyenden cevabı tahmin etmesini beklemektir. Bu bilmecelerde akla hiç gelmeyecek ilginç cevabın verilmesi dinleyeni şaşırtır ve güldürür.

Ergani yöresinde bilmece sorma geleneği eğlencelerde akşam toplantılarında, evlenme, sünnet törenlerinde özellikle çocuklar arasında devam etmektedir. Bilmece sormadaki amaç, düşünmeyi sağlarken aynı zamanda gülmek, eğlenmek ve hoşça vakit geçirmektir.

2.2.2. Atasözü

a) Türk Halk Kültürü'nde;

İnsanlık tarihinin en erken çağlarından beri var olan atasözleri insanoğlunun tabiatla olan mücadelesinde, sosyo-kültürel şekillenişinde, sahip oldukları tecrübeleri, bilgi birikimlerini koruyarak diğer kuşaklara aktarmasında topluma yol gösteren, kültür ve uygarlığı meydana getiren en önemli araçtır. Müzikal ve sözel özellikleri bakımından kolayca ezberlenebilen ve sözlü kültür ürünleri türlerinden olan atasözlerinin hayatın ve uygarlığın oluşmasındaki belirleyici rolü ve işlevsel değeri oldukça fazladır (Çobanoğlu, 2004: 2).

Her ulusun kendi yaratılışına ve sosyal yapısına uygun bir kanunu olduğu gibi yine kendisine has duygusu, zevki, edebiyatı ve halk edebiyatının en zengin kısmını teşkil eden atasözleri de vardır. Atasözlerimiz arasında, hayat ve medeniyet tarihimiz kadar eski ve uzun ömürlü olanları pek çoktur. Büyük Türk bilgini Kâşgarlı Mahmut'un dokuz yüz yıl önce, bütün Türk boylarını yıllarla dolaşarak derleyip tasnif ettiği *Divanü Lûgat-it-Türk* adındaki Türkçeden Arapçaya sözlük kitabında kaydettiği üç yüze yakın atalarsözü (sav) vardır ki bu savların her halde binlerce yıllık uzun bir ömre sahip oldukları bir gerçektir. Bunlardan birçoğu, asırların türlü olayları arasından süzülüp geçerek asılları bozulmaksızın bugünlere kadar gelebilmişlerdir. Atasözlerinden bazıları bugün, Türkçenin ses yapısına uyarak, fonetik ve morfoloji bakımından birtakım değişiklikler gösterse de, birçokları da yalnız bazı kelimeleri değişmek suretiyle hâlâ dilimizde yaşamaktadır (Dilçin, 2000: 15- 16). Atasözlerinin merkezinde örnek insan tipi vardır. Bu tip, tutarlı, topluma örnek olacak tiptir. Atasözleri toplumun yaşam biçimini, ahlak anlayışını belirleyerek düzenleyerek toplum düzenini sağlar (Çotuksöken, 1992: 9).

Atasözleri; toplumların hayat tecrübelerinden doğan, coğrafya ve tarih gerçeklerini bilgece bir yargı olarak belirten, kısa, yoğun, çok zaman mecazlı, kalıplaşmış biçimleriyle tekrarlanan özlü sözler (mesel, darbımesel) olarak tanımlanır. Bugün Türkistan, Azerbaycan veya Kırım'daki Türk insanının kullandığı bir atasözünü, Anadolu'da da hemen aynı anlam ve ifade ile bulabilmekteyiz. Anadolu'nun çeşitli yörelerinde konuşulan ağızlara göre atasözleri derlenmiştir. Hep aynı doku ve motiflerle bezenmiş olan Türk atasözlerinde görülen tek farklılık, sadece bazı kelimelerdir ki, bunlar da bilindiği gibi yöresel şive ile söylenişlerinden ileri gelmektedir (Beysanoğlu, 1992: 114).

Pertev Naili Boratav, atasözlerini iki ana başlık altında toplamıştır.

1- Asıl atasözleri

- Bir yargıyı, ya da bir gözlemi kapsayan atasözleri
- Dolambaçsız, açık bir öğüt, akıl verme, ya da yasaklama biçiminde olan atasözleri
- Fıkra edası taşıyan atasözleri

2- Atasözleri değerinde deyimler (Boratav, 1999: 120- 122).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani'de atasözleri ile ilgili yaptığımız araştırma sonucunda **otuz yedi** atasözü tespit ettik. Derlediğimiz atasözlerini, Boratav'ın sınıflamasına göre değerlendirmeyi uygun gördük.

- A -

EAS- 1

Aç elini kara sokar (K.21).

EAS- 2

Aç ne yemez, tok ne demez (K.52).

EAS- 3

Aca kuru ekmek helva gibi gelir (K.21).

EAS- 4

Açtırma kutuyu, söyletme kötüyü (K.128).

EAS- 5

Ad Ali'nin, şan Veli'nin (K.128).

EAS- 6

Ağır dur ki batman gelesen (K.128).

EAS- 7

Ağır git ki yol alasan (K.11, K.93).

EAS- 8

Akılsız başa söz neylesin (K.21).

EAS- 9

Aldı ele, girdi yola (K.9).

EAS- 10

Ârsız neden ârlanır, çul da giyse sallanır (K.128).

EAS- 11

Aslını saklayan haramzadedir (K.128).

EAS- 12

Atla katır dövüşür, arada eşek ezilir (K.128).

EAS- 13

Azası noksan olanın kazası noksan olmaz (K.128).

EAS- 14

Azda bereket var, çokta hareket (K.128).

EAS- 15

Azın kadrini bilmeyen çoğun kadrini hiç bilmez (K.128).

- B -

EAS- 16

Baba malı gâvur malıdır (K.128).

EAS- 17

Bağ dua değil, çapa ister (K.11).

EAS- 18

Bir avuç altının olacağına bir avuç toprağın olsun (K.77).

EAS- 19

Bir kötünün yedi mahalleye zararı vardır (K.39).

EAS- 20

Bugünkü tavuk yarınki kazdan iyidir (K.11).

EAS- 21

Bulduğun zaman çat pat, bulmadığın zaman aç yat (K.128).

- D -

EAS- 22

Dağ ne kadar yüce olsa da yol üstünden aşar (K.11).

EAS- 23

Davulu kendi boynunda, tokmak başkasının elinde (K.128).

EAS- 24

Dilini tut, dirliğin olsun (K.128).

- E -

EAS- 25

Ekmeği ekmekçiye ver, bir tane fazla ver (K.128).

EAS- 26

Ekmek yoktur yemeğe, atla çıkar gezmeğe (K.128)

- G -

EAS- 27

Gün geçer kin geçmez (K.21).

- H -

EAS- 28

Her ağaçtan kaşık olmaz (K.21).

- İ -

EAS- 29

İnsanın suyu bir; huyu bindir (K.21).

EAS- 30

İşini bilmeyen çavuşlar, döner döner pisliğini avuçlar (K.127).

- K -

EAS- 31

Kaşığı ver, kısmeti göstereyim (K.15).

EAS- 32

Köşe başı beklerken pisik geçti (K.131).

EAS- 33

Kurt komşunun eşeğini yer, diğer komşular akıllanır (K.45).

EAS- 34

Küçükken ne isen büyüdüğünde de osun (K.86).

- M -

EAS- 35

Mart yağar, nisan övünür; nisan yağar, insan övünür (K.85).

- S -

EAS- 36

Sen ağa ben ağa koyunları kim sağa (K.21).

- Y -

EAS- 37

Yaşa yaşa gel temaşa (K.131).

c) Değerlendirme

a. Biçim

Ergani'de derlediğimiz atasözlerini şekil olarak incelediğimiz zaman atasözlerinin genel olarak tek bir yargıyı ifade ettiğini görüyoruz (EAS-1, EAS-3, EAS-8, EAS-11, EAS-12, EAS-13, EAS-15, EAS-16, EAS-18, EAS-19, EAS-20, EAS-22, EAS-27, EAS-28, EAS-32, EAS-34, EAS-36, EAS-37).

Bir kısım atasözleri ise birden fazla yargı içermektedir (EAS-2, EAS-4, EAS-5, EAS-6, EAS-7, EAS-9, EAS-10, EAS-12, EAS-14, EAS-17, EAS-21, EAS-23, EAS-24, EAS-29, EAS-30, EAS-31, EAS-33, EAS-35).

Atasözlerinin büyük bir çoğunluğu geniş zaman kipindedir (EAS-1, EAS-2, EAS-3, EAS-5, EAS-10, EAS-11, EAS-12, EAS-13, EAS-14, EAS-15, EAS-16, EAS-17, EAS-22, EAS-23, EAS-26, EAS-27, EAS-28, EAS-29, EAS-30, EAS-31, EAS-33, EAS-34, EAS-35).

Öğüt verme amaçlı olan atasözlerinde özellikle emir kipi kullanılmıştır (EAS-4, EAS-8, EAS-18, EAS-21, EAS-24, EAS-25, EAS-36, EAS-37).

İstek kipinde olan atasözleri de bulunmaktadır (EAS-6, EAS-7). Belirli geçmiş zaman kipinde olan atasözleri (EAS-9, EAS-32) vardır.

Birden fazla yargı bildiren atasözlerinin bir bölümü bir birine eşit hece ölçüsü ile oluşmuştur. Bu atasözlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

Üç heceli olanlar (EAS-5)

Dört heceli olanlar (EAS-2, EAS-7, EAS-9, EAS-17, EAS-24)

Altı heceli olanlar (EAS-4)

Yedi heceli olanlar (EAS-10, EAS-26)

Dokuz heceli olanlar (EAS-33)

b. İçerik

Derlediğimiz atasözlerinin hepsi yöreye özgüdür (EAS-1, EAS-2, EAS-3, EAS-4, EAS-5, EAS-6, EAS-7, EAS-8, EAS-9, EAS-10, EAS-11, EAS-12, EAS-13, EAS-14, EAS-15, EAS-16, EAS-17, EAS-18, EAS-19, EAS-20, EAS-21, EAS-22, EAS-23, EAS-24, EAS-25, EAS-26, EAS-27, EAS-28, EAS-29, EAS-30, EAS-31, EAS-32, EAS-33, EAS-34, EAS-35, EAS-36, EAS-37).

Atasözlerini içerik olarak incelediğimizde büyük bir çoğunluğunun "asıl atasözleri" grubuna dahil olduğunu tespit ettik (EAS-1, EAS-3, EAS-6, EAS-7, EAS-13, EAS-15, EAS-16, EAS-17, EAS-18, EAS-19, EAS-20, EAS-24, EAS-27, EAS-28, EAS-34, EAS-35, EAS-37).

Bu atasözlerinin dışındaki atasözleri "atasözü değerinde deyimler" (EAS-5, EAS-11, EAS-14, EAS-23, EAS-25) ve "fıkra-hikaye" türünde olan atasözleri (EAS-2, EAS-4, EAS-8, EAS-9, EAS-10, EAS-12, EAS-21, EAS-22, EAS-26, EAS-30, EAS-31, EAS-32, EAS-33, EAS-36).

Ergani yöresinde kullanılan atasözlerinin çoğunluğu mevsimler, tarım, bağcılık, açlık, açgözlü olmama, elindeki ile yetinme, birlik ve beraberlik içinde olma… Şeklindedir. Yaşanılan çevre, yörenin adet ve inanmaları, ekonomik durumu, geçim kaynağı atasözlerinde etkili olmaktadır. Yöre halkının geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olduğu için mevsimlerin gidişatı, bağ ve tarım ile ilgili farklı atasözlerine rastlamaktayız.

2.2.3. Deyim

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Deyim, belli bir dile özgü ve bir başka dilde söz dizimsel karşılığı bulunmayan dilsel bilim, deyiş anlamına gelmektedir (BL, 1986, c.6: 3118). Genellikle gerçek anlamı dışında kullanılarak bir düşünceyi dile getiren sözler olan deyimler, kelimeleri ve sözdizimleri değiştirilmeden kullanılan kalıplaşmış söz grupları, kısa anlatım

araçlarıdır. Kelimelerin bu söz grupları içinde taşıdığı anlam çoğu zaman gerçek anlamlarından farklıdır. Deyimler en az iki kelimeden meydana gelir. Kelime grubundaki deyimlerden başka cümle şeklinde deyimler de vardır. Deyimler, cümle içinde isim, sıfat, zarf görevi yaparlar (ML, 1992, c.5: 279).

Zaman içinde kullanımdan düşen deyimler olabildiği gibi yeni oluşanları da vardır. Deyimler şekil bakımından türetilmiş kelime biçiminde olanlar; kelime tekrarıyla kurulanlar; birleşik kelime halinde olanlar; söz topluluğu durumunda bulunanlar; cümle şeklinde olanlar olarak sınıflandırılabilir. Deyimler atasözlerinden farkı olarak hüküm taşımazlar. Bazı sözler fiil çekiminin değişmesiyle deyim iken atasözü, atasözü iken deyim durumuna gelebilir (Erşahin, 2005: 84).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde **sekiz** tane deyim tespit ettik. Derlediğimiz deyimleri şöyle sıralayabiliriz:

- C -

ED- 1

Canına hayran olmak (K.125).

- D -

ED- 2

Dünyasını bitirip ahirete çalışmak (K.124).

- G -

ED- 3

Gözü başı üstüne gitmek (K.43).

ED- 4

Gözünün yağını yemek (K.124).

- K -

ED- 5

Kendi kendine tartıp, kenara bırakmak (K.131).

ED- 6

Kırkından sonra tambur çalmak (K.124).

ED- 7

Kuş sütüyle beslemek (K.44).

- Y -

ED- 8

Yaradana kurban olmak (K.2).

c) Değerlendirme

Derlediğimiz deyimlerin hepsi yöreye aittir (ED-1, ED-2, ED-3, ED-4, ED-5, ED-6, ED-7, ED-8).

Yörede sık olarak kullanılan deyimler bulunmaktadır (ED-1, ED-4, ED-5, ED-8).

Sonuç olarak yörede sıklıkla kullanılan deyimler yöreye ait olan gelenek ve göreneklerin bir yansımasıdır.

2.2.4. Halk Hikâyesi

Ergani yöresinde yaptığımız araştırma sonucunda "**Mervan ile Şahin**" adlı halk hikâyesinin olduğu tespit edilmiştir; ancak halk hikâyesi anlatıcısının birkaç yıl önce vefat etmesi nedeniyle hikâye toplanamamıştır.

2.2.5. Alkış- Kargış

a) Türk Halk Kültürü'nde;

İbadetin en önemli öğelerinden biri olan dua, yüce güçlerin yardımın ve acımasını sağlamak, onları harekete geçirmek için, insanın elinde bulunduğu duruma

göre o anki seslenişidir. Dua genellikle ava gitmeden önce, yola çıkarken, savaşa başlarken, ekin ekerken, ürün alırken, hastalık, kuraklık, doğum, düğün, ölüm vb. durumlarda dua edilir (Örnek, 1988: 83).

Dualar, illaki birtakım maddi isteklerde bulunmak demek değildir. Dua, arzu ve isteklerimizi gönülde hissederek Allah'a duyurmaktır. Bu duyuruş bağırarak değil, gönül çırpınışları şeklinde olmalıdır. Dua, yalnız istemek değil, bize verilene şükretmektir. Dualar veya hayır dualar, zamana, duruma ve yapılan iyiliğe göre değişiklik gösterir.

Dua, insanın yaradılışından gelen bir ihtiyaçtır. Türk toplumlarında duaya "alkış" denmektedir. İnsanlar inanmış oldukları dine göre dua sistemleri veya uygulamaları geliştirmişlerdir (Şahin, 2002: 152).

Birilerine zarar verildiği, incitildiği veya gururu kırıldığı, umutları zayıflatıldığı an, bunu yapanlar için olumsuz dileklerde bulunulmasına "beddua etmek", bu dileğe de "beddua" adı verilir. Her toplumda olduğu gibi Kıbrıs Türk toplumunda da dua kadar beddua da vardır. Beddua etmek eskiye göre azalmakla beraber hala devam eden yanlış bir davranıştır. Dualar ve beddualar, söyleyenin kültür düzeyine, yetiştiği çevreye ve geleneklere bağlılığına göre de değişiklik gösterebilir (Yorgancıoğlu, 2002: 7- 11).

Alkış ve kargışlar kullanım yerleri ve söyleniş amaçlarına bağlı olarak atasözleri ve deyimler gibi genel bir yaygınlık taşımazlar. Alkışlar ve kargışlar yaşanmış bir olaydan kaynaklanan, toplumun değer yargılarını yansıtan özlü sözlerdir (Artun, 2006: 4639).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde alkışlarla ilgili yaptığımız araştırma sonucunda **elli sekiz** alkış tespit ettik. Alkış- Kargışlar ile ilgili daha önceden çalışma yapan araştırmacıların tasniflerini inceledik. Derlediğimiz alkışları, Doğan Kaya'nın yapmış olduğu alkış-kargış tasnifine göre incelemeyi uygun gördük. Alkışları, konularına göre **üç** ana başlık altında şöyle sıraladık (Kaya, 2003: 140- 143).

1- Ahiret İle İlgili Söylenen Alkışlar

2- Bir İyiliğe Karşılık Beklemeden Söylenen Alkışlar

3- Hayat İle İlgili Söylenen Alkışlar

Alkışlar:

1- Ahiret İle İlgili Söylenen Alkışlar

EAL- 1
Allah günahlarını affetsin (K.6, K.18).

EAL- 2
Allah sana hacca gitmeyi nasip etsin (K.17, K.29, K.96).

EAL- 3
Allah seni Kur'andan imandan ayırmasın (K.26, K.27, K.131).

EAL- 4
Mekânın cennet olsun (K.72, K.73, K.93).

2- Bir İyiliğe Karşılık Beklemeden Söylenen Alkışlar

EAL- 5
Allah analı babalı büyütsün (K.4, K.40, K.45).

EAL- 6
Allah damatlığını göstersin (K.131).

EAL- 7
Allah işini gücünü rast getirsin (K.43, K.70, K.72).

EAL- 8
Allah rızkını bol etsin (K.79, K.93).

EAL- 9
Allah senden razı olsun (K.6, K.12, K.14, K.16, K.43, K.73, K.91, K.100).

EAL- 10

Allah sizi bir yastıkta kocatsın (K.16, K.45, K.100).

EAL- 11

Allah sizin tarafınızda olsun (K.94).

EAL- 12

Allah yâr ve yardımcın olsun (K.16, K.79, K 82, K. 111).

EAL- 13

Allah yerini doldursun (K.33, K.70, K.72).

EAL- 14

Allah zihin açıklığı versin (K.93).

EAL- 15

Büyüyesin sen (K.131).

EAL- 16

Darısı başına olsun (K.45).

EAL- 17

El öpenlerin çok olsun inşallah (K.14, K.41).

EAL- 18

Mesut bahtiyar olasın (K12, K.16, K.26, K.27, K.31, K.88).

EAL- 19

Ölmeyesin sen (K.130, K. 131).

EAL- 20

Su gibi aziz ol (K.14, K.41).

EAL- 21

Su gibi git su gibi gel (K.38, K.40).

3- Hayat İle İlgili Söylenen Alkışlar

EAL- 22

Allah acını göstermesin (K.131).

EAL- 23

Allah bizi kötülüklerden sakınsın (K.31, K.34, K 72, K.79, K.88).

EAL- 24

Allah ciğer ateşi vermesin (K.131).

EAL- 25

Allah elden ayaktan düşürmesin (K.79).

EAL- 26

Allah elini sıcak sudan soğuk suya koymasın (K.2).

EAL- 27

Allah emeklerini boşa çıkarmasın (K.2).

EAL- 28

Allah gönlüne göre versin (K.16, K.92).

EAL- 29

Allah kalbinin güzelliğinin hakkını versin (K.16, K.41).

EAL- 30

Allah karşına hayırlı kısmet çıkarsın (K.6, K.18).

EAL- 31

Allah kesene bolluk, ailene sağlık versin (K.2).

EAL- 32

Allah kimseyi kimseye muhtaç etmesin (K.79, K.96).

EAL- 33

Allah kötü günler göstermesin (K.94, K.96).

EAL- 34

Allah nefsimize uydurmasın (K.94).

EAL- 35

Allah ömrüne ömür katsın (K.26, K.27, K 43, K.137).

EAL- 36

Allah sana hayırlı çocuklar versin (K.45, K.70, K.72).

EAL- 37

Allah sana sağlıklı bir çocuk versin (K.72).

EAL- 38

Allah sana uzun ömürler versin (K.4, K.40, K.100).

EAL- 39

Allah seni annene, babana bağışlasın (K.43, K.73).

EAL- 40

Allah seni çocuklarına bağışlasın (K.16, K.41).

EAL- 41

Allah seni doğru yoldan ayırmasın (K.14, K.80, K.82).

EAL- 42

Allah seni kazadan beladan korusun (K.31, K.34, K.88, K.91, K.93, K.94, K.107).

EAL- 43

Allah seni muradına kavuşturtsun (K.12,K.14, K.40, K.57, K.91, K.105, K.107, K.137).

EAL- 44

Allah seni sevdiğine kavuşturtsun (K.4, K.14, K.16, K.40, K.73, K.100, K.107).

EAL- 45

Allah seni şeytanın şerrinden korusun (K.96).

EAL- 46

Allah seni zalim eline düşürmesin (K.62).

EAL- 47

Allah sevdiğinden ayırmasın (K.29, K.79, K.81, K.93).

EAL- 48

Allah tuttuğunu altın etsin (K.16, K.29, K.38, K.40, K.80, K.81).

EAL- 49

Allah yolunu açık etsin (K.14, K.26, K.27, K.31, K.92, K.107).

EAL- 50

Allah yüzünü kara çıkarmasın (K.64).

EAL- 51

Bahtın açık olsun (K.38, K.40).

EAL- 52

Elini atasan, altın bulasan (K.131).

EAL- 53

Kimseden eksik kalmayasın (K.26, K.27).

EAL- 54

Paranın hayrını göresen (K.62).

EAL- 55

Rahmet ana babanın üstüne olsun (K.45, K.70, K.72).

EAL- 56

Sen beni sevindirdin, Allah da seni sevindirsin (K.130).

EAL- 57

Torun torba sahibi olasın (K.131).

EAL- 58

Tuttuğun altın olsun (K.4, K.137).

Kargışlar:

Ergani yöresinde kargışlarla ilgili yaptığımız araştırma sonucunda **altmış** kargış tespit ettik. Derlenen kargışları, Doğan Kaya'nın kargış tasnifinden yola çıkarak konularına göre **sekiz** ana başlık altında şöyle sıraladık (Kaya, 2003: 144- 148).

1- Ahiret, İnanç İle İlgili Söylenen Kargışlar
2- Eşya, Mal, Para İle İlgili Söylenen Kargışlar
3- Evlat İle İlgili Söylenen Kargışlar
4- Gelenekle İlgili Söylenen Kargışlar
5- Hayat İle İlgili Kargışlar
6- İnsan Bedeni, Hastalıkla İlgili Söylenen Kargışlar
7- Kaza, Bela İle İlgili Söylenen Kargışlar
8- Ölüm İle İlgili Söylenen Kargışlar

1- Ahiret, İnanç İle İlgili Söylenen Kargışlar

EKA- 1

Allah cennet yüzü göstermesin (K.93).

EKA- 2

Allah seni bildiği gibi yapsın (K.16, K.81, K.92, K.93).

EKA- 3

Allah'ından bulasın (K.31, K.34).

EKA- 4

Ateşlerde yanasan (K.86).

EKA- 5

Cehenneme gidersin, inşallah (K.107).

EKA- 6

Kötü insanların yeri cehennem olsun (K.29, K.31, K.34, K.72, K.94).

2- Eşya, Mal, Para İle İlgili Söylenen Kargışlar

EKA- 7

Evin yıkılsın, altında kalasın (K.41, K.82).

EKA- 8

Ocağına incir ağacı dikilsin (K.131).

EKA- 9

Paranı ekşi nara veresin (K.130, K.131).

EKA- 10

Sütüm haram olsun (K.43, K 45).

EKA- 11

Yediklerin haram olsun (K.26, K.27, K.38,K.40).

3- Evlat İle İlgili Söylenen Kargışlar

EKA- 12

Ciğer ateşi göresin (K.131).

EKA- 13

Çocuk yüzü görmeyesin (K.131).

EKA- 14

Evlat acısı gör, elin bağrında kalsın (K.79, K.82).

4- Gelenekle İlgili Söylenen Kargışlar

EKA- 15

Oruç tutasın, bayramı görmeyesin (K.31, K.34).

5- Hayat İle İlgili Kargışlar

EKA- 16

Ah diyesin oh demiyesen (K.2).

EKA- 17

Allah seni yek ekmeğe muhtaç etsin (K.79).

EKA- 18

Ele güne rezil olasan (K.62).

EKA- 19

Gidişin olsun, dönüşün olmasın (K.38, K.40, K.45, K.131).

EKA- 20

Günyüzü görmeyesin (K.4, K.6, k.16, K.18, K.31, K.34).

EKA- 21

Kınadığın başına gelsin (K.79, K.91).

EKA- 22

Köşe başı bekleyesin (K.131).

EKA- 23

Kusur ömür olasın (K.131).

EKA- 24

Muradına ermeyesin inşallah (K.12, K.78, K.96, K.107, K.131).

EKA- 25

Mutsuz, bahtsız ol, inşallah (K.107).

EKA- 26

Sebebin olanlar dünyada rahat yüzü görmeyeler (K.57).

EKA- 27

Sevdiğine kavuşamayasın (K.116).

EKA- 28

Yollarda kalasın inşallah (K.14).

EKA- 29

Yüzün hiç gülmesin (K.41, K.80).

6- İnsan Bedeni, Hastalıkla İlgili Söylenen Kargışlar

EKA- 30

Bedeninden hayır görmeyesin (K.31, K.34).

EKA- 31

Boynun altında kalsın (K.29, K.43, K 45, K.131).

EKA- 32

Boynun yedi yerden kırılsın (K.45).

EKA- 33

Boyun devrilsin inşallah (K.31, K.34).

EKA- 34

Derdine derman bulamayasın (K. 45).

EKA- 35

Dermansız derde tutulasın (K.131).

EKA- 36

Dilerim derdinin dermanı benim elimden olsun (K.57).

EKA- 37

Dizlerin tutmaz olsun (K.31, K.34).

EKA- 38

Ellerin kırılsın (K.31, K.34, K.41, K.79).

EKA- 39

Gözün kör olsun inşallah (K.16, K.31 K.34, K.100).

EKA- 40

İki gözün önüne aksın (K.41, K.78).

EKA- 41

İnim inim inleyesin (K.78).

EKA- 42

Kanserlere kalasın (K.38, K.40, K.94).

EKA- 43

Oturduğun yerden kalkamayasın (K.79).

7- Kaza, Bela İle İlgili Söylenen Kargışlar

EKA- 44

Allah belanı versin (K.6, K.18, K.73, K.78, K.88, K.91, K.96, K.100).

EKA- 45

Allah canını alsın (K.31, K.34, K.43, K.45, K.78).

EKA- 46

Allah cezanı versin (K.73, K.78).

EKA- 47

Allah seni kahretsin (K.6, K.18, K.27, K.73, K. 8, K.91, K.100, K.107).

EKA- 48

Bana gelen sana gelsin (K.14, K.29).

EKA- 49

Gâvur olasın (K.31, K.34).

EKA- 50

İlkbaharın şimşeğine gelesin (K.31, K.34).

EKA- 51

Kafıl kadaya gelesin (K.131).

EKA- 52

Yüzünü şeytan görsün (K.86, K.137).

8- Ölüm İle İlgili Söylenen Kargışlar

EKA- 53

Allah sana yarınları göstermesin (K.41, K.106).

EKA- 54

Darağacında sallanasın (K.79, K.80).

EKA- 55

Geberesin, inşallah (K.4, K.6, K.16, K.18).

EKA- 56

Gençliğini yaşamayasın inşallah (K.62).

EKA- 57

Kurda kuşa yem olasın (K.14, K.116).

EKA- 58

Ölesin, yıkanmayasın inşallah (K.38, K.40, K.45).

EKA- 59

Ölmeyip sürünesin (K.14).

EKA- 60

Yağlı kurşunlara gelesin (K.4, K.40, K.45).

c) Değerlendirme

Derlediğimiz alkışların bir kısmı yöreye özgü kullanıma ve söyleyişe sahiptir (EAL-3, EAL-11, EAL-15, EAL-19, EAL-24, EAL-26, EAL-29, EAL-31, EAL-34, EAL-46, EAL-51, EAL-53, EAL-54, EAL-55). Diğer alkışlar ise hemen hemen Anadolu'nun bütün yörelerinde duyabileceğimiz ve bir birleriyle benzerlik gösteren alkışlardır (EAL-1, EAL-2, EAL-4, EAL-5, EAL-6, EAL-7, EAL-8, EAL-9, EAL-10, EAL-12, EAL-13, EAL-14, EAL-15, EAL-16, EAL-17, EAL-18, EAL-20, EAL-21, EAL-22, EAL-23, EAL-25, EAL-27, EAL-28, EAL-30, EAL-32, EAL-33, EAL-34, EAL-35, EAL-36, EAL-37, EAL-38, EAL-39, EAL-40, EAL-41, EAL-42, EAL-43, EAL-44, EAL-45, EAL-47, EAL-48, EAL-49, EAL-50, EAL-52, EAL-56, EAL-57, EAL-58).

Yöredeki alkışlar genellikle insanların iyiliği için söylenen alkışlardır. Ahiret ile ilgili olan alkışlar daha çok günah, cennet, Kur'an, iman ve hac ile ilgilidir (EAL-1, EAL-2, EAL-3, EAL-4). Hayat ile ilgili olan alkışlar ise daha çok sağlık, kısmet, rızık,

ömür, hayırlı evlat sahibi olma, sevdiğine kavuşma, zulüm görmeme, huzurlu ve mutlu yaşam şeklindedir (EAL-22, EAL-23, EAL-24, EAL-25, EAL-26, EAL-27, EAL-28, EAL-29, EAL-30, EAL-31, EAL-32, EAL-33, EAL-34, EAL-35, EAL-36, EAL-37, EAL-38, EAL-39, EAL-40, EAL-41, EAL-42, EAL-43, EAL-44, EAL-45, EAL-46, EAL-47, EAL-48, EAL-49, EAL-50, EAL-51, EAL-52, EAL-53, EAL-54, EAL-55, EAL-56, EAL-57, EAL-58).

Bir kısım alkışlar, herhangi bir iyiliğe karşılık beklemeden özellikle sevgi duyulan ve hayatta hep mutlu olması istenen kişiler için söylenmektedir. Yörede derlenen ve bu gruba giren alkışlar daha çok evlilik, bereket, mutlu ve huzurlu bir yaşam sürme ve hayırlı kısmetlere sahip olma şeklindedir.

Sonuç olarak yöre halkının ağzında her an dua olduğunu görüyoruz. Yöre halkı için inancın ve teslimiyetin en önemli yolu dualardan geçmektedir. Bu sebeple karşılıklı konuşmalarda, alışverişlerde, basit bir hizmet karşılığında dahi dua edilmektedir. Yöre halkı duanın hayrı olduğuna ve ağızdan düşürülmemesi gerektiğine inanmaktadır.

Derlediğimiz kargışların bir kısmı yöreye ait olup yöresel ağız özelliği ile söylenmektedir (EKA-6, EKA-9, EKA-14, EKA-15, EKA-16, EKA-19, EKA-22, EKA-23, EKA-26, EKA-28, EKA-43, EKA-48, EKA-49, EKA-50, EKA-60). Diğer kargışlar ise hem standart dilde hem de yörede kullanılmaktadır (EKA-1, EKA-2, EKA-3, EKA-4, EKA-5, EKA-7, EKA-8, EKA-10, EKA-11, EKA-12, EKA-13, EKA-17, EKA-18, EKA-20, EKA-21, EKA-24, EKA-25, EKA-27, EKA-29, EKA-30, EKA-31, EKA-32, EKA-33, EKA-34, EKA-35, EKA-36, EKA-37, EKA-38, EKA-39, EKA-40, EKA-41, EKA-42, EKA-44, EKA-45, EKA-46, EKA-47, EKA-51, EKA-52, EKA-53, EKA-54, EKA-55, EKA-56, EKA-57, EKA-59).

Derlediğimiz kargışlar arasında ahret ile ilgili olanlar cennet ve cehennem üzerine söylenmiştir (EKA-1, EKA-2, EKA-3, EKA-4, EKA-5, EKA-6). Eşya, mal ve para ile ilgili olanlar evini kaybetme, yoksul duruma düşme, haram etme üzerine söylenmiştir (EKA-7, EKA-8, EKA-9, EKA-10, EKA-11). Evlat için söylenen kargışlar daha çok evlat acısı görme ve kısırlık üstüne söylenmiştir (EKA-12, EKA-13, EKA-14). Gelenek üzerine söylenen kargış ise bayramı görememe üstüne söylenmiştir (EKA-15).

Hayat ile ilgili olan kargışlar, daha çok namus, rahat yüzü görmeme, yalnız kalma, ömrün kısa olması, murada erememe ve mutlu olmama üzerine söylenmiştir (EKA-16, EKA-17, EKA-18, EKA-19, EKA-20, EKA-21, EKA-22, EKA-23, EKA-24, EKA-25, EKA-26, EKA-27, EKA-28, EKA-29). Vücuttaki organlar ve hastalık için söylenen kargışlarda organların zarar görmesi, dermanı olmayan hastalıklara tutulma

isteği vardır (EKA-30, EKA-31, EKA-32, EKA-33, EKA-34, EKA-35, EKA-36, EKA-37, EKA-38, EKA-39, EKA-40, EKA-41, EKA-42, EKA-43).

İnsanın başına bir kaza, kötülük gelmesi için söylenen kargışlarda bela ve ceza kavramları üzerinde durulmuştur (EKA-44, EKA-45, EKA-46, EKA-47, EKA-48, EKA-49, EKA-50, EKA-51, EKA-52). Karşıdaki kişinin tez zamanda ölmesi için yapılan kargışlarda daha çok ölümün kötü şartlarda olması istenmektedir (EKA-53, EKA-54, EKA-55, EKA-56, EKA-57, EKA-59, EKA-60).

Sonuç olarak Ergani yöresinde insanlar çok zor durumda kalmadıkça, haksızlığa uğramadıkça kargışlar söylememektedir; çünkü söylenen kargışın söyleyen kişiye geri döndüğüne inanmaktadırlar. Ancak kişinin canı gerçekten yanmışsa o anki duygularına hâkim olamayıp kargışlarda bulunmakta ve karşı tarafında aynı acıları yaşaması için Allah'tan yardım istemektedir. Yöre halkı yapılan kötülüğün asla karşılıksız kalmayacağına ve Allah tarafından adaletin sağlanacağına inanmaktadır.

2.3. Anonim Halk Edebiyatı Mensur Ürünleri

2.3.1. Masal

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Masal, olağanüstü öğe, kahraman ve olaylara yer veren öyküdür. Masallar, içinde doğdukları toplumun korkularını, başarısızlıklarını ve ideallerini yansıtmaktadır. Türk maslarının biçimsel özelliklerinden biri, masalın başında, uygun yerlerde ortasında ve sonunda tekerlemelere yer vermesidir. Tekerlemeler, anlatıcının giriş bölümünde dinleyicileri masala hazırlanmasını ve dinleyicinin masalda anlatılanları hayal ürünü de olsa, çok eskiden gerçekleşmiş olaylar olarak kabul etmesini sağlar. Masal ortasındaki tekerlemeler, bölümler arasındaki geçiş yerlerini göstermek, sonundakiler ise olayın mutlulukla bağlandığını vurgulamak ve masal kahramanları, anlatıcı ve dinleyenler için iyi dilekleri belirtmek amacına yöneliktir (AB, 1989, c.15: 402- 403).

Halk edebiyatının anlatmaya dayanan türleri arasında yer alan masallar, sözlü kültürümüzün en güzel örneklerindendir. Kitle iletişim araçlarının fazla yaygınlaşmadığı dönemlerde; anlatılması günlerce süren masallar; hoşça vakit geçirmek için tek araçlardı. Usta anlatıcının etrafına oturan dinleyiciler, bir taraftan işlerini yaparlarken, bir taraftan da Zümrüdüanka'nın sırtında masal dünyasına doğru süzülüp; bazen yedi başlı ejderha ile savaşırlar; bazen, de padişahın güzel kızına kavuşmak için türlü imtihanlardan geçerlerdi. Sözlü kaynaklar arasında yer alan ve özel bir anlatıcı

tarafından, belli bir geleneğe bağlı olarak, dinleyicilere anlatılan masalların kendine özgü özellikleri vardır (Alptekin, 2003: 13).

Hazar Denizini doğusunda daha çok ertegi (ertek, ertak) çorçak, cöö comok adlarıyla bilinen masal aynı bölgenin batısında nağıl, masal, matal, hekât, hikâye gibi kavramlarla karşılanmaktadır. Batı dillerinde "animaî tales", "fabl", "tiemârchen" kelimeleriyle karşılanan hayvan masalı terimi Türkçe'de daha çok batıdaki şekliyle (fabl) bilinmektedir (Alptekin, 2005: 15). Masallar; hayvanlar âleminin, hayali olayların ve günlük hayatın izleri olarak sınıflandırılır. Hayvan masallarında, mitolojinin izleri görülür (Sakaoğlu, 2002: 131).

Pertev Naili Boratav, masalları konularına göre şu ana çeşitlere ayırmaktadır.

1- Hayvan Masalları

2- Asıl Masallar

- Olağanüstü Masallar
- Gerçekçi Masallar

3- Güldürücü hikayeler, nükteli fıkralar, yalanlamalar

4- Zincirlemeli Masallar (Boratav, 1999:7).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde, masallar ile ilgili yaptığımız araştırma sonucunda **on iki** masal tespit ettik. Derlediğimiz masalları, Boratav'ın masal tasnifine göre değerlendirmeyi uygun gördük.

1- Olağanüstü Masallar

EMA- 1

Amca İle Yenge Elinde Kalan İki Kardeş

Bir varmış bir yokmuş, amca ve yenge elinde kalan iki kardeş varmış. Yenge bu iki kardeşi her zaman hayvanları otlatmaya dağa gönderirmiş. Bu iki kardeş, hayvanların yanına gelip ağlarmış. Bir gün yine kardeşler ağlarken, "Bor" adlı bir inek çocukların yanına gelip neden ağladıklarını sormuş.

Çocuklarda amca ve yengelerinin kendilerine yalnızca kuru ekmek ve soğan verdiklerini söylemiş. Bu duruma çok üzülen inek onlara bir sır vereceğini; ama bu sırrı kimselere anlatmamaları için yemin etmeleri gerektiğini söylemiş. Çocuklar yemin etmişler. Sonra inek başını eğmiş ve boynuzlarını çıkarmalarını söylemiş. Boynuzları

çıkaran çocuklar, çok şaşırmışlar. Burada yiyeceklerin en güzeli, en tatlıları varmış. Bir güzel yiyip karınlarını doyurmuşlar, sonra da boynuzları geri yerine takmışlar. Akşam hayvanlarla eve dönen kardeşler, sofraya konan kuru ekmek ve soğanı yememişler. Bu durum günlerce böyle devam etmiş. Durumdan şüphelenen yenge kardeşlerin peşine oğlunu takmış. Eve dönen oğlu annesine gördüklerini bir bir anlatmış. Yenge, plan yapmaya başlamış. Akşam el ayak çekildikten sonra kocasına ağlamış. Kocası ne olduğunu sorunca, çok hasta olduğunu ve hastalığına da bir tek çare olduğunu söylemiş. Kocası "Neymiş bu çare?" diye sormuş. Yenge de lafı uzatmadan konuya girmiş. "Dün rüyamda Bor ineğin kesilmez ise öleceğimi gördüm." demiş. Kardeşler bu konuşmaya şahit olmuşlar. Sabah olunca hemen Bor ineğin yanına gidip olanları anlatıp, ağlamışlar. Bor inek de

— Üzülmeyin, beni keserlerse kemiklerimi toplayıp bir ağacın dibine gömün, neye ihtiyacınız varsa toprağı kazıp ihtiyaçlarınızı alın, demiş.

Kardeşler, Bor inek kesildikten sonra dediğini yapıp kemikleri bir ağacın altına gömmüşler.

Bir gün köyde düğün oluyormuş, yenge kardeşlerin giysileri olmadığı için onları düğüne götürmemiş, buna çok üzülen kardeşler doğru, ağacın altına gidip torağı kazmışlar ki ne görsünler, güzel güzel kıyafetler, sarı sarı altın bilezik, kolye, küpeler… Hemen giyinmiş ve takıları takıp, düğün yerine varmışlar. Onları bu halde gören yengeleri sinirden deliye dönmüş.

Köyün ağasının oğlanları da bu düğündeymiş. Kız kardeşleri görüp âşık olmuşlar. Gençlerle, kızlar evlenmiş, kırk gün kırk gece düğün olmuş. Mutlu bir şekilde yıllarca yaşayıp, Bor ineğin onlar için yaptığı fedakârlığı asla unutmamışlar (K.12).

EMA- 2

Yedi Erkek, Bir Kız Kardeşin Hikâyesi

Bir varmış bir yokmuş, evvel zaman içinde bir kadın varmış. Bu kadının yedi oğlu olmuş, erkekler büyüdükten sonra çok uzaklara çalışmaya gitmişler ve bir daha da eve dönmemişler. Sonradan kadının bir de kızı olmuş; ama kadın kızına hiç ağabeylerinden bahsetmemiş. Bir gün komşusu kıza yedi abisinin olduğunu, dağlardan da uzakta bir yerde yaşadıklarını söylemiş. Kız hemen gelip, annesine duyduklarını sormuş. Annesi de duyduklarının doğru olduğunu söylemiş.

Kız dayanamamış ve ağabeylerinin yanına gideceğini söylemiş. Annesi ne kadar karşı çıksa da kız annesini dinlememiş, hemen yola koyulmuş. Kız az gitmiş uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş, sonunda dağın eteklerinde bir kulübe görmüş, içeri girmiş, etrafın çok dağınık olduğunu görmüş, hemen evi temizlemiş. Ateşi yakıp yemek pişirmiş. Akşam olunca ağabeyleri gelip evin temiz olduğunu görmüş ve sormuşlar. Bir de bakmışlar ki evde bir kız var. Kıza sormuşlar: "Kimsin, burada ne arıyorsun?" Kız olup biteni anlatmış. Ağabeyleri çok sevinmişler, kıza artık burada kalmasını söylemişler. Kız bu teklifi bir şartla kabul edeceğini söylemiş ve ağabeylerinden kendisinin tüm gün sıkıntısını giderecek bir tür konuşan hayvan istemiş. Ağabeyleri hayvanı bulup gelmişler. Hayvan da kıza bir şartı olacağını söylemiş. Kız şartını sormuş, o da "Her yediğinin yarısını bana vereceksin" demiş. Böylece günler, haftalar geçmiş. Kız bir gün evi süpürürken yerde bir üzüm tanesi bulmuş ve ağzına atmış. Bunu gören hayvan çok kızmış ve ocağın ateşini söndürmüş, kız bir türlü ateşi yakıp yemek pişirememiş, akşam ağabeyleri gelip de kızar diye dışarıya ateş aramaya çıkmış. Karşı tepede bir duman görür. Kız hemen koşa koşa o dağa doğru koşmuş ve bir kulübe görmüş, hemen içeri girmiş, içerde yedi güzel kız görmüş. Kızlar hemen kıza buradan gitmesini, annelerinin gelirse onu öldüreceğini söylemişler. Yedi kızın en küçüğü, kıza bir sabun ve tarak vermiş ve ona bunların sihirli olduğunu ihtiyacı olduğunda kullanmasını söylemiş. Kız hemen oradan uzaklaşmış. Kızların anneleri yedi başlı korkunç bir kadındır. Anneleri eve gelmiş ve evde bir insan kokusu olduğunu söylemiş. Kızlar, annelerinin korkusundan olanı biteni anlatmışlar. Kadın, hemen kızın peşine düşmüş, kız elindeki sabunu arkasına atmış, her taraf buz, kar olmuş. Kadın zor da olsa geçmiş. Kız bu kez elindeki tarağı arkasına atmış, her taraf diken olmuş, kız hemen kulübeye girip kapıyı kilitlemiş. Yedi başlı kadın kapıyı açmasını yoksa onu yiyeceğini söylemiş. Tam o sırada kızın ağabeyleri gelmiş ve kadını görmüş. Hep birlikte onu dağdan aşağı yuvarlamışlar, yedi başlı kadın oracıkta ölüvermiş.

Kızın ağabeyleri yukarıdaki kulübeye çıkıp, yedi güzel kızı görmüşler ve her biri birini alarak kız kardeşleriyle birlikte annelerinin yanına dönmüşler, kırk gün kırk gece düğün yapmışlar, mutlu mutlu yaşamışlar (K.1, K.94, K.102).

2- Gerçekçi Masallar

EMA- 3

Ağzına Yılan Kaçan Adam

Bir gün bir adamın canı sıkılır ve ormanda gezinmeye başlar. Adam geze geze çok yorulur. Bir ağacın altında dinlenmek ister. Bir ağaç gördüğünde altına uzanır. Adam uyuya kalır. Uyurken ağzı açıktır ve ağzına yılan girer. O sırada oradan bir atlı adam geçmektedir. Adamın ağzına girmeye çalışan yılanın kuyruğunu görür. Önce adama söylemez. Adama yıkanmamış elma verir. Onu biraz koşturur. Sonra adam kusar ve yılan ağzından çıkar. Adam ona midesine yılan girdiğini neden söylemediğini sorar. Atlı adam sakince: "Eğer sana söyleseydim, sen heyecandan ölürdün." der.

Adam teşekkür eder ve herkes yoluna gider (K.52).

EMA- 4

İbret Alan Padişah

Bir varmış bir yokmuş. Zulmüyle etrafı kavuran bir padişah varmış. Zulmü kendine eğlence ederek himayesinde canını yakmadık kişi bırakmamış. Mazlumlar, gece gündüz Allah'a bu zalimin zulmünden kurtulmak için dua ederlermiş. Bir gün bu zalim padişah ava çıkmış. Biraz avlandıktan sonra sarayına dönüp memleketin her yönüne tellallar çıkartmış. Halka şunları söylemesini emretmiş.

" Ey insanlar ben bugüne kadar zalim bir padişahtım. Bundan sonra adaletli bir padişah olacağım. Zulmümle yıktığım bu memleketi bundan sonra imar edeceğim."

O günden sonra padişah o kadar adaletli hareket eder olmuş ki az zaman içinde kan ağlayan gözler şimdi sevinç gözyaşları dökmeye başlamış. Emrindekilerden birisi padişaha bu değişikliğin nedenini sormuş. Padişah demiş ki:

"Ava giderken bir zağar gördüm. Bir tilkiyi izliyordu. Tilkinin ayağını ısırınca biçare, can acısıyla bir ine girip kurtulabildi. Hâlbuki biraz sonra o zağarı bir at teperek ayağını kırdı; amma onun da ettiği yanına kalmadı. Zira onunda ayağı bir deliğe girerek kırıldı. Bunları gördüm ve bunlardan anladım ki herkesin ettiği iş kendi başına gelecektir. Şimdi gelmeyecek olsa, geç de olsa mutlaka gelecektir. İşte bu ibret ve öğütle muamelemi değiştirmeye karar verdim." (K.6).

EMA–5

Öksüz Oğlan

Uzak köylerden birinde öksüz bir oğlan yaşarmış. Bu oğlanın birde üvey anası varmış. Üvey anası, çocuğa her türlü ağır işi yaptırır, hiç acımazmış. Karnını doyursun diye çocuğa yalnızca kuru ekmek verir, sudan bahanelerle de çocuğu dövermiş.

Bir gün yine sırf çocuğu dövmeye bahanesi olsun diye acımasız üvey ana yaygının üstüne yaş buğday sermiş, öksüzü de bunun başına dikmiş. Öksüz oğlan güneşin altında beklemekten o kadar yorulmuş ki dayanamayıp uykuya dalmış.

Öksüzün uyuduğunu gören tavuklar, buğdayın başına üşüşüp gagalamaya başlamışlar. Üvey ananın beklediği fırsat eline geçmiş, sopayı kaptığı gibi öksüze vurmaya başlamış. Bunu gören tavukların hepsi üvey anaya saldırıp her yanını gagalamışlar. Üvey ana o kadar korkmuş, o kadar canı acımış ki oradan nasıl kaçtığını bilememiş. Öksüz de bundan sonra üvey ana eziyeti olmadan yaşamaya devam etmiş (K.91).

3- Hayvan Masalları

EMA–6

Akılsız Fare

Bir varmış bir yokmuş Allah'ın kulundan başka bir kul yokmuş. Zengin bir kedi, fakir de bir fare varmış. Kedi her istediğini alıp yerken, fare bir kuru ekmek bile bulamıyormuş. Bu kadar zenginliğine rağmen kedinin gözü fareyi yemekteymiş, bunun için bir plan düşünmüş ve fareyi zengin sofrasına davet etmeye karar vermiş.

Bu daveti fareye söylemiş, fare önce buna inanamamış, karnı doyacak ona çok sevinmiş; ama sonra biraz düşünmüş ve kediye ya beni yerse diye sormuş. Kedi vakur bir şekilde; "Ben aptal mıyım, bu kadar bol yiyeceğin içinde senin gibi bir aç fareye mi kaldım? demiş. Bunun üzerine fare, kediye hak vermiş ve akşamki davetine gitmiş. Kedi sofrayı bin bir güzel yiyecekle donatmış, fare mutluymuş. Her şeyden yemiş, etrafı unutmuş.

O sırada kedi farenin üstüne atlayarak, fareyi pençesinin içine almış. Fare, sonun ne olacağını anlayarak şöyle demiş: "Ne olursa olsun, düşmanıma güvenmemeli ona kanmamalıydım." Artık çok geçmiş, kedi fareyi çoktan yutmuş (K.112).

EMA–7

Kaplumbağa, Çekirge Ve Tilki

Bir varmış bir yokmuş, evvel zaman içinde kalbur saman içinde bir tilki, bir kaplumbağa, bir de çekirge varmış. Bunların bir de kuru bir tarlaları varmış, bu tarla taşlık olduğu için ekilemiyormuş; ama kış için yiyecek lazımmış. Hayvanlar bir araya gelerek biz bu tarlayı nasıl ekelim diye düşünmeye başlamışlar.

Tilki demiş ki:

—Biz bu tarlayı kazalım, taşlarını temizleyelim, sonra da tarlayı sürüp, buğday ekelim.

Kaplumbağa ve çekirge:

—Evet, doğru söylüyorsun demişler.

Hayvanlar vakit kaybetmeden tarlayı kazmaya başlamışlar. Tilki kurnazlık düşünmüş, siz tarlanın önünde çalışın ben de arkasında çalışacağım, deyip dere kenarında uyumaya gitmiş. Kaplumbağa ile çekirge çalışıp tarlayı sürmüş ve buğday ekmişler. Yaz gelmiş, buğdayların biçilmesi gerekiyormuş.

Yine çalışmaya başlamışlar ki tilki, yine aynı bahaneyle işten kaçmış. Kaplumbağa ve çekirge tek başlarına ekinleri toplayıp temiz bir yere yığmışlar. Tilki bakmış ki ekinler toplanmış, sıra ekinleri paylaşmaya gelmiş. Tilki yine kurnazlık yaparak kaplumbağa ve çekirgeye,

—Yarın bir yarış yapalım, ekinlere ilk ulaşan buğdayın yarısını, ikinci ulaşan diğer yarısını, sonuncu ulaşan da havasını alacak demiş.

Kaplumbağa ve çekirge bu yarışı kabul etmişler; ama kazanamayacaklarını biliyorlarmış. Kaplumbağa bu sıkıntısını karısına anlatmış. Karısı da ona üzülmemesini, güzel bir planı olduğunu söylemiş ve başlamış anlatmaya:

—Ben senin yerine koşacağım, sen ise ekinlerin yanında bekleyeceksin. Çekirge de tilkinin kuyruğuna tutunacak. Ekinlere yaklaştığında ise bir sıçrayışla tilkini önüne geçecek böylece tilki sonuncu olacak demiş.

Ertesi gün yarış başlamış, her şey planlandığı gibi olmuş ve tilki yaptığı kurnazlığa kendisi düşüp havasını almış (K.35).

EMA–8

Keçi İle Kurt

Bir gün anne keçi suya gider ve yavrularına kapıyı kimseye açmamalarını tembihler. Kendisi geldiğinde kapıyı üç kez çalacağını sadece o zaman kapıyı açmalarını söyler. Anne keçi gittikten sonra kurt gelir ve kapıyı çalar. Yavrular kapıyı açmaz, kurt yeniden çalar anneleri olduğunu söyler.

Yavrulardan biri der ki:

— "Annem olsaydın kapıyı üç kez çalardın." Bunu duyan kurt, kapıyı üç kez çalar, yavrular kapıyı açar açmaz kurt hepsini yer. Kısa bir süre sonra anne keçi gelir ve yavrularının kurt tarafından yendiğini anlar.

Boynuzlarını iyice biledikten sonra ağaç altında yatan kurdun karnına bütün gücüyle vurur. Bütün yavrular kurtulur. Anne yavrularına der ki:

— Nereye gittiniz?

— Nineme gittik.

— Ne yediniz?

— Bulgur yedik.

— Niye bana getirmediniz?

— Sağ elimize koyduk yandı, sol elimize koyduk yandı. Bu yüzden getiremedik, derler (K.79).

EMA–9

Kurnaz Tilki

Bir varmış, bir yokmuş. Allah'ın kulu çokmuş. Köyde yaşayanlar bahar gelince hayvanlarını da alarak dağa çıkarlarmış. Yine böyle bir göç zamanı yaşlı bir nine arkada kalmış. Bunu gören ve üç gündür aç olan tilki ninenin arkasına yanaşmış. Bakmış ki ninenin elinde tereyağı dolu bir teneke. Tilki hemen bir plan düşünmüş, eline boş bir teneke alarak ninenin yolunu kesmiş.

Tilki, nineye:

— Nineciğim, sen yaşlısın elindeki teneke belli ki çok ağır. Benim tenekem ise hafif, gel tenekelerimizi değiştirelim, demiş. Nine tilkinin teklifini kabul etmiş, tenekeleri değiştirmiş. Biraz yürüdükten sonra tilki bir çığlık atmış. Nine, tilkiye ne olduğunu sormuş. Tilki de ayağına diken battığını, ninenin yola devam etmesini, kendisinin dikeni çıkarttıktan sonra hemen ona yetişeceğini söylemiş.

Bir kayanın dibine geçip tereyağının hepsini yiyen tilki, tenekenin içine toprak doldurup nineye götürmüş. Nine, çadırına yerleştikten sonra tenekeyi açmış ki ne

görsün? Tereyağının yerinde toprak var. Durumu anlayan nine hemen bir plan yapmış. Tilkiye yanına gelmesini, ona bir tabak yoğurt vereceğini söylemiş. Bu teklife çok sevinen tilki hemen ninenin yanına gitmiş. Nine tilkinin önüne bir tabak yoğurt koymuş. Tilki yoğurdu yerken nine eline aldığı baltayla tilkinin kuyruğunu kesmiş. Kuyruğu kesilen tilki, ağlamaya başlamış.

Tilki:

─ Ne yaparım kuyruksuz, nasıl yaşarım? Demiş.

Nine de tilkiye dönerek:

—Bu sana ders olsun, kuyruğunun kesik olduğunu gör ki, bundan sonra hile yaparak kimsenin canını yakma, demiş ve çadırına dönmüş (K.94, K.99).

EMA–10

Tilki, Keklik ve Hindi

Bir varmış bir yokmuş. Bir köyde tilki, keklik ve hindi birlikte dostça yaşarlarmış. Bir gün tilki diğer arkadaşlarına ben hacca gitmek istiyorum bu güne kadar hep onun bunun yiyeceğini aşırıp karnımı doyurdum, günahlarımdan kurtulmak istiyorum, demiş.

Keklik de hemen söze girmiş. Ben de insanları çıkardığım, "kakıbo kakıbo" sesleriyle rahatsız ettim, kendimi affettirmek istiyorum, demiş. Onları dinleyen hindi durur mu? O da hemen ben de daha fazla yemek için diğer hindilerin yemlerini yedim, ben de sizinle hacca geliyorum, demiş.

Bu üç kafadar yola düşmüşler. Az gitmişler, uz gitmişler dere tepe düz gitmişler. Hava kararmaya başlamış, sığınmak için bir mağara bulmuşlar. Tabii herkesin karnı çok acıkmış. O sırada tilki, kekliğe ben seni yiyeceğim, demiş.

Keklik:

─ Aman tilki, kardeş hiç olur mu? Biz arkadaş değil miydik? demiş. Ama ne fayda bir sıçrayışta tilki kekliği ağzına almış. Keklik bakmış ki ölecek tilkiye:

─ Tilki kardeş, bunca yıldır arkadaşız bugüne kadar hiç sordun mu benim aslen nereli olduğumu, demiş.

Tilki de:

─ Sahi, keklik kardeş sen nerelisin derken keklik ağzından uçuvermiş, canını zor kurtarmış.

Bunu gören hindi olanlara çok kızmış ve hac bizim neyimize diyerek tilkinin başına çöküp gagalamış, tilki can havliyle arkasına bakmadan oradan uzaklaşmış, bir daha da hiç görünmemiş (K.135).

4- Zincirlemeli Masallar

EMA–11

Koçun Hacca Gidişi

Bir varmış bir yokmuş. Köyün birinde yaşayan koç bir gün hacca gitmeye karar vermiş. Sabah erkenden yola çıkmış. Yolda giderken bir eşeğe rastlamış. Eşek koça demiş ki;

—Koç kardeş nereye gidiyorsun?

—Koç da hacca gidiyorum, demiş.

Bunun üzerine eşek de koçla hacca gitmek istemiş. Birlikte yürümeye başlamışlar. Yolda horoza rastlamışlar, horoz da onlara nereye gittiklerini sormuş. Onlar da anlatmışlar. Horoz da onlara katılmak istemiş. Birlikte yürümeye başlamışlar. Bu kez ağacın üstünde bir kargayla karşılaşmışlar, karga da onlara katılmış. Az gitmişler uz gitmişler, dere tepe düz gitmişler. Çok yorulduklarını anlayınca da dinlenmek için bir kayanın dibinde oturmuşlar. O sıra bir tilki görünmüş ve onlara nereye gittiklerini sormuş. Onlar da hacca gittiklerini söylemişler. Bunun üzerine tilki de onlara katılmış. Yürüye yürüye ıssız bir dağın kenarına gelmişler, hava da iyice kararmış. Tam o sıra kurtların uluması duyulmuş. Bu sesi duyan eşek, arkadaşlarına bu sese karşılık vereceğini söylemiş.

Tilki korkuyla:

—Aman, eşek kardeş sakın sesini çıkartma, kurtlar sesini duyup yerimizi öğrenir, hepimizi yer, demiş.

Bu sözlere aldırmayan eşek:

— Benim de bir bildiğim var elbette, diyerek başlamış anırmaya.

Sesi duyan kurtlar, ziyafet var diyerek sesin olduğu yere doğru koşmuşlar. Üçü üç yerden eşeğe saldırmış, bunun üzerine eşek, arkasındakine tekme atıp, diğer ikisini de ayağının altına alıp tepelemeye başlamış, bir yandan da arkadaşlarına seslenerek

—Koç, sopa getir! Tilki, mezar kaz! Karga, kefen getir! Horoz ezan oku! demiş.

Bunu duyan kurtlar, canlarını zor kurtarmışlar, arkalarına bile bakmadan oradan uzaklaşmışlar. Eşek, horoz, tilki ve karga mutlu mutlu yollarına devam etmişler (K.14).

EMA–12

Kuşun Oyunu

Ayağına diken batan kuşun biri ağaca konup dikeni çıkartacak birilerini aramış, uzaklara bakmış ve duman görmüş, oraya gitmiş. Bakmış ki bir nine tandır ekmeği yapıyor; ancak ateşi bir türlü yakamıyor. Bunun üzerine kuş, nineye ayağındaki dikeni çıkartıp, ateşe atmasını ve ateşinin yanacağını söylemiş. Nine kuşun dediklerini yapmış ve ekmeklerini pişirmiş. Bu sefer kuş ağlamaya başlamış. Nine, kuşa neden ağladığını sormuş.

— Kuş:

Ya dikenimi ya da yedi ekmeğini verirsin, demiş.

Nine çaresiz yedi ekmeği kuşa vermiş. Kuş yedi ekmeği alarak oradan uzaklaşmış. Giderken dağda sadece süt içen bir çoban görmüş.

Çobana:

Neden yalnızca süt içiyorsun? Al şu yedi ekmeği de yanında ye, demiş. Çoban bu teklife sevinerek ekmekleri alıp yemiş. Kuş yine ağlamaya başlamış. Çoban, kuşa neden ağladığını sormuş.

Kuş:

— Ya yedi ekmeğimi ya da yedi koyununu verirsin, demiş.

Çoban çaresiz yedi koyunu kuşa vermiş. Kuş koyunları alarak yola koyulmuş. Giderken düğün olan bir köye rastlamış. Düğün evinin yemek yapmaya eti yokmuş.

Kuş düğün sahibine:

— Al şu yedi koyunu kes, etiyle de yemek yapıp misafirlerine ikram et, demiş. Düğün sahibi bu duruma çok sevinerek koyunları kesip yemek yapıp misafirlerine ikram etmiş. Kuş yine ağlamaya başlamış.

Düğün sahibi kuşa neden ağladığını sormuş.

Kuş:

— Ya yedi koyunumu ya da gelini verirsin, demiş.

Düğün sahibi çaresiz gelini kuşa vermiş. Kuş gelini alarak yola koyulmuş. Giderken ağacın altında kaval çalan bir delikanlıya rastlamış.

Kuş delikanlıya:

— Al şu gelini senin olsun, kavalın da benim olsun, demiş. Delikanlı gelini almış, kavalını da kuşa vermiş. Kuş kavalı alıp bir ağacın dalına konmuş.

Kuş kendi kendine:

— Bir diken verdim, yedi ekmek aldım. Yedi ekmeği verdim, yedi koyun aldım. Yedi koyunu verdim, bir gelin aldım. Bir gelini verdim, şu kavalı aldım, demiş ve neşeyle kavalını çalmış (K.16,K.26,K.29, K.43, K.79).

c) Değerlendirme

a. Biçim

Bazı masallarda "Bir varmış bir yokmuş…" ifadesi ilen başlayan başlangıç formeli kullanılmıştır (EMA-1, EMA-2, EMA-4, EMA-6, EMA-7, EMA-9). Diğer masallarda ise herhangi bir başlangıç formeli kullanılmamıştır (EMA-3, EMA-5, EMA-8, EMA-10, EMA-11, EMA-12).

Masalların birinde "Az gittik uz gittik…" şeklinde geçiş formeli kullanılmıştır (EMA-11). Masallarda bitiş formeline rastlanmamıştır (EMA-1, EMA-2, EMA-3, EMA-4, EMA-5, EMA-6, EMA-7, EMA-8, EMA-9, EMA-10, EMA-11, EMA-12).

b. İçerik

Asıl masallardan olağanüstü masal grubunda yer alan iki masal vardır (EMA-1, EMA-2). Masalların birinde karşımıza kendi özelliğiyle; ancak birtakım olağanüstü güçlere sahip olan ve masal kahramanlarına yardımda bulunan "Bor" adlı inek çıkmaktadır (EMA-1). Diğer bir masalda ise olağanüstü bir varlık olan yedi başlı kadın ile masal kahramanlarının başından geçenler anlatılmaktadır (EMA-2). Her iki masalda da kahramanlar evlenmiş ve kırk gün kırk gece düğün yapmışlardır. Yani masallar, çekilen tüm sıkıntılara rağmen mutlu son ile bitmiştir.

Asıl masallar sınıflamasına giren üç tane gerçekçi masal vardır (EMA-3, EMA-4, EMA-5). Masalların birinde önceden zalim olan bir padişahın yaşadığı bir olaydan sonra fikrini değiştirerek adaletli olması anlatılmaktadır (EMA-4). Diğer bir masal, öksüz kalan bir oğlanın çektiği sıkıntılar ve masalın sonunda üvey ananın hak ettiği cezayı bulmasıyla sonuçlanmaktadır (EMA-5). Başka bir masalda bir adamın zor durumda kalan birine yardım etmesi ve onu ölümden kurtarması anlatılmaktadır (EMA-3).

Hayvan masallarında, kişileştirilen hayvanlar insan gibi düşünen ve davranan varlıklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Her masalın sonunda öğüt veren ders alınacak mesajlar bulunmaktadır. Hayvan masallarının bir bölümünde düşmana asla güvenmemek gerektiği anlatılırken (EMA-6, EMA-10), diğer masallarda tilkinin kurnazlık yapmasına rağmen sonunda felaketlerin kendi başına gelmesinden ve asla

amacına ulaşamamasından bahsedilmektedir (EMA-7, EMA-9). Bu masallarda özellikle kolay yoldan bir şeylere sahip olmak isteyen; ama asla bu emellerine erişemeyen insanlara gönderme yapılmaktadır. Bir diğer masalda ise yavrularını koruyup kollayan fedakar bir anne tablosu çizilmiştir (EMA-8).

Kişi kadrosu hayvanlardan oluşan zincirleme masallarda (EMA-11, EMA-12) amaç ders vermek değil sadece eğlendirmek ve şaşırtmaktır. Her iki masalda da olaylar bir biri ardına zincirleme bir şekilde devam etmiştir. Masalların birinde hayvanların hacca giderken başına gelenler seri olarak anlatılmıştır (EMA-11). Bir diğer masalda ise kuşun sırasıyla ayağındaki dikenden ekmeğe, ekmekten koyunlara, koyunlardan geline, gelinden kavala olan macerası bir biri ardına verilmiştir (EMA-12). Bu masalda kuşun yaptığı oyunlarla okuyucunun şaşırması amaçlanmıştır.

2.3.2. Fıkra

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Ağırlıklı olarak sözlü kültür geleneğinde yaşatılan fıkra, hikaye özü hayattan alınmış bir olay veya tam bir fikrin teşkil ettiği kısa ve yoğun anlatımlı, insana ait kusurlarla sosyal ve gündelik hayatta ortaya çıkan kötü ve gülünç olayları, çarpıklıkları, zıtlıkları, eski ve yeni arasındaki çatışmaları sağduyuya dayalı ince bir mizah, hikmetli bir söz, keskin bir ifade yoluyla yansıtan; genellikle bir fıkra tipine bağlı olarak nesir diliyle yaratılmış, sözlü edebiyatın yerleşik şekillerinden ibaret yaygın epik-dram türündeki realist hikayelerden her birine verilen isimdir. 13. yüzyıldan itibaren dönemin düşünür ve yazarları, din, ahlâk ve tasavvuf alanında yazdıkları eserlerde halkı daha iyi aydınlatabilmek için fıkraları araç olarak kullanmışlardır. 15. yüzyılda ise edebi bir terim olarak fıkra karşılığında "latife" tabiri kullanılmıştır (Yıldırım, 1999: 3-4).

Fıkralar, geniş bir coğrafi alan içinde oluşan binlerce yıldan beri sözlü gelenekte yaşayan halk edebiyatı ürünleridir. Fıkralar sırası geldiğinde, düşünceyi bir örnekle güçlendirmek bir davranışı eleştirmek için tasarlanan kısa anlatılardır. Fıkralar, bir kişiye ve kişilere aitmiş gibi görünse de, aslında toplumun bütününe mal olmuştur. Fıkraların merkezinde, insan- insan, insan- toplum ilişkileri vardır. Toplumda yaşanan çelişkiler ve davranış farklılıklarından doğan çatışmalar fıkraların konuların konularını oluşturur (Artun, 2006: 5- 6).

Fıkra anlatıcıları dinleyicilerinden mizahın inceliğine farkına varacak, nüktenin değerini ölçebilecek bir zekâ, anlayış olgunluğu bekler. Fıkra anlatanlar, çevrelerinde üne kavuşmuşlardır (Boratav, 1999: 86).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Fıkralarla ilgili teorik incelemeler sırasında birçok araştırmacının tasnifine rastlanmıştır. Bu tasniflerden hangisini kullanacağımıza halk kültüründe derlediğimiz ürünler ışığında karar verdik. Malzememize göre uygun olan tasnif, Pertev Naili Boratav'ın tasnifidir. Boratav, fıkraları tiplerine göre iki ana bölüme ayırmıştır:

1- Kişileri belli halk tipleri olan fıkralar

2- Belli bir toplumluk, tip, ünlü bir kişi olmaksızın ortadan insanların güldürücü maceralarını konu edinen fıkralar (Boratav, 1999: 86–87).

Ergani yöresinde derlediğimiz **on altı** tane fıkradan ikisini Boratav'ın fıkra tasnifine göre diğer üçüncü maddeyi ise malzememizin konusuna göre eklemeyi uygun gördük.

1-Kişileri Belli Halk Tipi Olan Fıkralar

2- Ünlü Bir Kişi Olmayan Orta Tabakadan Kişilerin Anlatıldığı Fıkralar

3- Deliler ile İlgili Anlatılan Fıkralar

1-Kişileri Belli Halk Tipi Olan Fıkralar

EF–1

Altı Parmak

Bir gün hoca tarlada çalışırken çok acıkır, kaşığı olmadığı için yemeği eliyle yer. Oradan geçen hocanın komşusu, hocayı utandırmak için,

— Hocam niye yemeği beş parmağınla yiyorsun, der.

Hoca da sakin bir şekilde cevap verir:

— Altıparmağım olmadığı için, der. (K.97).

EF–2

Başını Unutmasın

Nasrettin Hoca bir gün evde dinleniyormuş. Kapı çalmış.

Nasrettin Hoca karısına:

— Eğer komşularsa kahveye gitti de, demiş.

Karısı kapıyı açmış bakmış ki komşular.

Komşular:

— Nasrettin Hoca evde mi? demiş.

Karısı:

— Hayır, Nasrettin Hoca kahveye gitti, demiş.

Nasrettin Hoca bu arada kafasını odanın kapısından çıkararak dışarı bakmış. Komşular Nasrettin Hoca'yı görmüş.

Komşular karısına:

— Nasrettin Hoca bir daha kahveye giderken başını evde unutmasın, demiş (K.71).

EF–3

Çalacak Bir şey Bulsun

Bir gün Hoca'nın evine hırsız girmiş. Karısı Hoca'yı dürtmüş.

— Hoca Efendi, Hoca Efendi çabuk kalk eve hırsız girmiş, demiş. Hoca bir iki esnedikten sonra:

— Sen endişelenme hatun, hele hırsız biraz dolansın. Çalacak bir şey bulsun, o zaman elinden almak kolay, demiş (K.58).

EF–4

Eski Ay

Hoca'ya sorarlar:

— Hocam, yeni ay girince eskisini ne yaparlar?

Hoca sakin bir şekilde cevap verir:

— Ne olacak, kırpıp kırpıp yıldız yaparlar (K.101).

EF–5

Ne Zamana Kadar?

Hoca'ya sorarlar:

— Hocam insanlar daha ne zamana kadar doğup, ölmeye devam edecek.

Hoca düşünmeden cevap verir:

— Cennet ve cehennem doluncaya kadar (K.101).

EF–6

Ördek Çorbası

Nasrettin hoca bir gün gölün kenarında oturmuş, elinde de bir kaşık suya bandıra bandıra içiyormuş. Tabi suyun içinde de ördekler yüzüyormuş. Adamın biri, hocanın yanına yaklaşmış.

— Hoca, ne yapıyorsun sen?

Hoca da:

— Görmüyor musun ördek çorbası içiyorum, demiş (K.42).

EF–7

Zaten İnecektim

Nasıl olduysa hoca bir gün eşeğinden düşer. Mahallenin çocukları etrafında toplanıp, kıkır kıkır gülmeye başlarlar, hocayla alay ederler.

Hoca:

Aman çocuklar, bu kadar gülecek ne var? Ben zaten inecektim, der (K.114).

2- Ünlü Bir Kişi Olmayan Orta Tabakadan Kişilerin Anlatıldığı Fıkralar

EF–8

Benim Suçum Değil

Babası eve gelince oğluna sorar:

— Oğlum bugün tarih sınavın nasıl geçti?

Çocuk üzgün bir şekilde cevap verir:

— Pekiyi değildi, babacığım; ama suç tamamen öğretmenimde hep ben doğmadan önceki şeyleri soruyor (K.91).

EF–9

Bu Kadar Yanlış

Öğretmen Ali'nin evde yaptığı matematik ödevine baktıktan sonra şunları söyler:

— Hayret ne kadar çok yanlış var. İki üç problemde bu kadar yanlışı sığdırmak kolay değil.

Ali gayet rahat bir şekilde cevap verir:

— Bunu tek başıma sığdırmadım ki öğretmenim. Babam, annem, ablam ve ağabeyim de yardım etti (K.136).

EF–10

Harçlık

Okula yeni başlayan Ali'ye teyzesi harçlık verir. Parayı alan Ali hiçbir şey söylemeden parayı cebine atınca,

Annesi:

— Oğlum, teyzen sana para verdi. Ona bir şey demeyecek misin? Hani baban bana para verince ben ne diyordum.

Ali suratını asarak:

— Hepsi bu kadarcık mı? (K.13).

EF–11

Lop Yumurtlamasın Diye

Anne bahçedeki oğluna seslenir:

—Yavrum niçin tavuğu bağırtıyorsun öyle?

—Kaynar su içirmeye çalışıyorum anne lop yumurtlamasın diye! (K.87).

EF–12

Maske

Ameliyat masasında yatmakta olan hasta doktora seslenir:

— Doktor Bey, maskenizi çıkarır mısın?

—Çünkü sizi tanıyamadım (K.28).

EF–13

O Neden Ağrımıyor?

İki ihtiyar hem yürüyor hem de konuşuyorlardı.

Biri diğerine:

— Sağ dizim çok ağrıyor, dedi.

Diğeri:

—Yaşlılıktandır birader yaşlılıktandır, dedi.

Dizi ağrıyan ihtiyar bunun üzerine:

— Ama sol dizimde aynı yaşta, o neden ağrımıyor? (K.5, K.68).

EF–14

Vurdumduymaz Adam

Bir gün vurdumduymaz bir adamın evi yanmış. Komşusu adamın yanına gelmiş.

— Koş, efendi evin yanıyor.

Adam sakince cevap vermiş:

— Ev işlerine karım bakıyor (K.75).

3- Deliler ile İlgili Anlatılan Fıkralar

EF–15

Boğulurum Diye

Uzun zamandır akıl hastanesinde bir grup deliyi iyileştirmeye çalışan doktor, artık hastalarının iyileştiğini düşünmüş, bunun üzerine delileri toplayıp içinde su olmayan bir havuzun başına götürmüş ve hepsine havuza atlayıp yüzmelerini söylemiş. Doktor bu test sonucunda kimin gerçekten iyileştiğine karar verecekmiş. Delilerin biri dışında hepsi havuza atlamış. Doktor içinden atlamayanın gerçekten iyileştiğini düşünmüş.

Deliyi yanına çağırarak, "Neden sen de arkadaşların gibi havuza atlamadın?" diye sormuş.

Deli, kendinden emin bir şekilde:

— Yüzme bilmiyorum, doktor bey boğulurum diye havuza atlamadım, diye cevap vermiş (K.89).

EF–16

Dikenli Tel

Bir gün iki deli hastaneden kaçmaya karar verirler. Diğer deli, öteki deliye:

— Git bak, dikenli teller yüksekse altından geçeceğiz, alçaksa üstünden atlayıp koşacağız, der.

Deli tellere bakmaya gider, bir saat sonra gelir,

— Maalesef kaçamayız, der.

Diğer deli öfkeyle sorar:

— Peki neden?

Diğer deli sakince cevap verir:

— Çünkü hiç dikenli tel yok (K.68).

c) Değerlendirme

Fıkraların bir bölümü "kişileri belli halk tipleri olan fıkralar" bölümünde değerlendirilen Nasrettin Hoca fıkralarıdır (EF-1, EF-2, EF-3, EF-4, EF-5, EF-6, EF-7). Fıkraların bir bölümü ise "ünlü bir kişi olmayan orta tabakadan kişilerin anlatıldığı fıkralar" sınıfında değerlendirilmiştir (EF-8, EF-9, EF-10, EF-11, EF-12, EF-13, EF-14). Geriye kalan iki fıkra, deliler ile ilgili olan fıkralardır (EF-15, EF-16).

Fıkraların bir kısmında belirli bir zamandan söz edilmemiştir (EF-1, EF-2, EF-3, EF-6, EF-7, EF-8, EF-14, EF-16). Fıkralarda daha çok " Bir gün, bugün…" şeklinde belirsiz zaman ifadeleri kullanılmıştır. Diğer fıkralarda ise hiçbir zaman kavramı kullanılmamıştır (EF-4, EF-5, EF-9, EF-10, EF-11, EF-12, EF-13, EF-15).

Fıkraların genelinde belirli bir mekandan söz edemiyoruz (EF-1, EF-2, EF-3, EF-6, EF-7, EF-8, EF-9, EF-11, EF-12, EF-13, EF-15, EF-16). Bu fıkralarda mekan iletilmek istenen mesajın net ve kolay anlaşılmasında; karakterlerin kimliklerini çözümlemede bir araç olarak kullanıldığı için tarla, ev, göl, mahalle, sınıf, bahçe, ameliyathane,yol, akıl hastanesi gibi sınırsız ve olay anlatımını destekleyen belirsiz alanlardır.

Bazı fıkralarda ise hiçbir mekan unsuruna yer verilmemiştir (EF-4, EF-5, EF-10, EF-14).

2.3.3. Efsane

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Efsaneler, kişi yer ve olayları konu alan, inandırıcılık özelliğine sahip, çoğu zaman olağanüstülüklere yer veren, belirli bir üsluba ve şekle bağlı olmayan, kaynaklarını genellikle geçmişin derinliklerinden alan, kısa, yalın, ağızdan ağza aktarılan, anonim halk anlatılarıdır. Efsane Farsça bir sözcük olup, Arapça'da ise efsane karşılığı olarak, "usture" kullanılır. Türkçe'de efsane karşılığı "söylence" önerilmiştir. Dini nitelikteki efsanelere "menkıbe" de denir. Efsane, batı dillerine aynı Latince kökten, "Legendus sözcüğünden gelmiştir. İngilizce'de legend (lecmd), Fransızca'da leğende (lejand), Almanca'da leğende ayrıca sage, İtalyanca'da legganda, (leccenda), Macarca'da legenda, İspanyolca'da leyenda, Yunanca'da mitos-mit sözcükleri efsane karşılığı olarak kullanılmaktadır (Helimoğlu Yavuz, 1998: 175).

Efsanelerin çıkış sebebi, insanlara ahlâki açıdan birtakım mesajlar vermek, toplumu sosyal hayatta kabul görmeyen bir kısım davranışlardan sakındırmak, toplumca

kabullenilmiş maddi ve manevi değerleri korumak için halk, kendi içerisinde bu türü meydana getirmiş, dilden nesilden nesile aktararak, insanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğü ilk devirlerden bugünlere kadar getirmiştir (Gökdağ; Gökşen, 1998: 173). Efsane, insanoğlunun ilk devirlerinden itibaren aynı coğrafya, aynı mekân veya kavimler arasında doğup gelişen, zamanla inanç, adet, gelenek ve törenlerin şekillenmesinde az çok rolü olan bir çeşit masaldır (Elçin, 1986: 314).

Efsaneler, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren inandırıcılık özelliği olan ve bünyesinde gerçek, kutsal, olağanüstü unsurları barındıran kısa halk anlatı türleri olarak ortaya çıkmışlardır. Bütün Türk toplulukları arasında oldukça yaygın olarak anlatılan efsaneler milletlerin hafızasında uzun yıllar yaşayarak, kuşaktan kuşağa aktarılan diğer sözlü halk ürünleri gibi bağlı bulundukları toplulukların en önemli kültürel varlıklarından birisi olmuşlardır (Okuşluk, 1994: 5–8).

Her millet tarihini, hayat tarzını, inancını, düşüncesini, acısını ve sevincini, halk edebiyatı yaratmalarına yansıtır. Bu yaratmalarından en önemlilerinden birini de efsaneler oluşturur. Kuşaktan kuşağa çoğunlukla sözlü ve kısmen yazılı olarak aktarılan efsaneler, herhangi bir toplumda yaşanan olayları açık bir şekilde anlatmaktadır. Efsanelerin anlatılış şekli kısa ve özlüdür. Efsaneler, bir taraftan belli bir toplumun düşüncelerini tanıtırken diğer taraftan da eğitici bir görev üstlenirler. İyi kalpliliği yüceltip, kötülüğü ise ayıplayan efsanelerin ahlaki ve eğitici rolü büyüktür (Diyakanbaeva, 2005: 263). Efsanenin bilimsel olarak incelenmesinin esasını, insanların yaşantılarının olağan bir parçasının fonksiyonu ve kullanılışı anlamında merkezîleştirmiştir olması oluşturur (Pentikäinen; Çev. İ. Görkem, 2002: 46). Efsaneler belli zamanlarda anlatılır ve canlandırılır. Efsane özellikle kutsal sayılan günlerde, ibadet sırasında, mevsimlerde, erginleme törenlerinde, ürün alırken, kuraklık çekilirken anlatılırlar. (Örnek, 1988: 190).

Efsanelerle ilgili teorik incelemeler sırasında farklı efsane tasniflerine rastlanmıştır. Ancak Muhsine Helimoğlu Yavuz, Diyarbakır efsaneleri üzerine daha önce sahada çalışmıştır. Helimoğlu Yavuz, kitabında efsaneleri şu başlıklar altında sınıflandırmıştır:

1. Dini Efsaneler
2. Olağanüstü Kuvvetler ve Varlıklar Üzerine Efsaneler
3. Hayvanlar Üzerine Efsaneler
4. Tarihi Efsaneler
5. Tabiatla İlgili Efsaneler

6. Aşk Üzerine Efsaneler (Helimoğlu Yavuz, 1992: 35).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Ergani yöresinde efsanelerle ilgili yaptığımız derleme sonucunda **yirmi altı** tane efsane tespit ettik. Derlediğimiz efsaneleri, Helimoğlu Yavuz'un ışığında farklı olan efsaneleri de biz ekleyerek, eldeki malzemenin konularına göre **on** ana başlık altında toplamayı uygun gördük.

1- Olağanüstü Kuvvetler ve Varlıklar Üzerine Söylenen Efsaneler
2- Dini ve Tarihi Kişiler Üzerine Söylenen Efsaneler
3- Türbe ve Ziyaretler Üzerine Söylenen Efsaneler
4- Dönüşme Efsaneleri
5- Tabiat Varlıkları Üzerine Söylenen Efsaneler
6- Kuyu Üzerine Söylenen Efsaneler
7- Mağaralar İle İlgili Efsaneler
8- Taşlar İle İlgili Efsaneler
9- Köy Adları İle İlgili Efsaneler
10- Taş Kesilme Efsaneleri

1- Olağanüstü Kuvvetler ve Varlıklar Üzerine Söylenen Efsaneler

EE- 1

Kepoz (Cin) Efsanesi

Eskiden Zigor adında bir yer varmış, cinlerin özellikle gece vakti çıktığına inanıldığı için buradan kimse kolay kolay geçmezmiş; ancak kimsesi olmayan yaşlı bir kadın eşeğiyle birlikte köyden şehre inmiş. Vaktin geçtiğini fark etmeyen yaşlı kadın köye dönmek için buradan geçmek zorunda kalmış. Akşam yaşlı kadının eve dönmediğini fark eden köy halkı sabah erkenden onu aramaya koyulmuş ve kadını köy yolunda ölü bulmuşlar. Köy halkı yaşlı kadının ölümüne cinlerin sebep olduğuna kesin kanaat getirmişler. Bir daha da asla o yoldan gece kimse geçmemiş (K.102).

EE- 2

Kepoz (Cin) Efsanesi

Eskiden Morkoyun Köyü'nde köy halkı yazın hayvanları ile birlikte yaylaya göç ederlermiş. Köye göz kulak olması için göç etmeden önce köyden birini seçip nöbetçi bırakırlar ve ona bu işin karşılığında para öderlermiş. O yaz köyde kalması için Ahmet seçilmiş. Ahmet bir gün nöbet tutarken köyü cinler basmış, Ahmet korkusuzca silah sıkarak cinleri korkutup köyden uzaklaştırmış. Bu yüzden köy halkı Ahmet'in yaptığı bu kahramanlığı yıllarca dilden dile anlatmış (K.103).

2- Dini ve Tarihi Kişiler Üzerine Söylenen Efsaneler

EE- 3

Dedüğü Baba Ziyareti Adının Efsanesi

Çok eski zamanlarda bir adam, bahçe duvarını örmek için mezarlıktan bir taş alıp evine getirmiş. Adamın o gece rüyasına bir dede gelerek söktüğü mezar taşını geri getirip yerine koymasını ve bu rüyayı da kimseye anlatmamasını söylemiş. Adam ertesi gün taşı hemen yerine götürmüş; ancak rüyasını da yakınlarına anlatmış, bu sırrı açıkladığı için de kısa bir süre sonra da ölmüş.

Dediği Baba ziyaretine gidenler dileklerinin dedikleri andan kısa bir süre sonra gerçekleştiğine inandıkları için ziyaretin adına " Dediği Baba Ziyareti " denmiştir. Ziyarete gidenler, istedikleri şeyleri çöple mezarın toprağına çizerler, dilekleri gerçekleşince de ciğerli pilav pişirip ziyarettekilere dağıtırlar (K.125, K.127).

EE- 4

Zülküfül Peygamber Adının Efsanesi

Zülküf Peygamber Hz. Eyüp'ün oğluymuş. Bir kefalet işindeki dürüstlüğü sebebiyle adına " Zülkefil " denmiştir. Asıl mezarının Eğil'de bu kişinin Ergani de ise dağın tepesinde kısa bir süre yaşadığı söylenmektedir. Bu yüzden dağa " Zülküfül Dağı " adı verilmiştir.

Makama Perşembe ve cuma günleri gidilir. İnsanlar dileğinin gerekleşmesi için dua ederler. Makama en çok çocuğu olmayanlar, hastalar, işsizler, yoksullar, sevdiğine kavuşmak isteyenler giderler. Çocuğu erkek olanlar ismini Zülküf, kızı olanlar ise Zülfiye koyarlar (K.125).

3- Türbe ve Ziyaretler Üzerine Söylenen Efsaneler

EE- 5

Arap Ziyareti Efsanesi

Hoşan Köyü'ne ait olan bu ziyarette yatanın kim olduğu ve nereden geldiği bilinmemektedir. Ziyarete daha çok baş ağrısı çekenler ile ruhsal sıkıntı içinde olanlar Çarşamba günü giderler (K.117).

EE- 6

Enüş Ya da Abbas Peygamber Türbesi Adının Efsanesi

Kızılca Köyü'nde bulunan ve Ergani'den yaklaşık 12-13 km uzaklıkta olan türbede yatan kişinin "Enüş Peygamber" olduğu söylenmektedir. Türbeye, Cuma günü akşamı ve Cuma günleri çevre köy ve ilçelerden ziyaretçiler gelir, dualar okunur, dilekler tutulur.

Bu ziyaret, aceleciliği ve sabırsızlığı ile bilinir. Burada dilek dileyenin, niyeti tez zamanda olur. Muradı olanlar da adağını hemen gerçekleştirmek zorundadır. Eğer kişinin dileği gerçekleşmişse 7 ya da 10 yufka ekmek pişirir, üzerine kadayıf balı döker ve 7 eve dağıtır (K.127).

EE- 7

Kılıç Baba Türbesi Efsanesi

Zülküf Peygamber'in hemen karşı tarafında olan bu türbedeki zatın savaş sırasında şehit olduğu söylenmektedir. Öldüğünde kılıcını elinden bırakmayan bu zat, o şekilde gömülmüştür. Daha sonra buraya Kılıç Baba Türbesi adı verilmiştir. Perşembe günleri her türlü dileği ve sıkıntısı olan herkes buraya gelerek dua eder (K.118, K.119, K.122).

EE- 8

Şeyhmal Türbesi Efsanesi

Sallıca Köyü'ne ait olan bu türbede kim olduğu ve nereden geldiği bilinmeyen kişiyi geceleri mezarın etrafında görenler olmuş. Kimi geceler mezarda ateş yandığı görülürmüş. Perşembe ve Cuma günleri türbeye gidilerek dilek dilenir ve dua edilir (K.67).

EE- 9

Şıh Şükrü Türbesi Adının Efsanesi

Türbesi Dediği Baba'nın hemen yanında olan Şeyh Şükrü aslen Muşluymuş. Ergani'ye sonradan yerleşen bu kişi ölünce de buraya gömülmüş. Türbeye her gece su dolu bir testi konur ve testi her sabah boş bulunurmuş. Şeyh Şükrü mezarından kalkıp bu suyla abdest alırmış. İçi ufak taşlarla dolu olan mezarı ziyarete gelenler bu taşları kullanarak dileklerinin gerçekleşmesini umut ederler. Ev isteyenler taşları üst üste, çocuk isteyenler ise üç taşı anne, baba ve bebeği temsili olarak yan yana koyarak dilekte bulunurlar (K.125, K.141).

EE- 10

Yukarı Ziyareti Adının Efsanesi

Hoşan Köyü'ne ait olan bu ziyarette yatanın kim olduğu ve nereden geldiği bilinmemektedir. Bu ziyaret köyün en yüksek tepesinde olduğu için "yukarıda yatan" anlamına gelen "Yukarı Ziyaret" adını almıştır. Bu ziyarete Perşembe günü gidilir, mezar etrafındaki ağaçlara dilek tutularak bez bağlanır ve mezardaki taşlar ağrıyan yerlere sürülerek şifa istenir (K.117).

4- Dönüşme Efsaneleri

EE- 11

Ayıya Dönen Kadın Efsanesi

Eskiden köyde birbirini seven çift davullu zurnalı evlenirler. Evlilikleri mutlu bir şekilde devam etmektedir, Hatun adındaki gelin kayınvalidesiyle yaşamaktadır. Ailenin durumu iyi değildir, o gün bulup o gün yerler. Gelin Hatun, bir süre sonra gebe olduğunu öğrenir, canı çiğ et çekmektedir. Ama bunu kocasına söyleyemez, çekinir. Et alacak durumlarının olmadığını bilir. Bir gün tarlaya çalışmaya giden gelin, ölü bir ceylana rastlar, hemen etinden bir parça koparıp yer, nefsini köreltir. Eti, her gün gizlice gidip yer. Gelinin eşi bu durumdan şüphelenir ve onu takip etmeye karar verir. Eşinin; ceylanın etinden bir parça koparıp çiğ çiğ yediğini görür. Karısına dönerek ne yaptığını sorar. Gelin, kocasının kendini bu şekilde görmesinden büyük bir utanç duyar ve o anki utançla "Allah'ım beni ayı yap, ben ancak o hayvan olmaya layığım" der. Allah, gelinin

duasını kabul eder ve onu ayı yapar, oradan hemen kaçar ve bir daha da onun izine rastlanmaz. Bu olaydan sonra insanlar, aşeren gelinlerin her istediğini yaparlar (K.2).

EE- 12

Kuşa Dönen Ablanın Efsanesi

Annesi olmayan iki kız kardeş dağa kenger (kökü yemeklerde ve kızartmalarda kullanılan yeşil bir bitki) toplamaya giderler. Küçük kız poşeti tutar, abla ise topladıklarını poşete koyar. Poşet delik olduğu için kengerler hep yere dökülür; ancak bunu fark etmeyen kız kardeşler akşam olunca eve dönerler. Poşeti açtıklarında içinin boş olduğunu görürler. Poşeti küçük kız kardeş tuttuğu için kengerlerin olmamasından onu sorumlu tutar ve kız kardeşini kengerleri yemekle suçlar. Her ne kadar kardeş yemediğini söylese de ablasını inandıramaz. En son çare olarak ablasına inanmazsa karnını açıp bakmasını söyler. Çok kızgın olan abla dediğini yapar ve midesinde yalnızca bir tane kenger olduğunu görür. Bunun üzerine çok pişman olan abla utancından Allah'a dua ederek kendisini bir kuşa döndürmesini ister. Allah o an ablanın duasını kabul ederek onu bir kuşa çevirir (K.43, K.45).

EE- 13

Kuşa Dönen Yusuf'un Efsanesi

Yeşil Köyde yaşanan bu efsanede bir birini seven Yusuf ve Fadime adında iki genç varmış. Yusuf fakir bir çoban Fadime ise durumu iyi olan bir ailenin kızı imiş. Bu gençler hep köyün çeşmesinin başında buluşup konuşurlarmış. Durumu öğrenen Fadime'nin annesi Yusuf'a kızından vazgeçmesini yoksa sonlarının ölüm olacağını söylemiş. Yusuf sevdiğine zarar gelmemesi için Fadime'den uzak durmuş. Ailesi de Fadime'yi zorla başka biri ile evlendirmiş. Bu acıya daha fazla dayanamayan Yusuf, çeşme başına gitmiş ve Allah'a kendisini kuşa çevirmesi için dua etmiş. Allah o an Yusuf 'un duasını kabul ederek onu kuşa çevirmiş. Fadime her suya inişinde Yusufçuk kuşu çeşme başına konar Fadime'yi izlermiş (K.74, K.76).

5- Tabiat Varlıkları Üzerine Söylenen Efsaneler

EE- 14

Gelin Çukuru Efsanesi

Eskiden Morkoyun Köyü'nde gelin, kız evinden alınıp oğlan evine getirilirken mutlaka köyün hafif çukur olan yerinden geçirilirmiş. Bu sebepten insanlar oraya "Gelin Çukuru" adını vermişler (K.101).

EE- 15

Hz. Ali Dağı Adının Efsanesi

Hz. Ali'nin atının ayakları batıya ve doğuya uzanarak her yere ulaşmış. Bu dağdaki derin ayak izleri atın batıya uzattığı ön ayaklarının izleriymiş. Ayrıca Hz. Ali de bu dağa yaslanmış ve orada zırhının izi çıkmış. Bu sebepten bu dağa " Hz. Ali Dağı " adı verilmiştir.

Kışın bu dağda yetişen kardelenlerin Hz. Ali'nin terinin damladığı yerlerde açtığı söylenir. Kutsal sayılan bu çiçeklerin toplanarak kurutulduğu ve hastalıklara iyi geldiği rivayet edilmektedir (K.125, K.127).

EE- 16

Servet Ağacı Adının Efsanesi

Yıllar önce Yukarı Kuyulu Köyü'nde Servet adında bir adam, köyün meydanına bir ağaç dikmiş. Ağaç yıllar geçtikçe büyüyüp kalınlaşmış. Herkes ağacın koyu gölgesinde oturup sohbet eder, çocuklar ise oyun oynarlarmış. Servet öldükten sonra onun anısına ağaca "Servet Ağacı" denmiş (K83).

EE- 17

Vahit Baba Çeşmesi Adının Efsanesi

Vahit Baba halk tarafından saygı gören ve sevilen biriymiş. Bir gün yolda yürürken önünde bir koyun gidiyormuş. Koyunun peşinden giden Vahit Baba, onun bir pınarın gözüne girip kaybolduğunu görmüş. Vahit Baba, bunu insanlara anlatmış ve insanlar onun veli bir kul olduğuna inanmışlar. O öldükten sonra pınara bir çeşme yapılmış ve bu su kutsal sayılmış. Bundan dolayı çeşmeye Vahit Baba'nın adı verilmiş (K.125, K.139).

6- Kuyu Üzerine Söylenen Efsaneler

EE- 18

Ayno Kuyusu Adının Efsanesi

Çok eskiden Aşağı Gedicik Köyü'nde birbirini çok seven iki genç varmış. Bazı sebeplerden dolayı aileler gençlerin evlenmesine izin vermemişler. Bunun üzerine kaçmaya karar veren gençler, bir gece buluşup dağa doğru yola çıkmışlar. Yokluklarını fark eden aileler, onları vurmak için arkalarından gitmişler. Yakalanacaklarını anlayan gençler son çare olarak kör bir kuyunun içine saklanmışlar. Aileler onları bulamayınca geri dönmek zorunda kalmışlar. Böylece ölümden kurtulan çift izlerini kaybettirip evlenmişler. O günden sonra kuyunun adı kızın adı olan "Ayno Kuyusu" kalmış (K.108, K.109).

EE- 19

Reşat Kuyusu Adının Efsanesi

Eskiden Yukarı Kuyulu Köyü'nde su yok iken Reşat adlı biri köy meydanına el emeğini kullanarak haftalarca süren bir çalışmadan sonra bir kuyu açarak suyu bulmuş. Bu kuyu sayesinde suya kavuşan köy halkı emeğe hürmeten kuyuya "Reşat Kuyusu" adını vermiş (K.83).

7- Mağaralar İle İlgili Efsaneler

EE- 20

Dipsiz Mağara Adının Efsanesi

Aşağı Gedicik Köyü'nde bulunan bu mağaraya çok eskiden savaşta ölen yabancı askerleri atmışlar, sonradan mağaraya inip ölenler bulunmak istense de bir türlü mağaranın dibine ulaşılamamış. Bu sebepten mağaraya "Dipsiz Mağara" adı verilmiş (K108, K109).

EE- 21

Cuma Mağarası Adının Efsanesi

Çok uzun zaman önce padişah tarafından mahkûm edilen Cuma adlı bir genç üç delikli bir mağaraya kapatılmış. Uzun yıllar kapalı kalan Cuma burada öldüğü için mağaraya "Cuma Mağarası" adı verilmiş (K.108, K.109).

8- Taşlar İle İlgili Efsaneler

EE- 22

Altın Taşı Efsanesi

Eskiden Morkoyun Köyü'nde yabancılar yaşarmış ve altınlarını taş diplerine gömerlermiş. Bunlar göç ettikten sonra oradaki taşların adına köy halkı tarafından "Altın Taşı" denmiş (K.101).

EE- 23

Eyşan Taşı Adının Efsanesi

Eskiden Yukarı Kuyulu Köyü'nde bir kız ile bir delikanlı birbirlerini çok sevmişler. Tarlaya giderlerken gizli gizli bakışıp konuşurlarmış. Gencin ailesi bu kızı istemeye gitmiş; ancak kızın ailesi oğlan tarafı fakir diye kızlarını vermemişler. Bunun üzerine kız oğlana kaçmak için yola çıkmış ve köy yolundaki büyük, beyaz bir taşın arkasına saklanmış. Peşinden gelen babası kızını göremeyince gitti zannedip geri dönmüş. Birbirlerine kavuşan gençler, evlenmişler. O günden sonra o taşa kızın adı olan "Eyşan Taşı" denmiş (K.83).

9- Köy Adları İle İlgili Efsaneler

EE- 24

Pir Ahmet Köyü Adının Efsanesi

Çok uzun yıllar önce, köyün bugünkü yerinde hiç ev yokken, Ahmet adında orta yaşlı biri gelip oraya yerleşir. Kendisine civar köylerden insanlar gelip yardımda bulunur. O da her gelen misafire hayırlı sohbetlerde bulunur, namı her yere yayıldıkça insanlar gelip, köye yerleşmeye başlar ve bu köy civardaki köylerin en kalabalık köyü haline gelir. İnsanlar tarafından, ermiş olarak nitelendirilen bu yaşlı adam uzun yıllar bu köyde kalır, herkes ona hürmette kusur etmez, hep saygı duyarlarmış. Köylü halkı ona "Pir Ahmet" dermiş. Bir gün Pir Ahmet artık gitme zamanının geldiğini söyler ve sessizce köyü terk eder. Bu duruma çok üzülen köy halkı onun anısını yaşatmak için köye "Pir Ahmet" adını verirler (K.2, K.14, K.20, K.22, K.40).

EE- 25

Üzümlü Köyü Adının Efsanesi

Bu köyün geçim kaynağı büyük oranda bağcılığa dayandığı ve yörenin en güzel üzümleri bu köyde üretildiği için köye "Üzümlü Köyü" adı verilmiştir (K.112).

10- Taş Kesilme Efsaneleri

EE- 26

Gelin Vadisi Adının Efsanesi

Eskiden Yukarı Kuyulu Köyü'nde bir kız ile bir delikanlı birbirlerini çok severlermiş. Kızın babası, genç fakir diye kızını verme taraftarı değilmiş. Kızın ağabeyi de bu evliliğe karşıymış. Kız ve oğlan kavuşamayacaklarını anlayınca dağlara kaçmaya karar vermişler, bir gece kararlaştırıp yola koyulmuşlar.

Kızın babası durumu fark edince oğluna namuslarının kirlendiğini; ancak onları vurursa bu işin temizleneceğini söylemiş. Arkalarına düşen kızın ağabeyi dağın başında ikisini yakalamış, tam onları öldüreceği sırada kız: "Allah'ım bizi burada taş yap." diye dua etmiş. Bir anda taşa dönen gençleri görüp pişman olan abi bu duruma çok üzülmüş. Kendisi de Allah'a dua edip taş olmak istemiş. Allah duasını kabul etmiş ve onu da taş yapmış. Bu yüzden bu vadiye "Gelin Vadisi" adı verilmiştir. Şimdi bu vadide üç taş bulunmaktadır. Önde olan iki taş birbirini seven gençleri, arkada duran bir taş ise ağabeyi simgelemektedir (K.83, K86, K.88, K.94).

c) Değerlendirme

Yörede olağanüstü varlıklar ile ilgili tespit ettiğimiz efsaneler cinlerle ilgilidir (EE-1, EE-2). Dini ve tarihi kişiler üzerine söylenen efsanelerde (EE-3, EE-4) bu kişilerin nereden geldikleri ve kim oldukları anlatılmaktadır. Türbe ve ziyaretler üzerine söylenen efsanelerde (EE-5, EE-6, EE-7, EE-8, EE-9, EE-10) türbelerin nerede oldukları ve türbede yatan velinin kim olduğu üzerinde durulmuştur. Yörede türbe oldukça fazladır ve yöre halkı türbelere sonsuz saygı duymaktadır.

Hayvana dönme efsanelerinin birinde gelin utancından ayıya dönmek isterken (EE-11), diğerinde de abla kardeşini haksız yere suçladığı için çok pişman olmuş ve kuşa dönmek istemiştir (EE-12), bir diğer efsanede ise Yusuf aşkı için kuşa dönmüştür (EE-13). Her iki efsanede de kuşa dönüşme kişilerin kedi isteğiyle olmuştur (EE-12, EE-13).

Tabiat varlıkları ile ilgili efsanelerde çukur, dağ, çeşme ve ağaçtan bahsedilmiştir (EE-14, EE-15, EE-16, EE-17). Kuyu, mağara ve taşlarla ilgili söylene efsanelerde bu varlıkların adlarının nereden geldiğinden bahsedilmektedir (EE-19, EE-20, EE-21, EE-22, EE-23).

Köy adları üzerine söylenen efsanelerde ise köy adlarının nereden geldiği ve tarihi hakkında ilgi verilmektedir (EE-24, EE-25).

Geriye kalan tek bir efsanede (EE-26) taş kesilme motifi ile ilgilidir. Birlikte kaçan kız ve erkek ölümden kurtulmak için taş olmayı dilemişlerdir. Onları vurmak için peşlerine düşen kızın ağabeyi ise pişmanlığın verdiği utançla Allah'a dua ederek taş olmayı istemiştir.

2.4. Seyirlik Oyunları

2.4.1. Köy Seyirlik Oyunları

a) Türk Halk Kültürü'nde;

Köy seyirlik oyunlarının temelinde insanoğlunun taklit duygusu ve taklit eylemi vardır. İlk insan, doğa güçleri karşısında ortak yaşama biçimine ulaşmış, Tanrılara hoş görünme duygusu tapınmayı, ibadet etmeyi, soyutlamadan ayırarak somut bir tanrı olarak düşünmeyi gerektirmiş, böylece dinler doğmuş, putlar yapılmıştır. İnsanoğlunu bu evresinde bir takım hareketler ve tapınma düzenleri, dini oyunları, dansları yaratmıştır (Önder, 1993: 436- 437). Bu oyunların çoğu eski ritüeli kalıntılarıdır. Bunların dramatik niteliği oyuncunun, kendisinden başka bir kişiliği canlandırmasında görülür. Dramatik nitelik, kılık, değiştirme, yüzünü boyama, maske ve çeşitli donatımları kullanılması, sözlü oyunlarda söyleşmeye de başvurulması ile sağlanır (And, 1983: 33). Dram, insan hayatının her safhasında karşılaşılan bir unsurdur. Türkler bu dram unsurlarından geliştirdikleri medeniyete bağlı olarak her dönemde yararlanmışlardır (Şengül, 2002: 160).

Köy seyirlik oyunlarında, özellikle ritüel oyunlarda ve halk danslarının bir kısmında eski kutsal ayinlerden, Totem ve Ongun dönemlerinden kalma izler vardır. Mitolojik kaynaklı oyunlardan başka, konusunu günlük olaylardan alan oyunlar da vardır. Tarım ve hayvancılıkla uğraşan köylümüz, günlük uğraşı haline gelen tohum atma, hasat, hayvanların doğumu ve gelişmesi olaylarını oyunlarına konu olarak seçmiştir. Bu oyunlarda karşımıza çıkan tipler, genellikle köy ortamından alınmıştır. Köy hayatından kısa kesitler halinde ve çoğu kez güldürü unsuruyla birlikte sunulan olaylar, köylünün

ilgi alanını, duygu, düşünce ve hayat anlayışını yansıtması bakımından önemlidir (Düzgün, 2002: 493). Konularını günlük hayattan alan köy seyirlik oyunları, yaşanan hayatın içinden bir kesit alınarak dramatize edilir, böylece bir oyun ortaya çıkmış olur (Düzgün, 1999: 38). Köy seyirlik oyunlarında, genellikle oyuncular, amatör kişilerdir. Bu iş için belli bir oyun yerleri yoktur. Ancak kılık değiştirme, kişileştirme, maskeler, müzik kimi doğmaca, kimi ritüel gereği kalıplaşmış söyleşmelere rastlanır. Köy seyirlik oyunlarının çoğunluğu çevre hayatından alınan konulardan oluşur. Bunlar oyuncular tarafından kurgulanır. Yazılı metin olmadığı için de doğaçlama şeklinde oynanmaktadır. Köy seyirlik oyunlarının oyuncuları genelde erkeklerden oluşmaktadır (Çağımlar, 2003: 196).

Köy seyirlik oyunları konusunda görülen kaynaklar birbirini tamamlar niteliktedir (And, 1975: 2; And, 1976: 1- 2; Özhan, 1986/1: 239).

b) Ergani Halk Kültürü'nde;

Köy seyirlik oyunları ile ilgili yaptığımız teorik çalışmalarda farklı tasnifler olduğunu gördük. Bu tasniflerden, Erman Artun'un tasnifinden yararlanmayı uygun gördük. Ergani yöresinde köy seyirlik oyunları üzerine yaptığımız derleme sonucunda **sekiz** adet oyun tespit ettik. Derlediğimiz oyunları Artun'un tasnifi ışığında elimizdeki malzememize göre faklı konular ekleyerek, şu başlıklar altında sınıfladık (Artun, 1993: 11).

1- Düğünlerde Oynanan Köy Seyirlik Oyunları

2- Hayvan Benzetmeceleri Üzerine Oynanan Köy Seyirlik Oyunları

3- Kız Kaçırma Üzerine Oynanan Köy Seyirlik Oyunları

4- Yağmur Yağdırmak İçin Oynanan Köy Seyirlik Oyunları

5- Yılbaşında Oynanan Köy Seyirlik Oyunları

1- Düğünlerde Oynanan Köy Seyirlik Oyunları

ES- 1

İğne Battı Oyunu

Düğünlerde oynanan bu oyunda iki erkek bir de küçük çocuk vardır. Adamlardan biri, sırtına çocuğu görünmeyecek şekilde bezle bağlar ve iki parmağının arasına da bir iğne koyar. Diğer adam gelir ve "Benim bir koyunum kayboldu, sen

sürünün yanındaydın onu sen aldın, kesip yedin.”der. Adam da yemediğini söyler. Ama diğer adam inanmaz, onu çok kötü döveceğini söyler. Adam da yemin etmeye başlar, “Allah canımı alsın ki, ben almadım.” der ve iğneyi arkaya götürerek çocuğun ayağına hafifçe batırır, çocuk bağırınca da “Bak canım bile dile geldi, inan bana” der ve oyun böyle birkaç kez tekrar eder. Köy halkı bu olaya güler, eğlenir (K.87).

ES- 2

Kılıç-Kalkan Oyunu (Şur U Mertal)

Bu oyunda yörede aşiretler arası çıkan kavgalar ve bu kavgalardan halkın kendilerini ve yakınlarını korumak istemesi anlatılır ve oyun düğünlerde oynanır.

Oyunda iki grup vardır ve oyuncuların başında başlık bulunmaktadır. Grup başlarının ellerinde kılıç yerine kullanılan tahta sopalar olur. Diğer grup üyeleri ise kalkan olarak ayakkabılarının tekini ellerine giyerler. Oyun hareketli değildir, ufak ufak atılan oyunlarla oynanır. Oyuncular, ekip başlarının arkasına sıralanır ve birbirlerinin yeleklerini arkadan tutarlar. Ayaklar önce sola ve sağa hareket ettirilir, sonra sol ayak öne atılır daha sonra sağ topuk sol ayağın yanına sonra sol topuk sağ ayağın yanına getirilip topuğa vurulur ve öne atılır. İki grup birbirlerine vururlar ve aşiret kavgası canlandırılır. Kim kimin başlığını düşürürse, o yenmiş sayılır (K.69, K.108, K.109 K.124).

2- Hayvan Benzetmeceleri Üzerine Oynanan Köy Seyirlik Oyunları

ES- 3

Kurt Kuzu (Gur U Pez) Oyunu

Yöre halkının geçim kaynağı hayvancılık olduğu için bu oyun, halkın uğraştığı günlük işlerle ilgilidir. Bu oyunda kırsal kesimde çobanın koyunları otlatmak için yaylaya götürmesi ve yaylada karşılaşılan tehlikeler anlatılmıştır.

Oyunculardan çoban, diğer oyuncuları koyun yaparak sahnenin ortasına getirir. Onlara yem verir. Kendisi de bir köşeye çekilip yemeğini yer, sigarasını içer ve biraz uyur. Sonra diğer bir oyuncu olan kurt sürüye saldırır ve bir koyunu yer, çoban hemen uyanır; ancak kurt kaçmıştır. Çoban bu duruma çok kızar ve sürüyü koruyan diğer oyuncu olan köpeği tekmelemeye başlar. Sonra kendisi koyun postunu giyerek sürünün içine girer, tekrar gelen kurdu tüfeğiyle yaralar, köpek kurdun üzerine atlar ve

boğuşmaya başlarlar, sonunda kurt ölür. Çoban, diğer oyuncularla birlikte kurdun ayağından tutarak kurdu dışarıya sürükler (K.69,K.108, K.109, K.124, K.125).

ES- 4

Kartal Leşi Kapma Oyunu

Oyun, iki kişi arasında meydanda oynanır. Oyunculardan biri ceketini leş diye yere bırakır. Sonra iki kişi davul-zurna eşliğinde kollarını havaya kaldırarak kartalmış gibi leşin etrafında dönerler ve oyun eşliğinde leşi kapmaya çalışırlar. Leşi yerden ilk alan oyunun galibi olur (K.87).

3- Kız Kaçırma Üzerine Oynanan Köy Seyirlik Oyunları

ES- 5

Gelin Kaçırma Oyunu

Oyunda dört kişi olur ve hepsi erkektir. Bunlardan biri kadın kıyafetleri giyer, başını bağlar ve gelin olur. Biri takkesini takar, cübbesini giyer ve hoca olur. Hoca damatla gelinin nikâhını kıyar ve düğün başlar; ama oyun oynanırken oyunculardan biri gizlice gelip gelini kaçırır. Ama adam hemen yakalanır ve dövülür. Gelin neslin devamı, gelini koruyanlar ise kötülüğün savulması, uzaklaştırılmasıdır (K.69, K.117).

4- Yağmur Yağdırmak İçin Oynanan Köy Seyirlik Oyunları

ES- 6

Çömçe Gelin Oyunu

Yörede kuraklık döneminde, yağmurun yağması için yapılmış bir oyundur. Genelde çocuklar tarafından oynanır.

Yağmur yağması için büyük tahta çömçenin(kepçe) iki yanına kollar yapılıp, üzerine kumaş elbise giydirilir ve başına bezler sarılıp, bebek görünümü verilir. Çocuklar yaptıkları bebeği kollarından tutup kapı kapı dolaşıp mani okurlar. Ev sahibi kadınlar, bebeğin başından bir tas su dökerler. Çocuklar ellerini birbirine kenetleyip, oynayarak gezerler ve şu manileri söylerler:

Ya Ali Ya Ömer!

Resululah'ın yatağından

Yarabbim, bize bir yağmur ver.

Gelin yağmur istiyor

Gelip gelini isteyecez

Annesi babası nazlanıyor

Verin bize yağmuru (K.1, K.43, K.44, K.45, K.83, K.108, K.109, K.110, K.117).

5- Yılbaşında Oynanan Köy Seyirlik Oyunları

ES- 7

Köse-Gelin Oyunu

Bu oyun yeni yılda oynanır, yeni yılın gelişi kutlanır.

Bu oyunda 3–4 erkek vardır. Bunlardan biri kadın giysileri giyerek, gelin olur. Köse olan oyuncuda sakal takar, fes giyer ve aşiretin gelinini kaçırır. Köyün ağasına getirir, kendisine yardım etmesini, aşiretin peşinde olduğunu söyler ve herkesten kendisine yiyecek ve para vermesini söyleyerek fesini açar, para toplar ve şu maniyi söyler:

Açın açın kapıyı

Kız kaçırmışım

Sandığı açın

Paraları saçın

Yeni yılımızı yapın

Sonra aşiretten adamlar gelir, köse korkudan bayılır, gelin yeni bir damatla evlendirilir (K.87, K.117).

ES- 8

Yeni Yıl Oyunu

Bu oyun yeni yılda oynanır, yeni yılın gelişi kutlanır. Yılbaşında iki tane çocuktan biri gelin diğeri ise damat olur. Damat olan darbuka çalıp şarkı söyler, gelin ise dans eder. Çocuklar ev ev dolaşıp pestil, şeker sucuğu, kesme, para, şeker gibi şeyler toplarlar ve şu sözleri söylerler:

Sene başı sene sonu

Allah sana versin bir oğul

Erkek çocuk, yeni bir başlangıç olup yeni yılı simgelemektedir (K.69, K.108, K.109).

c) Değerlendirme

Düğünlerde oynanan köy seyirlik oyunlarında amaç düğüne gelen konukları güldürüp eğlendirmektir (ES-1, ES-2). Kılıç- Kalkan oyununda aşiret kavgaları anlatılır. Tahta sopalar kılıç; kalkan ise ayakkabılarla temsil edilir. Oyunda temsili kavga ufak ufak adımlarla, ritmik olarak oynanır (ES-2).

Hayvan benzetmeceleri üzerine oynanan köy seyirlik oyunları vardır (ES-3, ES-4). Oyunların birinde çoban, koyun ve kurt kılığına giren kişilerle oynanır (ES-3). Yöre halkının geçim kaynağı hayvancılık olduğu için bu oyun uğraşılan günlük işleri yansıtmaktadır. Bu sebeple koyunları kurda kaptırmamak ve tehlikelere karşı korumak gerekmektedir. Bir diğer oyunda da iki kişi kartalmış gibi davranarak önceden ortaya bırakılan hayvan leşini yani ceketi kapmaya çalışır (ES-4).

Kız kaçırma üzerine oynanan köy seyirlik oyunu erkekler arsında oynanır ve erkeklerden biri kadın kılığına girer. Başına yazma bağlar, altına da şalvar giyer.

Yörede özellikle yazın çok fazla kuraklık yaşanmaktadır. Kuraklığın gitmesi ve yağmurun yağması için çocuklar tarafından çömçe gelin oyunu oynananır (ES-6). Çocuklar bir çömçenin iki yanına kol yapıp üstüne elbise giydirir sonra da maniler söyleyerek ev ev dolaştırırlar. Her gidilen evde bebeğin üstüne bir tas su dökülür. B u oyundan sonra yağmur yağacağına inanılır. Anadolu'nun hemen hemen her yöresinde rastladığımız çömçe gelin Ergani'de de hala severek oynanmaktadır.

Yeni yıl üzerine oynanan köy seyirlik oyunlarında yeni yıl her şey için yeni bir başlangıç olarak kabul edilir. Çocuklar tarafından oynanan oyunda amaç eğlenmek, hoşça vakit geçirmektir (ES-7, ES-8).

Yörede derlenen oyunların birçoğu artık eskisi gibi oynanmamaktadır; ancak çocukların oynadığı oyunlar halen varlığını sürdürmektedir.

SONUÇ

Tezimizde, öncelikle Ergani İlçesi'nin tarihi, coğrafi özellikleri, nüfusu, ekonomik ve sosyo-kültürel yapısı incelenmiş olup, daha sonra Ergani Halk Kültürü'nün, Türk kültürü içerisinde geleneksel geçiş dönemleri sırasında yapılan pratikleri, halk inanışları, halk mutfağı, halk hekimliği ve buna ek olarak manzum, manzum-mensur ve mensur ürünleri gibi toplumun kültürel ve geleneksel yapısını yansıtan uygulamaları üzerinde durulmuştur.

Bu çalışmayla zengin bir halk kültürüne sahip olan Ergani İlçesi'nin, önce Güneydoğu kültüründeki sonra da Anadolu kültüründeki yerinin belirlenmesini ve bu kültürün, gelecek kuşaklara aktarılmasını, unutulmamasını ve daha sonra bu alanla ilgili çalışma yapmayı amaçlayan araştırmalara kaynaklık etmesine katkıda bulunmayı amaçladık.

Diyarbakır İli Ergani İlçesi'nde, Ergani ile birlikte iki belediye, seksen bir köy ve on dört mahalle bulunmaktadır. Araştırma alanını belirlerken daha çok örneklem alma yöntemi ile çalışmamızın en uygun olduğunu düşündüğümüz on dört köy ve üç mahalle gezilmiş ve derleme esnasında kaynak kişilerle birebir görüşülmüştür.

Derleme yapacağımız kaynak kişileri belirlerken yörenin kültürel değerlerini iyi bilen ve bölgeyi iyi tanıyan kişilerden yararlanmaya dikkat ettik. Bu sebeple derleme çalışmamızda doğru bilgiye ulaşmak için köyünden hiç ayrılmamış ya da kısa süreli ayrılmış, yaşlı, öğrenim görmemiş veya öğrenimi düşük olan kişilerden yararlandık. Yöre halkı, halk kültürü ürünlerini bize kendi dili ile aktardı. Biz de anlatılanları Türkiye Türkçesi'ne çevirmede Türkçe'yi iyi bilen kılavuz kişilerden yardım aldık. Kapalı toplum yapısı sebebiyle kamera ve ses kayıt cihazını kullanma olanağını bulamadığımız yörede, kaynak kişilerin sadece fotoğraflarını çekmekle yetindik.

Yaptığımız araştırma sonucunda derlediğimiz malzemeyi, halk kültürü ve anonim halk edebiyatı olmak üzere iki başlık altında topladık. Her konu başlığının sonunda topladığımız malzemeyi değerlendirmeye çalıştık. Tezimizin ikinci bölümünde ise anonim halk edebiyatı ürünlerini derledik. Bu malzemeyi, sayısal olarak şöyle sıralayabiliriz: **Kırk altı** türkü, **yüz yirmi dört** mani, **yirmi bir** ninni, **on üç** ağıt, **otuz** tekerleme; **kırk üç** bilmece, **otuz yedi** atasözü, **sekiz** deyim, **elli sekiz** alkış, **altmış** kargış; **on iki** masal, **on altı** fıkra, **yirmi altı** efsane ve **sekiz** köy seyirlik oyunu.

Yaptığımız tespitler sonucunda, Ergani yöresinde doğumdan sonra loğusa şerbetine, düğüne davette okuntu âdetine rastlanmamıştır. Bunun yanı sıra bayram

sabahlarında kahvaltı yerine bir gün önceden yapılan yemeklerin yendiğine, bayramlaşmaya gelen misafirin mutlaka yemek ve tatlı yemesi gerektiğine, bayramlaşmaya gelenlere iade-i ziyaret yapma zorunluluğuna, kirve ile sünnet olan çocuğun ailesinin karşılıklı hediyeleştiğine rastlanmıştır.

Araştırmamız sonucunda Ergani'de eski inançların halen yaşadığı, bu inançların bir kısmının ise İslami karakterli olduğu gözlenmiştir. Tespit edilen eski inanışları şöyle sıralayabiliriz:

Ergani'de Yaşayan Eski Türk İnanışlarının İzleri

1. Su Kültü;

- Ergani'de ölü yıkarken suyun yere sıçratılmaması, ölü gömüldükten su dökülmesi, ziyaretlerdeki sulardan içilmesi ya da hasta olan yerlere sürülmesi, doğumdan sonra çocuğun eşinin önce su ile yıkanıp sonra gömülmesi, bebeği albasmasından korumak için yatağının altına bir tas su konulması, çarşamba günü su ile ilgili olan hiçbir işin yapılmaması(çamaşır, banyo), askere ve uzun yola gidenin arkasından su dökülmesi eski Türk inançlarındaki su kültü ile ilgilidir. Suyun koruyucu ve arındırıcı iyelerden olduğuna ve insanları kötülüklerden koruduğuna inanılmaktadır.

2. Ağaç Kültü;

- Ergani'de mezar çevrelerine ağaç dikilmesi, türbedeki ağaçların kesilmemesi, meyvesinin yenmemesi ve dallarına bez bağlayarak dileklerde bulunulması ruhları memnun etmek ya da onların yapacakları şeyleri önlemek uygulaması eski Türk inanışları içinde ağaçların kutsal sayılması ile ilgilidir.

3. Ateş/Od Kültü;

- Cenaze evinde yemek yapılmaması, ocağa yemek konmaması, bebeğin eşinin ateşe atılmaması eski inanç sistemindeki "ateş kültü" nün izleridir. Nevruzda ateş üstünden atlanılması, evde bulunan büyünün ateşe atılması ateşin insanı kötülüklerden ve sıkıntılardan arındırdığı inancı ile ilgilidir.

4. Taş/Kaya Kültü;

- Ergani'de türbedeki taşların ağrıyan yerlere sürülmesi ya da sırt ağrılarında oradaki bir kayaya yaslanılması, taşların kullanılarak dileğe uygun şekiller oluşturulması, efsanelerde yer verdiğimiz Gelin Vadisi efsanesindekilerin taş kesilmesi, doğumu

kolaylaştırmak için gebenin başında taşların vurularak kırılması eski Türk inanışlarındaki taş/kaya kültünün yaşayan izleridir.

5. Dağ/Tepe Kültü;

- Genellikle isimsiz ziyaretlerin dağ ve tepe üzerlerinde olması, dağların bu sebeple kutsal sayılması İslamiyet öncesi zamanlarda üstün güç ve ruhların dağ ve tepelerde olduğu inancından kaynaklanmaktadır.

6. Yer Kültü;

- Ergani'de ziyaret toprağının vücuttaki hasta olan yerlere sürülmesi veya bir parça toprağın suya karıştırılarak içilmesi, aydaş çocuğun üstüne okunmuş toprak serpilmesi, evde bulunan büyünün, çocuğun eşinin, eldeki siğillerin geçmesi için okunmuş buğday tanelerinin toprağa gömülmesi, yaşayan eski Türk inanışlarının izleridir.

7. Atalar Kültü;

- Eski Türklerde ruhun ebediliğine inanılır ve ataların ruhlarına adaklar adanır, kurbanlar kesilirdi. Ergani'de dileğin gerçekleşmesi halinde türbelerde kurban kesilmesi, ciğerli pilav yapılarak çevredekilere dağıtılması "atalar kültü" ile ilgilidir.

8. Eşiğin Kutsallığı;

- Eski Türk inançlarında kötü ruhların kapı eşiğinde durduğu ve insana zarar verdiği inancı vardır. Ergani'de ise gelin kapıdan girerken sağ ayağıyla eşikten atlar. Bu uygulama eşiğin kutsallığı ile açıklanabilir.

9. Diğer İnanışlar;

- At, eski Türk inançlarında kutsal kabul edilip Gök Tanrı'ya kurban olarak adanırdı. Ergani'de ise evlere nazarın engellenmesi ve kötülüklerin savulması için at nalı asılması bu inanışla açıklanabilir.
- Eski Türklerde ölen kişinin atı, silahı ve kendisine hizmet eden bazı kişilerle birlikte gömülmesi onun ruhunu rahat ettirmek ve geri dönmesini engellemek için yapılan uygulamalardır. Ergani'de ise tabutun üstüne ölünün sağlığında kullandığı battaniyenin örtülmesi, kullandığı eşyaların kapı önüne bırakılması, cenazeyi gömdükten sonra arkaya bakılmaması bu uygulamanın yaşayan izleridir.

- Ergani'de yas tutulurken saçların yolunması, yüzün tırnaklanarak kanatılması ve bağırarak ağlanması eski Türklerdeki yas tutma geleneğinin değişmeyen şeklidir.
- Aş dökmek, büyük ve küçük aş, eski Türk inanç sisteminin uygulamalarıdır. Ergani'de de ölü ruhu için hayır işlemek, yemek dağıtarak fakirleri doyurmak, cenazenin 3, 7, 40, 52. geceleri ile ölünün senesi devriyesi gibi belirli günlere bağlanmış olması Gök Tanrı inancının uzantısıdır. Helva yapmak eski Türk inancı iken o günlerde mevlit, hatim okunması bu inançları Müslümanlaştırmıştır.
- Ergani'de haftanın bazı günlerinin ve birtakım eşyaların uğurlu-uğursuz olarak değerlendirilmesi Totemizm'in işlevi olarak açıklanabilir.
- Eski Türklerde muska-tılsımları kullanma âdeti yaygındı. Bu tılsımların insanı her türlü bela ve felaketten koruyacağına inanılırdı. Ergani'de kısmet açmak, yapılan büyüye karşılık muska yaptırmak ve kurşun döktürme âdeti Şamanizm'in kalıntılarıdır.
- Demir, Ergani kültüründe koruyucu özelliği ile uygulamalarda yer almaktadır. Lohusanın ve bebeğin yastığının altına bıçak ya da demir parçası konması, yastığa iğne, makas ve odaya nacak konması, banyo yaparken banyonun bir kenarına demir parçasının konması, ölünün üstüne bıçak ya da demir parçası konması, nazar için boyna demir bir halka asılması, yağmurun çok yağması halinde bir demir parçasının dışarıya atılması, büyü için demir bir kaşığın okutulup çiftin evine asılması ya da bir demir parçasına dua yazılarak derin suya atılması eski Türklerdeki Şamanizm inancına dayalı pratiklerdir.
- Ergani'de ay ve güneş tutulması sırasında kara iyelerden korunmak için silah sıkılıp tencere ve tava çalınarak gürültü yapılır. Bu uygulamayla kara iyelerin kovulduğuna inanılır.
- Ergani'de bebek kırklı iken eve gelen et ve un kara iye olarak düşünülür. Bu sebeple et ve un eve girmeden önce çocuk dışarı çıkarılır. Bu gıdalar, çocuğun üstünden üç kez geçirilir böylelikle kara iyelerin kontrol altına alınarak çocuğun kırk basmasına uğraması engellenmiş olur. Bu pratik, eski Türk inanışının günümüzde yaşayan şeklidir.
- Akşam ezanından sonra dışarıya tuz, maya, kömür, ateş ve kara kazan verilmemesi kara iyelerin olumsuz etkilerinin olacağı düşüncesi ile ilgili olup eski Türk inanışlarının günümüzde yaşayan pratikleridir.

Ergani'de Sayılarla İlgili İnanışlar

Üç Rakamı İle İlgili İnanışlar;

- Bebek, kırkbasmasına uğramasın diye dışarıdan getirilen et evin kapısının önüne getirilir, bebek dışarı çıkarılır, et içeri alınır. Et bebek üstünde **üç** kez gezdirilir.
- Çocuğa adı verilirken iyi huylu olarak sevilen kişi çocuğu kucağına alır, onun da huyu güzel olsun diye temsili olarak **üç** kez çocuğun ağzına tükürür.
- Aydaş çocuk, ziyaretteki delikli taştan **üç** kez geçirilir.
- Dileğinin gerçekleşmesini isteyen kişi Kötekan ziyaretini **üç** defa ziyarete gider.
- Gelin, baba evinden çıkmadan önce kuşak gelinin beline abisi tarafından **üç** kez dolanır.
- Gelin, damat evine getirildiğinde kapıdan içeri girmeden önce kayınvalide tarafından yüzüne **üç** kez ayna tutulur.
- Kesilen kurban eti fakire, eve, misafire olmak üzere **üç** parçaya ayrılır.
- Ölü evinde **üç** gün yemek pişmez.

Yedi Rakamı İle İlgili İnanışlar;

- Bazı köylerde çocuk uğursuzluk olacağı düşünülerek **yedi** gün yıkanmaz.
- Adaklı olan çocuğun saçı **yedi** yaşına kadar kesilmez.
- Enüş Baba türbesinden dileği gerçekleşen kişi içine pekmez döktüğü **yedi** ekmeği yedi eve dağıtır.
- Kurban eti **yedi** kapıya dağıtılır.
- Cenaze sahibi **yedi** gün boyunca yalnız bırakılmaz.

Kırk Rakamı İle İlgili İnanışlar;

- Bebek eğer adaklı ise **kırk** üstüne Yasin okutulur.
- Aydaş çocuğun iyileşmesi için hoca, muskanın içine **kırk** iğneyi kırıp kaynak yapar ve çocuğun boynuna asar.
- Huysuz olan çocuğun düzelmesi için hoca, **kırk** tane yeşil ipi düğümleyip çocuğun boynuna asar.
- Damadın bağlanması için ipe **kırk** düğüm atılır.
- Yağmurun yağması için kırk kel adam, **kırk** taş alıp kuyuya atar.

- Domuz ismi ağza alınırsa **kırk** gün kısmetin kapanacağına inanılır.
- Ölü evinde **kırk** gün ışık sönmez.

Derlediğimiz anonim halk edebiyatı ürünlerini incelediğimizde, yöre halkı arasında türkü söyleme geleneğinin çok fazla olduğunu gördük. Halk türkülerde sevincini, acısını, pişmanlığını, özlemini içinden yaşadığı her türlü duyguyu daha kolay ifade etmektedir. Yöre halkının bir diğer özelliği de türkü söyleyenlerin genelinin sesinin yanık ve içli olmasıdır.

Ergani yöresinde ölen kişinin ardından yakılan ağıtlar acılı, içli, bağırarak, kadınların saçlarını yolması ve yüzlerini tırnaklaması şeklindedir. Yas tutulurken cenaze evi çok kalabalık olur, tüm akraba ve komşular gelir. Yörede yakılan ağıtlar oldukça fazladır; ancak ağıtlar o an doğaçlama şeklinde yapıldığı için derlememiz kaynak kişilerin aklında kalan ağıtlar ile sınırlı kalmıştır.

Atasözleri ve deyimlerde yalnızca yöreye ait olanları tespit ettik. Bunun yanı sıra yörede geniş bir efsane kültürü vardır ve her konuda efsane anlatılmaktadır. Köy seyirlik oyunlarının eskiden daha çok yaşadığını, günümüzde ise belli başlı oyunların oynandığını belirledik.

Derlediğimiz türkü, mani, ninni, tekerleme, bilmece ve efsaneyi elimizdeki malzemeye göre sınıflandırdık.

Sosyal bir varlık olan insan, çağlar boyunca toplumla iç içe yaşamış ve yaşamı boyunca edindiği tecrübelerini, inançlarını, örflerini, adet, gelenek ve göreneklerini kuşaktan kuşağa aktararak neslinin kültürel, maddi ve manevi anlamda ayakta kalmasını ve yaşamasını sağlamıştır. Biz de tezimizde, yaptığımız tespitlerle saklı kalmış kültürel zenginliklerimizin gün ışığına çıkmasını, Anadolu ve Türk dünyasındaki benzerliklerini, farklılıklarını, geçmişten getirip halen yaşatmaya devam ettiği alışkanlıklarını gelecek kuşaklara aktarmayı amaçlıyoruz.

KAYNAKÇA

Abdülkadiroğlu, Abdulkerim (1997), *Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları*, Ankara: Anıl Matbaa ve Cilt Evi.

Akın, Fikret (2000), "Emirdağ'da ağıt yakma geleneği ve ağıt çarpma", (Haz. Güven Tanyeri), *VIII. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri,* ss.27, Eskişehir: Eskişehir Yunus Emre Kültür, Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, Uğur Ofset A.Ş.

Albayrak, Nurettin (2004), *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimler Sözlüğü*, İstanbul: L&M Yayınları.

Akalın, L.Sami; Esma Şimşek (2003), "*Maniler*", Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, c.3, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

Alptekin, Ali Berat (1994), "Konya Yemek Sofrasına Dair Notlar", *Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'na 55. Yıl Armağanı*, Kayseri: Doğan Matbaası.

_____ (2003), *Kazak Masallarından Seçmeler*, Ankara: Akçağ Yayınları.

_____ (2005), *Hayvan Masalları* (2. Basım), Ankara: Akçağ Yayınları.

Altunel, İbrahim (1995), "Gevrekli (Seydişehir-Konya) Kasabası düğünlerinde gelin ve güvey motifi üzerine bazı tespitler", *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri*, ss.82, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi (1989), "Levirat*"*, c.14, İstanbul: Anayayıncılık A.Ş.

_____(1989), "Masal", c.15, İstanbul: Anayayıncılık A.Ş.

Arslan, Ahmet Ali (2002), *Kuzey Doğu Anadolu (Kars) Türk Kuzey Britanya Halk Edebiyatlarında Masallar (2. Cilt)*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Artun, Erman (1993), *Cemal Ritüeli ve Balkanlardaki Varyantları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

_____(2004), *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, İstanbul: Kitabevi.

_____(2005), *Türk Halkbilimi*, İstanbul: Kitabevi.

_____(2006), *Adana Halk Kültürü*, Adana: Ulusoy Matbaacılık Ltd. Şti.

Avcı, A. Haydar (1998), "Ağıt geleneği ve ağıtlar," *folklor/edebiyat*, c.1, S.4, ss. 95- 98.

_____(1998), "Anadolu'dan ağıtlar," (Haz. Metin Turan), *Pertev Naili Boratav'a Armağan*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Ayhan, Aydın (1995), "Balıkesir halk hekimliğinde sağaltma ocakları ve usulleri", *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri*, ss.247–251, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

And, Metin (1975), "Dramatik Köylü Gösterilerinin Ritüel Niteliği", *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı Belleten 1974*, Ankara: KB MİFAD Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi.

_____ (1976), "Komşu Kültürlerde Dramatik Köylü Oyunları ve Türk Etkisi", *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı Belleten 1975*, Ankara: KB MİFAD Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi.

_____ (1983), *Türk Tiyatrosunun Evreleri*, Ankara: Turhan Kitabevi.

Bardakoğlu, Ali (1999), "Iskat", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.19, İstanbul: Divantaş Diyanet Vakfı Neşriyat Pazarlama ve Ticaret A.Ş.

_____(2002), "Adak", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.26, İstanbul: Divantaş Diyanet Vakfı Neşriyat Pazarlama ve Ticaret A.Ş.

Bayraktar, İbrahim; Sargon Erdem (1992), "*Bayram*", TDV İslam Ansiklopedisi, c.5, İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş.

Beysanoğlu, Şevket (1981), "Diyarbakır ve Çevresinde Halk Hekimliğinde Yatırlar", *Türk Folkloru Araştırmaları,* Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

_____(1992), *Kültürümüzde Diyarbakır*, Ankara: San Matbaası.

_____(2003), *Anıtları ve Kitabeleri İle Diyarbakır Tarihi Akkoyunlular'dan Cumhuriyete Kadar*, c.2, Ankara: Diyarbakır Büyük Şehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları.

Biçer, Mukaddes(1991), "Eskişehir İlinde Doğumla İlgili Adet ve İnançlar", *Türk Halk Kültüründen Derlemeler*, Ankara: Halk Kültürü Araştırma Dairesi Yayınları.

Bilir, A. F.; Bilir F. S. (2007), *Orta Asya'dan Toroslara Gülnar*, İstanbul: Etik Yayınları.

Boratav, Pertev Naili (1997), *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

_____(1999), *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi (1986), "Deyim" maddesi, c.6, İstanbul: Interpress Basın ve Yayıncılık Anonim Şirketi.

_____(1992), "Evlenme*"* maddesi c.8, İstanbul: Interpress Basın ve Yayıncılık Anonim Şirketi.

Çağımlar, Zekiye (1999), "Adana Yöresi Avşar Ağıtları ve Bu Ağıtların Adana Âşıklık Geleneğine Etkisi", *doktora tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

_____(2002), "Adana Yöresindeki Nusayrilerde yatır-ziyaret inancı ile ölüm sonrası uygulanan adet, inanma ve pratikler," *folklor/edebiyat*, c.8, S.32, ss. 77–85.

_____(2003/3), "Sivas Yöresi köy seyirlik oyunlarında halk bilimsel öğeler ve cinsellik," *folklor/edebiyat*, c.9, S.33, ss.196.

Çelebioğlu, Amil (1982), *Türk Ninniler Hazinesi*, İstanbul.

Çelik, Ali (2001), " Afganistan'daki Hazara Türkleri ile Doğu Karadeniz Bölgesindeki Çepni Türkleri arasında yaşayan halk inanmaları üzerine bir mukayese denemesi," *Milli Folklor*, c.7, S. 50, ss.12–16.

Çobanoğlu, Özkul (2004), *Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Bakanlığı Yayınları.

Çotuksöken, Yusuf (1992), *Atasözlerimiz*, İstanbul: Özgül Yayınları.

Devellioğlu, Ferit (1998), "Nazar" maddesi (15. Baskı), *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Dilçin, Cem (1999), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi* (5. Basım), Ankara: TDK Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi.

Dilçin, Dehri (2000), *Edebiyatımızda Atasözleri* 1 (2. Basım), Ankara: TDK Yayınları.

Diyankanbaeva, Aygerim (2005/3), "Efsane Kırgız efsaneleri Üzerine Düşünceler," *folklor/edebiyat*, c.11, S.43, ss.263.

Dizdaroğlu, Hikmet (1969), *Halk Şiirinde Türler*, Ankara: TDK Yayınları.

Duymaz, Ali (2003), "Tekerlemeler", *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, c.3, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

Düzgün, Dilaver (1999), *Erzurum Köy Seyirlik Oyunları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

_____(2002), Geleneksel Türk Tiyatrosu, Türkler, c.15, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Ekici, Metin (2002), "Tire Yöresi yağmur duası gelenekleri üzerine bir inceleme," *Milli Folklor,* c.7, s.56, ss. 47- 51.

Elçin, Şükrü (1986), *Halk Edebiyatına Giriş,* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Elmacı, Nuran (2002), "Doğum gelenekleri: Bakacak Köyünün dünü ve bugünü," *folklor/edebiyat*, c.8, S.29, ss.336- 339.

Eroğlu, T. , Y. Kökten, , Ç. Gönültaş, (2003), *Sakarya Halk Kültürü (Derleme Çalışması)*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

Ersoy, Yasemin (2002), "Türk Mutfak Kültürü", *Türkler*, c.4, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Erşahin, İbrahim (2005), *Halk Kültürü ve Edebiyatı Sözlüğü*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Er Uğuzman, Tülay (2000), "Evlenme olgusu ile ilgili algılamaların sözlü Türk halk kültürüne yansıması," *folklor/edebiyat*, c.6, S.22, ss.269- 275.

Fedai, Harid (1995), "Kıbrıs'ta halk hekimliği üzerine bazı tespitler", *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri*, ss.290–291, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Gökbel, Ahmet (1998), *Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler,* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Gökdağ, Bilgahan Atsız; Tekin Feridun (1998), "Giresun'daki eski Türk inançlarının izleri," (Haz. Hüseyin Mümtaz Bayazıtoğlu), *Giresun Kültür Sempozyumu Bildirileri*, ss.429, İstanbul: Mega Basım Yayın San. Tic. A.Ş.

Gökdağ, Bilgehan Atsız; Cengiz Gökşen (1998), "Giresun Efsaneleri", (Haz. Hüseyin Mümtaz Bayazıtoğlu), *Giresun Kültür Sempozyumu Bildirileri*, ss.173, İstanbul: Mega Basım Yayın San. Tic. A.Ş.

Gökdemir, Gönül (2002), "Kıbrıs Türk Halk Kültüründe (Göz değmesi) Nazar İnancı", *Kıbrıs Türk Kültürü Çalışmaları III*, Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları.

Gül, Zeynel (2002), "Tahtacılarda Gelenekler: Doğum ve çocukla ilgili adet, uygulama ve törenler," *folklor/edebiyat*, c.8, S.29, ss. 352- 358.

Günay, Umay (1999), *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi (3. Basım)*, Ankara: Burak Matbaacılık.

Güzelbey, Cemil Cahit (1981), "Gaziantep'te Doğum ve Çocuğa İlişkin Eski Töre ve İnançlar", *Türk Folklor Araştırmaları*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Halıcı, Nevin (2003), "Türk Halk Mutfağı" (2. Baskı), (Haz. Sabri Koz), *Yemek Kitabı Tarih- Halkbilim- Edebiyat*, İstanbul: Çalış Ofset.

Helimoğlu Yavuz, Muhsine (1992), *Diyarbakır Efsaneleri*, Ankara: Doruk

_____(1998), "Dünya Halk Kültürünün Ortak Irmakları: Efsaneler", (Haz. Metin Turan), *Pertev Naili Boratav'a Armağan*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

İnan, Abdülkadir (1986), *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

İvgin, Hayrettin (2000), "Ad verme geleneği Afyonkarahisar'daki uygulamalar", (Haz. Mehmet Sarlık), *V. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri,* ss. 144- 146, Afyonkarahisar: Afyon Belediyesi Yayınları.

Kalafat, Yaşar (1994-a), "Türk halk inançlarında hususiyle Doğu Anadolu'da ve Orta Toroslar'da 'Kırk motifi', *Milli Folklor*, c.3, S.22, ss.16.

_____(1994-b), " Orta Toroslar ve Makedonya Yöreleri Halk İnanışları Karşılaştırması I-II," *Milli Folklor*, c.3, S.24, ss.36–37.

_____(1996), *İslamiyet ve Türk Halk İnançları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

_____(1998), "Anadolu ve yakın çevresi Türk halk inançlarında ölüm veya 'halk inançlarımıza göre yatır ziyareti', *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu*, ss. 239- 263, İstanbul: Mezarlık Vakfı.

_____(1999), "Türk dünyası tarih çalışmalarında halk inançlarının önemi," *Milli Folklor*, c.6, S.44, ss. 88- 90.

_____(2006), *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri (5. Basım)*, Ankara: Ebabil Yayınları.

Kalay, Assiye (1998), "Amasya İli Alan, Hasanbey, Şarklı, Karamustafapaşa Köylerinde Doğum Uygulaması", *Türk Halk Kültüründen Derlemeler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kaplan, Ayten (2002), "Tahtacılarda evlilik kurumu ve törenleri," *folklor/edebiyat*, c.8, S.29, ss.367- 368.

Kara, Ruhi (1995)," Erzincan düğünlerinde gelin-güvey motifi", *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri*, ss. 142, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Karadağ, Metin (1996), *Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türkleri*, Balıkesir: Balıkesir Akademi Dergisi Yayınları.

Kartal, Numan (1985), "İnegöl ve İnegöl'de Ölümle İlgili Gelenekler", *Halk Kültürü*, İstanbul: Dilek Matbaası.

_____(1998), *İnegöl Folkloru*, İnegöl: Köseleciler Kitap- Kırtasiye.

Kaya, Doğan (1996), " Düğünlerimizle ilgili terimler ve bunların fonksiyonel özellikleri*," Milli Folklor*, c.4, S.29/30, ss.23.

_____(1998), "Ninni", (Haz. Metin Turan), *Pertev Naili Boratav'a Armağan,* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

_____(2003), "Alkışlar ve Kargışlar (Dualar ve Beddualar)", *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, c.3,* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

_____(2004), "Azerbaycan'da baş ve baştaki organlarla ilgili halk tedavi usulleri," *folklor/edebiyat*, c.10, S.37, ss.215.

Kaya, Muharrem (2001), "Eski Türk inanışlarının Türkiye'deki halk hekimliğinde izleri," *folklor/edebiyat*, c.7, S.25, ss.199–200.

Koca, Salim (2002), "Eski Türklerde Bayram ve Festivaller", *Türkler,* c.3, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Koz, M. Sabri (2003), *Yemek Kitabı*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Köprülü, M. Fuad (1985), *Türk Edebiyatı Tarihi (4. Basım)*, İstanbul: Milli Kültür Yayınları.

Kut, Günay (2002), "Türk Mutfak Kültürü", *Türkler,* c.4, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Menteşoğlu, Erden (1998), "Giresun'da köy düğünü, (Haz. Hüseyin Mümtaz Bayazıtoğlu), *Giresun Kültür Sempozyumu Bildirileri*, ss. 373- 382, İstanbul: Mega Basım Yayın San. Tic. A.Ş.

Meydan Larousse (1992), "Evlenme*"*, c.6, İstanbul: Sabah Yayınları.

_____(1992), "*Deyim*" , c.5, İstanbul: Sabah Yayınları.

_____(1992), "Devir", c.9, İstanbul: Meydan Yayınevi.

Muzio, Ciro Lo (2002), Erken Dönem Türklerinde Defin İşlemleri (Çev. B. Keneş), *Türkler,* c.3, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Ocak, Ahmet Yaşar (1983), *Bektaşi Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, İstanbul: Endurun Kitabevi.

_____(1984), *Türk Halk İnanç ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Okuşluk, Refiye (1994), "Adana efsaneleri araştırması", *yüksek lisans tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Öğüt Eker, Gülin (1998), "Türk kültürü içinde geleneksel Bolu evlenme adetlerinin yeri," *Milli Folklor*, S.29, ss. 15- 28.

_____(2000), " Türk düğün geleneği içinde Karakeçili Türk düğününün ritüel açıdan değerlendirilmesi," *Milli Folklor*, c.6, S.46, ss.93–96.

Önder, Mehmet (1993), "Köy seyirlik oyunlarının kaynaklarına doğru", *İpek Yolu Uluslar arası Halk Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri,* ss.436- 437, Ankara: HAGEM Yayınları.

Örnek, Sedat Veysi (1988), *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane (2. Basım),* İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Özhan, Mevlüt (1986/1), "Kırşehir İli Köyünde Oynanan Dramatik Köy Seyirlik Oyunlarından Örnekler", *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara: KB MİFAD Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi.

Özyürek, Rasim (1995), "Bilmecelerimiz", *Türk Halk Kültürü Araştırmaları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Pentikäinen, Juha (2002), "Efsanenin yapısı ve fonksiyonu (Çev. İ.Görkem)," *Milli Folklor,* c.7, S.56, ss.46.

Pirverdioğlu, Ahmet (2002), "Türklerde Yılbaşı ve Bahar Geleneği", *Türkler*, c.3, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

_____(2000), *Türk Halk Bilimi*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Sakaoğlu, Saim (2002), "Masallar", *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, c.2, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

Santur Alparslan; Hüseyin Sevindik (1995), "Karaözü (Kayseri) Kasabasında ölüm geleneği üzerine bazı tespitler," *folklor/edebiyat*, c.1, S.4, ss. 141- 146.

Şahin, Hüseyin (1991), "Morhamam Köyünde (Malatya) Kirvelik Kurumu Gelenekleri", *Türk Halk Kültüründen Derlemeler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.

Şahin, Mehmet (2002), "Kıbrıs Türk Halk Kültüründe Dua ve Bedduanın Yeri", *Kıbrıs Türk Kültürü Çalışmaları III*, Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları.

Şengül, Abdullah (2002), Türk Drama Geleneği, *Türkler*, c.4, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Şimşek, Esma (2003-a), "Bilmeceler", *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, c.3, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

_____(2003-b), "Anadolu'da yağmur yağdırma duasına bağlı olarak oynayan bir oyun: Çömçeli gelin", *Milli Folklor*, c.8, S.60, ss. 78- 79.

Şişman, Bekir (2002), " Samsun Yöresi'nde Geçiş Dönemleriyle (Doğum, Sünnet, Evlilik ve Ölümle) İlgili Yaşayan Halk İnançları ve Bunlara Ait Uygulamalar," *Erdem Türk Halk Kültürü Özel Sayısı-III*, c.13, S.39, ss.445- 464.

Taş, Hülya (1991), "Halkbilimi Açısından Erzurum'da Yemek Geleneği ve Uygulamaları", *Türk Halk Kültüründen Derlemeler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

_____(1994),"Erzurum'da Doğum ve Çocukla İlgili Eski adet ve İnançlar", *Türk Halk Kültüründen Derlemeler*, Ankara: HAGEM Yayınları.

Tezcan, Mahmut (2000), *Türk Yemek Antropolojisi Yazıları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Turan, Fatma Ahsen (2001)," Kayseri düğün adetleri", *Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildirileri*, c.2, ss.752–758, Kayseri: Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayınları.

Türk Ansiklopedisi (1968), "Ergani*",* c.15, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Türkçe Sözlük (2005), "Kandil" maddesi (10. Baskı), Ankara: TDK Yayınları.

_____(2005), "Türkü" maddesi (10. Baskı), Ankara: TDK Yayınları.

_____(2005), "Yas" maddesi (10. Baskı), Ankara: TDK Yayınları.

Türkdoğan, Orhan (1966), "Türklerde Kirvelik ve Sünnet Geleneği", *Türk Kültür Araştırmaları*, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Üçer, Müjgan (2002), "Beşik-Eşik-Keşik-Sivas'ta Ölümle İlgili İnanışlar Sözlü Gelenek ve Sivas Mezarlıkları," *Erdem*, c.13, S.39, ss.533.

Üzülmez, Müslüm (2005), *Çayönü'nden Ergani'ye Uzun Bir Yürüyüş*, İstanbul: Ladin Matbaacılık.

Yağmur, Mehmet Altan (1995), "Kayseri İli Halk Hekimliği," *Türk Halk Kültürü Araştırmaları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yakıcı, Ali (2002), "Iğdır'ın Aralık İlçesi'nde nevruz kutlamalarıyla ilgili gelenek ve inanmalar", *Milli Folklor*, c.7, S.56, ss. 17.

Yaldızkaya, Ömer Faruk (1999), "Anadolu Türkmen ağıtları ve Batı Trakya Türk ağıtları üzerine bir mukayese," *folklor/edebiyat*, S.17, ss.239- 240.

_____(2001), "Gagauz ve Kosava ağıtları ile Anadolu ağıtları üzerine bir inceleme," *folklor/edebiyat*, c.7, S.25, ss.219.

_____(2006), "Kına ağıtları," *folklor/edebiyat*, c.12, S.46, ss.493.

Yardımcı, Mehmet (1999/1), "Zile'de yatırlar ve ziyaret yerleri ile ilgili inanışlar uygulamalar menkıbeler," *folklor/edebiyat*, c.5, S.17, ss.338-385.

_____(2006), "Malatya'da halk inanmaları, mistik kaynaklı halk sağaltmacılığı ve bazı ilaçları," *folklor/edebiyat*, c.12, S.46, ss.381–389.

Yıldırım, Dursun (1999), *Türk Edebiyatında Bektaşi Fıkraları*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Yıldız, Naciye (2003), "Ninniler", *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, c.3, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

Yorgancıoğlu, Oğuz M. (2002), "Dualar- Beddualar", *Kıbrıs Türk Kültürü Çalışmaları*, Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları.

Yurt Ansiklopedisi (1982), "Diyarbakır" , Ankara: Anadolu Yayıncılık.

Yüksel, Ayhan (1998), "Tirebolu'da evlenme ve düğün adetleri", (Haz. Hüseyin Mümtaz Bayazıtoğlu), *Giresun Kültür Sempozyumu Bildirileri*, ss. 400, İstanbul: Mega Basım Yayın San. Tic. A.Ş.

http://www.ergani.gov.tr

http://www.tuik.gov.tr

KAYNAK KİŞİLER

K1: Pakize YEL: 1963, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Ahmetli. Eylül/2007

K2: Necla BİNGÖL: 1963, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Ahmetli. Eylül/2007

K3: Makbule GÜNER: 1958, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Ahmetli. Eylül/2007

K4: Hatun YEL: 1963, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Ahmetli. Eylül/2007

K5: Abdurrahman YEL: 1958, ilkokul mezunu, çiftçi, Ahmetli. Eylül/2007

K6: İdris İZ: 1948, ilkokul mezunu, serbest, Ahmetli. Eylül/2007

K7: Makbule İZ: 1953, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Ahmetli. Eylül/2007

K8: Reşide İZ: 1973, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Ahmetli. Eylül/2007

K9: Selahattin İZ: 1968, ilkokul mezunu, serbest, Ahmetli. Eylül/2007

K10: Hatice GÜNER: 1963, ilkokul mezunu, ev hanımı, Ahmetli. Eylül/2007

K11: Abbas GÜNER: 1953, ilkokul mezunu, korucu, Ahmetli. Eylül/2007

K12: Fatma YEL: 1948, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Ahmetli. Eylül/2007

K13: Reyhan DAŞÇI: 1973, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Ahmetli. Eylül/2007

K14: Naile DAŞÇI: 1958, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Ahmetli. Eylül/2007

K15: Bedri DAŞÇI: 1953, ilkokul mezunu, çiftçi, Ahmetli. Eylül/2007

K16: Halime DAŞÇI: 1963, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Ahmetli. Eylül/2007

K17: Mehmet DAŞÇI: 1958, ilkokul mezunu, çiftçi, Ahmetli. Eylül/2007

K18: Makbule BİNGÖL: 1963, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Ahmetli. Eylül/2007

K19: Sabriye YEL: 1963, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Ahmetli. Eylül/2007

K20: Hacı YEL: 1958, ilkokul mezunu, çiftçi, Ahmetli. Eylül/2007

K21: Recep BİNGÖL: 1978, üniversite mezunu, Ahmetli. Eylül/2007

K22: Abdurrezzak YEL: 1963, ilkokul mezunu, çiftçi, Ahmetli. Eylül/2007

K23: Aysun YEL: 1988, okuryazarlığı yok, ev kızı, Ahmetli. Eylül/2007

K24: Reyhan YEL: 1968, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Ahmetli. Eylül/2007

K25: Hasan DAŞÇI: 1963, ilkokul mezunu, çiftçi, Ahmetli. Eylül/2007

K26: Faike DAŞÇI: 1968, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Ahmetli. Eylül/2007

K27: Belkıs DAÇI: 1983, ilkokul mezunu, ev kızı, Ahmetli. Eylül/2007

K28: Nuri GÜNER: 1963, ilkokul mezunu, çiftçi, Ahmetli. Eylül/2007

K29: Zülfiye GÜNER: 1968, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Ahmetli. Eylül/2007

K30: Fatma GÜNER: 1973, ilkokul mezunu, ev kızı, Ahmetli. Eylül/2007

K31: Adul BİNGÖL: 1960, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Ahmetli. Ekim/2007

K32: Şehmus BİNGÖL: 1953, ilkokul mezunu, çiftçi, Ahmetli. Ekim/2007

K33: Mevla BİNGÖL: 1978, ortaokul mezunu, serbest, Ahmetli. Ekim/2007

K34: Sıddık BİNGÖL: 1951, okuryazarlığı yok, çiftçi, Ahmetli. Ekim/2007

K35: Hüseyin DEMİRCİOĞLU: 1947, okuryazarlığı yok, çiftçi, Ahmetli. Ekim/2007

K36: Mehmet GÜNER: 1928, okuryazarlığı yok, çiftçi, Ahmetli. Ekim/2007

K37: Beyaz DEMİRCİOĞLU: 1918, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Ahmetli. Ekim/2007

K38: Sakine BİNGÖL: 1938, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Ahmetli. Ekim/2007

K39: Ağa BİNGÖL: 1963, ilkokul mezunu, kalıpçı, Ahmetli. Ekim/2007

K40: Vesile BİNGÖL: 1968, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Ahmetli. Ekim/2007

K41: Yadigar GÜNER: 1961, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Ahmetli. Ekim/2007

K42: Siraç GÜNER: 1958, ilkokul mezunu, korucu, Ahmetli. Ekim/2007

K43: Perihan ÖNCÜ: 1963, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Yukarı Gedicik. Kasım/2007

K44: Sevda PALA: 1973, okuryazarlığı var, ev hanımı, Yukarı Gedicik. Kasım/2007

K45: Sıdıka PALA: 1943, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Yukarı Gedicik. Kasım/2007

K46: Leyla KORKMAZ: 1968, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Yukarı Gedicik. Kasım/2007

K47: Hatice YURT: 1953, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Şölen Cömert. Kasım/2007

K48: Ayşe GÖG: 1958, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Şölen Cömert. Kasım/2007

K49: Reşit GÖG: 1953, ilkokul mezunu, çiftçi, Şölen Cömert. Kasım/2007

K50: Ayşe ORUÇ: 1958, ilkokul mezunu, ev hanımı, Şölen Cömert. Kasım/2007

K51: Zahide KAYA: 1948, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Hançerli. Kasım/2007

K52: Cemil KAYA: 1966, ilkokul mezunu, çiftçi, Hançerli. Kasım/2007

K53: Hatice KAYA: 1964, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Hançerli. Kasım/2007

K54: Emine KAYA: 1963, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Hançerli. Kasım/2007

K55: Meyad KAYA: 1953, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Hançerli. Kasım/2007

K56: Melahat KAYA: 1968, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Hançerli. Kasım/2007

K57: Nadile KAYA: 1968, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Hançerli. Kasım/2007

K58: Mehmet Aziz KAYA: 1961, ilkokul mezunu, çiftçi, Hançerli. Kasım/2007

K59: Mehmet YURT: 1962, ilkokul mezunu, çiftçi, Tevekli. Kasım/2007

K60: Cengiz YURT: 1964, ortaokul mezunu, çiftçi, Tevekli. Kasım/2007

K61: Perihan YURT: 1968, ilkokul mezunu, ev hanımı, Tevekli. Kasım/2007

K62: Ayser YURT: 1963, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Tevekli. Kasım/2007

K63: İclal YURT: 1967, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Tevekli. Kasım/2007

K64: Nurcan KAPLAN: 1968, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Tevekli. Kasım/2007

K65: Sümbül TEKİN: 1971, ilkokul mezunu, ev hanımı, Sallıca. Aralık/2007

K66: Güldane METE: 1968, okuryazarlığı var, ev hanımı, Sallıca. Aralık/2007

K67: Zülfiye METE: 1951, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Sallıca. Aralık/2007

K68: Meryem METE: 1988, okuryazarlığı var, ev kızı, Sallıca. Aralık/2007

K69: Hadi KARAKUŞ: 1944, okuryazarlığı var, emekli, Yeşilköy. Aralık/2007

K70: Fatma KARAKUŞ: 1945, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Yeşilköy. Aralık/2007

K71: Cuma YEŞİL: 1968, ilkokul mezunu, nakliyeci, Yeşilköy. Aralık/2007

K72: Rahime YEŞİL: 1970, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Yeşilköy. Aralık/2007

K73: Meryem YEŞİL: 1961, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Yeşilköy. Aralık/2007

K74: Hasan YEŞİL: 1933, okuryazarlığı yok, serbest, Yeşilköy. Aralık/2007

K75: Mehmet Ali YEŞİL: 1953, ilkokul mezunu, çiftçi, Yeşilköy. Aralık/2007

K76: Ayşe YEŞİL: 1935, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Yeşilköy. Aralık/2007

K77: Meliha YEŞİL: 1983, ilkokul mezunu, ev hanımı, Yeşilköy. Aralık/2007

K78: Asiye YEŞİL: 1958, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Yeşilköy. Aralık/2007

K79: Nihal KAYA: 1956, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Yukarı Karpuzlu. Mart/2008

K80: Perişan KAYA: 1963, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Yukarı Karpuzlu. Mart/2008

K81: Latife KAYA: 1968, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Yukarı Karpuzlu. Mart/2008

K82: Gurbet KAYA: 1978, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Yukarı Karpuzlu. Mart/2008

K83: Güneş ULUĞBEY: 1953, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Yukarı Kuyulu. Mart/2008

K84: Melek ULUĞBEY: 1981, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Yukarı Kuyulu. Mart/2008

K85: Türkan ULUĞBEY: 1983, ilkokul mezunu, ev kızı, Yukarı Kuyulu. Mart/2008

K86: Fatma KURT: 1963, okuryazarlığı var, ev hanımı, Yukarı Kuyulu. Mart/2008

K87: Mehmet Can KURT: 1953, okuryazarlığı yok, çiftçi, Yukarı Kuyulu. Mart/2008

K88: Nazime IŞIK: 1957, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Yukarı Kuyulu. Mart/2008

K89: Zülküf IŞIK:1953, okuryazarlığı yok, çiftçi, Yukarı Kuyulu. Mart/2008

K90: Hadi IŞIK: 1943, okuryazarlığı yok, çiftçi, Yukarı Kuyulu. Mart/2008

K91: Fehmi YALÇIN: 1952, ilkokul mezunu, işçi, Yukarı Kuyulu. Mart/2008

K92: Zeynep TURAN: 1933, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Yukarı Kuyulu. Mart/2008

K93: Hasan ALLİHAN: 1928, okuryazarlığı yok, müezzin, Yukarı Kuyulu. Mart/2008

K94: Nazime IŞIK: 1963, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Yukarı Kuyulu. Mart/2008

K95: Mehmet ULUĞBEY: 1958, ilkokul mezunu, hayvancılık, Yukarı Kuyulu. Mart/2008

K96: Aysel YEŞİL: 1961, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Morkoyun. Mart/2008

K97: Tahir YEŞİL: 1983, ilkokul mezunu, serbest, Morkoyun. Mart/2008

K98: Pakize KARAKOÇ: 1963, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Morkoyun. Mart/2008

K99: Mehmet KARAKOÇ: 1958, okuryazarlığı yok, hayvancılık, Morkoyun. Mart/2008

K100: Şerife YEŞİL: 1943, okuryazarlığı var, ev hanımı, Morkoyun. Mart/2008

K101: Veli YEŞİL: 1963, ilkokul mezunu, çiftçi, Morkoyun. Mart/2008

K102: Fatma ÖZER: 1933, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Morkoyun. Mart/2008

K103: Sadullah YEŞİL: 1928, okuryazarlığı yok, çiftçi, Morkoyun. Mart/2008

K104: Aysel YEŞİL: 1958, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Morkoyun. Mart/2008

K105: Adalet YEŞİL: 1963, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Morkoyun. Mart/2008

K106: Ceylan KARAKOÇ: 1958, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Morkoyun. Mart/2008

K107: Gülizar YEŞİL: 1963, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Morkoyun. Mart/2008

K108: Yadik ÖZTÜRK: 1933, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Aşağı Gedicik. Mart/2008

K109: Fatma ÖZTÜRK: 1962, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Aşağı Gedicik. Mart/2008

K110: Cihan ÖZTÜRK: 1956, ilkokul mezunu, çoban, Aşağı Gedicik. Mart/2008

K111: Lütfi KINIK: 1952, ilkokul mezunu, çiftçi, Üzümlü. Nisan/2008

K112: Hatun KINIK: 1953, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Üzümlü. Nisan/2008

K113: Nadile KINIK: 1961, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Üzümlü. Nisan/2008

K114: Reyhan KINIK: 1978, okuryazarlığı var, ev hanımı, Üzümlü. Nisan/2008

K115: Paşa ÖZ: 1963, ilkokul mezunu, çiftçi, Üzümlü. Nisan/2008

K116: Efrayım KINIK: 1958, ilkokul mezunu, çiftçi, Üzümlü. Nisan/2008

K117: Şefika YİĞİT: 1943, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Hoşan. Mayıs/2008

K118: Sultan SARI: 1963, okuryazarlığı var, ev hanımı, Hoşan. Mayıs /2008

K119: Hava SARI: 1958, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Hoşan. Mayıs /2008

K120: Songül YİĞİT: 1958, okuryazarlığı var, ev hanımı, Hoşan. Mayıs /2008

K121: Yazgül EZER: 1961, ilkokul mezunu, ev hanımı, Çayırdere. Mayıs/ 2008

K122: Kibar SARI: 1973, ilkokul mezunu, ev hanımı, Hoşan. Mayıs /2008

K123: Müzeyyen KILIÇKAP: 1918, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Saray/Merkez. Mayıs /2008

K124: Hediye ŞAHİN: 1953, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Saray/Merkez. Mayıs/2008

K125: Yıldız KAN: 1943, okuryazarlığı yok, yorgancı, Saray/Merkez. Mayıs /2008

K126: Nahide BÜYÜKTAŞ: 1957, okuryazarlığı var, ev hanımı, Saray/Merkez. Nisan/2008

K127: Güllü KILIÇKAN: 1958, ilkokul mezunu, ev hanımı, Saray/Merkez. Mayıs/2008

K128: Mustafa ÜZÜLMEZ: 1942, ilkokul mezunu, emekli, Saray/Merkez. Haziran/2008

K129: Zülfikar YUMRUK: 1937, okuryazarlığı yok, emekli, İsmet Paşa/Merkez. Haziran /2008

K130: Gülbahar GÜL: 1961, okuryazarlığı yok, ev hanımı, İsmet Paşa/Merkez. Haziran /2008

K131: Songül BATIR: 1957, lise mezunu, memur, Aziziye/Merkez. Haziran /2008

K132: Zehra EROL: 1962, ortaokul mezunu, ev kızı, Aziziye/Merkez. Haziran/2008

K133: Belkıs DOĞAN: 1918, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Saray/Merkez. Haziran /2008

K134: Filiz BİNGÖL: 1978, ilkokul mezunu, ev kızı, Ahmetli. Haziran /2008

K135: Hacı KINIK: 1963, ilkokul mezunu, çiftçi, Yukarı Kuyulu. Haziran /2008

K136: Mehmet Halis YALÇIN: 1965, ilkokul mezunu, serbest, Yukarı Kuyulu. Haziran /2008

K137: Medine YALÇIN: 1967, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Yukarı Kuyulu. Haziran /2008

K138: Nazım ULUĞBEY: 1963, ilkokul mezunu, şoför, Yukarı Kuyulu. Haziran/2008

K139: Vecihe YILDIZ: 1949, ilkokul mezunu, ev hanımı, Saray/Merkez. Haziran/2008

K140: Mukaddes KURT: 1968, ilkokul mezunu, ev hanımı, Saray/Merkez. Haziran/2008

K141: Reyhan KURT: 1954, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Saray/Merkez. Haziran/2008

K142: Emine ÇAKMAK: 1967, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Saray/Merkez. Haziran /2008

K143: Hava YEŞİL: 1960, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Saray/Merkez. Haziran/2008

K144: Nurten BİNGÖL: 1966, ilkokul mezunu, ev hanımı, Saray/Merkez. Haziran/2008

EK -1 FOTOĞRAFLAR

Ergani İlçe Merkezi'nden bir görünüş

Zülkif'ül Peygamber Dağı

Ahmetli Köyü'nde ekmek yapan kadın

Ahmetli Köyü'nde ekmek yapan kadın

Yukarı Karpuzlu Köyü'nden bir görünüş

Aşağı Gedicik Köyü'nde hasat

Hoşan Köyü'nde bir oda

Kurşun dökmeye hazırlanan kadın

Tülbentler

Danteller

Sabun bezleri

Patikler

El işi tablolar

Bakır eşyalar

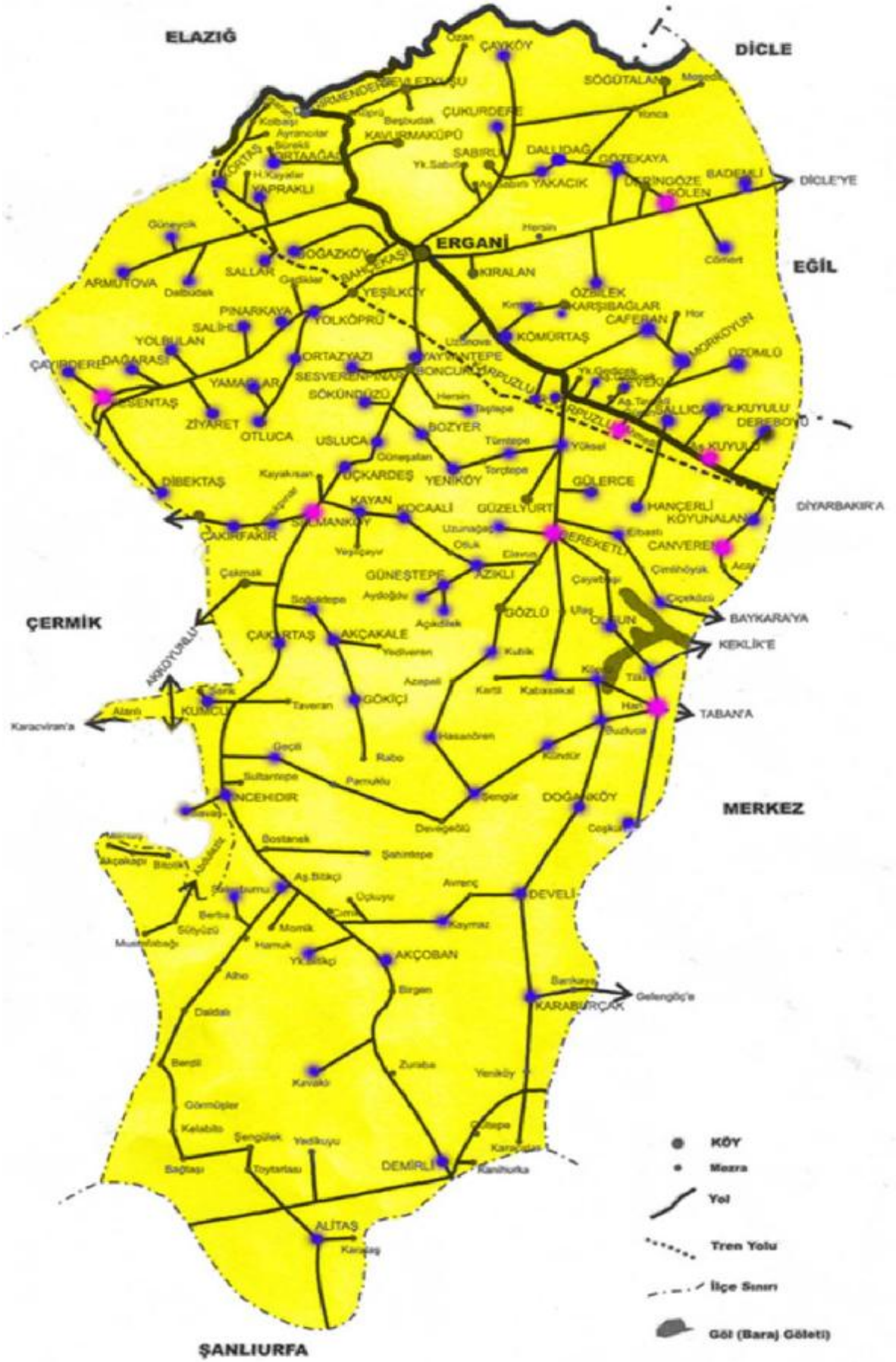

Güveç yemeği

Patatesli köfte

EK – 2 ARAŞTIRMA ALANININ HARİTASI

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı **:** Gözen AKCA
Doğum Tarihi ve Yeri : 30.03.1979 / Adana
Medeni Durumu **:** Evli
Adres **:** Ahmetli İlköğretim Okulu Ergani/ Diyarbakır
E- Posta Adresi **:** gozenakca@hotmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

2005- 2009 **:** Yüksek Lisans, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
2000-2003 **:** Lisans, Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
1994-1997 **:** Ortaöğretim, Adana Erkek Lisesi (Süper Lise Bölümü).

İŞ DENEYİMİ

2005 - **:** Diyarbakır İli Ergani İlçesi Ahmetli İlköğretim Okulu

YABANCI DİL

İngilizce